

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**YENİ FİNANSAL MİMARİDE BANKACILIK KREDİ
SİSTEMİNDE DONUK ALACAKLARININ YÖNETİMİ VE BİR
UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Aşkın ORDU

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**YENİ FİNANSAL MİMARİDE BANKACILIK KREDİ
SİSTEMİNDE DONUK ALACAKLARININ YÖNETİMİ VE BİR
UYGULAMA**

Yüksek Lisans Tezi

Aşkın ORDU

Danışman: Doç. Dr. Server DEMİRCİ

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürlüğü

Sıfır Atık Proje Ortağı

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Yeni Finansal Mimaride Bankacılık Kredi Sisteminde Donuk Alacaklarının Yönetimi ve Bir Uygulama

TÜRÜ : Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN : Aşkın ORDU

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 22.07.2019

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Doç.Dr. Server DEMİRCİ

Üye

Prof.Dr.Levent ÇİNKO

Üye

Prof.Dr.Elif HAYKIR HOBİKOĞLU

ÖZET

YENİ FİNANSAL MİMARİDE BANKACILIK KREDİ SİSTEMİNDE DONUK ALACAKLARININ YÖNETİMİ VE BİR UYGULAMA

Bu çalışmanın amacı öncelikle donuk alacaklar ve donuk alacakların varlık yönetim şirketleri eliyle yönetilmesi ve Yeni finansal mimari bağlamında ortaya çıkan yaklaşımlar açıklamak, Bankalar kanalı ile reel sektöre sunulan kredilerin tahsilinde yaşanan sorunların gerek bankacılık sektörü bilanço kalemleri gerekse de ekonomiye etkileri incelemektir. Bu etkinin yeni finansal mimari arayışları üzerinde yarattığı yaklaşım farklılıkları doğrultusunda da Donuk alacakların yönetilemez hale gelmesinde etkili olan faktörler, donuk alacakların türleri, ekonomiye olan etkileri ve çözüm yolları ele alınmıştır. Yeni finansal mimari arayışlarının bankaların sorunlu kredilere bakışı üzerine etkileri ve bankaların gerek bilanço yapılarına gerekse de kaynak yapılarına olası etkisi ile banka öz kaynaklarına yaratacağı sorunlar ve çözüm yolları ele alınmıştır.

Birinci bölümde öncelikle bankacılık sistemi ve kredi kavramı üzerinde durulmuş; kredi kavramının tanımı yapılmış ardından sorunlu kredilerin tanımı yapılmış, nedenleri, olası etkileri açıklanmıştır. Ardından yakın geçmişte yaşanan finansal krizler anlatılmıştır.

İkinci bölümde finansal kriz kavramı, nedenleri incelenmiştir. Öncelikle finansal sistem kavramının tanımı yapılmış, finansal sistemin işlevleri ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Dünya da yaşanan uluslararası finansal krizler ele alınmıştır. Özellikle 1929 ekonomik buhranı ardından 2007 yılında ABD’de başlayan ve 2010-2011 yıllarında gelişmiş ülkeleri derinden sarsan küresel finansal krizin etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Ülkemizde yaşanan 2000 yılı Kasım ayı ve 2001 yılı Şubat ayında patlak veren krizler öncesi ve sonrasında bankacılık sisteminde yaşanan değişim ve yeni finansal mimari arayışları ele alınmıştır. Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin tasfiyesi konusundaki Karşılıklar Yönetmeliği, İstanbul yaklaşımı ve TMSF’nin alacak satış ihaleleri incelenmiş, varlık yönetim şirketi kurulması yönündeki mevzuata yer verilmiştir. Sorunlu kredilerin yönetiminde varlık yönetim şirketleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklerine yer verilerek incelemeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Banka, Bankacılık Sistemi, Kredi, Yeni Finansal Mimari, Donuk Alacaklar,
Türk Bankacılık Sistemi, Varlık Yönetim Şirketi

SUMMARY

NEW FINANCIAL ARCHITECTURE IN THE BANKING CREDIT SYSTEM MANAGEMENT OF NON-PERFORMING LOANS AND AN APPLICATION

The aim of this study is to manage the non-performing receivables and non-performing loans by the asset management companies and to explain the approaches emerging in the context of the new financial architecture. To examine the effects of the banking sector balance sheet items and the economic problems on the collection of loans offered to the real sector through the banks. The effects of this effect on the search for new financial architecture are based on the differences in the factors that effect the non-management of the non-performing receivables, the types of non-performing loans, their effects on the economy and their solutions. The effects of the search for new financial architecture on the banks view of the problem loans and the possible effects of banks on both the balance sheet structures and the source structures and the problems and solutions to the bank's own resources were discussed.

The first part focuses on the banking system and the concept of credit. The definition of credit was made and then the definition of the problem loans was made and the reasons and the possible effects were explained. Then, the recent financial crises are explained.

In the second part, the concept of financial crisis and its reasons are examined. First of all, the concept of financial system has been defined and the functions and development of financial system have been emphasized. International financial crises in the world are discussed. Especially after the 1929 economic crisis, the effects of the global financial crisis that started in the USA in 2007 and deeply shaken the developed countries in 2010-2011 were examined.

In the third chapter, the changes in the banking system before and after the crises in November 2000 and February 2001, and the search for new financial architecture were discussed. The provisions of the Provisions Regulation on the liquidation of nonperforming loans in the Turkish banking sector, the Istanbul approach and the SDIF sales auctions were examined and the legislation regarding the establishment of an asset management company was included. In the management of nonperforming loans, asset

management companies have been tried to examine the examples of developed and developing countries

Keywords:

Bank, Banking System, Credit, New Financial Architecture, Non-Performing Loans, Turkish Banking System, Asset Management Company

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

BANKACILIK SİSTEMİ VE DONUK KREDİLER

1.1. Banka ve Bankacılık Kavramı.....	4
1.2. Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	6
1.2.1. Dünyada Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	7
1.2.2. Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	9
1.3. Bankaların Temel Fonksiyonları.....	11
1.3.1. Finansal Aracılık İşlemleri.....	12
1.3.2. Kaydi Para Yaratmak.....	13
1.3.3. Tasarrufların Etkin Kullanımını Sağlama.....	14
1.3.4. Reel Sektöre Kredi İmkânı Sağlamak.....	15
1.3.5. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme.....	15
1.3.6. Para ve Maliye Politikasının Yürütülmesindeki Etkisi.....	16
1.3.7. Dış Ticaretin Finansmanını.....	17
1.4. Bankacılık sisteminin İşleyişi.....	18
1.5. Bankaların ekonomik işlevleri.....	21
1.5.1. Tasarrufları Artırma ve Servet Biriktirme İşlevi.....	21
1.5.2. Ödeme Araçları Sunmak.....	21

1.5.3. Kredi İşlevi.....	22
1.5.4. Politika Oluşturma işlevi.....	22
1.5.5. Finansal Hizmet Vermek.....	22
1.5.6. Likidite İşlevi.....	24
1.6. Kredi Kavramı ile İlgili Genel Açıklamalar.....	24
1.6.1. Kredi Tanımı.....	25
1.6.1. Bankalar Kanuna Göre Kredi Kavramı.....	25
1.6.3. Karşılıklar Yönetmeliğine Göre Kredi Kavramı.....	26
1.7. Kredinin Unsurları.....	26
1.8. Kredinin Türleri ve Sınıflandırılması.....	28
1.9. Kredinin Fonksiyonları.....	31
1.10. Kredilendirme İlkeleri.....	32
1.11. Kredilendirme Süreçleri.....	35
1.12. Kredi Riski ve Yönetimi.....	36
1.13. Sorunlu Krediler Kavramı.....	39
1.13.1. İdari – Kanuni Takipteki Krediler.....	41
1.13.2. Tasfiye Olunacak Alacaklar (TOA).....	42
1.13.3. Donuk Alacaklar.....	43
1.14. Donuk Alacakları Yaratın Faktörler.....	47
1.14.1. Holding Bankacılığı.....	48
1.14.2. Asimetrik Bilgi	52
1.14.3. Back-to-Back Krediler	54
1.14.4. Kredi Değerlendirmesi ve İstihbarat Süreci.....	55
1.14.5. Teminatlandırma Süreci.....	58
1.14.6. Denetim ve İzleme Yöntemlerinin Yetersizliği.....	59
1.14.7. Kredi Riskinin Şeffaf Olmaması.....	60
1.14.8. Kredi Yoğunlaşması.....	61
1.14.9. Ekonomik Koşullar – Finansal Krizler.....	62
1.14.10. Donuk Kredilerin Etkileri.....	63
1.14.10.1. Sermaye Yeterliliğine Etkileri.....	65
1.14.10.2. Likidite Riski.....	66
1.14.10.3. Bilanço ve Karlılığa Etkileri.....	67
1.14.10.4. Sorunlu Kredilerin Bankaya Maliyeti.....	70
1.14.10.5. Reel Sektöre Etkileri.....	70

II.BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER VE YENİ FİNANSAL MİMARİ ARAYIŞLARI

2. Bankacılık Krizleri ve Finans Sektörünün Yeniden Yapılandırılması.....	72
2.1. Kriz Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi.....	72
2.2. Finansal Kriz Türleri	75
2.2.1. Para Krizleri	77
2.2.1.1. Parasal Krizleri Açıklamayan Modeller.....	80
2.2.1.1.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri.....	80
2.2.1.1.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri.....	81
2.2.1.1.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri.....	84
2.2.2. Dış Borç Krizleri.....	86
2.2.3. Sistemik Finansal Krizler.....	88
2.2.4. Bankacılık Krizleri.....	90
2.3. Bankacılık Krizlerinin Gelişimi.....	94
2.4. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri.....	96
2.4.1. Banka Bilançolarının Bozulması.....	97
2.4.2. Faiz Oranlarındaki Artışı.....	100
2.4.3. Kredi Hacminde Yaşanan Aşırı Artış.....	100
2.4.4. Varlık Fiyatlarındaki Değişimler.....	103
2.4.5. Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Finansal Serbestleşme.....	103
2.4.6. Makroekonomik Faktörler.....	104
2.4.7. Ekonomik Belirsizlik.....	106
2.4.8. Bankacılık Sistemin Riske Açık Yapısı.....	107
2.5. Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri.....	112
2.6. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler.....	115
2.6.1. 1907 Yılı Amerikan Paniği ve FED'in Kuruluşu.....	117

2.6.2. 1929 Büyük Buhran.....	118
2.6.3. 1973 Petrol Krizi ve Finansal Yansıması.....	120
2.6.4. Latin Amerika Borç Krizi.....	122
2.6.5.1992 Avrupa ERM krizi.....	125
2.6.6. 1994 Meksika (Tekila) Krizi.....	127
2.6.7. 1997 Güneydoğu Asya Krizi.....	130
2.6.8. 1998 Rusya Krizi.....	134

III. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE 2000 / 2001 KRİZLERİ VE 2008 GLOBAL KRİZİ ÖNCESİ FİNANSAL SİSTEM VE SONRASI YAPILAN YENİ FİNANSAL MİMARİ DÜZENLEMELERİ; DONUK ALACAKLARIN YÖNETİMİ

3.Türk Bankacılık Sistemine Genel Bakış.....	137
3.1. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi.....	137
3.2. Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Krizler.....	140
3.2.1. 1982 Bankerler krizi	140
3.2.2. 1994 Döviz Krizi	142
3.2.3. 2000 Kasım Likidite Krizi ve 2001 Şubat Döviz Krizi.....	146
3.3. 2008 Küresel Kriz (Mortgage Krizi).....	158
3.4. Küresel Düzeyde Yeni Finansal Mimari Arayışları.....	167
3.5. Küresel Yeni Finansal Mimarinin Türk Bankacılık Sistemine Yansıması...173	
3.6. YFM’de Donuk Alacakların Çözümlemesi ve Varlık Yönetim Şirketleri..178	
3.6.1. Varlık Yönetim Şirketlerinin Tanımı ve Ortaya Çıkışı.....	178
3.6.2. Varlık Yönetim Şirketleri Amaç ve Hedefleri.....	180

3.6.3. Varlık Yönetim Şirketleri Türleri.....	180
3.6.4. Sorunlu Kredilerin Çözümüne Yönelik Yaklaşımlar.....	182
3.6.4.1. Londra Yaklaşımı.....	183
3.6.4.2. İstanbul Yaklaşımı.....	184
3.6.4.3. Anadolu Yaklaşımı.....	186
3.6.5. Varlık Yönetim Şirketleri Dünya Uygulamaları.....	187
SONUÇ	194
KAYNAKÇA	202

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Aktif ve Pasif Özellikli Hesap Grupları.....	29
Tablo 2: Bankalarca Sunulan Krediler ve Çeşitleri	29
Tablo 3: Bankalarca Kullandırılan Krediler ve Alacaklarının Karşılıklar Yönetmeliğine Göre Sınıflandırılması.....	30
Tablo 4: TMSF Tarfindan Devir Alına Banka Hâkim Ortakları ve Kullanılan Fonlar	50
Tablo 5: Dava Açılan Yönetici Sayısı.....	52
Tablo 6: Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Sektöre Açılan Banka Kredileri (GSYİH'nin %).....	108
Tablo 7: Krizlerin Öncü Göstergeleri.....	113
Tablo 8: Para ve Bankacılık Krizleri: En Belirgin Göstergeler.....	114
Tablo 9: Finansal Sistem Modellerinin Karşılaştırılması.....	117
Tablo 10: Petrol Tüketiminin Global Enerji Tüketimindeki Oranı.....	121
Tablo 11: Ham Petrol Fiyatları, (1973-1979).....	122
Tablo 12: ERM Ülkelerinin GSYİH Bütçe Açıkları ve Borçlarının Oranı (1991-1995).....	126
Tablo 13: Özel Sektöre Kullandırılan Krediler (GSYH'nin %).....	131
Tablo 14: 1980-1989 Dönemi Bankacılık Sektörünün Gelişimi	139

Tablo 15: Türkiye Sermaye Akışı (Net, Milyar \$).....	144
Tablo 16: 1989-1994 Dönemi Yurt İçi Bütçe Finansmanı (%GSMH).....	145
Tablo 17: 2000 Krizi'nde Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar).....	150
Tablo 18: İnterbank Gecelik Faiz Oranları (%).....	151
Tablo 19: Kasım ve Şubat Krizlerinin Kronolojisi.....	152
Tablo 20: Türkiye'de İşsizlik Oranları(2004-2009).....	165
Tablo 21: 2008 Küresel Finansal Krizinin Kronolojisi.....	165
Tablo 22: Yeni Finansal Mimari Tanımlamaları.....	170
Tablo 23: Malezya'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı.....	187
Tablo 24: Güney Kore'de Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı....	189
Tablo 25: Tayland'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı.....	191
Tablo 26: Endonezya'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı....	192

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1. Türk Bankacılık Sisteminde Sermaye Yeterlilik Oranları.....	65
Grafik 2. Takipteki Kredilerin Yıllara Göre Değişimi (2010-2018).....	67
Grafik 3. Türk Bankacılık Takibe Dönüşüm Oranı (2010-2018).....	68
Grafik 4. Küresel Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998.....	96
Grafik 5. Toplam Kredilerin Yıllara Göre Değişimi (2010-2018).....	102
Grafik 6. ABD’deki Yıllık En Düşük Faiz Oranı (1930-2000).....	123
Grafik 7. Meksika’nın Sermaye hareketleri (GSYİH’nin yüzdesi olarak).....	129
Grafik 8. Meksika Kamu Borcunun GSYİH’ya Oranı (1990-1994).....	130
Grafik 9. Sorunlu Kredileri / Toplam Kredilere Oranı (2017 Verileri).....	164
Grafik 10. Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1980-2001).....	175
Grafik 11. Konut Kredilerin Değişimi (2002-2012).....	176
Grafik 12. Anadolu Yaklaşımında İşletmelerin Sektörel Dağılımı.....	186

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması77

Şekil 2. Fona Devredilen Bankaların Çözümleme Şeması.....156

Şekil 3. Mortgage Piyasası Katılımcıları161

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
AATUHK	: Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations)
ATM	: Otomatik Vezne Makinesi (Automatic Teller Machine)
BASEL	: Committee on Banking Supervision
BDDK	: Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu
BIS	: Uluslararası Takas Bankası (Bank Of International Settlements)
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BSMV	: Banka Sigorta Muamele Vergisi
CAMELS	: "C" Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy)" "A" Varlık Kalitesi (Asset Quality), "E" Karlılık Durumu (Earnings), "L" Likidite (Liquidity), "M" Yönetim Yeterliliği (Management Adequacy), "S" Piyasa Risklerine Duyarlılığı (Sensitivity to Market Risks)
CDO	: Yüksek riskli teminata dayalı borç senedi (Collateralized Debt Obligations)
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
EMS	: Avrupa Para Sistemi (European Money System)

ERM	: Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (European Exchange Rate Mechanism)
ESİAD	: Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği
EU	: Avrupa Birliği (European Union)
FDIC	: Federal Mevduat Sigortası Şirketi (Federal Deposit Insurance Corporation)
FED	: Amerikan Merkez Bankası (Federal Reserve System)
GOÜ	: Gelişmekte olan ülkeler
GÜ	: Gelişmiş ülkeler
GKO	: Rusya İç Borçlanma Enstrümanı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KMH	: Kanun Hükmünde Kararname
KGF	: Kredi Garanti Fonu
M.Ö.	: Milattan Önce
MB	: Merkez Bankası
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)
NBER	: Ulusal Ekonomi Araştırma Bürosu (National Bureau of Economic Research)
No.	: Numara

ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)
POS	: Satış Noktaları Terminali (Point Of Sales Terminal)
s.	: Sayfa
SS	: Sudden Stops
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
T.A.Ş.	: Türk Anonim Şirketi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDO	: Takibe Dönüşüm Oranı
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
THP	: Tekdüzen Hesap Planı
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOA	: Tasfiye Olunacak Alacaklar
USA	: Amerika Birleşik Devletleri (United States of Amerika)
USD/\$	: Amerikan Para Birimi/ Dolar
YFM	: Yeni Finansal Mimari
YP	: Yabancı Para
YTL	: Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Finansal krizlerin 90'lı yıllardan sonra sıklık kazanmasındaki temel etken olan küreselleşme süreci ve sürecin getirdiği sermayenin serbest dolaşımının, finansal derinliğe sahip olmayan ülke ekonomilerine daha derin negatif yansımaları olmuştur. Finansal Krizler ülkelerin sadece ekonomik kazanımlarına zedelemekle kalmamış, aynı zamanda ülkelerin küreselleşmeye olan inançlarını ve bakış açılarını olumsuz etkileyerek toplumsal sorunlara da neden olmuştur. İktisadi olarak gelişim aşamasında olan ülkelerin iç ve dış finansal piyasalar kanalıyla elde ettikleri finansmanı gelir getiren yatırımlara yönlendirmek yerine, borcu çoğaltan, cari dengeleri bozan ve tüketim balonuna neden olan politikalara yönelmeleri finansal kriz olarak karşımıza çıkmıştır.

Ekonomik krizlerin meydana gelişinde finansal piyasalarda yaşanan sorunların etkin rolü olmuştur. Finansal piyasalardaki başarısızlıklar yeni finansal mimari arayışlarının hızlanması yol açmıştır. Denetim mekanizmalarının yetersiz oluşu ve düzenleyici yapıların daha etkin olması gereğini ortaya koymuştur.

2008 küresel krizi ile yeni finansal mimari arayışları hız kazanmıştır. Bu sürecin getirdiği değişimlerin gerek gelişmiş ülke finans piyasalarına gerekse de ülkemiz gibi gelişmekte olan ülke finansal piyasaların da yankıları olmuştur. Kriz, yeni finansal mimarinin oluşturulmasında hızlandırıcı etki yaratarak özellikle ABD ve Kıta Avrupa da finansal türev araçları sorgulanır hale getirmiştir. Finans piyasaların ulaştığı devasa boyutların ve kontrolsüz şekilde büyüme sonucunda neden oldukları finansal krizlerin, denetleyici bir merkezi otorite tarafından kontrolü zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Finansal piyasaların henüz derinlik kazanmadığı Türkiye'de düzenleyici ve denetleyici kurumların varlığı 1990 yılların sonlarına doğru yaşanan krizler sonrası ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yaşanan Kasım ve Şubat krizleri ile gerek reel ekonomi gerekse de bankacılık kesimi birçok sorunla karşı karşıya gelmiştir. Krizin yarattığı sorunların çözümü noktasında farklı görüşler gündeme gelmiştir. Londra yaklaşımdan hareketle İstanbul yaklaşımı ve Varlık Yönetim Şirketlerinin kurulması gündeme gelmiştir.

Bankalar faaliyette bulundukları süre içerisinde kur, likidite, kredi, faiz riski ile karşı karşıya kalırlar. Bu risklerin en çok etki ettiği bankacılık işlemlerinin başında

bireysel ve ticari müşterilere verilen krediler gelmektedir. Krediler, bankaların asli amaçları yanında, yabancı kaynaklar tarafından finanse edilmesi, faiz oranlarına duyarlı olması, yabancı para kredi kullandırılması durumunda kur riskine maruz kalması nedeniyle, kullandırım öncesi ve sonrası süreçte sıkı takip edilmesi gereken bankacılık işlemidir.

Bankacılık sektöründe, bireysel / ticari müşterilerinin kredi talebinden, kredinin vadesinde ödenmesine hatta sorunlu hale gelmesi durumunda tahsil ve tasfiye edilmesine kadar ki süreç yakından takip edilmesi zorunlu bir süreçtir. Bu süreç, bankanın asli faaliyetlerini sağlıklı yapması, maruz kaldığı riskleri azaltması, yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi açısından önemlidir. Bankalar, kredilerden kaynaklanabilecek riskleri minimize etmek için kredi kullanımı ve sonrasında birçok tedbir almasına karşın, vadesinde tahsil edilemeyen kredilerin varlığı kaçınılmaz bir durumdur.

Kredilerin, sorunlu hale gelmesi ile kredilerin tasfiye ve takip süreci başlamaktadır. Bankaların ilgili birimlerinin de bunların çözümünde yeterli etkinlikte olmamaları nedenleriyle, bankaların sorunlu kredilerinin banka dışında bir birimde yani Varlık Yönetim Şirketlerine aktarılarak tahsil edilmesine çalışılmasının bankaların mali yapısı ve rasyolarına olumlu etkide bulunabileceği çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı öncelikle donuk alacaklar ve donuk alacakların varlık yönetim şirketleri eliyle yönetilmesi ve Yeni finansal mimari bağlamında ortaya çıkan yaklaşımlar açıklamak, Bankalar kanalı ile reel sektöre sunulan kredilerin tahsilinde yaşanan sorunların gerek bankacılık sektörü bilanço kalemleri gerekse de ekonomiye etkileri incelemektir. Bu etkinin yeni finansal mimari arayışları üzerinde yarattığı yaklaşım farklılıkları doğrultusunda Donuk alacakların yönetilemez hale gelmesinde etkili olan faktörler, donuk alacakların türleri, ekonomiye olan etkileri ve çözüm yolları ele alınmıştır. Yeni finansal mimari arayışlarının bankaların sorunlu kredilere bakışı üzerine etkileri ve bankaların gerek bilanço yapılarına gerekse de kaynak yapılarına olası etkisi ile banka öz kaynaklarına yaratacağı sorunlar ve çözüm yolları ele alınmıştır.

Birinci bölümde öncelikle bankacılık sistemi ve kredi kavramı üzerinde durulmuş; kredi kavramının tanımı yapılmış ardından sorunlu kredilerin tanımı yapılmış, nedenleri, olası etkileri açıklanmıştır. Ardından yakın geçmişte yaşanan finansal krizler anlatılmıştır.

İkinci bölümde finansal kriz kavramı, nedenleri incelenmiştir. Öncelikle finansal sistem kavramının tanımı yapılmış, finansal sistemin işlevleri ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Dünya da yaşanan uluslararası finansal krizler ele alınmıştır. Özellikle 1929 ekonomik buhranı ardından 2007 yılında ABD’de başlayan ve 2010-2011 yıllarında gelişmiş ülkeleri derinden sarsan küresel finansal krizin etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Ülkemizde yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri öncesi ve sonrasında Türk bankacılık sisteminde yaşanan değişim ve yeni finansal mimari arayışları ele alınmıştır. Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin tasfiyesi konusundaki Karşılıklar Yönetmeliği, İstanbul yaklaşımı ve TMSF’nin alacak satış ihaleleri incelenmiş, varlık yönetim şirketi kurulması yönündeki mevzuata yer verilmiştir. Sorunlu kredilerin yönetiminde varlık yönetim şirketleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklerine yer verilerek incelemeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

BANKACILIK SİSTEMİ VE DONUK ALACAKLAR

1.1. Banka ve Bankacılık Kavramı

Banka teriminin, İtalyanca ‘‘Banco’’ kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Kelime anlamıyla, İtalyanca’da masa, tezgâh veya sıra anlamlarına gelmektedir. Türkçe’de ise, iş yerlerinde üzerine eşya koymakta kullanılan ve gelen kişi ile görevli arasında bulunan tezgâh olarak tanımlanmaktadır.¹

Lombardiyalı Yahudiler dönemin ilk bankerleri sayılmakta, bankacılık faaliyetlerini pazarlara yerleştirdikleri bir masa (banco) üzerinde gerçekleştirirlerdi. Bankerlerden bir kısmı taahhütlerini zamanında yerine getiremedikleri için iflas ederler ve halk iflas eden bankerlerin masasını kırardı.

Avrupa Birliğinin yürütme erkini kullanan organın Avrupa Komisyonu, 1977 yılı sonunda bankaların faaliyetleri ile ilgili hazırladığı yönergede bankaları; ‘‘halktan mevduat veya geri dönüşü gereken varlıkları kabul eden ve kendi namına kredi sunan girişimler’’ olarak tanımlamıştır²

Bankalar, parasal mevduat kabul eden ve ödünç verme faaliyetlerini yürüten finansal kuruluşlardır. Ekonomideki tasarruflar ile kredi talep edenler arasında etkin bir bağlantı sağlayan bankalar, para arzının belirlenmesinde ve para politikası aracılığı ile gerçekleştirilmek istenen etkinin ekonomiye aktarımında, hayati bir rol üstlenirler.³

Ekonomik yapı içinde fon arz ve talebinin sağlıklı bir şekilde işlemesine olanak sağlayan, kaynakların zaman, tutar, vade ve taraflar açısından kullanılabilir hale getirme fonksiyonunu yerine getiren bir yapı şeklinde tanımlanan finansal sistem, ekonomik yapı

¹ Ferudun KAYA, Bankacılık Giriş ve İlkeleri, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, Yayın No: 2605.

² Mücahit YELER, Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) ve Türkiye’de Bankacılık Sektöründe CRM Uygulamalarında Eğitimin Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Bilimi Ana Bilim Dalı, Ankara

³ Osman Z. ORHAN ve Seyfettin ERDOĞAN, Para Politikası, 1. Basım, İstanbul, Avcı Ofset, 2003, s.27.

içinde önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Bankalar bu finansal sistemde içinde önemli bir yere sahip kuruluşlardır. Bankalar, sunmuş oldukları çeşitli bankacılık faaliyetleri ile ekonomik aktivitenin daha verimli ve etkin bir şekilde ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Klasik ifade de bankalar, kredi, yatırım finansmanı ve para değişim işlemleri yürüten işletmelerdir. Bu kurumlar, işlemlerini faiz olarak elde ettikleri bir gelir ile yerine getirirler. Banka, toplumda bazı kesimleri imalat veya çeşitli finansal yollarla ulaştıkları alım güçlerinin tasarruf edilen bölümünü fon talep edenlere sunarak elde ettiği finansal kar ile faaliyetlerini sürdüren bir kurumlardır. Ekonomik fonksiyonları açısından genelde ticaret bankalarını içine alan tanıma göre bankalar, toplumdan mevduat ve diğer tanımlar altındaki fonları kendi bünyesine alan, fonları kredi sisteminde ve diğer finansal faaliyetlerde işleyen, bu işlemlerinde süreklilik olan, ekonomide kaydi para etkisi ortaya koyan finansal kuruluşlardır.⁴

Literatürde yapılan birçok banka tanımına bakıldığında kavramın kredi ve mevduat etrafında oluştuğu açıkça görülmektedir. Zira temel bankacılık faaliyetleri bakıldığında bankacılık faaliyetlerinden türetilmiş finansal araçlar çeşitliliğine rağmen bankacılık mevduat ve kredi ikilisi üzerinden işlemektedir. Yapılan banka tanımları, genel bir bakış açısı ile yapılmıştır. Çünkü banka unvanını taşıyan her banka hem kredi hem mevduat işlemlerini yapamaz. Anılan tanımlar, ticari bankacılığa daha uygun olup gerek katılım bankaları gerekse de kalkınma ve proje odaklı yatırım bankalarının faaliyetleri ile tam olarak örtüşmemektedir.

Banka mevduat talep ve kabul eden, toplanan mevduatı en etkin ve karlı şekilde çeşitli kredi süreçlerinde kullanmak amacıyla hareket eden ya da kısaca; faaliyetlerinin esas amacı devamlı ve sürekli bir şekilde borç almak veya kredi sunmak olan bir ekonomik birimdir.⁵

Hukuki açıdan ise bankanın sabit bir tanımını yapmak doğru değildir. Bir işletmenin banka sayılıp sayılmayacağına ilişkin en önemli nokta; mevzuat çerçevesinde

⁴ Öztin AKGÜÇ, 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s.7.

⁵ Mehmet TAKAN, Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim, Nobel Yayınları, Ankara, 2002, s.3.

ilgili işletmenin banka sayılıp sayılmadığı ve bankacılık faaliyetinde bulunma iznine sahip olup olmadığıdır. Banka kavramının tanımını, yürürlükteki mevzuata göre yapmak ve kanuni düzenlemeler değiştikçe de tanımı güncellemek en doğru bir yaklaşım olacaktır.⁶

1.2. Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Bankacılık faaliyetleri insanlık tarihinin ticaret hayatı kadar geriye gitmektedir. Tarihçiler banka kavramını ortaya ilk çıkış olarak günümüzden yaklaşık altı bin yıl öncesini işaret etmektedirler. Sümerler zamanında oruk (ourouk) şehir devleti etrafında ortaya çıkan ilk medeniyetlerden biri olan M.Ö. 3.500 yılında ortaya çıkan mabet, günümüze yansıyan ilk banka olarak görülmektedir.⁷

Bankacılık hizmetlerinin tarihsel sürecine bakıldığında çok eski devirlerde yapılmaya başlandığını görülmektedir. Sümer, Mısır, Yunan ve Roma mabetlerinin bir nevi banka hizmeti gördükleri; depo kabul ettikleri, kredi verdikleri, ipotek veya rehin işlemleri yaptıkları tarihten kaynaklarda tespit rastlanmaktadır.

“Mezopotamya’da Sümerlerin Oruk (Ourouk) şehir devleti civarında oluşumunu gerçekleştiren ilk uygarlıktan birinde, M.Ö. IV. binde kurulu bir mabette, muhasebe tabletlerine rastlanmıştır. Gene arkeolojik araştırmalardan, M.Ö. II. binlerde Sümerler devrine ait elde edilen belgelerden Mabetlerin kredi işletmelerini, ipotek, rehin, mal teslim belgesi gibi modern bankacılıkta görülen işlemlerin yapıldığını öğreniyoruz”⁸

Bu kısımda, bankacılık sisteminin gelişimi Dünya ve Türk bankacılık sistemi olmak üzere iki bölüm halinde ortaya konacaktır.

1.2.1.Dünyada Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Bankacılık, gerçek ilerleyişini 1453 yılında İstanbul’un Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınması ile yaşamıştır. Fetih sonrası Avrupa’daki yaşanan reform dalgası ile

⁶ Emrah Kırıt, Anayasal Açıdan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 43.

⁷ Orhan SEVİLENGÜL, Banka Muhasebesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1997 s. 1.

⁸ Rolard Dhordain - Olivier, Clodong Les Banques Celltrales leur Independance dar: s la Construction Europeenne?, Les Editions d’Organisation 1994, s. 76.

faiz yasağının kalkması sonucunda önü açılan bankacılık sistemi, günümüz tanımına uyan ilk bankayı Hollanda'da 1609 tarihinde faaliyete başlayan Amsterdam Bankası ile görmüştür. Bunun devamı ise bir başka Avrupa şehri İtalya'da Venedik Bankası 1637'de, İngiltere'de ise ülke ekonomik piyasalarındaki istikrarsızlığa çözüm bulmak maksadıyla, merkez bankası görevini üstlenen İngiltere Bankası 1664 yılında faaliyete geçmiştir.⁹

18. yy. bankacılığın temellerini banknot ihracı, senet karşılığı kullandırılan krediler, hisse senedi ve tahvil ihracı gibi finansal ürünler yer almaktadır. Bütün bu gelişmeler, 19. yy. bankacılığına büyük olanaklar sağlamıştır. Bankacılık sektörü bu dönemde uzmanlaşmaya gitmiş ve sermaye şirketleri haline dönüşmeye başlamıştır.

16. ve 17. yüzyılda faaliyete geçen bir kısım belediye ve devlet bankaları haricinde, 19.yüzyıldan öncesi bütün bankalar bireyler sahipleri, 19.yüzyıldan sonra faaliyete geçen bankalar sermaye şirketi şeklinde yapılanmıştır. Bankacılık sistemi ve kredi kullandırım uygulamalarındaki gelişmeler; sermaye şirketlerinin büyük sermaye birikimlerini ve geniş olanakları harekete geçirmesi bankacılığa yeni yeni yollar kazandırmıştır. Bireylerin sahibi olduğu bankaların yaratacağı sorunlar sebebiyle birçok ülke bankaları anonim veya başka bir ticaret unvanı altında demokratik yapıya sahip gerçek sermaye kuruluşları şeklinde kurmayı mecbur bırakmıştır. 19. yüzyıldan öncesinde az sayıda olanağa olan, küçük ve parçalı bir yapıya sahip olan bankaların yerine 19. yüzyılda neredeyse bütün ülkelerde anonim şirket şeklinde, büyük sermayeli ve çok şubeli bulunan bankaların faaliyete geçtiği görülmektedir.¹⁰

Dünyada büyük değişime neden olan sanayi devrimi, 18.yüzyılın sonuna doğru 40-50 yıllık süreçte, başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa kıtasında daha önceki yıllardaki tarımsal üretime, küçük zanaat kesimi, sınırlı takas ve ticaret hacmi ile oluşan ekonomik yapıları tam anlamıyla dönüştürmüştür. Her gün ortaya çıkan yeni teknolojik gelişmelerin üretimde alanına aktarılması, nüfusun hızla çoğalması, üretimde makine ve fabrikalara geçiş ile diğer yıllara nazaran ciddi miktarda üretim yapılması; ekonomik ve ticari işlemlerin gelişmesini imkân vermiştir. Bu dönemde yeni yatırımlar için büyük sermaye ihtiyacının ortaya çıkması, gerek yatırımcıların gerekse de devletlerin kredi

⁹ İlker PARASIZ, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2000, s.107.

¹⁰ Burhan ULUTAN, Bankacılığın Tekâmülü, Ankara, 1957, s.74.

taleplerinin artmasına sağlamıştır. Bu sermaye gerekliliğini karşılamak amacıyla düzenli olarak piyasaya yeni tahvil veya hisse senedi ihraç ederek küçük fonlar ekonomik ve ticari faaliyetlere yöneltmek amaçlanmıştır. Diğer açıdan şehir yapılarını geliştirmek, nüfus artışı ile ortaya çıkan sosyal hizmet taleplerine cevap verebilmek; demiryolu, liman gibi ulaşım ağlarını faaliyete geçirmek ve her türlü kamu hizmetlerini yapmakla devletler de finans piyasasının ve bankaların büyük müşterileri olarak piyasaya girmişlerdir. Son olarak yabancı ülkelerin de Avrupa piyasalarından yüksek tutarda borç almaları ve bunların uzun vadede miktarının artması bu talepleri karşılayacak bankaların kurulmasına vesile olmuştur. Bu sebeplerden ötürü bankalar, daha önceki yıllarda önemli görevler icra etmekle beraber, özellikle 19. Yüzyıl ile iktisadi hayatın merkez noktasına gelmişlerdir. Yani bir yandan üretim hacminin artmasına etkisi ile tüccarların sermaye talebinin artması, bir yandan da kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla kamunun kredi talebinin artması, 19. yüzyıldan itibaren bankacılık sisteminin hızlı bir şekilde gelişim göstermesine neden olmuştur.¹¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1782 yılında Bank of North Amerika'nın faaliyete geçmesi ile modern anlamda bankacılık ortaya çıkmıştır. 1863'de Amerikan bankacılık sisteminde eyalet bankaları ve ulusal bankalar olarak iki farklı bankacılık yapısı ortaya çıkmış, günümüz anlamında merkez bankası olan Federal Reserve System (FED) 1913'de faaliyete geçmiştir.

Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin çok hızlı bir gelişim sergilemesine önemli katkıda bulunan faktör, 1973 yılında yaşanan Dünya Enerji Krizi (Petrol Krizi) olmuştur. Kriz, OPEC tarafından petrol fiyatlarının dört kat oranında artırılması ile ortaya çıkmıştır. Uluslararası bankalar bu süreçte devreye girerek petrol dolarlarının ödemeler dengesi fazla veren petrol üreticisi ülkelere dış ticaret açığı veren ithalatçı ülkelere kaydırılmasına imkân sağlamıştır. Petrol ihracatçısı ülkelerinin Merkez bankaları, oluşan yüksek petrol gelirlerini vadeli mevduat olarak uluslararası bankalara yatırmışlardır. Petrol ithalatçısı ülkeler fiyat artışlarının etkisi ile petrol giderlerini oluşan artışıları finanse etmek için bu fonları bankalardan borç alarak kullanmışlardır.¹²

¹¹ Burhan ULUTAN, a.g.e, s. 74.

¹² Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası Finans, 4. Basım, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2003, s.477.

1.2.2. Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Ülkemizde Tanzimat dönemine kadar bankacılığa ait herhangi bir bilgiye karşımıza çıkmamaktadır. Bunun nedenine bakıldığında Türklerin özellikle askerlik ve idarecilik alanlarında yoğunlaşmaları, ticari hayat, değerli maden ticareti, bankacılık benzeri iş alanlarına genellikle azınlık kesimlere bırakmaları etkin rol oynamıştır. Diğer taraftan, Türkiye’de bankacılık sisteminin gelişim gösterememesinin ana sebebi, Osmanlı ekonomik sisteminin Batı Avrupa’da yaşanan sanayi devrimi yakalayamamasının yanı sıra yakın zamanlara kadar küçük esnaf ve sanatkârlara üzerinden giden içe kapalı ekonomik yapının bulunması da bankacılık sisteminin gelişmesini engellemiştir.¹³

Bankacılığın ortaya çıkışı ve gelişim göstermesi için lazım gelen ekonomik koşulların uygun olmamasının yanı sıra toplumda hâkim olan değer yargıları, Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat dönemine kadarki süreçte, bugünkü manada bankacılık sistemi ve ulusal yapıya sahip bir bankacılık faaliyetine imkân vermemiştir.¹⁴

Ülkelerin, bankacılık faaliyetleriyle ekonomik sistemleri arasında birbirini tamamlayan bir ilişkinin olduğu bilinmektedir. Bu ilişkiden dolayı, Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonomik yapı bankacılık sistemini etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 18. ve 19. yüzyıllarda Batı ülkelerinde gerçekleştirilen sanayi devriminin gerçekleştirilememesi, özellikle; İmparatorluğun son dönemlerinde sanayi ve ticarete duraklamaya neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonominin dışa kapalı ancak, dışa borçlu ve bağımlı olması, ekonomik koşulların elverişli olmaması ve toplumda hâkim olan değer yargıları Tanzimat sürecine kadar geçen dönemde günümüz manasında bankacılık faaliyetlerine olanak vermemiştir. Ancak, 19. yüzyılın ikinci yarısından önce, sarraf ve Galata Bankerleri adı verilen kişiler bankacılık faaliyetlerine olarak ifade edebileceğimiz işlemler yapmaktaydı.¹⁵

Sarraflığın bankerliğe dönüşümündeki sermaye birikiminin sağlanması esas olarak devlete vergi gelirleri karşılığında kredi açılması sayesinde gerçekleşmiştir.

¹³ Mikail ALTAN, Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, İstanbul: Beta Basım yayım, 2001, s.42.

¹⁴ Öztin AKGÜÇ, a.g.e, 1989, s.9.

¹⁵ Avni ZARAKOLU, Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye’de Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:61, 1974, s.5.

1850’li yıllara doğru, Osmanlı Devleti’nin tüm vergi gelirlerini Galata bankerlerine kırdırmak zorunda kalması ise başka bir gelişmeye yol açmış, bankerler bazı ‘birlikler’ kurarak iskonto oranlarını birlikte saptamaya başlamışlardır.¹⁶

Türkiye’de ilk banka Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine yaklaşıldığı yıllar olan, 1847 yılında devletin finansman talebini karşılamak amacıyla Osmanlı hükümetinin piyasa da etkin olan iki Galata bankerleri ile bir anlaşma giderek, ortaya çıkan Bank-ı Der saadet, diğer ismiyle İstanbul Bankası’dır. İngiliz sermayesi ile hayat bulan Bank-ı Osmani, 1863 yılında Fransız sermayesinin de etkisi ile Bank-ı Osmani-i Şahane adını alarak, banknot basma yetkisini almıştır. Osmanlı Bankasının faaliyete geçmesi Türkiye’de bankacılık işlemlerinin miladı olarak görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yılın olan 1923 yılında hükümet ile ekonomik faaliyetlerin ticaret, tarım ve sanayi sektörlerinden öne çıkanlarının bir araya gelmesi ile İzmir İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede ulusal bankacılığın gelişmesi amacıyla bir ana ticaret bankasının kurulması öngörülmüştür. Bunun üzerine 1924 yılında Türkiye İş Bankası ilk ulusal özel sektör bankası olarak faaliyet geçirilmiştir. Ardından, 1925’de Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası adıyla ilk kalkınma bankası, 1927’de Emlak ve Eytam Bankası faaliyete geçmiştir. Cumhuriyet döneminde bankacılık konusunda yaşanan en anlamlı gelişme ise, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın kuruluşu olmuştur. Bu dönemde, devletçilik stratejisi doğrultusunda da pek çok banka kurulmuştur. Bu bankaları Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası (1938) şeklinde sıralamak mümkündür. İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle bankacılık sektörü ivme kazanmış ve özel bankacılık dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O (1954) ve Pamukbank (1955) bankaları faaliyete geçirilmiştir.¹⁷

1960’lı yıllar ile birlikte şube sayısı fazla olan bankacılık sistemine doğru büyük bir yönelim olmuş, 1970’li yıllara gelindiğinde holding bankacılığı ön plana çıkmıştır.

¹⁶ Tuncay ARTUN, İşlevi Gelişimi ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık, İstanbul: Tekin Yayın, 1979,s.22.

¹⁷ Ekrem KESKİN, Emre Alp İNAN, Melike MUMCU ve Pelin ERDÖNMEZ, (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 262, İstanbul.

1980'lere kadar dışa kapalı bir ekonomik yapıyı sürdüren Türkiye'deki bankacılık piyasası 1980'li yıllar ile ekonomik yapıda yaşanmaya başlanan serbestleşme ve yeni yapı kurulması süreci ile birlikte yeni bir sürece geçilmiş ve uluslararası piyasaya dönük ve sıkı rekabetin ortaya çıktığı uluslararası ortam ile karşılaşmıştır. 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz Türk bankacılık sisteminde önemli sorunların yaşanmasına neden olmuştur. 2001 yılında bankacılık sistemindeki problemlerin giderek ağırlaşması sonucunda "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" devreye alınmış ve oldukça kapsamlı kanuni ve kurumsal düzenlemelere yapılmıştır. 2002 yılı içinde de programa devam edilerek, alınan yapısal ve finansal tedbirler sonucunda bozulan dengeler yavaş yavaş düzelmeye yoluna girmiştir.¹⁸

1.3. Bankaların Temel Fonksiyonları

Piyasa ekonomilerinde önemli bir görev üstlenen finans piyasalarının dolayısıyla bankaların, temel görevleri uzun yıllar boyunca iç piyasayı ve iç ticareti finanse etmek olmuştur. Günümüzde ise dış dünya ile ticari ilişkilerin artmasıyla, dış ticaretle iç içe geçen bankalar, bu yöndeki talep ve ihtiyaçlara karşılık verebilecek düzenlemeler yapma gereği duymuşlardır. Ayrıca ihracatın desteklenmesi ve artırılması bir devlet politikası olarak benimseniyorsa, bankaların bu destekte aracılık rolünü üstlenmeleri, ortaya çıkan doğal ekonomik sonuç sayılmaktadır.¹⁹

Ticari bankalar vadeli ve vadesiz mevduat almak, ticari senetleri kırmak, hesap açmak, dış ticaret işlemlerine aracı olmak, havale almak ve ödenecek esham ve tahvilat işlerini yerine getirmek, kiralık kasa hizmeti vermek, elde edilen fonları ekonomik aktörlerin emrine hazır tutmak, ekonomik yatırımlara katılmak benzeri her çeşit bankacılık faaliyetleri yerine getirirler..²⁰

¹⁸ Cüneyt Yenal KESBİÇ ve Hamza ŞİMŞEK, Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2001 s.47-59.

¹⁹ Aslan Selimov, Dış Ticaretin Finansmanında Banka Uygulamaları ve Azerbaycan Bankacılık Sistemi İçin Bir Değerlendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (SBE), İzmir, 2007, s.XIII.

²⁰ Sururi KOCAİMAMOĞLU, Bankacılık Ansiklopedisi, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985 s.70.

Toplumu meydana getiren geniş kesimlerden fon toplayan, topladığı kaynakları kredi ve benzeri finansal işlemlerde kullanan ve ekonomide kaydi para oluşturan finansal kurumlar olarak tanımlayabileceğimiz bankaların fonksiyonları şunlardır.²¹

- Finansal Aracılık Fonksiyonu,
- Hizmet Fonksiyonu
- Kaynaklara Akıcılık Sağlama
- Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama
- Kaydi Para Oluşturma
- Para ve Maliye Politikası Etkinliğine Ortaya Çıkarma
- Uluslararası Ticareti Geliştirme Fonksiyonu

1.3.1. Finansal Aracılık İşlemleri

Bankalar, ellerinde fon fazlalığı olan bireyler ve kurumlar ile fon ihtiyacı olan kesimler arasında aracılık faaliyetlerini yerine getirirler.

Tarih boyunca bankaların temel işlevi tasarruf fazlası olanlarla kaynak ihtiyacı olanlar arasında aracılık işlevi ortaya koymak olmuştur. Bu aracılık fonksiyonundan sağladıkları faydayı maksimize etmek için kullandıkları kaynakları minimum maliyetle temin etmek, kullandırdıkları kaynaklardan maksimum getiri sağlamak amaç haline gelmiştir. Alternatifler arasından en uygun kaynakların bulunması, bu kaynakların vadesi, riski, tutarı farklı yerlerde değerlendirilmesi, üstelik bunun sürekli değişen bir ekonomik yapı içerisinde gerçekleştirilmesi kolay değildir. Bu sürecin optimum verimlilikle yönetilmesi sağlıklı bir aktif pasif yönetimi ve risk yönetimini zorunlu kılmaktadır. Pasif maliyeti ile aktif getirisi arasındaki bu fark net faiz marjı olarak tanımlanmaktadır. Net

²¹ Şenol BABUŞÇU, Temel Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer, İstanbul, 2001, s. 7.

faiz marjı bankacılık sektörünün en önemli performans göstergelerinden birini oluşturmaktadır.²²

Bankaların aracılık fonksiyonunu etkin bir biçimde yerine getirmesi, fon aktarım işlevinin yanı sıra, kaynakların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesi, ekonomide üretimin ve etkinliğin artması, ekonomideki aktörler arasında bilgi asimetrisinin azalması, riskin minimize edilmesi, ölçek ve kapsam ekonomisinden yararlanılmasını da beraberinde getirecektir.²³

1.3.2 Kaydi Para Yaratmak

Bankaların, bankacılık sisteminde en anlamlı işlevlerinde birisi de kaydi para oluşturmaktır. Kaydi para; gerçek veya tüzel kişilerce bankaya verilen fonların kanunen zorunlu olan miktarı düşüldükten sonra yeniden kredi olarak kullanılmasıdır.²⁴

Bankaların temel işlevi vade, tutar ve para birimi farklı fonları toplayıp, bu fonların ihtiyacı olanlara aktararak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktır. Mevduattan krediye dönüşüm beraberinde kaydi para yaratma işlevini de getirmektedir. Bankaların yaratacakları kaydi para tutarı, disponibilibite oranı, munzam karşılık oranları, olağanüstü ihtiyatlar ve zorunlu karşılıklar tarafından belirlenmektedir.

Ekonomide para, merkez bankası tarafından piyasaya sürülen asli paralar ile bankaların yarattığı kaydi paralardan oluşmaktadır. Kaydi para, özel kişilerin kendi aralarındaki borç-alacak ilişkisi sonucu meydana gelmez. Para yaratma gücü bankaların elindedir ve bankalar çıkardıkları kredi kartı, hediye çekleri, çek karnesi gibi ürünler ve hesaplar arasında yaptıkları işlemler sayesinde, kaydi para yaratabilmektedirler. Bankalar, toplanılan fonların bir kısmını karşılık olarak ayırmakta ve geri kalanını da nakit kredi olarak kullanırmaktadır. Kullanılan krediler, bankacılık sistemine yeniden mevduat olarak sokulduğunda kredi miktarı kadar kaydi para yaratılmış olmaktadır.²⁵

²² Süleyman KALE, “Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu” Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Chüseyin ilt 2., Sayı 3., 2017, s. 210.

²³ Ercan TÜRKAN, Zeynep Ada EROĞLU, Yasemin TÜRKER KAYA, Şeref SAYGILI, Münür YAYLA, Berk MESUTOĞLU, Özgür Yaşar İPEK ve Serdar ÇOKAKLI, “Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması.” BDDK MSPD Çalışma Raporları, Ankara, 2003, s. 10.

²⁴ Merih PAYA, Para Teorisi ve Para Politikası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994, s.29.

²⁵ Mikail ALTAN, Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, İstanbul, Beta Yayınları, Yayın No: 1154

1.3.3. Tasarrufların Etkin Kullanımını Sağlama

Mevcut kaynakların atıl kalması, ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyen unsurlardan birisidir. Bankalar, ekonomide atıl olan fonları toplayarak, bu fonları ekonomiye kazandırmaktadır. Bu sayede, hem mevduat sahipleri hem de kredi kullananların maksimum hâsıla elde etmelerine imkân verilmektedir. Bankalar, kabul ettikleri ve dönüştürdükleri mevduatları ekonominin öncelikli sektörlerine akıtarak kaynakların tekrar kullanımına da aracılık ederler. Ayrıca bankalar, topladıkları fonların kredi olarak kullandırılması sırasında da oldukça seçici davranarak kaynakların etkin kullanımına da hizmet etmektedir²⁶

Modern refah ekonomisinin başlangıcını: 1909 yılında ünlü İtalyan iktisatçı tarafından ortaya konulan ‘‘ mal ve hizmete esas girdilerin ya da tüketiciler arasında malların yeniden düzenlenmesi ile bir başkasının durumunu kötüleştirmeksizin bazı insanların durumunu iyileştirmek mümkündür.’’ şeklindeki Pareto etkinlik kuralı ortaya atılır. Bir ekonomide, mevcut kaynaklar yoluyla optimum hasılat elde etmek ise iktisadi etkinlik olarak ifade edilir.²⁷

Bankalar mevduat fazlası sahipler ile kaynak ihtiyacı olanlar arasında aracılık görevi üstlenirken, kendi bünyelerinde topladıkları mevduatları, müşterilerine kredi olarak verirler ve bu noktada, kredi verme konusunda yaptıkları seçimler oldukça önemlidir. Çünkü öncelikli bölgelere, kişilere ve katma değer yaratan sektörlerle kredi verilmesi sağlanabiliyorsa, krediler doğru alanlara kanalize ediliyor ve kaynakların etkin olarak kullanılıyor demektir.²⁸

Kaynakların atıl kalması, fon talep eden bireyler ve kurumların ve bunlara olan etkisi itibariyle ekonomik gelişmenin önünde engel teşkil etmektedir. Bu noktada bankalar fon arz fazlasını fon ihtiyacı olanlara aktararak atıl fonların verimliliğini ve akıcılığını sağlamaktadır. Fon fazlasının etkin kullanımının, ülkelerin para, maliye ve

²⁶ Öztin AKGÜÇ, a.g.e, 1987, s.5.

²⁷ Recep KÖK, Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik: Bir Uygulama, Erzurum, Atatürk Ün. Yayın No:680, Atatürk Ün. Basımevi, 1991, s. 46.

²⁸ Melda Seher GÜRTUNA, Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi Ve Reel Kesime Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.6.

ekonomi politikalarına katkısı yanı sıra ekonomik gelişme ile paralel gelir ve servet dağılımını da pozitif etkilemektedir.

1.3.4. Reel Sektöre Kredi İmkânı Sağlamak

Bankalar kredi sistemi eliyle reel sektörü finansman olanakları sunarlar. Bankalar aracılığı ile fon arz edenlerden temin edilen kaynaklar fon talep eden reel sektöre kredi olarak aktarılmaktadır. Bu aktarım sayesinde reel sektör gerek yeni yatırım kararlarının hayata geçirilmesi gerekse de ticari faaliyetlerine devamlılığı ve ticari işlem hacimlerinin artışına katkı yapmaktadır. Sürdürülebilir büyümenin teminatı noktasında bakılabilecek özel sektör sabit sermaye yatırımlarının finanse edilmesinde, bankacılık sisteminin payı oldukça yüksektir.

Sektör ayrımı olmaksızın tüm işletmelerin ihtiyaç duyduğu finansman, finansal kurumlar yoluyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla finansal kurumların sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma amacıyla atacağı adımlar tüm ekonomik kesimlere etki etmekte ve yönlendirebilmektedir. Günümüzde finansal işletmelerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği yönlendirme noktasındaki potansiyellerinin boyutu genel anlamda kabul görmektedir.²⁹

1.3.5. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankacılık sistemi, uyguladığı kredilendirme kararları yoluyla, ekonomide gelir ve servet paylaşımına etki edebilmektedir. Belirgin şekilde son yıllarda ekonomideki gelişmeler ve teknolojiye yaşanan avantajlar sayesinde, bankaların kredi uygulamalarını bireyler lehine genişlettikleri görülmektedir. Bankaların verdikleri krediler, küçük girişimcilere iş kurma imkânları sağlamaktadır. Bu sayede belirli bir kesimin geliri artırılarak, bir üst dilime geçmesine imkân yaratılabilmektedir.³⁰

Finansal sistemin gelir ve refah artışı üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Çünkü kıt olan parasal kaynakların, gerek fon arzı sunanlar gerekse de fon talep edenlerce

²⁹ Emine Öner KAYA, “Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilir Bankacılık Uygulamaları”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 2(3), 2010, s. 75-94.

³⁰ Bora AKTAN, Türk Ticaret Bankalarında Problemlili Kredilerin Yönetimi, Yapı Kredi Bankası A.Ş.’de Bir Uygulama, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, Aydın.

en verimli şekilde kullanılması sağlanmaktadır. Küçük tasarruflar ile küçük yatırımlar yapılması yerine, kaynakların yatırımcılar tarafından yüksek yatırımlara yönlendirilmesi sağlanabilmektedir. Böylece ekonomik birimler tarafından yapılan yatırımlar ve karşılığında fon arz edenlerin elde edeceği gelirler sayesinde toplam gelir ve refah düzeyi artırılabilir.³¹

1.3.6. Para ve Maliye Politikasının Yürütülmesindeki Etkisi

Ekonomilerde para ve maliye politikaları ile hedeflenen amaca doğrultusunda, para ve maliye politikalarını en verimli şekilde kullanmak gereklidir. Para politikasının amacı; ekonomide optimal para miktarını belirlemek, ekonomik istikrarı sağlamak, yüksek istihdam oluşturmak ve verimli kredi politikaları üreterek ekonomik büyümeye destek olmaktır. Bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılan başlıca para politikası araçları şunlardır:

- Zorunlu Karşılık Oranı
- Disponibilite Oran ve Dağılımı
- Açık Piyasa Faaliyetleri
- Reeskont Oranı
- Faiz Oranı
- Bankaları İkna Yöntemi
- İthalat Teminat Oranı ve /veya süresi
- Asgari Ödeme Oranı
- Selektif Kredi Uygulamaları
- Zorunlu Döviz Devir Oranı³²

³¹ Mehmet YAZICI, Bankacılığa Giriş, Beta Yayınları, Yayın No: 2594, İstanbul, 2011, s.14.

³² Nur KEYDER, Para –Teori –Politika-Uygulama, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 49.

Para politikası araçlarının uygulayıcısı Merkez bankaları, bankalar ve ülkelerin kendi kanunlarına göre görev verilen diğer para organlarıdır. Hükümetler parasal taban ve para çoğaltanını ile oynayarak ekonomik gerekliliklere göre ihtiyaçlar doğrultusunda para arzını istenilen yönde değiştirebilirler.

Merkez Bankası, para arzının kısılması yönünde tutum içine girdiği zaman; kanuni karşılık oranlarını, disponibilitate oranını ve reeskont oranını artırır, hazine kağıdı ihracı ile bankaların kredi imkanlarını sıkılaştırarak, para arzını genişlemesini istediği zaman ilgili araçları ters etki yapacak şekilde uygularlar. Ayrıca Merkez Bankaları faiz oranlarına müdahale yoluyla fonların bankalara akmasını veya bankalardan çekilmesini sağlayarak, bankaların kredi iştahlarını yönlendirerek, bankaların kredi konusunda seçici davranmalarını sağlayarak para arzını kontrol altında tutarlar.

Merkez Bankaları, para politikası araçlarını, enflasyonu kontrol etmek amacıyla arz ve talebi etkileme amacıyla kullanırlar. Zira para talebi, reel getirinin artmasıyla birlikte artarken, enflasyon beklentisi ile birlikte azalır.³³

Finansal gelişmişlikle ekonomik büyüme ve kalkınma arasında pozitif boyutunu ortaya koyan araştırmalarda, finans sistemin yürüttüğü fonksiyonlarla ekonomideki kullanılmayan kaynakların daha karlı projelere kanallanarak yatırımların nitelik ve niceliğini artırdığı, kaynak dağılımını sağlıklı hale getirdiği ve bunun etkisiyle daha yüksek büyüme oranlarının olası olduğu ortaya konulmaktadır. Bu noktadan hareketle, finansal aracılığın gelişmesi ekonomik büyümeyi olumlu yansıtmaktadır.³⁴

1.3.7. Dış Ticaretin Finansmanı

Bir ülke ekonomisinin kalkınması, yatırımlarla doğru orantılıdır. Ancak yatırımların gerçekleştirilebilmesi için, bu yatırımları finanse edecek kaynakların bulunması gereklidir. Dış borçlanma yoluna gidilmeden bu kaynakları sağlamanın en kolay yolu ise, ülke genelinde tasarruf yaratılması ve döviz gelirlerinin arttırılmasıdır. Bankacılık sektörü tarafından uygulanan belge karşılığı ödeme, akreditif, factoring,

³³ R.J. BARRO, "Rational Expectation and the Role of Monetary Policy", (Edited by R. Lucas, T. Sargent), Rational Expectations and Econometric Practice, Allen and Unwin, London, 1981, s.74.

³⁴ Ercan TÜRKAN ve Diğerleri, BDDK MSPD Çalışma Raporları, s.7.

forfaiting, harici garanti ve kontrgaranti, banka teminatı, peşin ödeme ve alıcı şirket prefinansmanı benzeri uygulamalar dış ticarete finanse destek vererek, ihracatı ve ithalatı teşvik etmektedir.³⁵ Artan ithalat ile üretimde kullanılacak ithal hammaddelere daha kolay ulaşılabileceği gibi, ihracatta sağlanan canlanma ile ülkeye döviz girişi artacaktır. Bu şekilde ekonomide etkinlik artacak ve yatırımların finansmanında kullanılacak kaynaklar da banka aracılığıyla sağlanmış olacaktır.³⁶

1.4.Bankacılık sisteminin İşleyişi

Finansal sistemin, ekonominin sağlıklı işlemesi üzerine önemli etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerden birisi, atıl durumda olan tasarrufları ekonomiye kazandırabilmesidir. Her ekonomi için, tasarruf hacminin büyüklüğü ekonomik gelişmenin göstergelerinden birisidir. Ancak makro düzeyde kullanılmayan ve atıl olarak kalan tasarrufların ekonomik açıdan bir değeri bulunmamaktadır. Finansal sistem bankalar kanalı ile dağınık ve atıl olan küçük tasarrufların bir araya getirilerek, fon arzının genişlemesine yardımcı olmaktadır. Böylece, elde edilen fonların kullanılmasına ve ekonomiye kazandırılmasına da olanak sağlamaktadır. Ekonomiye kazandırılan fonlar sayesinde, fonlardan yararlanmak isteyenler için alternatif alanlar yaratılabilmektedir.³⁷

Finansal sistem tüm ekonomilerin önemli bir parçasıdır. Sistem iyi işlediğinde fonlar, ekonomiyi daha verimli yapacak yatırım projelerine aktarılabilir. Örneğin, şirketler, istihdam yaratacak ve yeni ürünler üretebilecek fabrika inşa etmek için banka kredisi kullanırlar. Finansal sistem ekonominin büyümesine ve yaşam standardının yükselmesine yardım eder.³⁸

Finansal sistemin, ekonomik yapı içindeki etkinliğinin ve öneminin ortaya konması, finansal yapının en anlamlı unsurunu oluşturan bankacılığın önemini ortaya çıkarmaktadır. Finansal sistem bazı ekonomiler bankalar kanalı ile işlerken, bazı ekonomilerde de sermaye kanalı ile işlemektedir. Örneğin, ABD ve İngiltere ekonomileri

³⁵ Mikail ALTAN, a.g.e., s.42.

³⁶ Melda Seher GÜRTUNA, a.g.e, s.5.

³⁷ Muharrem AFŞAR, Finansal Sistem ve İşleyişi, Gülen Yayıncılık, Eskişehir, 2006, s.1.

³⁸ Laurence M. Ball, Money, Banking and Financial Markets, New York, Worth Publishers, 2009, s.1.

sermaye piyasalarına dayanırken, Japonya, Almanya ve Türkiye ekonomileri bankacılık sistemine dayanırlar. Sermaye piyasası endeksli ekonomilerde de bankacılık sistemi finansal yapının işlevlerini ortaya çıkarmada önemli rolü mevcuttur. Ancak, özellikle bankacılık sistemine dayanan ekonomik yapılarda finansal yapının iyi işleme problemi büyük ölçüde bankacılık kesiminin etkinliği problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹

Finansal sistemin unsurları ise gelirlerinden daha az harcama yapan ekonomik birimler (fon arz edenler), gelirlerinden daha fazla harcamada bulunan ekonomik birimler (fon talep edenler), sistem içinde fonların arz ve talep edenler arasındaki doğru aktarılması sürecindeki bazı finansal kurumlar (finansal aracılar), bu süreçte sahiplik ve el değiştirme olgusunu kanıtlayacak belgeler (finansal araçlar), son olarak da sistemin sağlıklı çalışması ve ortaya çıkacak sorunların çözümünde yararlanılacak çeşitli yasal, yapısal ve kurumsal düzenlemelerdir.⁴⁰

Bankaların ulusal ekonomi ve toplumsal yaşantı bakımından taşıdıkları önemi ifade etmek için onların gerçekleştirdikleri ödemelere aracılık ve kredi dağıtım fonksiyonlarını göz önüne getirmek yeterlidir. Atıl durumda olan, üretime katılmayan küçük büyük fonları toplayabilmek her şeyden önce bir güven telkin etme işidir. Bankalar fon fazlası olan birey ve kurumlara güveni vererek, müşterilerinin belirli bir zaman için kullanılmayacak paralarını toplayarak oluşturdukları büyük fonları ekonomide ihtiyacı göre kişi ve kuruluşlara kredi şeklinde transfer ederler. Böylece, kaynakların boşa verimsiz kalarak diğer ifade ile finans sistemi dışına çıkmasına engel olurlar.⁴¹

Bankacılık sektörü, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında ciddi bir lokomotif görev üstlenir. Bankalar sadece parasal kontrol için bir araç işlevi görmeyip, ekonomik yapının yeniden düzenlenmesi ve uzun vade de sürdürülebilir makroekonomik istikrarın oluşturulmasında belirleyici olan ekonomik aktörlerdir. Finansal sistem için hayati öneme bulunan bankacılık sektörünün, ekonomik sistemi ile karşılıklı etkileşimini net ve anlaşılır bir şekilde yansıtabilmesi ve sağlıklı bu yapının sürdürülebilir olması

³⁹ Yener COŞKUN, Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 2008, s.16-17.

⁴⁰ Muharrem AVŞAR, a.g.e, s.3-5.

⁴¹ Serdar ATAY, Banka Muhasebesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:38, Isparta, 2003, s. 1-2.

gerekli ve önemlidir. Türkiye’de Batı dünyasındakine benzer, banka uygulamaları dışında finansal enstrümanların gelişmemesi ve sermaye piyasasının derinliğinin olmaması ve gelişme aşamasını bulunması nedeniyle, bankalar; mali sistemin temelini oluşturmakta, ekonomik çarkların sağlıklı çalışması, halkın tasarruflarının organize şekilde toplanmasında ve kullanılacak sektörlere dağıtılması açısından önemli rol üstlenmektedirler. Ülkemizde finansal fonların büyük bir kısmı bankalar kanalı ile alınmakta ve çalıştırılmaktadır. Yurt dışından sağlanan fonlarda büyük ölçü de bankalar aracılığı ile elde edilmektedir. Finansal sistem içinde bu denli yer ve önemi olan bankacılık sektörünün sorunsuz ve sağlıklı bir yapıda faaliyetlerini yürütmesi, güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarının başında gelmektedir.⁴²

Son yıllarda bankacılık sektöründe teknolojiye gelişmelere ayak uydurma ve teknolojik altyapıları oluşturma konularında önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bankalar ATM, POS, telefon bankacılığı ve bilgisayar ağları gibi ürünlerini yenileme alanında büyük atılımlar gerçekleştirmektedir. Müşterilere daha iyi hizmet sunabilmek ve mesai dışında da müşteri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çağrı merkezleri ve internet bankacılığı gibi uygulamalar alanında hızla gelişme kaydetmektedirler. Böylece banka müşterilerine 24 saat kolay ve hızlı hizmet verilebilmektedir. Yapılan yeniliklerin yalnızca müşteriler açısından değil, bankaların yönetimleri açısından da çeşitli faydaları vardır. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler sayesinde bankalar planlama ve muhasebe düzenine yönelik sorunları da çok kısa sürelerde çözebilmektedirler. Böylece gelecekteki kârlılık, risk ve likidite durumlarında yaşanabilecek değişiklikleri de ortaya koyabilmektedirler.⁴³

1.5. Bankaların ekonomik işlevleri

Bankaların, finansal aracılık rolünün yanı sıra üstlendiği başka işlevler de bulunmaktadır. Bu işlevleri, likidite yaratmak, kredi talep eden kişi ve kuruluşları incelemek ve izlemek, asimetrik bilgi problemlerinin oluşumunu azaltmak, para

⁴² Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları Ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler, <https://docplayer.biz.tr/19440648-Turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari-ve-sektorde-yasanan-mali-riskler.html> , Erişim Tarihi: 29.04.2019, s.12.

⁴³ Oğuz YILDIRIM, Türk Bankacılık Sistemi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s.57.

politikalarının etkinliğini artırmak, ekonomik istikrarın sağlanmasında yardımcı olmak, ödeme sistemlerinin etkinliğini yükseltmek, ihracat ve ithalatı finanse etmek ve döviz kazancı sağlayan faaliyetleri özendirmek olarak sıralanabilir.⁴⁴

1.5.1. Tasarrufları Artırma ve Servet Biriktirme İşlevi

Finansal sistemin en önemli fonksiyonlarından birisi tasarruf hacmini artırabilme fonksiyonudur. Finansal sistem, tasarrufları riski az olan ve daha yüksek kâr beklentisi ve olasılığı olan finansal araçlara aktararak, tasarruf yapabilen ekonomik kesimleri daha fazla tasarrufta bulunma konusunda teşvik etmektedir. Böylece üretimin ve kalkınmayı sağlayarak, hayat standartlarının yükselmesine yardımcı olmaktadır.⁴⁵

Finansal sistemin işlevlerinden başka biri ise, servet çoğaltma fonksiyonudur. Fon sahipleri servet biriktirmek amacıyla finansal araçlara yatırım yapabilmektedirler. Finansal sistem içerisinde yer alan ortaklık senedi, hazine kâğıtları gibi menkul kıymetlere yapılan yatırımlar, servet biriktirme amaçlarına hizmet ederler.⁴⁶

1.5.2. Ödeme Araçları Sunmak

Finansal sistemin önemli fonksiyonlarından birisi de alışverişlerde ödeme kolaylığı yaratmasıdır. Mali sistemce sunulan hizmetlerden para, çek, hisse senedi, kredi kartı, internet bankacılığı, ATM'ler sayesinde ödeme işlemleri hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirilmektedir.⁴⁷

1.5.3. Kredi İşlevi

Finansal sistemin fonksiyonlarından bir diğeri de kredi kullandırma imkânı sağlamasıdır. Bu işlev aracılığıyla, ekonomik aktörlerin tüketim ve yatırım

⁴⁴ Gamze Göçmen YAĞCILAR, Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, BDDK Kitapları, No: 10, Ankara, 2011

⁴⁵ Cemal KOYUNOĞLU, Finansal Sistem İçerisinde Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kurumların Yapısal Özellikleri, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya, 1996, s.65.

⁴⁶ Mikail ALTAN, a.g.e., s.5.

⁴⁷ Mikail ALTAN, a.g.e., s.6.

harcamalarının finanse edilebilmesi için ödünç imkânı sağlanmaktadır. Böylece toplumun sahip olduğu kaynakların verimliliği artmakta ve bireylerin hayat standartlarının yükselmesine de yardımcı olmaktadır.⁴⁸

1.5.4. Politika Oluşturma işlevi

Finansal sistem, hükümetlerin para ve maliye politikası uygulamalarında önemli bir rol üstlenmektedir. Hükümetin ekonomik büyüme, fiyat istikrarı gibi bazı hedeflenen amaçlara ulaşabilmesi için çeşitli önlemler alması ya da bazı değişiklikler yapması gerekebilmektedir. Hükümetler gerektiği zaman finansal sistem içerisinde faiz oranları, döviz kurları, bankacılık ve sermaye piyasası kanunu gibi yasal düzenlemeler ile politikalarını uygulayabilmektedirler.⁴⁹

1.5.5. Finansal Hizmet Vermek

İşlemleri büyük ölçüde kanunlarla denetim altında olan bankalar aktif rekabet şartlarında öne çıkmak amacıyla halka sundukları hizmetleri geliştirme zorunluluğu içindedirler. Banka hizmetlerinin gerek sayısı gerekse de niteliği günün koşullarına ve ülkelere göre ciddi farklılıklar ortaya koymaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde bankalarca sunulan hizmetlere her geçen gün bir yenisi dâhil olmaktadır. Bankaların sunduğu belli başlı hizmetlerden bir kaçını şu şekilde ifade edebiliriz.⁵⁰

- Harcanmayan fonların saklanacağı güvenli saklama imkânı sunmak,
- Tedavüldeki paranın toplanması ve ödenmesi faaliyetlerini yürütmek,
- Müşterilerin, üçüncü şahıslardan olan alacaklarında tahsilat aracılığı yapmak
- Ticari senetleri kırmak, iştira ya da tahsilat yapmak,
- Çek işlemleri yürütmek,
- Dış ticaret faaliyetlerine finansal boyutta aracılık,
- Para gönderim işlemleri,

⁴⁸ Muharrem AFŞAR, a.g.e., s.6.

⁴⁹ Muharrem AFŞAR, a.g.e., s.7.

⁵⁰ Yalçın Alp Küçük, Bankacılık, Banka Yeniden Yapılandırma Uygulamaları ve Türkiye, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2004, s.29.

- Müşterileri hesapları için menkul kıymet piyasasında işlem yapmak,
- Döviz ve efektif faaliyetleri yürütmek,
- Dış ticaret faaliyetlerine aracılık,
- Kefalet, referans ve teminat mektubu kredisi sunmak,
- Finansal danışmanlık hizmeti,
- Kiralık kasa işlemleri sunmak,
- Seyahat çeki ve kredi kartı benzeri ürünler sunmak
- Bağ-kur SSK primumu, vergi tahsil işlemi yapmak
- Çeşitli temel ihtiyaç faturalarını tahsilatını gerçekleştirmek
- Proje finansmanına katılmak,
- Sendikasyonlar düzenlemek ve mevcut sendikasyonlara katılmak,

Hizmet sektöründe yer alan bankalar önemli birer hizmet satıcısı konumundadırlar. Buna yaklaşıma içinde bankalar hizmet pazarlaması anlayışına uygun hareket etmelidirler. Doğru bir hizmet politikası ortaya koymak için bankaların genel amaçlarının yanı sıra satış hedefleri ile uyumlu hizmet politikası üretmeleri gereklidir. Bunun neticesinde sık ya da seyrek ilişkiler doğrultusunda sunulan işlemlerin müşteri gözündeki bakış açısının olumlu yönde değişmesi ya da rakiplere bankalara nazaran kalitesinde bir farklılık ortaya koyması hedeflenir.⁵¹

1.5.6. Likidite İşlevi

Likidite, aktif bir değer en az zamanda ve kolayca bir ödeme aracına dönüşme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Yüksek likiditeye sahip varlıklar, sahiplerine beklenmeyen fırsatlar karşısında daha çabuk girişimde bulunma imkânı sağlamaktadır. Özellikle gelişmiş bir sermaye piyasasında tasarrufların karşılığı olarak elde tutulan finansal varlıklar içi sürekli bir piyasa mevcut olduğundan fon sahipleri yatırımlarını istediği zaman nakde dönüştürebilirler. Finansal varlıklar fiziki varlıklara oranla daha yüksek likiditeye sahiptirler. Çünkü finansal sistemde faaliyet gösteren çeşitli finansal

⁵¹ Erdoğan KUMCU, Ticaret Bankalarında Pazarlama Anlayışı, İstanbul, 1992, s.56.

piyasalar sayesinde, nakde ihtiyaç duyulduğu anda finansal varlıkları nakde çevirebilmek mümkün olabilmektedir.⁵²

1.6. Kredi Kavramı İle İlgili Genel Açıklamalar

Kredi kelimesinin sözlük tanımı “güven, saygınlık ve itibar” olarak ifade edilmekte, borcuna sadık olma, Para, mal ya da para türünden bir değerin belirlenmiş bir vade ve şart altında geri alınmak üzere verilmesi şeklinde ifade edilmektedir.⁵³

Ekonomik gelişme ve uluslararası ticaretin artışı ile paralel olarak Bankaların hizmetleri çeşitlenmiş ve kredi kavramının tanım da bu kapsamda genişlemiştir.

Bankaların en temel işlevlerinin başında müşterilerine kredi sunma yer almaktadır. Verilen krediler ile elde edilen faiz ve komisyonlar da bankaların temel kazanç kaynakları ifade etmektedir. Bir ülkede ekonomik gelişmenin ortaya çıkması ve ekonomik büyümenin devamlılığı bakımından gerçek ve tüzel kişilerin kredi almaları elzemdir. Ekonomide ticari aktivitenin devamlı büyümesi ve çeşitlenmesi, şirketlerin büyüme sürecine uyum sağlama gerekliliği fon taleplerini artırmaktadır. Buda büyük oranda ülkedeki bankacılık sisteminde kısmen de uluslararası bankalar kanalı ile ulaşılan kredilerle karşılanmaktadır.

Bankalar arasındaki yoğun rekabet koşulları kar marjlarını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu gerçek, kredi yönetim işlemlerinin daha etkin ve başarılı yürütülmesinin önemini ve kredilendirme sürecinin bankaların karlılığına yansımalarının önemini ortaya koymaktadır.

1.6.1. Kredi Tanımı

Bilimsel literatürde kredi hakkında birçok farklı tanımlamalara yer verilmektedir. “bir süre sonra ödenmek vaadiyle mal, hizmet veya satın alma gücü sağlayabilme yeteneği⁵⁴”tanımlamasıyla birlikte “hizmet, ticaret ve üretim şirketlerinin mal ve hizmet üretim işlemlerine katkı sağlamak maksadıyla, bankalarca sunulan ve

⁵² Cemal KOYUNOĞLU, a.g.e., s.68.

⁵³ Türk Dil Kurumu , www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2019

⁵⁴ Mustafa AKTAŞ, “Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Araçları, Çözümleri”, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul, 0406 Aralık 2000, s.10

bilançoların aktif kısmında alacak kaydı olan işlemlerin yürütülmesi⁵⁵ şeklinde ifade edilebilir.

Banka tarafında bakıldığında kredi; “belirli tutar paranın ya da banka saygınlığının belirlenmiş bir vade kapsamında geri iadesi yapılmak şartıyla bir faiz bedeli ile verilmesi ya da borç verilmiş değerin geri ödenmesine için kefil olunması”⁵⁶ olarak ifade edilmektedir.

1.6.2. Bankalar Kanuna Göre Kredi Kavramı

Bankalar Kanunu bakıldığında, kredi kavramı açıklanmak yerine kredi olarak görülen faaliyetler açıklanmıştır. 5411 Sayılı Bankalar Kanunu’nun, Krediler ve Risk Grubu başlığı altındaki 2. Bölümde yer alan krediler başlıklı 48 maddesinde:⁵⁷

“Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.” İfade edilmektedir.

1.6.3. Karşılıklar Yönetmeliğine Göre Kredi Kavramı

Bankalar tarafından sorunlu krediler için ayrılacak karşılık ve diğer alacakların belirlenmesi amacıyla 30.06.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmelikte tanımlar ile ilgili 3.maddesinde bulunan uygulanmada ortaya konulan;

Krediler ve Diğer Alacak Kavramının: *“Bankalarca kullandırılan ve mali tabloların aktifinde kredi hesapları altında izlenen nakdi kredileri, aktifte izlendikleri hesaba bakılmaksızın bankacılıkla ilgili mevzuat çerçevesinde nakdi kredi sayılan alacakları, tazmin edilen veya nakde*

⁵⁵ Niyazi BERK, Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi, Esbank T.A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1999, s.6.

⁵⁶ Mustafa AKTAŞ, a.g.e., s.10.

⁵⁷ 5411 Sayılı Bankalar Kanunu, (01.11.2005 tarih ve 25893 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.)

dönüştürmüş gayrinakdi kredi bedellerini, bunlar dışında kalan diğer tüm alacakları ve nazım hesaplarda izlenen gayrinakdi kredileri” kapsadığı ifade edilmektedir.

İlgili yönetmelik de değişiklik yapılarak, banka kredilerinin nitelikleri doğrultusunda sınıflandırılması ve ayrılacak karşılıkların tespiti noktasında usul ve esaslar düzenlenmiştir.

Bankalarca, Kredilerin ve Diğer Alacaklarının Niteliklerine Göre Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esasları düzenleyen 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı yönetmelik ve Resmi Gazete’nin 22.06.2016 tarih ve 29750 sayılı yayımlanan nüshasında Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara ilişkin Usul ve Esaslar konusundaki yönetmelikler de Kredi kavramı tanımı yapılmamıştır. Her iki yönetmelik de krediler, ‘‘5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’nun, 48’inci maddesi uyarınca kredi sayılan işlemler ile bilançonun aktifinde kayıtlı diğer alacakları,’’ şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir.

1.7. Kredinin Unsurları

Bankacılıkta kullanılan krediler zaman(vade), itibar, risk ve faiz unsuru olarak dört adet unsuru içinde barındırmaktadır.

Kredinin Zaman(vade) Unsuru; kullanıldığı gün geri ödeneceği tarihin önceden belirlenmiş olma durumudur. Bir başka ifade ile kredinin vadesinin başta tespit edilmesidir. Kredinin vadesinin kredi kullanım öncesinde belirlenmesi krediyi sunan banka için oldukça önemlidir. Çünkü vade uzadıkça belirsizlik artar ve bankanın karşılaştacağı risk unsuru da çoğalır. Kredinin süresine göre banka kendi nakit dengesi, kredi risk analizini ve kredi fiyatlamasını belirlemektedir.

Bankalarca sunulan tüm nakdî ya da gayri nakdî kredilerin veya tahsis edilen kredinin belirlenmiş bir vadesi mevcuttur. Vade, kredinin geri dönüş süresi anlamına

geldiğinden bu ifade çok önemlidir. Zira kredinin vadesi artıkça bankanın karşı karşıya kalacağı riski de artmaktadır.⁵⁸

Kredinin Güven Unsuru; Nakit, mal, teminat, kefalet vb. teminat unsurları ile sunulan kredinin sabitlenmiş bir zaman diliminin sonunda tekrar geri ödenme şartını içinde barındırır. Bundan ötürü, ödünç veren banka ve krediyi alan müşteri arasında güven ilişkisi mevcut bulunmalıdır. Kredi tespiti yapılacak birey ya da firmanın banka gözünde saygınlığı bulunmalıdır. Bankalar kredi kullanımı öncesinde kredi talep edenler hakkında piyasa istihbaratı yaparak güveni temellendirmeye çalışırlar.

Kredinin Risk Unsuru; Borcun ifa edilmemesi, iş ve hizmetin yapılmaması risk unsurunu ortaya çıkarır. Kredinin doğası gereği, borç, iş veya hizmetin birtakım etkenlerden dolayı yapılamaması olasılığı bulunduğundan tüm krediler kullandırıldığı günden başlayarak risk taşımaktadır. Riskin düşmesi ya da artması, borçlunun yükümlülüğü olan krediye vade gününde ödeme yapmaktan kaçınması ya da ödeme işlemini yerine getirememesine ve alınacak teminatın türüne göre artacak ya da azalacaktır.⁵⁹

Kredinin Gelir Unsuru; Kredinin bir başka unsuru da gelirdir. Bankalar her ticari işletme gibi kar etme ve varlıklarını devamı için faaliyetlerini sürdürürler. Krediler, bankaların bilançoları açısından en önemli gelir yaratan varlık kalemleri içindedir. Kredinin getirisi faiz ve komisyondan meydana gelmektedir.

Bankaların elde ettikleri kaynaklar için belirli bir maliyeti katlanmaktadır. Bankacılık işlemlerini yürütürken meydana gelen maliyetler, sektörde yaşanan değişimlere uyum sağlamak açısından gerek insan kaynakları gerekse de fiziksel alt yapı yatırımları, düzenleyici ve denetleyici otoritelerin yüklediği sorumluluklar bankaların gider kalemlerine yansımaktadır. Banka tüm bu gider kalemlerini karşılamak ve üstüne

⁵⁸ Ömer Emre TOKEL. “Kredi Risk Modelleri Kullanılarak Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.9

⁵⁹ AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. “Genel Kredi Sınırları Hakkında Avrupa Birliği Düzenlemeleri”, Bankacılar Dergisi, Sayı:35, 2000, s. 70-71.

çıkarak paydaşlarına getiri yaratmak için kullandıkları kredileri daha etkin bir yaklaşım doğrultusunda hareket ederek, bu sorumluluk bilinci içinde kullandırmak zorundadırlar.

1.8. Kredinin Türleri ve Sınıflandırılması

Şubeler tarafından Tek Düzen Hesap Planı'nı 'da bulunan ve fazla kullanılan hesaplar Krediler Hesap grubudur. Banka alanında ortaya çıkan yoğun rekabet şartları müşteri taleplerine paralel düzenli yeni ürünlerin piyasaya çıkması ve müşterilerin farklılaşan istekleri doğrultusunda kredi çeşitlerinin ve niteliklerinin çoğaldığı ve çeşitlendiği gözlemlenmektedir.⁶⁰

Gerek BDDK tarafında Muhasebe Uygulama Yönetmeliği⁶¹ gerekse de THP'nda bankalar tarafından uygulanan hesaplar, numaralandırılarak sınıflandırılmıştır.⁶² Aktif-pasif özelliklerine göre hesap grupları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁶⁰ Hüseyin SELİMLER, “Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerince Tasfiyesi, Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması” Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2006, s.7.

⁶¹ B.D.D.K., Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ (20 Eylül 2017 tarih ve 30186 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

⁶² Hüseyin SELİMLER ve Mehmet Hasan EKEN, Banka Muhasebesi, İstanbul, Der Yayınları, No: 375, 2004, s.63.

Tablo 1: Aktif ve Pasif Özellikli Hesap Grupları

AKTİF	PASİF
0-DÖNEN VARLIKLAR	3-MEVDUTA VE DİĞER YABANCI KAYNAKLAR
1-KREDİLER	4-ÖZKAYNAKLAR
3-YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER	5-FAİZ GELİRİ
6-FAİZ GİDERİ	7-FAİZ DIŞI GELİR
8-FAİZ DIŞI GİDER	9- FİNANSAL TABLOSU DIŞI HESAPLAR
9- FİNANSAL TABLOSU DIŞI HESAPLAR	

Bankalarca genelde kullandırılan kredi çeşitleri Tablo 2’de sınıflandırılmıştır;

Tablo 2: Bankalarca Sunulan Krediler ve Çeşitleri

Kullanım Amacı Bakımından Kredi - İşletme Kredisi - Bireysel Kredi - İthalat ve İhracat Kredisi - Yatırım Kredisi - Mortgage Kredisi - Denizcilik Kredisi - Altın Kredisi	Kaynakları Bakımından Kredi - Banka İç Fon Kaynağı - Bankanın Dış Fon Kaynağı - Toplu Konut Fonu Destekli - Eximbank Destekli - TC Merkez Bankası Kanalı - Teşvik Fonları Kanalı
Nitelikleri Açısından Krediler: - Nakdi - Gayri nakdi	Vadeleri Bakımından Kredi: - Kısa Vadeli - Orta ve Uzun Vadeli
Teminat Bakımından Kredi: - Şahsi Kefalet veya Maddi Teminatlı - Açık Krediler	Sektör Bakımından Krediler: - Özel işletmelere Sunulan - Kamu Kurumlarına Sunulan

Kaynak: Selimler ve Eken, a.g.e., s.90-91

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda kredi risk grupları ve sınırlamaları ifade edilmiş ve kredi sayılan işlemler sayılmıştır. Ayrıca ilgili kanunun 54 inci maddesi ile

Bankalar kanalı ile bir gerçek veya tüzel kişiye veyahut bir aynı risk topluluğuna verilecek kredi tutarı banka özkaynakların % 25'ini geçemez. Buradaki oran, 49. Maddenin 2. fıkrasında açıklanan risk grubu bakımından % 20 olarak uygulanır. Yetkili mercii, bu oranı yüzde yirmibeşe seviyesine çıkarmaya ya da yasal oranlara kadar düşürmeye yetkili kılınmıştır. Bir adi ortaklığa açılan kredi, adi ortakların yükümlülükleri seviyesinde ortaklara verilmiş olarak görülür. şeklinde ifade edilerek büyük kredi sınıflandırması yapılmıştır.

Karşılıklar yönetmeliği olarak bilinen ve 22.06.2016 tarihli ve 29750 sayılı resmi gazetede yayımlanan *‘‘Kredilerin Sınıflandırılması Ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’’* bankaların kredi ve alacaklarının sınıflandırılmasını ve ilgili sınıflamaya göre ayrılacak karşılık tutarlarının usul ve esaslarını açıklamaktadır. İlgili yönetmelik kredileri beş sınıfta toplamaktadır.

Tablo 3: Bankalarca Kullanılan Krediler ve Alacaklarının Karşılıklar Yönetmeliğine Göre Sınıflandırılması

KARŞILIKLAR YÖNETMELİĞİ GÖRE SINIFLANDIRILMASI
BİRİNCİ GRUP: STANDART NİTELİKLİ KREDİLER
İKİNCİ GRUP: YAKIN İZLEMEDEKİ KREDİLER
ÜÇÜNCÜ GRUP-TAHSİL İMKÂNI SINIRLI KREDİLER
DÖRDÜNCÜ GRUP-TAHSİLİ ŞÜPHELİ KREDİLER
BEŞİNCİ GRUP-ZARAR NİTELİĞİNDEKİ KREDİLER

Kaynak: Kredilerin Sınıflandırılması Ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (22.06.2016 tarih ve 29750 sayılı Resmi Gazete)

1.9. Kredinin Fonksiyonları

Bankalar, kullandırdıkları krediler yoluyla üç temel fonksiyonu ortaya koyarlar. Bunlar kaldıraç, tüketim ve ekonomik işlevdir.⁶³

Kredinin kaldıraç fonksiyonu; Ticari işletmeler sürekli büyüme ve karlılık çoğaltma güdüsü içinde hareket ederler. Özkaynakları yetersiz olan işletmeler bankacılık sisteminden fon talep eden kesindir. Ticari hacimlerini geliştirmek isteyen işletmeler gerek işletme sermayesi gerekse de sabit varlık yatırımları için banka kredisi kullanarak kredinin kaldıraç etkisinin avantajını kullanırlar.

Finansal kaldıraç bir işletmenin dış kaynak yoluyla elde ettiği fonların oranını ortaya koymak için ifade edilen bir kavramdır. İşletmelerin finansal yapısı varlıklarını nasıl finanse ettiklerini ortaya koymakta ve bilançonun pasif kaleminde yer almaktadır. Firma bilançosunda kısa vadeli kaynaklar, uzun vadeli kaynaklar ve paydaşların sermayesi bulunmaktadır.

Finansal kaldıracın etkisi, borç oranı arttıkça büyür. İşletmeler ticari faaliyetlerinin sorunlu olduğu dönemlerde dahil kullandıkları kredilerin faizinin ödemesi gerekir. Firmaların kredi kullanım sebebi içinde büyümek ve karlılıklarını artırmak hedefi olduğunu varsayarsak bu varsayım altında borç alınan fonların maliyetinin üstünde bir verimlilikte kullanılması gereklidir. Aksi takdir de kredi kullanımı özsermaye karlılığı artmak yerine azalacaktır.⁶⁴

Kredinin tüketim işlevi; bireylerin gelecekteki geliri harcaması noktasındaki tutumları gerek bireysel açıdan sosyal ve ekonomik refahlarını gerekse de ülke ekonomisinin, gelir dağılımını, çıktı miktarını ve tüketim mallarının etki etmekte ve ekonomik hayata canlılık vermektedir. Bankalara tarafından tüketicilere sunulan krediler işletme kredilerini nazaran daha az limitli olup halkın daha fazla bir kesimi tarafından kullanılmaktadır. Genelde aylık eşit taksit şeklinde kullanılan tüketici kredileri bir ay sonra başlayan ilk taksit ödemesi ile bankalara yeni kredi kullanırmak için kaynak oluşturmaktadır. Bu sayede tüketici kredilerinin piyasaya da yarattığı bu özellik ve talep

⁶³ Nurhan AYDIN, Bankacılık Uygulamaları, T.C. Anadolu Üniversitesi, Yayın No:1711, Eskişehir, 2006, s.128.

⁶⁴ Arman T. TEVFİK, "Sermaye Yapısı Kararları Ve Efektif Vergi Oranın Sıfır Olduğu Firmalarda Optimal Sermaye Yapısının Belirlenmesi", Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:14, 2005, s. 117.-134.

artışı yatırımları hızlandırmakta ve yatırım artışına paralel istihdam artmasına katkı sağlamaktadır.⁶⁵

Kredinin ekonomik işlevi; Bankacılık kesimindeki finansal işlemlerin yarattığı ortamda, finansal sistemde fon arz ve talebi artmakta ve bu artışın etkisi ile finansal piyasalar derinlik kazanmakta, milli gelir ve istihdam yükselmektedir. Bankaların genel ekonomik sistem noktasında çok önemli bir rolü de, finansal sistem kanalı ile toplanan kaynakların ekonomik kalkınmaya en yüksek katma değeri yaratacak sektörlerle sunulmasını imkânı yaratmasıdır. Bunun yanı sıra ekonomik hayatta etkili bir para politikasının hayata geçirilmesi, ülkenin dış ekonomiler ile bağı ve etkileşiminin yükseltilmesi ve küresel manada entegrasyonu ancak modern, derinliğe sahip ve yüksek gelişmişlik düzeyi bulunan bir bankacılık sektörü ile sayesinde ortaya çıkacaktır.⁶⁶

Kredi, milli geliri oluşturan tüketim ve sermaye mallarının en faydalı ve etkin şekilde kullanımına imkân verir. Çeşitli reel sektörlerde büyük işletmelerin kurularak hayatta kalmasına olanak verir. Kredi sistemi tasarrufu sahiplerini ödüllendirerek teşvik ederken, bunun yanı sıra tasarrufların faiz oranlarından bağılı olmasının yanı sıra ciddi oranda gelir seviyesine de bağılı olduğunu unutulmamalıdır. İnsanların genel yaklaşımı bu noktada sadece faiz kazancı değil, gelecek endişesi, ekonomik pozisyonlarını korumak, birikim sahibi olmak gibi değişik hedefler ile tasarruf etme yoluna girmektedir.⁶⁷

1.10. Kredilendirme İlkeleri

Bankalar, kredi kullandırım kararı alırken kanunlara, genel kredi politikalarına, kendi iç uygulamalarına ve geleceğe yönelik stratejileri doğrultusunda hareket etmekle birlikte, aşağıdaki temel unsurları da dikkat etmelidir.

- Güvenlik (Emniyet, Sağlamlık) ilkesi

⁶⁵ Songül YILMAZ, Ticari Bankalarda Kredi Portföyü ve Kredi Risk Yönetimi-Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s.7.

⁶⁶ İbrahim ARSLAN ve Seyda YAPRAKLI, Banka Kredileri Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi, Sayı 7, 2008, s.89.

⁶⁷ Avni ZARAKOLU, Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi, Yayın No:232, Bankacılar Serisi No.5, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s.24.-25.

- Likidite (Akışkanlık) ilkesi
- Verimlilik (Kârlılık,) ilkesi

Banka kredi işlemlerinde müşterilere kredi kullandırımın da temel oluşturan bu yaklaşımlara “güvenlik, likidite ve kârlılık üçgeni” olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸

Ticari müşterilerin kredi faaliyetlerinin özellikle karlılık, likidite ve Emniyet ilkeleri açısından incelenmesi önemlidir. Bu prensipler sunulan kredinin vadesinde geri dönüşü bakımından büyük önemi vardır. Bu prensipler aşağıdaki şekliyle ortaya konulmuştur.⁶⁹

Güvenlik (Emniyet, Sağlamlık) ilkesi; Kredilerin geri dönüş ihtimali yüksek tutulmalıdır. Kredi kullanım öncesi istihbarat ve mali analiz son derece dikkatli yapılmalı, güvenilir ve risk değerinde teminat alınmalı, kredi ilişkisinin sürdüğü zaman diliminde firmaların sürekli gözetim altında tutulması, güvenilirliği sağlayan faktörlerdir.

Bu yaklaşımdan hareketle, kredi tahsis kararını güvenilir ve güncel data'lara bağlayarak, müşterilerin kredilendirme aşamasında, riski en aza indirerek bankanın güvenli bir şekilde işlemlerine devam etmesi hedeflenir.

Likidite (Akışkanlık, Seyyaliyet) ilkesi; Krediler donuk kalmamalı, vade içerisinde tahsilat yapılmalıdır. Belirli dönemlerde faaliyette bulunan sektörler ve bireyler için kullandırılan kredilerin vadelerinin tahsilatın kolay yapılacağı gelir dönemleri ile uyumlu olması, firmalara işletme ihtiyaçları dışında kredi tahsisi yapılmaması, kullandırılan kredinin işletmenin hedefleri ile uyumlu olması, kredilerin ödemelerinin taksit planına göre tahsilatı için tüm önlemlerin göz önünde tutulması, güvence için kısa süreli senet tutulması likidite imkânı verir.

Kredilendirme ilkelerinden likidite ilkesi, ülkemiz şartları için geçerli olan genel bir ilkedir. Enflasyonun oranının oldukça düşük olduğu, ekonomik yapısı sağlam ve gelişmiş ekonomilerde bu ilke ters yönlü olarak yansımaları görülebilir. Basit ve bileşik

⁶⁸ Kürşat Özgür ÖZDEN “Ticari Bankalarda Kredilendirme Süreci ve Kredi Risk Yönetimi” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı Ekonometri Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010. s.37.

⁶⁹ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.10.

faizler makasının daraldığı, faiz ile komisyon oranlarının yakın olduğu ülkelerdeki bankaların, Türkiye'dekinin tersine ödeme alışkanlığı olan "iyi" müşterileri ile uzun zamanlı ve yüksek tutarlı ilişkiler geliştirmek istemeleri beklenir. Yüksek itibarlı, kredibilitesi yüksek firmalar için kısmen Türkiye için de geçerli olan bu ilkeyi ülkemizde genelde yabancı sermayeli bankalarca dikkate alınmaktadır.⁷⁰

Literatürde "geri dönüş hızı ilkesi" şeklinde ifade edilen akışkanlık ilkesi, kullanıma sunulan kredinin kısa vade de geri dönmesi, dolu ve donuk olarak devam etmemesi, piyasanın genel yapısı itibariyle firmaların ve bireylerin faaliyet yapısı ve nakit akış dönemleri ile uyumlu ve akışkan (rotatif) bir biçimde kullandırılması olarak tanımlanır.⁷¹

Verimlilik (Kârlılık, Randıman) ilkesi; Kredi ürününün satışı ile faiz, komisyon ve diğer kazançlar sağlanıp, işletmenin aldığı kredi yoluyla Bankaya sağladığı faydadır ve % olarak tanımlanmaktadır.

Türk bankacılık alanında faaliyette bulunan banka sayısının artması ile birlikte bankalar arasında yoğun bir rekabeti ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu rekabetin bir yansıması olarak, bankaların kredilendirme ilkelerine etki ederek kredi süreçlerine daha esneklik kazandırılarak çok daha fazla müşteriye ulaşma çabası içerisinde olmalarını, müşteriler yönünden kredi kullanma konusunda daha fazla alternatifte ortaya çıkması durumunu yaratmıştır. Bu rekabet şartları altında, bankaların kâr oranları ciddi miktarda düşmüştür. Karlılık ilkesinin kaynak maliyetleri ile olan bağı dikkate alındığında, bankacılık alanında faaliyet bulunan işletmelerin maliyetleri denetim ve gözetim altında tutması ve müşterilerinin bankadaki tüm işlemlerinde temel alacak bir kârlılık yaklaşımı geliştirmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır.⁷²

⁷⁰ Hakan ŞAKAR, Bankalarda Kredilendirme Teknikleri, Akdeniz Yayıncılık A.Ş., MIDA Bankacılık Eğitim Dizisi No:4, İstanbul, 2002, s. 59.

⁷¹ Kürşat Özgür ÖZDEN, a.g.e., s.39.

⁷² Kürşat Özgür ÖZDEN, a.g.e., s.41.

1.11. Kredilendirme Süreçleri

Kredi kullandırma, bir seri işlemin uygulanması sonucunda gerçekleşir. Kredi talep eden gerçek ya da tüzel kişinin finans kurumuna başvuru yapması, yapılan başvurunun incelenmesi sonrası ödeme şeklinin ve kredi kullanım protokolünün maddelerinin tespiti, kredi kullanandan kredinin anapara, faiz ve komisyon gibi alacakların tümünün tahsil edilmesi, banka tarafından verilen kredinin bitmesi ve kredi teminatlarının müşteriye iadesi kadarki süreç kredilendirme aşaması olarak tanımlanmaktadır.⁷³

Kredilendirme sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi, müşteri taleplerinin iyi analiz edilmesi, kullanılacak kredinin bankanın kredi politikaları ve prensipleri ile uyum içinde olması ve bankadan kredi talep eden birey ve işletmelerin kredi kullanım amaçları ile senkronize olmasına bağlıdır. Bu süreç tüm bankalar açısından gerek bankaların hedeflerine, imkânlarına, örgütlenme yapılarına ve gerekse de kredi politikalarına göre ufak farklar görülmekle beraber genel anlamı ile aynı özellikler taşımaktadır. Kredilendirme sürecini meydana getiren işlemlerin zaman ve düzen içinde uyumlu olması çok önemlidir. Bazı kredi taleplerinde müşteriler için ilk aşama olan talep aşamasında olumsuz sonuçlanmakta veya tarafların üzerinde anlaştığı ödeme plânının ve kredi sözleşme şartları ile uyum içinde kredi tümüyle tasfiye edilebilir veya tam aksine, kredi problemlili bir hal alarak kanuni takip süreci başlayabilir. Kredilendirme Süreci esnasında hangi sonuç oluşursa oluşsun; bankaya yansması süreci içindeki her noktanın içerdiği risk unsurunun yansısı sürecin başarısı veya başarısızlığının gelecekte müşterinin kredibilitesi noktasında kredi tahsis onayı alınırken dikkate alınması zorunluluğu gözden kaçırılmamalıdır.⁷⁴

Tüm süreç sonucunda, kredi isteklerinin bankalarca incelenmesinde en önemli aşamayı oluşturan kredi analizinin yapılarak, hızlı, doğru ve en az riskli şekilde kredi tahsisini sağlamak ve riskli kredi isteklerinin tespit edilerek, bu kredilerin verilmesinden olabildiğince uzak durulması gerekmektedir.

⁷³ Hasan KUAS, "Bankacılık Sisteminde Ticari Kredilendirme Süreci Üzerine Bir İnceleme" Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşl. Ana Bilim Dalı Pazarlama Prog. Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010, s.38

⁷⁴ Kürşat Özgür ÖZDEN, a.g.e., s.55.-56

1.12. Kredi Riski ve Yönetimi

Risk, bir işlemin ekonomik değerinde ortaya çıkan belirsizlik ya da işlemle ilgili olarak oluşan parasal kayıpların tespit edilmesi veya bir giderin ya da kaybın meydana gelmesi ile sonlanarak, ekonomik kazançın ortadan kalkma olasılığıdır.⁷⁵

Finansal olarak risk, bir getirinin gelecekte ortaya çıkacak seçeneklere bağlı olması ve bu şartlardan en az birtanesinin olumsuz ya da olumlu bir kazançla sonuçlanması durumunu ifade eder.⁷⁶

Riskin anlatımında kullanılan temel sözcük “belirsizlik”tir. Risk bir karar içerir ve kararın hayata geçirilmesi ile ortaya çıkacak sonuçlara bağlı belirsizliği ifade eder. Buradaki belirsizlik, alınan kararların yansımalarının olumsuz ve üzücü durumlar yaratabileceği anlamına gelmektedir.⁷⁷

Finans sektöründe risk ve belirsizlik kelimeleri genelde birbirleri yerine ikame edilseler de gerçekte iki kelime de aynı şeyi tanımlamamaktadır. Risk olasılıklarla ölçülebilir bir kavram iken, belirsizliğin ölçümü yoktur ve olasılık ile hesap edilememektedir.

Risk ve belirsizlik ifadeleri daha iyi anlatabilmek için şu örnekle açıklanabilir; bir pay senedinin ileriki dönemdeki fiyatı, o pay senedinin geçmiş dönem fiyat hareketlerinin incelenmesi ile fiyat tahmini yapılabiliyorsa, riskten; pay senedinin geçmiş dönemdeki fiyatı ile ilgili datalara sahip değilsek, gelecekteki fiyat tespitleri bazı varsayımlarla üzerinden ortaya konuluyorsa, belirsizlikten söz edilir.⁷⁸

Bankalar faaliyette bulundukları süre içerisinde piyasa, kur, likidite, kredi, faiz riskine maruz kalırlar. Bu risklerin en çok etkilediği banka işlemlerin başında krediler gelmektedir. Krediler, bankaların asli amaçları yanında, yabancı kaynaklar tarafından finanse edilmesi, faiz oranlarına duyarlı olması, yabancı para kredi kullandırılması

⁷⁵ Nuray ERGÜL, Herkes için Finans, Literatür Yayıncılık, 2004, s. 209.

⁷⁶ Kürşat Özgür ÖZDEN, a.g.e., s.103.

⁷⁷ Ferda ERDEM, Girişimcilerde Risk Alma Eğilimi ve Belirsizliğe Tolerans ilişkisine Kültürel Yaklaşım, Akdeniz İİBF Dergisi, 2001, s. 43-61.

⁷⁸ Öcal USTA, İşletme Finansı ve Finansal Yönetim, Detay Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 231.

durumunda kur riskine maruz kalması nedeniyle, gerek kullanım öncesi gerekse kullanım sürecinde sıkı takip edilmesi gereken bankacılık işlemidir.⁷⁹

Likidite riski, sahip olunan değerin istenildiğinde nakde çevrilememesini veya mevcut kıymetin cari piyasa değerinin altında elden çıkarılmasını ifade eder. Likidite riski, finansal piyasalarda yüz yüze kalınan önemli risklerin başında gelir. Bu noktada bankaların temel amacı, riskini en aza indirerek ticari karı en yüksek düzeyde oluşturmaktır.⁸⁰

Piyasa Riski, piyasadaki finansal varlıkların değerlerinde değişim oluşturan fiyat hareketleri sonucunda meydana gelebilecek kayıp olarak tanımlanmaktadır.⁸¹ Bu tanıma göre piyasa riski piyasada oluşan fiyat dalgalanmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Piyasa riski, portföy oluşturan değerler ve yükümlülüklerle ilişkin işlemlerin gerçekleştirilme süresi içinde portföyün piyasa değerinde meydana gelebilecek olası bir değer yitirme durumunu anlatmaktadır.⁸²

Faiz oranı riski, faizlerde yaşanan hareketler nedeniyle banka bilançosunun, piyasa ederinin ve bu bilançodan beklenen kazançta ortaya çıkacak değişim faiz riskini ortaya koymaktadır.⁸³

Kur riski, döviz kuru riskini ortaya çıkartan sebepler dolaysız yabancı sermaye yatırımları ve yurtdışı portföy yatırımlarının finansal kar getirmesi nedeniyle, bankalar ve finansal kuruluşların, bu yatırımlara yoğunlaşmasıdır. Döviz kuru riskinin yaşanmasına neden olan diğer faktör; bankaların portföylerinde bulundurduğu yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülüklerinin farklı miktarlarda yabancı para cinsinden enstrümanlara dağıtılmamasıdır. Bankanın döviz kuru riski ile karşılaşmasının diğer bir yansıması, faiz oranı ve geri ödememe riski olarak belirmesidir.⁸⁴

⁷⁹ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.1.

⁸⁰ İlker PARASIZ, a.g.e., s.157.

⁸¹ İlker PARASIZ, a.g.e., s.185.

⁸² Vedat GÜVEN, "Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemindeki Uygulamalar", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi BSE, 2003, İstanbul, s.11

⁸³ H. Mehmet EKEN, "Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi", Bankacılar Dergisi, Sayı.7, 1992, s. 48

⁸⁴ Thomas A. SOUNDERS, (2002), Financial Institution Management. 3. Basım. McGraw-Hill Higher Education., s.82.

Kredi riski, krediyi kullanan gerçek ve tüzel kişinin anlaşılan ödeme planı dâhilinde kredi ödemesini yerine getirmemesi şeklinde ifade edilebilir. Tüm finansal kurumların karşılaştıkları temel risk unsurunun başında kredi riski gelmektedir. Kredi riski, borcu olan gerçek ve tüzel kişinin kredi sözleşme koşullarında ortaya konulan taahhütlerin sağlanması noktasındaki eksiklik olarak ifade edilmektedir. Kredi riski yönetiminin hedefi, banka kredi risk seviyesini tespit ederek, risk seviyesinde en iyi fiyatlamayı ortaya koyarak kazanç oranının en iyi düzeye çıkarabilmektir.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan finansal krizlerin artmasıyla ve yayılmasıyla beraber ekonominin içinde etkin rol oynayan finansal kuruluşlar, risk yönetimine odaklanmışlardır.

Risk yönetimi yoluyla bankalar üstlendikleri riskleri tespit edip, olağanüstü şartlarda tespit edilen bu riskin meydana getirebileceği kayıpları belirlemeyip, bu kayıpların engellenip engellenemeyeceğini ya da azaltılıp azaltılamayacağını önceden görerek üstlendikleri riskler karşısında elde edilebilecek getiriyi karşılaştırarak bu riski üstlenip üstlenmeme konusunda karar verme mekanizmasına sahip olurlar.⁸⁵

Finansal piyasalarda hızla yaratılan ürünler ve yeni fırsatlar bankaların iş ortamlarında çok büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Bu durum giderek artan rekabet yoğun bir piyasa yaratmakta ve bankalar üzerinde, banka paydaşları tarafından meydana getirilen baskıları hissedilir seviyede belirginleştirmektedir. Ayrıca kurum yapılarının giderek daha karmaşık hale gelmesi, risk alma sorumluluklarının tam ve net olarak tanımlanmamış olması, sistemin işlem yetersizliklerinin fazla olması, iş ortamındaki iş süreçlerinin ve işlemlerin karmaşık olması ve şeffaflığın sağlanamamış olması ve teknolojinin çok hızlı değişmesiyle birlikte karmaşık hesaplamaların daha kısa sürede, daha az maliyetle yapılmasının imkânının oluşması, stratejik öneme sahip bölümlerde yaşanan fiili uygulama ve yönetim hatalarının maliyetlerinin çok yükselmesi ve olası bir denetim zaafiyetinin etkisinin genelde negatif yansımalar yaratması, vade sistemi ve döviz pozisyonları ilişkisindeki aşırı oynaklık risk yönetiminin önemini

⁸⁵ H. Uğur KÖYLÜOĞLU, “Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?”, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Yıl 3, Sayı 17, 2001, s.82-83

artırmaktadır ki bu nedenlerle yatırımcılar, müşteriler ve paydaşlar da risk yönetim sürecine daha fazla önemsemektedirler.⁸⁶

Bazı ülkelerdeki deneyimler, sorunlu kredi yönetiminde yaşanan yönetsel sorunların bankacılık krizlerine ve banka iflaslarına neden olan en belirgin unsurların başında geldiğini ortaya koymuştur.⁸⁷

Resmî Gazete'nin 11 Temmuz 2014 tarihli ve 29057 sayısı ile bankaların iç sistemleri ve içsel sermaye yeterlikleri noktasındaki değerlendirmeleri konusunda yayımlanan yönetmelik'te *"Risk yönetimi sisteminin amacı; bankanın gelecekteki nakit akımlarının ihtiva ettiği risk-getiri yapısını, buna bağlı olarak faaliyetlerin niteliğini ve düzeyini izlemeye, kontrol altında tutmaya ve gerektiğinde değiştirmeye yönelik olarak belirlenen politikalar, uygulama usûlleri ve limitler vasıtasıyla, konsolide ve konsolide olmayan bazda maruz kalınan riskler ile bankanın dahil olduğu risk grubu ile gerçekleştirilen işlemlerden kaynaklanan risklerin tanımlanmasını, ölçülmesini, raporlanmasını, izlenmesini, kontrolünü sağlamaktır."* şeklinde ifade geçmektedir. Yine aynı şekilde; *"Bankalar, bu Kısım'da belirtilen ilke ve esasları da dikkate alarak; önemli riskler için etkin ve riski doğuran faaliyetlerin yoğunluk ve karmaşıklık düzeyine uygun olarak risk yönetim sistemini tesis etmek ve bunları uygulamakla yükümlüdürler."* açıklaması yoluyla bankaların risk yönetimi noktasındaki sorumlulukları net bir dille ortaya konmuştur.

1.13. Sorunlu Krediler Kavramı

Sorunlu Kredi, Banka ve kredi borçlusu arasındaki taksit planına uygun olarak ödemelerin aksatılarak ödemelerin aksaması ve zarar ihtimalinin meydana gelmesi şeklinde ifade edilebilir.⁸⁸ İfade edildiği şekilde, krediye vade içinde ödeme yapılmaması yani tahsilatın bir iki gün aksaması krediyi problemlili duruma dönüştürmemektedir. Tahsilatın ya da kredi anlaşmasının *"önemli şekilde"* hasar alarak ödemenin uzun süre aksaması durumunda ortaya çıkar. Ancak, bu durum kredi türüne, gecikme gün sayısı, işletmenin

⁸⁶ Altan POSTALCI, Kredi Riski ve Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Riski Görünümü, T.C Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2010, s. 52.

⁸⁷ Melike ALPARSLAN, Bankaların Kredi Riskleri hakkında Kamuoyunu Bilgilendirmesi-Basel Komitesi, T.B.B. Bankacılar Dergisi, Sayı:33, Haziran 2000, s.65.

⁸⁸ Ramazan AKTAŞ, Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri" TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu seminer Notları, İstanbul, 10-11 Şubat 2000,s.15; Ramazan AKTAŞ, "Sorunlu Krediler", TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul, 25-26 Mayıs 2000, s.15

tahsisli kredilerinin tümünde ya da sadece birinde aksama yaşanması durumunda farklılık gösterir. Bireysel tüketici kredilerde 1 taksitin aksaması, işletme kredilerde anaparasında yaşanan 30 gün ödeme yapılmaması bu kredi hesaplarını donuk krediler grubuna sokmamaktadır. İşletme kredisinde sorun 90 gün geçmesi ile ortaya çıkmakta ve problemli hale dönüştürmektedir. Diğer bir sorun ise, aksama süresine bakılmaksızın kredinin kredi değerliğini kaybettiği görüşü hâkimse, kredi problemli kredi durumunu yaratmaktadır.⁸⁹

Sorunlu Kredilerin gerek mevzuat gerekse de uygulama kaynaklı ortaya çıkan farklı tanımlamaları olup, bu tanımlamalar Donuk alacaklar, Takipteki Krediler, Tahsil Olunacak Alacaklar, Tahsili Gecikmiş Alacaklar, Tasfiye Olunacak Alacaklar, İdari Takipteki Krediler, Kredi Riski benzeri ifadeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Sorunlu krediler kavramı hakkında ifadeleri barındıran, Bankalar Kanunu ve Karşılıklar Yönetmeliği'nde farklı zamanlarda görülen donuk kredi tanımları mevcuttur.

Sorunlu kredilerin kısa zaman diliminde tümüyle tahsil edilebilmesi için bankanın özel önem ve takibi gerekir. Her bankanın kullandığı krediler belirli bir oranı problemli krediye ve kredi zararına dönüşme ihtimali vardır. Ancak kredi tahsis ve takip birimlerinde görev alan yöneticilerin sorunlu kredileri makul düzeyde seyretmesi ve kredi varlık kalitesinin bozulması halinde bankayı zarardan korumak için gerekli aksiyonu alacak beceri ve başarısını ortaya koymaları gerekir.⁹⁰

İşletmelerle kredi sözleşmesi yapılarak borç/alacak ilişkisine başlama öncesinde ve kredi kullanımı başladıktan sonra kredinin ödenmesini temin edecek bütün önlemlerin sağlanması, yapılan tüm hazırlıklara rağmen donuk alacaklar hesaplarına aktarılan risklerin kısa sürede tahsilatının alınması ve bu noktadaki yasal önlemlerin en küçük bir aksama yaşanmadan hemen yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Son dönemlerde toplam kredi hacmi artışının etkisi ile Türk bankacılığındaki olası bir çöküntünün "donuk krediler" olgusuna duyarlılık ciddi seviyede artmaya başlamıştır. Herhangi bir kriz durumu ortaya çıktığında kredilerde meydana gelecek olası kayıpların boyutu ve

⁸⁹ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.11

⁹⁰ Tunay İYİGÜN, "Kredilendirme Teknikleri", T.B.B. Eğitim Seminer Notları, Ankara, 1996, s. 14.

bankacılık sektörüne etkisinin her geçen gün arttığı ifade edilebilir. Banka kaynaklarının donuk kredi halini alması banka sisteminin olanaklarını sınırlandırmaktadır. Donuk krediler, bir yandan bankaların kaynak maliyetlerini yükselterek banka karlılığını düşürür, diğer yandan ise ekonomideki fonların etkin dağılımını olumsuz etkiler.⁹¹

Bankalar tespit ettikleri kredilerin tümünü ödeme planı kapsamında tahsil edilmesini ve kredi ödemlerinde aksama ortaya çıkmamasını umut ederler. Ancak bu olasılık her zaman gerçekleşmeye bilir. Genelde bankaların takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı % 5'in üstüne çıkmadığı sürece normal görülmektedir. Bu oran arttıkça tüm bankacılık sistemi için risk belirginleşerek ciddi sorunlar yaratabilmektedir.⁹²

1.13.1 İdari – Kanuni Takipteki Krediler

Takip hesaplarına aktarılan alacaklar, yasal ve idari olarak takip hesaplarında bulunur ve idari takipteki krediler ve kanuni takipteki krediler şeklinde tanımlanır.

1988/12937 sayılı karar uyarınca takipteki krediler THP kapsamında belirtilen hesaplar üzerinde takip edilmektedir.

İdari Takipteki Krediler: 150-166 TL ve 151-167 YP arası hesaplar,

Özel Takipteki Krediler: 168-169 TL/YP no.lu hesaplar,

Kanuni Takipteki Krediler: 170-178 TL arası hesaplarda yer alır.

1988/12937 Sayılı Karşılıklar Kararnamesinde sorunlu kredinin ortaya çıkışı iki şekilde meydana gelmektedir;

1-Firma Kredibilitesinin ortadan kalkması, 2-Kredinin Temerrüt boyutuna ulaşması, İlgili Karşılıklar Kararnamesi kapsamında, işletmenin kredibilitesinin zayıflaması ve son bulması neticesinde firmanın kredisi Özel Takip hesaplarına yansıtılır.

⁹¹ Öztin AKGÜÇ, Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Bazı Öneriler, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1991, s.20.

⁹² Mehmet TAKAN, "Bankacılıkta Teori Uygulama ve Yönetim", Nobel Yayınları, Ankara, 2002, s.345.

Kredinin temerrüt boyutuna ulaşması ise karşılıklar kararnamesinde açıklanan temerrüt durumlarının meydana gelmesiyle oluşur ve krediler takip hesaplarına transfer edilir.⁹³

1.13.2 Tasfiye Olunacak Alacaklar (TOA)

Tasfiye Olunacak Alacaklar 1997 tarih ve 10497 sayılı Karşılıklar Kararı⁹⁴'nda ilk defa ifade edilen kavramdır. Temerrüde düşen nakit krediler ile zararı ödeme talebi alınan gayri nakdi kredilerin tazmin tutarları hakkında Kararda açıklanan teminat çeşitleri kapsamında gruplandırılarak ilgili hesap gruplarında takip edilir.

1997/10497 sayılı karar uyarınca Tasfiye Olunacak Hesaplar;

170 - Tasfiye Olunacak Alacaklar /Kısa Vadeli Krediler

172 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Orta ve uzun vadeli Krediler

174 - Tasfiye Ol. Alacaklar / Tazmin Edilen Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler

176 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Hesapta 90 Günlük Süreyi Dolduranlar

şeklinde T.H.P'nda sınıflandırılmıştır.

1997/10497 sayılı Karşılıklar Kararı ile yukarıdaki hesap grupları kredinin kısa, orta, uzun vadeli olması ve nakit / gayrinakdi oluşuna kapsamında aşağıdaki gruplandırmalara doğrultusunda yansıtılmalıdır. Örneğin, 150 - İdari Takipteki Kısa Vadeli Teminatsız Kredi Hesabı, kredinin kısa vadeli, teminatsız ve bu hesaba yansıtılması 90 günlük zamanı dolmamışsa 170 - Tasfiye Olunacak Alacaklar /Kısa Vadeli Krediler hesabına aktarılacak, 90 günlük zamanı doldurmuşsa 176 - Tasfiye Olunacak Alacaklar/ Hesapta 90 Günlük zamanı aşanlar hesabında izlenecektir.

⁹³ 88/12937 Sayılı "Bankalarca Tesisi Gereken Karşılıklar Hakkındaki Karar", (23.05.1988 tarih ve 19820 sayılı)

⁹⁴ 97/10497 Sayılı "Banka Kredilerinin Niteliklerine Uygun Olarak Muhasebeleştirilmesi, Değerlendirilmesi ve Kredi Karşılıkları Hakkında Karar" (11.01.1998 tarih, 23227 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır)

Resmi Gazetede 30.06.2001 tarihinde yayımlanan 24448 sayılı Karşılıklar Yönetmeliğinde⁹⁵, Tasfiye Olunacak Alacaklar Hesabı 3. ve 4. Grup kredileri içermektedir. T.H.P.’de bulunan hesaplar altta açıklanmıştır.

170 - Tasfiye Ol. Alacaklar/Tahsil İmkânı Sınırlı Kredi ve Diğ. Alac. (III.Grup)

172 - Tasfiye Olunacak Alacaklar / Tahsili Şüpheli Krediler (IV.Grup)

174 - Tahsili Şüpheli Ücret Komisyon Ve Diğer Alacaklar

176 - Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar (V.Grup)

170 ve 172 hesap isimlerinde T.O.A. adı yer almasına karşın, uygulamada T.O.A. hesapları ifadesi 170, 172, 174 ve 176 hesaplar problemlili durumdaki tüm kredileri kapsamaktadır.

1.13.3. Donuk Alacaklar

Resmi Gazete’nin 24448 sayı 30.06.2001 tarihli yayımında Donuk Alacak kavramı ilk kez 99/13761 Karşılıklar Kararı⁹⁶ kapsamında yer almıştır. Bankalar tarafından kredilere ayrılacak karşılıkları ve diğer alacakların niteliklerini belirleyen Yönetmelikte⁹⁷ bulunan ve Yönetmeliğin Donuk Alacaklar başlıklar 5/1.maddesindeki tanım şu şekilde yer almıştır.;

Donuk Alacaklar; “Yönetmeliğe göre, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Gruplarda sınıflandırılan ve anaparanın veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren tahsilinin 90 günden fazla gecikmiş olduğu tüm alacaklar, tahakkuk ettirilen faizlerin ve borçlu üzerindeki faiz benzeri yüklerin anaparaya ilave edilip edilmediğine veya yeniden finanse edilip edilmediğine bakılmaksızın, bu Yönetmeliğin uygulanmasında donuk alacak olarak kabul edilir”

⁹⁵ B.D.D.K, “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” (30.6.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

⁹⁶ 99/13761 Sayılı "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Karar " (21.12.1999 tarih, 23913 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete’de yayımlanmıştır)

⁹⁷ 31 Ocak 2002 tarih ve 24657 mükerrer, 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazetelerde yayımlanan Yönetmelikler ile değiştirilmiştir

şeklinde ifade edilerek, kredinin hangi aşamada donuk alacak durumuna düşeceğinin ölçütlerini ifade etmektedir. Donuk alacak terimi 3./4./5. Grup krediler olarak gruplandırılan banka alacağını ortaya koymaktadır.

22.06.2016 tarih ve 29750 sayılı Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 2. kısmında açıklanan prensipler açısından sorunlu kredilerin sınıflandırılması;

- *"Birinci Grup - Standart Nitelikli Krediler; kredilendirilebilir nitelikteki finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullandırılan, anapara ve faiz ödemeleri, borçlusunun ödeme gücüne ve nakit akımına göre yapılandırılan, ödemeleri süresinde yapılan veya otuz günden fazla gecikmeyen, gelecekte de geri ödeme sorunları beklenmeyen, teminatlara başvurulmaksızın tamamen tahsil edilebilecek nitelikte olan, borçlusunun kredi değerliliğinde zayıflama tespit edilmemiş olan ve TFRS 9'a göre on iki aylık beklenen kredi zarar karşılığı uygulamasına tabi olan kredilerdir.*

- *İkinci Grup - Yakın İzlemedeki Krediler; kredilendirilebilir nitelikte finansman yapısına sahip gerçek ve tüzel kişilere kullandırılmış olan, ancak, makroekonomik şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektörlerdeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle borçlusunun ödeme gücünde veya nakit akımında olumsuz gelişmeler gözlenen ya da bunun gerçekleşeceği tahmin edilen veya kredinin kullandırıldığı esnada borçlunun önemli ölçüde finansal risk taşıması gibi nedenlerle yakından izlenmesi gereken veya anapara ve/veya faiz ödemelerinin kredi sözleşmesinde yer alan şartlara uygun olarak yapılmasında sorunlar doğması muhtemel olan ve bu sorunların giderilmemesi durumunda teminatlara başvurulmaksızın borcun tümüyle tahsil edilememe riski bulunan veya borçlusunun kredi değerliliği kredinin verildiği güne göre zayıflamamış olmakla birlikte düzensiz ve kontrolü güç bir nakit akımı yapısına sahip olması nedeniyle zayıflama ihtimali olan veya kredi değerliliğinin zayıflaması olarak yorumlanamayacak nedenlerle anapara ve/veya faiz ödemelerinin tahsili, vadelerinden veya ödenmesi gereken tarihlerden itibaren otuz günden fazla geciken ancak doksan günü geçmeyen veya TFRS 9 kapsamında borçlusunun kredi riskinde önemli derecede artış olan veya geri ödemesi tamamen teminata bağlı olan kredilerde teminatın net gerçekleşebilir değeri alacak tutarının altına düşen veya birinci veya ikinci gruplarda izlenirken yeniden yapılandırmaya konu edilen ve donuk alacak olarak sınıflandırma koşullarını taşımayan veya donuk alacak gruplarında izlenirken yeniden yapılandırmaya konu edilen ve*

7'nci maddede belirtilen koşulların gerçekleşmesini müteakiben canlı alacak olarak sınıflandırılan kredilerdir.

- *Üçüncü Grup - Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler; borçlusunun kredi değerliliği bozulmuş olan veya teminatların net gerçekleşebilir değerinin veya borçlunun özkaynaklarının borcun vadesinde ödenmesini karşılamada yetersiz bulunması nedeniyle teminata başvurulmaksızın tamamının tahsil imkânı sınırlı olan ve gözlenen sorunların düzeltilmemesi durumunda zarara yol açması muhtemel olan veya anaparanın ve/veya faizin tahsili, vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden fazla geciken ancak yüz seksen günü geçmeyen veya makroekonomik şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektörlerdeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle işletme sermayesi finansmanında veya ilave likidite yaratmada sıkıntılar yaşanması gibi nedenlerle anaparanın ve/veya faizin bankaca tahsilinin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden fazla gecikeceğine kanaat getirilen veya yeniden yapılandırılarak canlı alacak olarak sınıflandırılan ve bir yıllık izleme süresi içerisinde anapara ve/veya faiz ödemesi otuz günden fazla geciken veya bu izleme süresi içinde bir kez daha yeniden yapılandırmaya tabi tutulan krediler ve diğer alacaklardır. Bankalar, üçüncü grupta sınıflandırdıkları kredi tutarlarının en az % 20'si oranında olmak üzere gerçekleşen kredi zararını karşılayacak tutarda özel karşılık ayırır.*

- *Dördüncü Grup - Tahsili Şüpheli Krediler; anaparanın ve/veya faizin tamamının kredi sözleşmesinde yer alan hususlar çerçevesinde teminata başvurulmaksızın tahsilinin sağlanamayacağı muhtemel olan veya borçlusunun kredi değerliliği ciddi şekilde bozulmuş olan, ancak birleşme, yeni finansman bulma imkânı veya sermaye artırımı gibi olanakların borçlunun kredi değerliliğine ve kredinin tahsil kabiliyetine yapması beklenen katkı nedeniyle henüz tam anlamıyla zarar niteliği taşımadığı düşünülen veya anapara ve/veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilinin gecikmesi yüz seksen günü geçen, ancak bir yılı geçmeyen veya makroekonomik şartlardaki veya borçlunun faaliyet gösterdiği sektördeki veya bunlardan bağımsız olarak borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler nedeniyle anapara ve/veya faizin vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsilindeki gecikmenin yüz seksen günü geçmesi beklenen kredilerdir. Bankalar, dördüncü grupta sınıflandırdıkları kredi tutarlarının en az % 50'si oranında olmak üzere gerçekleşen kredi zararını karşılayacak tutarda özel karşılık ayırır.*

- *Beşinci Grup - Zarar Niteliğindeki Krediler; borçlusunun kredi değerliliğinin tümüyle ortadan kalkmış olması nedeniyle tahsil beklentisi bulunmayan veya toplam alacak tutarının ancak ihmal edilebilir bir kısmının tahsil edilmesi beklenen veya üçüncü ve dördüncü gruplarda belirtilen özellikleri taşımakla birlikte, vadesi gelen ve ödenmesi gereken alacak tutarlarının tamamının bir yılı aşacak bir sürede tahsilinin sağlanamayacağı muhtemel olan veya anaparanın ve/veya faizin ödenmesi gereken tarihten itibaren tahsili bir yıldan fazla gecikmiş olan kredilerdir. Bankalar, beşinci grupta sınıflandırdıkları kredi tutarlarının en az % 100'ü oranında olmak üzere gerçekleşen kredi zararını karşılayacak tutarda özel karşılık ayırır.*"⁹⁸

İlgili yönetmelikte sorunlu krediler kavramının yanında önemli bir terim olarak donuk alacaklar hakkında şu açıklamalara karşımıza çıkmaktadır.

- *"Aynı yönetmeliğin 4'üncü maddesi kapsamında üçüncü, dördüncü ve beşinci grupta sınıflandırılan veya 23 Ekim 2015 tarihli ve 29511 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Kredi Riskine Esas Tutarın İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşımlar ile Hesaplanmasına İlişkin Tebliğ uyarınca borçlusunun temerrüt ettiği kabul edilen veya TFRS 9'a göre borçlunun temerrüdü dolayısıyla ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı uygulamasına tabi olan krediler donuk alacak olarak kabul edilir.*

- *Finansal garantiler, alacaklının tazmin talebi riskinin ortaya çıkması veya finansal garantiye esas teşkil eden borçlunun alacaklıya olan yükümlülüğünün birinci fıkradaki koşulları taşıması durumunda nominal tutarları üzerinden donuk alacak olarak sınıflandırılır.*

- *Borçlu cari hesap şeklinde kullanılan ve herhangi bir vade kaydı bulunmayan nakdî krediler; borçlu cari hesaba ilişkin dönem faizleri ile diğer alacakların vadesinden veya ödenmesi gereken tarihten itibaren doksan günden daha fazla sürede ödenmeyerek anaparaya ilave edilmesi veya borcun, hesabın kesilmesini izleyen doksan günden fazla sürede ödenmemesi veya kredi borçlusuna bir başka kredi açılarak tahsili gecikmiş olan anaparanın ve/veya faizlerin yeniden finanse edilmesi veya hesap limitinin doksan günden daha fazla kesintisiz olarak aşılması durumunda donuk alacak olarak kabul edilir.*

⁹⁸ 22.06.2016 tarih ve 29750 mükerrer sayılı "Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" Resmi Gazete de yayımlanmıştır.

- *Birinci, ikinci ve üçüncü fıkralar uyarınca donuk alacak olarak kabul edilen krediler ilgili donuk alacak gruplarında sınıflandırılır.*

- *Borçlusunun aynı banka tarafından verilmiş birden çok kredisinin mevcut bulunması ve bu kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma gereği donuk alacak olarak kabul edilmesi durumunda, söz konusu borçlunun bankadan kullanmış olduğu tüm kredileri donuk alacak olarak aynı grupta sınıflandırılır. Ancak, tüketici kredileri borçlu yerine kredi bazında değerlendirilebilir ve birden fazla tüketici kredisi kullanılmış olan bir borçlunun bu kredilerinden birinin donuk alacak olarak sınıflandırılması halinde, diğer tüketici kredileri bankaca birinci grup haricindeki gruplar altında sınıflandırılabilir.*

- *Borçlunun kredilerinin donuk alacak olarak sınıflandırılması halinde, borçlunun dâhil olduğu risk grubu içerisinde yer alan diğer borçluların kredi değerliliği de sınıflandırma tarihinde ayrıca değerlendirilir ve 4'üncü maddede belirtilen koşulların taşınması halinde bunların kredileri de donuk alacak olarak sınıflandırılır.”⁹⁹*

1.14. Donuk Alacakları Yaratan Faktörler

Bankacılık sisteminde kredilerin donuk hale gelmesinde iç ve dış etkenlerden kaynaklı faktörler mevcuttur. İç etkenler, kredi kullanımı ve geri ödeme sürecin de krediye taraf olan banka ve müşteriden kaynaklanan problem ve yetersizlikleri ifade etmekte olup, dış etkenler kredi taraflarının iradeleri bağımsız gerçekleşen nedenleri ifade etmektedir. Bankalardan kaynaklanan iç faktörler, kredi istihbaratı, kredinin teminatlandırılması ve kredi yönetim süreçlerinde bankanın olması gereken düzey ve gereklilikte önem verip odaklanmaması neticesinde kredilerin donuk duruma dönüşmesinden sorumlu olmalarıdır. İşletmelerden kaynaklı içyapıları, idari zafiyetleri, işletmenin içinde bulunduğu sektörün durumu, işletmenin finansal durumu ve şirketin kredi almasını zorunlu kılan ürünün özelliği gibi faktörler nedeniyle kredilerin problemli hale dönüşmesidir.¹⁰⁰

⁹⁹ 22.06.2016 tarih ve 29750 mükerrer sayılı ‘‘Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’’ Resmi Gazete de yayımlanmıştır.

¹⁰⁰ Cemal KARAMUSTAFA, ‘‘Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri’’ Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 11.

Dışsal faktörler ise kredi ilişkisindeki tarafları oluşturan banka ve müşterilerin kendi eylemleri dışında bağımsız gerçekleşen çevresel nedenlerdir. Makroekonomik, siyasal, teknolojik ve doğal gelişmeler neticesinde kredilerin donuk duruma dönüşmesi olarak ifade edilebilir. Ancak kredilerin dış faktörlere bağlı olarak sorunlu krediye dönüşmesi, beraberinde ekonomiye dair daha büyük sorunlar yaratabilir. Bunun nedeni; iç faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan sorunlu krediler genelde bireysel kredilerdir ve bankaların yapısına veya ekonominin genel durumunda etki yaratmazlar, ancak dış faktörlere bağlı olarak oluşan sorunlu krediler piyasanın geneli itibarıyla ekonomi ve bankacılık sektörü yansıması sonucunda yıkıcı etkiler meydana gelebilmektedir.¹⁰¹

Kredilerin sorunlu hale gelmesi sürecini, kredi kullandırım öncesi faktörler, kullandırım aşamasındaki nedenleri ve kredinin vadesinde tahsil yapılmamasında/edilememesinden sonraki nedenler olarak 3 gruba ayırabiliriz. Kredinin tüm aşamalarındaki nedenler incelendiğinde, banka ile işletmenin kredi ilk kullandırıldığı andan, vade günü ödenmeyen kredinin tahsil / tasfiye edilmesine kadar geçen aşamaları içermektedir.¹⁰²

1.14.1. Holding Bankacılığı

Direk sermaye ortaklığı yoluyla veya dolaylı olarak bir ya da birkaç bankaya tek bankanın hâkim olması ya da kontrolü altında tutması veya banka sermayesinde çoğunluk hissesinin bir holdingin etkisi dâhilinde bulunması olarak ortaya konulan Holding Bankacılığı, bir kredinin problemlili durumu düşmesinde kredi tahsis sürecine ait nedenlerden biri olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenleri incelendiğinde;

- Holding bünyesinde banka sahibi olanlar, olmayan holdinglere nazaran daha düşük maliyetle finansman kaynağı elde ederler ki bu durum diğer işletmeler açısından rekabet eşitsizliğine neden olmaktadır.
- Holdinglerin bünyesinde yer alan ticari işletmelere finansal bakımdan zafiyetleri 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun getirdiği sınırlamalar göz ardı edilerek ve

¹⁰¹ Nihal SİPAHİ, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gelen Müdürlüğü “Problemlili Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği” Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara 2003, s.13.

¹⁰² Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.15.

bu işletmelere kanunun sınırlamaları dışına çıkılarak finansman sağlanmış, holdingin ekonomik açıdan sıkıntıya düştüğü anlarda ise holding patronları firmalarına yüksek tutarlar da finansal sağlamışlardır ki bu durum ilgili bankanın iflasına bile neden olmuştur.

- Aktarılan kredilerin birtakım müşteri grupları veya birbirleri ile organik ilişkiye sahip müşterilerde toplanması durumunda krediler yoğunlaşmış ve riskin dağıtılması yaklaşımı dikkate alınmamış, bu da gerek holdinglerin gerekse de özellikle kredileri fonlayan holding bankalarının bilanço yapılarının da ciddi anlamda tahribatlara neden olmuştur. Bu tarz etik dışı kredilerin yoğun yaşandığı zamanlarda, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devir yapılan banka zararlarının ciddi bir miktarı holdinglerin sahibi oldukları finans kurumlarından kanuni sınırları göz ardı ederek aldıkları kredilerden kaynaklandığı görülmektedir .

- Bankaların veya diğer finans kuruluşların ana ortaklarına veya patronlarına verdikleri kredileri izleme-takip etme noktasında gerekli dikkat ve özene sahip olmamalarından kredi alanların aşırı ve gereksiz riske atılmalarında yani etik boyuttan yoksun kararlarda artışlar yaşanabilmektedir. Bu durum olası kredi zararlarını yükseltirken, belli gruba sunulan yüksek tutarlı krediler bankaların bağlı kredilerini yükseltmekte ve kredi riskinin dağıtılarak tabana yayılmasını ortadan kalktığından bankalar risklere karşı daha açık hale gelebilmektedir.¹⁰³

TMSF'ye devir yapılan banka detayları Tablo 4'de açıklanmıştır. Bankaların 3'ü 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlükte olduğunda, 5 bankanın faaliyet sürecinde bilançolarının tümüyle kötüleşmesi ve nakit durumlarını kaybetmelerinin etkisiyle 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamında, 12 banka ise bilanço kötüleşmesi ve banka imkânlarının hissedarları menfaatleri doğrultusunda ve banka kaybına sebep olarak sunulması 4389 Kanunun 14/3. ve 4. Kısımları kapsamında TMSF'ye devredilmiştir.¹⁰⁴

¹⁰³ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.16-17.

¹⁰⁴ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı – Gelişme Raporu (VII), İstanbul, Ekim 2003, s.19

Tablo 4: TMSF Tarfından Devir Alına Banka Hâkim Ortakları ve Kullanılan Fonlar

Milyon USD

Ekim 2003 İtibariyle		TMSF’ye Devredilen Bankanın		Hakim Ortaklardan Alacaklar		
				Kullanılan Fonlar		
Banka Ünvanı	Ana Sermayedar	Devir Zamanı	Devir Zararı	Kendi Bankasından	Diğer TMSF Bankalarından	Toplam
3182 Kanun Kapsamında Devredilenler						
T. Ticaret B.	Türk Ticaret	06.11.1997	777	56	0	56
Bank Ekspres	Korkmaz Yiğit Gr.	12.12.1998	435	310	113	424
İnterbank	Nergis Grup	07.01.1999	1.269	1.170	270	1.440
4389 Kanunun 14-3 m. Kapsamında Devredilenler						
Yaşarbank	Yaşar Grup	22.12.1999	1.149	103	41	144
Demirbank	Cıngıllıoğlu Hold.	06.12.2000	648	58	52	110
Ulusal Bank	Epehesus Ltd.	27.02.2001	524	0	0	0
Tarişbank	Tarişbank	09.07.2001	74	0	0	0
Sitebank	Sürmeli Grup	09.07.2001	53	7	0	7
4389 Kanunun 14-3 / 4m. Kapsamında Devir Olanlar						
Egebank	Demirel Grup	22.12.1999	1.220	344	154	498
Yurtbank	Balkaner Grup	22.12.1999	656	820	200	1020
Esbank	Zeytinoğlu Grup	22.12.1999	1.113	478	190	668
Sümerbank	Garipoğlu Grup	22.12.1999	470	293	66	359
Etibank	Medya Grup	27.10.1999	698	588	254	842
Bank Kapital	Ceylan Grup	27.10.1999	393	250	159	409
İktisat Bankası	Erol Aksoy Grup	15.03.2001	1.954	879	43	922
Bayındırbank	Bayındır Holding	09.07.2001	116	95	66	161
EGS Bank	EGS Grup	09.07.2001	545	299	1	300
Kentbank	Süzer Grup	09.07.2001	681	251	37	288
Toprakbank	Toprak Grup	09.07.2001	880	485	61	546
Pamukbank	Çukurova Grup	18.06.2002	3.681	2.627	212	2.839
	TOPLAM		17.273	9.114	1.919	11.033

Kaynak:BDDK, (Ekim 2003),s.27

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı / Gelişme Raporu (VI), 2003,s15

BDDK, TMSF Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, 24 Ağustos 2001, s.3-4

Hüseyin SELİMLER,2006, a.g.e., s.18.

Not: Bankaların diğer banka hâkim sermayedarlara verilen ‘back to back’ krediler kullanan hâkim ortak borcu olarak yukarıdaki Tablo'daki rakamlara dahil edilmiştir. Hâkim ortakların kullandığı kredilere gayrinakdi riskler dâhildir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na aktarılan bankaların zararlarının ciddi bir kısmı ana sermayedarların sahibi oldukları finans kurumlarından kanuni sınırları aşan tutarda aldıkları fonlardan oluşmaktadır. Ana sermayedarların hâkim olduğu ve diğer TMSF bünyesindekiyle yoluyla aldıkları kredi rakamı aşağı yukarı 11 milyar Amerikan

dolar tutarındadır. Konu edilen tutar TMSF' ye 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamında sahip olduğu yetki sınırı içinde, gerek 6183 AATUHK ve 2004 sayılı İcra İflas Kanunu kapsamında kanuni takip gerekse de anlaşma yoluna gidilerek hâkim sermayedardan tahsilat yapılmaya uğraşmaktadır. Hâkim sermayedarların aldıkları kredi haricinde meydana gelen kayıp, bankacılık işlemlerinin (operasyonel masraflar, diğer batık kredileri, kur zararları ve fonlama maliyetleri vb.) yarattığı ve kanuni imkânlarla sadece bir bölümünün tahsilat olanağı bulunan zarar miktarını ifade eder.¹⁰⁵

Bankanın üst yönetiminin ve kredilerden sorumlu ilgili üst birim temsilcilerinin kredi politikası konusundaki yaklaşımları ve yönetimi anlayışların önem arz etmektedir. Yöneticilerin kredi kullandırım aşamasındaki bakış açıları, tecrübeleri, kredinin mümkün olduğunca teminat alınarak kullandırılmasına konusundaki tutumları ve kararları, işletme seçimi ve analizi, kredi tahsis rakamı ve fiyatlandırma noktasındaki yaklaşımları kredi yönetiminin sağlıklı yapılması ve sorunlu kredilerin hacmi noktasında büyük öneme sahiptir.

TMSF'na devrolunan bankaların ilgili dönemde yöneticisi olan ve hakkında dava açılan yönetici sayısı 507'dir. Bu sayısı oluşturan bankalar ve dava açılan yönetici sayıları Tablo – 5'de gösterilmektedir.

¹⁰⁵ B.D.D.K., Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı – Gelişme Raporu(VI), İstanbul , Nisan 2003, s.16.

Tablo 5: Dava Edilen Yöneticiler

Banka	Dava Açılan Yönetici Âdeti
Egebank	60
Yurtbank	18
İktisat Bank	21
Yaşarbank	13
Esbank	23
Etibank	166
Bank Kapital	100
Sümerbank	42
Bayındırbank	23
Kentbank	9
Toprakbank	7
EGS Bank	23
TOPLAM	507

Kaynak: BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı – Gelişme Raporu (VII), Ekim 2003,s.38.

Kredi aşamaları banka yöneticilerinin her noktasında etkin olduğu bir süreç olup, bu süreçte banka çıkarını dikkate almadan hareket eden birtakım yöneticilerin bulunması, problemli kredi hacimlerinin yükselmesi ve/veya tahsil miktarının düşük gerçekleşmesine neden olabilmektedir.

1.14.2. Asimetrik Bilgi

Banka ile ödünç kullanan müşteri ilişkisinde karşılıklı bilgi aktarımı konusunda sınırlamalar ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kredi kullanan bireyler veya işletmeler kendileri hakkında bankaya nazaran daha net ve kesin veriye ulaştıklarından, bu nokta asimetrik bilgi şeklinde nitelendirilmektedir. Asimetrik enformasyon, finansal yapıda iki ana soruna yol açmaktadır. Bu iki sorun, ters seçim ve etik çöküş olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Frederic MISHKIN, Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies, the NBER Conference " Economic and Financial Crises in Emerging Market Countries," Woodstock, Vermont, 19 October 2000, s.2-3.

Ters seçim, finansal işlemler öncesinde meydana gelir. Kredi borçlusu, borçun faizi oranını göz ardı ederek borç isteği devam ediyorsa, kredi planına sadık kalarak geri ödeme isteğine sahip değildir. Ancak kredi müşterisinin bu niyeti banka tarafından görülememektedir. Ahlaki çöküntü, finansal işlem meydana gelip, kredi sözleşmesi imzalanmasının ardından belirmektedir.

Bazı kredi müşterileri, kullandığı krediyi yatırım ve işletme sermayesi amaçlı ile değil, farklı amaçlar doğrultusunda kullanmaktadır. Bankalardan belirli teşvikli dâhilinde kullanılan çeşitli kredilerin, işletme faaliyetleri dışına çıkarak kullanılması bunun için en can alıcı örneği ortaya koymaktadır. Yüksek risk üstlenme arzusu olan bireylerin, yüksek faiz oranını dikkate almadan borç alma noktasında daha meyilli görülür, zira kullandıkları krediyi geri ödenme niyetleri yoktur. Bunun neticesinde, fon sağlayanlar yüksek olasılıkla arzulamadıkları neticelerle karşı karşıya kalacaklar ya da kendilerini yanlış tercih edilmiş borçlularla uğraşmak durumunda bulacaklardır. Bu noktadan hareketle, borç sağlayan bireyler yüksek faizle ödünç vermekten itina etmeliler, zira borçluların ödeme gücü ve kalitesi noktasında gerçek boyutta veri ellerinde yoktur, ayriyeten borçlanırken faiz oranına önemsemeden borç alan kişinin borcunu geri ödeme niyeti oldukça düşüktür. Bu faktörler nedeniyle, fon sağlayanlar düşük kaliteli kredi riskleri içinden iyi bir kredi portföyü oluşturmak için asimetrik bilgi problemini halletmeye uğraşacaklardır. Ancak kredi sürecinin incelenmesi kesinlikle hatasız geçilme durumu yoktur ve hatalı seçim yapma korkusu fon sağlayıcıların fon sunum hacimlerinde neden olacaktır.¹⁰⁷

Kredi riskinin en uygun şekilde izlenmesini ve denetim altında tutulması sağlamak amacıyla belirsizliği ortadan kaldıran etkin bir bilgi ağı kurulmalıdır. Kredi süreçlerinde amaç doğrultusunda oluşturulan datalar risk yönetimi için kritik öneme sahip veri özelliği taşımaktadır. Pratikte birçok defa karşımıza çıkan kredi portföyünün hatalı ve eksik bilgiler ışığında oluşturulmasıdır. Risk denetim ve izlemeden sorumlu olan ve karar merciinde dataların işlenmesi tesadüfe bırakılmamalı, bilgi paylaşım aşamaları sistemsel bir yapı içinde meydana gelmelidir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Frederic MISHKIN, 2000, a.g.e., s.2-3.

¹⁰⁸ Niyazi BERK, Kredi Yönetimi,3.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s.69

1.14.3. Back-to-Back Krediler

Finans kurumlarının bilanço yapılarına zarar olarak yansımaya neden olacak grup firmalarını mali destek vermeleri, bu tarz işlemlere sınır çizici bazı önlemler alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sermaye sahiplerine ve iştiraklere sunulan krediler 5411 sayılı Bankalar Kanunu’nun Kredi Sınırları 54. maddesi kapsamında sınırlar çizilmiştir. Kaynak bulmakta sıkıntı ile karşılaşan firmaları, diğer grupların bankaları karşılıklı kredi faaliyetleri yoluna girerek şirketlerine mali destek sağlama yoluna gitmektedirler. Grup firmalarına ciddi tutarda mali destek sonucu ortaya çıkan risk belli bir noktadan toplanması, finans kurumlarının aktif varlık kalitesi açısından ciddi bir risk faktörü yaratmaktadır. Holding firmalarının kanuni sınırlar üstüne çıkmak amacıyla grup bankalarından birbirlerinden sırayla kredi almaları, bankaların aktif varlıklarının gücünü ve kredinin belli bir müşteri grubunda yoğunlaşması riski açısından önemli başka bir problemi meydana getirmektedir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devir olan finansal kurumlarda BDDK yoluyla ortaya konulan analizler neticesinde,¹⁰⁹ Ceylan Grubuna, Bank Kapital A.Ş. yoluyla diğer banka hâkim sermayedarlarının “back-to-back” şeklinde 45,6 Milyon Amerikan doları nakdi kredi, Etibank’ın ana ortaklarının TMSF’ye devir yapılan 27 Kasım 1999’da back-to-back kredi olarak 70,2 Milyon Amerikan doları borcu bulunduğu, Zeytinoğlu Grubuna dolaylı olarak, fEsbank T.A.Ş. kanalıyla diğer banka ana ortaklarının “back-to-back” kredi olarak 163,1 Milyon Amerikan doları nakit, 28,5 Milyon Amerikan doları gayrinakit kredi şeklinde 191,6 Milyon Amerikan doları kredi sağlandığı tespit edilmiştir.

1.14.4. Kredi Değerlendirmesi ve İstihbarat Süreci

Kredi pazarlaması, kredi verilecek işletmenin seçimi ve kredi koşullarının tespit aşaması, kredinin kullanılması da meydana gelebilecek problemlerin tespit edilmesinde etkili bir süreçtir. Bu aşamada yapılan hataları şu başlıklarda sıralayabiliriz.

¹⁰⁹ B.D.D.K., Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı – Gelişme Raporu(VI), İstanbul , Nisan 2003, s.65-73.

-Borçlu hakkında yapılan istihbaratın eksik olması, Finansal tabloların eksik analiz edilmesi, Kredi kullanım amacının ve Geri Ödeme olanağını yetersiz analizi¹¹⁰

-Firma seçiminde hata yapılması, Yanlış kredi yapılandırılması, Teminatların yetersiz ve hatalı tesis edilmesi¹¹¹

-Müşterinin çeşitli yolları devreye sokarak kredi tahsisi gerçekleştirmeye çalışması, Müşterinin kaybedilmesi korkusu¹¹²

-Banka fon pazarlama birimlerinin kredi satışı noktasında yaşanan rekabet için hızlı hareket etme güdüsü ile sabırsız ve sistemi zorlayan yaklaşımı, Kredi tespit aşamasında, sektör oyuncuları arasında rekabetin kredi koşullarının tespiti noktasındaki negatif yansımaları, Kredinin şirketlerin talebi olmaktan çıkıp, genelde finans kurumlarınca sunulan bir hizmet durumuna dönüştürülmesi.

Dürüstlük ve ticari ahlak olarak ifade edilen moralite kredilendirme sürecinde tüm faktörlerin önünde yer almaktadır. Moralitesi zayıf bir işletmenin ödeme kabiliyeti ve firma mevcudu bulunsada dahi o işletmeye kredi verilmemesi gerekir.¹¹³ Bu gerçek, kendinin takip noktasında ortaya koymakta, moralitesi düşük olan işletmeler borcunu ifa etmemek amacı doğrultusunda tüm olanaklarını kanallıze etmekte, takip sürecinin her aşamasına itiraz yoluna giderek maddi teminata dayalı alacaklarda dahi uzun sürece yayarak tahsilat yapılmasına engel çıkarmaktadır. Ödeme niyetine sahip olmayan borçlu genel hukuk kurallarının kendine tanıdığı olanaklardan faydalanarak takip sürecini istediğı şekilde uzatarak yönlendirmekte, ayrıca mahkeme süreçlerinin yavaş işlemesi, duruşmaların ileri tarihlere ertelenmesi bankaların ilgili takip dosyalarını kapatarak tahsilat yapmasını daha da zora sokmaktadır. Kazanılan deneyimler, takip süreçlerine sürekli itiraz yollarını kullanarak alacak tahsilatını zora sokan ve geriye bırakan işletmelerin moralite yönünden zayıf yapıdaya sahip olduğı, bu işletmelerle kredilendirme sürecinin ilk aşamasında kredi ilişkisine girilmemesi gerektiğı gerçeğini

¹¹⁰ Belkıs SEVAL, Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1993, s.278-280;

Belkıs SEVAL, “Sorunlu Krediler”, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul, 10-11 Mart 2000, s.4-5

¹¹¹ Nahit ÖZEN, “Kredi Riski Ölçümlemesi Temerrüte Düşme ve Çözüm Yolları”, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul, Ekim 2002, s.3.

¹¹² Mustafa AKTAŞ, a.g.e., s.4.

¹¹³ Belkıs SEVAL, 1993, a.g.e., 278.

gözler önüne sermektedir. Ayrıca, kredi borçlunun yönetim yeteneğinin yeterince incelenmemesi nedeniyle kötü finansal sonuçların ortaya koyduğu yönetim başarısızlığını yeterince tespit edememek, sorunun rekabet, kötü ekonomik şartlar benzeri dış faktörlere endekslenmesine yol açabilir ki bu da tespit edilmemesi gereken bir kredinin bankanın kredi portföyüne eklenmesine neden olabilmektedir.¹¹⁴

İstihbarat, firmanın kredibilitesini belirlemek ve risk seviyesinin makul noktaya düşürülmesi amacıyla, gizli ve tarafsız olarak, bankalar tarafından bireyler ya da işletmelerin ahlaki ve finansal yapılarının doğru bir şekilde analiz edilmesi amacıyla birçok kaynaklardan elde edilen bilgileri toplama ve bu dataların analiz edilerek yorumlanması işlemidir. Amaç, müşterilerin ya da potansiyel müşteri grubundaki işletmelerin yasal, finansal ve etik duruşlarını, iş yapma kabiliyetlerini ve girişimciliğini, içinde bulunduğu piyasanın ve ekonomik yapının genel pozisyonu içinde çeşitli ve doğruluk ihtimali yüksel kaynaklardan tespit etmek ve düzenli olarak takip etmektir.¹¹⁵

“İstihbarat ile müşteri hakkında bilgi toplanır, analiz edilir ve firma hakkında karar verilir. Müşterinin ödeme alışkanlığı, gelir düzeyi ve bundaki dalgalanmalar, ikamet, medeni hali, müşteri imajı ve referanslar, müşteri varlıkları ve sunabileceği teminatlar, firma ile ilgili çevrelerin firma hakkındaki görüşleri önemlidir. Müşterinin kredi değerliliğinin belirlenmesinde 5-C yaklaşımında yola çıkılır.¹¹⁶ Karakter, kapasite, kapital, koşullar ve teminatlar. Karakter, müşterinin ödeme davranışlarını ve ahlaki yapısını gösterir. Kapasite, kredi sözleşmesinde kararlaştırılan vadelerde işletmenin ödeme gücünü ifade eder. İşletme sahip ve yöneticilerinin işe hakim olmaları, yetenekli ve öngörülü olmaları, belirsizliklere ve gelir dalgalanmalarına karşı duyarlı olmaları diğer bir ifade ile planlı çalışma alışkanlığına sahip olmaları. Kapital, firma aktiflerinden borçları düşüldükten sonra kalan net varlığı ifade eder. 5 C kuralına göre firma değerlendirilirken öncelikle karakterine bakılır. Karakter iyi ise müşterinin kapasitesine bakılır. Kapasite yetersiz ise teminat alınarak müşteriler kredilendirilebilir. Söz konusu kriterler birlikte şöyle değerlendirilebilir:

¹¹⁴ Bülent YOLUAK, Sorunlu Krediler, Demirbank T.A.Ş. Eğitim Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1997, s.17.

¹¹⁵ TC Ziraat Bankası A.Ş., Ticari Krediler Ve Mali Tahlil ve İstihbarat Mevzuatı-I, Ankara, 2004, s.10.

¹¹⁶ Ruth NEYENS, Principler of Corporate Restructuring and Asset Resolution, Law and Business Review of the Americas, Vol.8:3, s.6.

+ Karakter + Kapasite + Kapital: Kredi riski çok düşük.

+ Karakter + Kapital - Kapasite: Kredi riski orta.

+ Kapasite - Karakter - Kapital: yüksek riskli müşteri.”¹¹⁷

Kredi olayında işletmenin talep ettiği kredi vade, miktar, türü ve kullanım koşullarının analizi ile bankanın kendi içi sürecinde yaptığı analiz neticesinde tespit edilen kredi türü, vadesi, miktarı ve kullandırım koşullarının müzakere ile incelenmesidir. Bu noktada hedef, işletmenin istekleri ile bankanın ilgili kredi talebine verdiği karşılığın uyumlu olmasıdır. Bu durum haricindeki ihtimaller işletme ya da banka noktasından çeşitli problemlerin meydana gelmesine sebep olabilir. Kredi aşaması bazen firmanın talebi bazen de bankanın işletme ile çalışmasına istekli olması durumunda ortaya çıkar. Bu noktadan sonra işletmenin ve içinde yer aldığı sektörün iyi analiz edilmesi gerekir. Kredi talep eden işletmenin mali analizi yapılırken, işletmenin faaliyetlerini yürüttüğü sektörün de detaylı bir incelemesinin yapılmalıdır. Özellikle, firmaya ihtiyacı ile uyumlu kredi türünün belirlenmesi, kredi vadesinin tespit edilmesinde sektör analizi yapılması oldukça önem arz etmektedir. Faaliyette bulunan piyasanın tanınması, likidite-finansman-cari oran benzeri dataların işletme mali istihbarat incelemesinde piyasaya daha mantıklı yaklaşılması olanağı yaratır.¹¹⁸

İşletmenin dış fon gereksinimi büyük oranda, faaliyette bulunduğu sektörün niteliği ve işletmenin faaliyet gösterdiği alan bağlamında tespit edilir. Her sektörün kendine has aktif bir yapısı mevcuttur. Örnek vermek gerekirse, tekstil ürünleri üreten bir işletme emek-yoğun, dönemsellik sebebiyle ciddi stok yoğunluğu ve tutar olarak ciddi boyuttaki kısa vadeli kredi yükü olan, perakende mağazacılık yoluyla etkinlik gösteren bir işletme yüksek stok devri, yüksek nakit etkisi ile alacaklar düşük ortaya çıkabilmektedir.¹¹⁹ Bu aşamada, işletme için uygun kredinin ve şirket için lazım gelen kredinin tahsis edilmesi oldukça önemlidir.

¹¹⁷ Niyazi BERK, Finansal Yönetim, Türkmen Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 2000, s.173.

¹¹⁸ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.27.

¹¹⁹ Suat ÖZGÜL, Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul, 5-6 Mayıs 1998, s.12. 18-19.

1.14.5. Kredi Teminatlandırma

Bankaların, kullandırdıkları kredilerin ödeme gününde ödenmemesi ve yasal süre sonunda bankanın alacağını tahsil etmesine imkân tanıyan temel faktör kredinin teminat yapısıdır. Kefalet, hazine bonosu, mevduat, nakit, menkul veya gayrimenkul ipotegi ve diğer banka kefaletleri en fazla alınan teminat çeşitleridir. Kredi tespit sürecinde alınan teminatın türü tespit edilirken; teminatların piyasa değerlerinde oluşabilecek dönemsel değişimler, nakde dönüşüm imkânının fazla ve süresinin kısa olması benzeri pozisyonların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kredibilitesi olan bir işletmeden kullanacağı kredinin teminat örgüsü aşamasında yüksek oranda ve farklı formatta teminat verme noktasında aşırıya kaçarak zor durumda kalması akılcı olmayabilir. Bununla birlikte, teminat verilmiş olmasından hareketle, kredi tahsis edilerek ve kullandırım yapılması uygun değildir. Zira krediyi ödeyecek olan teminat değil firmanın ödeme gücüdür. Hedef kredilendirme ilklerinin en iyi şekilde hayata geçirilmesidir. Teminatın bulunması kredi ilişkisinin başlamasından ziyade kredi ilişkisi sonrası dönem ile alakalıdır. Teminat tercihi işletmenin kredibilitesi ve kredisi ile uyumludur. Tesis edilecek teminatı nakde dönüş vadesi, piyasa ederinde meydana gelecek aşağı yukarı hareketler, kredinin takip hesaplarına yansıtılması ile mali yapıda oluşabilecek negatif durumlar olumsuzluklar, takibe aktarılan kredinin tahsilatında başvuru yolu ile işgücü ve zaman kaybı göz önünde bulundurulmalıdır.¹²⁰

Kredilerin donuk hale düşmesinin ardından, teminatın nakde çevrilerek, bankanın kredi alacağını kapatılmasında kullanılması hedeflenmektedir. Kredi riskini karşılayacak düzeyde ve güçlü bir teminat, donuk duruma düşmüş kredi için bankaya alacağını tahsilatı açısından güven vermektedir.

1.14.6. Denetim ve İzleme Yöntemlerinin Yetersizliği

Türkiye’de bankacılık sektöründe kanuni ve kurumsal regülasyonlar farklılaşan piyasa şartları ve dünya çapında düzeydeki değişimlere uyum sağlaması için ciddi aşamalar hayata geçirilmiştir. Bu doğrultuda, 1999 yılı haziran ayında uygulamaya konan 4389 sayılı Bankalar Kanunu temel aşamaya geçişi ortaya koymaktadır. Bu yasal

¹²⁰ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.28.

düzenleme yoluyla uluslararası düzenlemelerle uyumlu olacak şekilde bankacılık kesiminin regülasyon, gözetim ve denetimi açısından yönetsel ve finansal özerkliği bulunan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na aktarılmıştır. 19.12.1999 tarihli 4491 sayılı kanun yoluyla, banka sektörü hakkında kuruluş aşamasından tasfiyeye sürecine kadar yapılması lazım gelenlerin tümü BDDK'nın yetkisine devredilmiş, BDDK'nın bağımsız yapısı perçinlenmiştir. Bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu kamu kurumları BDDK çatısı altında toplanarak, ilgili kurum 2000/Ağustos tarihinden başlayarak resmen faaliyete geçmiştir.¹²¹

Bankacılık sektörünün kullandığı kredi miktarı arttıkça, toplam krediler içinde donuk kredilerin de oransal olarak yükseliş yaşanması beklenir. Bu noktada kredinin tahsilat kabiliyetini yitirme aşamasına gelirken kredinin bir hayat çizgisi gözlemlenmiştir. Buna benzer krediler ya da kullandırım aşamasında olağan koşullarda sunulmuş krediler sunulmasının ardından ciddi takip edilmesi, finans kurumu ve işletme ilişkisi, gerek işletmenin gerekse de ortaklarının ödeme kabiliyetleri iyi analiz edilmelidir. Kredinin vade gününde ödenmesi konusunda sinyal verebilecek her işaretin değerlendirilmesi, yakından izlenmesi, kredinin olağan tasfiyesi ve donuk alacak konumuna düşmeden önce tedbir alınabilmesi için önem arz etmektedir.

Sorunlu kredilerin bankacılık sistemine yarattığı maliyetler ve bunların milli ekonomiye yansımaları göz önüne alındığında ileride sorunlu kredi aşamasına geçecek kredilerin bu aşamada tespit edebilecek modellemelerin ortaya konulması ciddi derecede önemlidir. Uzun vadeli olarak ortaya konacak modellemeler, kredilerin donuk kredi haline dönüşmeden tespit ederek bir an önce tahsilat yapılmasına ve problemlerin çözülmesine destek olacaktır.¹²²

1.14.7. Kredi Riskinin Şeffaf Olmaması

Şeffaflık mevcut durumların veyahut oluşan olayların net ve basit anlaşılır olması ve ödünç talep edenlerin farklılaştırılması ve risklerin en kolay yöntemle tespit edilmesi noktasında bankacılık sistemine ciddi fayda sağlayacaktır. Be nedenle finansal

¹²¹ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.30.

¹²² Erdal POLAT, Türk Bankacılık Sisteminde Problemleri Önceden Belirleyecek Model Geliştirilmesi İçin Bir Çalışma, Pamukbank Eğitim Yayınları, İstanbul, 1995, s.34-35

kurumlarca yapılan bilgi paylaşımının netliği ve doğruluğu, takip hesaplarında izlenen krediler ve krediler içim yapılması gereken karşılık ayırma, gruplandırma ve raporlama faaliyetleri bakımından önem arz etmektedir. Bu noktada, kredi riski bakiyesi ve ilgili riskin yönetimi, kredi kalitesi ve değerlemesi, takip alacakları için ayrılan karşılık tutarı, uygulanan muhasebe politikaları ve gelirler bazında hem kamuoyuna hem de bankacılık sektörüne bilgi paylaşımı ve aktarımı düzenli, sağlıklı ve yeterli netlikte yapılmalıdır ki kredinin şeffaf olmaması durumu ortaya çıkmamalıdır.¹²³

Çeşitli ülke örneklerinde yaşanan tecrübeler, bankacılık krizlerine hatta ciddi boyutlara ulaşınca banka iflaslarına neden olan temel unsurların başında eksik ve düzensiz kredi risk yönetiminin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, banka portföyünde yer alan kredilerin risk yapısı ve kredi risk yönetimi politikalarının yetkinliğine ortaya koymak için bankaların kredi risk yapılarına dair veri, piyasa oyuncularını ve kamu denetim birimlerinin bankaların pozisyonları, başarısını ve uzun vadedeki işlemlerini sürdürebilme yeteneklerinin değerlendirmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu bilgi bunun yanı sıra bütün finans sektörünün aktifliğini ve güven verme gücünün analiz edilebilmesi noktasında önem arz etmektedir. Basel Komitesi beş ana noktadan bankaların zaman kaybetmeden kesin ve kâfi boyutta sektörü bilgilendirmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.¹²⁴

- Muhasebe uygulamaları ve politikaları
- Kredi risk yönetimi
- Kredi riski
- Kredi niteliği
- Kazançlar

¹²³ Sinem ERKAN, “Bankaların Donuk Alacaklarının Varlık Yönetim Şirketlerine Satılması ve Banka Sektörü Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisi” Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Finans Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.27.

¹²⁴ Melike ALPARSLAN, Bankaların Kredi Riskleri hakkında Kamuoyunu Bilgilendirmesi-Basel Komitesi, TBB Bankacılar Dergisi, Sayı:33, (Haziran 2000), s. 64-78

1.14.8. Kredi Yoğunlaşması

Risk dağılımı ilkesi, bankacılık sisteminde var olan bankaların uymakla zorunlu oldukları önemli ilkeler içinde yer almaktadır. Bu süreçte, kural olarak kredi veren bankaların risk toplamını tek bir müşteriye üzerinde yoğunlaşmasından ziyade, diğer tüm müşteri grupları arasında dağılması daha sağlıklı bir kredi risk yönetimi yaklaşımı olarak görülmektedir. Örneğin, tek bir müşteriye büyük tutarda kredi kullandırmaktansa, kredinin küçük dilimlere ayrılarak müşterilere ve sektörlerle paylaştırılması daha uygundur. Bu noktada, riskin boyutu, kredi talep edenin ödeme kabiliyeti açısından ziyade, kredinin tutarına göre tespit edilir. Bundan ötürü, büyük kredi kavramı ile kredi kullananın ödeme kabiliyeti ile ifade edilmez. Bu noktada önemli olan, bankaların tek bir kişi veya kuruma belirli bir tutarı aşarak kaynak aktarılmasıdır. Birçok ülke örneğinde görülen büyük kredi kavramı genelde fon kullandıran finans kurumunun sermayesiyle açıklanmaktadır.¹²⁵

Türkiye'de 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun "*Kredi Sınırları*" bölümü 54. maddesinde; "*Bankalarca bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna kullandırılacak kredilerin toplamı özkaynakların yüzde yirmibeşini aşamaz.*" ... "*Bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna özkaynakların yüzde onu veya daha fazlası oranında kullandırılan krediler büyük kredi sayılır ve bunların toplamı özkaynakların sekiz katını aşamaz.*" Şeklinde ifade edilmektedir.

Kredi Risklerinin farklı müşteri grupları arasında dağıtılması bankacılık ana prensiplerinden biridir. Bankaların ödeme sorunu yaşamalarının en önemli sebeplerin başında yüksek tutarlı kredi riskinin bazı kişi ve kurumlar üzerinde yoğunlaşmasıdır.¹²⁶

Bankalarda, kullandırılan krediler konusundaki sorunların nedeni kredi portföyündeki görülen yoğunlaşma sorununun olduğu görülmektedir. Risklerin yoğunlaşması farklı boyutlarda karşımıza çıkmakta ve benzer yapıda ciddi tutarda kredinin yoğunlaşması halinde meydana gelmektedir. Bankanın portföyünde tek bir firma, bağlantılı firmalar topluluğu, özel işletme veya faaliyet bulunan piyasaya, coğrafi

¹²⁵ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.34.

¹²⁶ T.B.B., Büyük Risklerin Ölçülmesi ve Denetlenmesi – Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi, TBB Yayını, İstanbul, 1991, s.2.

alan, üçüncü bir ülke veya da ekonomileri arasında sıkı bağ olan ülkeler topluluğuna sunulan yüksek miktarda direk veya dolaylı kullandırılan fonlar mevcutsa yoğunlaşmadan bahsedilebilmektedir. Bunun yanı sıra yoğunlaşma, vade benzerliği olan kredilerin varlığında da meydana gelmektedir. Banka kredi portföydeki krediler arasındaki detaycı ve kompleks ilişkilerin yoğunlaşma riskini gözler önüne koyabilir. Kredi riski yoğunlaşması sadece kredi kullandırım işlemleri boyutunda olmayıp, bankanın borç sahibine ait risk barındıran tüm işlemleriyle bağlantılı olarak incelenir. Bir sektörde Yüksek miktarda yoğunlaşma yaşanması bankayı kredilerin toplandığı sektör veya işletmeler hakkında olumsuz değişikliklere maruz bırakır.¹²⁷

1.14.9. Ekonomik Koşullar – Finansal Krizler

Finansal kesimde belirsizliklerin ciddi boyutta yükselmesi borç veren finansal kuruluşların geri dönüş kabiliyeti yüksel kredi risklerini olumsuz olanlardan ayırması çok daha da zor hale gelir.¹²⁸ Bankaların hatalı tercih ve ahlaki çöküş problemleri çözme noktasında düşen öngörülleri, banka yönetimlerini daha az kredi kullandırmaya yönlendirir, kredi servisinde yaşanan azalma yatırımlar ve toplam üretim hacminde ciddi düşüşlere neden olur. Belirsizliklerin bu şekilde artması, gerek finans sektöründe gerekse de reel sektördeki kurumların başarısızlığından, çöküşünden veya bir ekonomik resesyondan ileri gelir.¹²⁹

Normal ekonomik koşullar, sistemik riskin var olmadığı koşulları ifade eder. Sistemik bir kriz meydana geldiğinde, finansal sorunlar ekonominin bütününe etki etmektedir. Parasal ve döviz kaynaklı krizler daha çok finans sektöründe yaşanan problemlerin etkisi ile oluşmasına rağmen, makroekonomik kaynaklı sorunlarda da banka aktif kalitesini bozarak bankaların iflas etmelerine neden olduğu görülmektedir.¹³⁰

Bankalarca verilen kredilerin, donuk hale gelmesi yani takip hesaplarına aktarılması Banka bilançolarında meydana gelen negatif yansıma ve bunun etkisi ile finansal dataları bozulan bankalar riski düşük bankacılık işlemlerine kanalize

¹²⁷ TBB, Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin Temel Prensipler, TBB Yayını, İstanbul, 1999 s.16.

¹²⁸ Frederic MISHKIN, 2000, a.g.e., s.3.

¹²⁹ Erişah ARICAN, Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye, İstanbul, Derin Yayınları, 2002, s.28.

¹³⁰ TBB Mali Sistemlerin Güçlendirilmesi Çalışma Raporu, TBB Yayını, İstanbul, 1998, s.22.

olacaklardır. Bu kapsamda, banka açısından risk seviyesi en fazla olan kredi faaliyeti ile piyasayı fonlama faaliyetlerinde yavaşlamaya giderek, kar oranı az ancak risk seviyesi yok denecek kadar sınırlı işlemleri yönelebilecektir.

Bankalarının finansal sistem için önemi vurgulamak gerekirse; banka kredilendirme kabiliyetinde yaşanan düşüş kredi kullandırım hacmini düşürerek sonuç olarak genel ekonomik verilerde olumsuz bir yansıma ve küçülme yaratacaktır. Banka bilançolarında ortaya çıkacak sorunlar bankanın kredilendirme hızını düşürecek ve finansal krizlerin daha da derinleşmesine önemli bir faktör olmaktadır.

1.14.10. Donuk Kredilerin Etkileri

Donuk krediler normal kredi hesaplarında izlendikleri yani problemli kredi durumuna düşmeden önceki olumlu etkiledikleri banka rakam ve değerlerini problem oluşturmaya başladıktan sonra gerek bu iyi etki ortadan yok olur gerekse de negatif etki belirir. Devam eden paragrafta kredilerin banka için sorun oluşturma durumunda negatif yansımaları neden olan unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Sorunlu kredilerin firmalar ve finansal kurumlar üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Kullandığı krediler sorunlu krediye dönüşsen firmalarda doğrudan ve dolaylı giderler meydana gelmektedir. Firmaların iflası etmesi durumu belirince problemli kredilerin firmalara yansıyan direk giderler, iflas aşamasındaki işlemlerden ötürü üçüncü kişi veya topluluklara ödenmesi lazım bedellerden meydana gelir. Bu tür masraflar içerisinde mahkeme, yasal işlemler, muhasebe ve diğer uzmanlık hizmet giderlerini de barındırmaktadır.¹³¹

Bir diğer dolaylı gider sınıfı, olası iflas sebebiyle yapılamayan satışların ve artan kredi riske bağlı olarak yükselen kredi maliyetinin neden olduğu kardaki düşüşlerdir. Satışla ilgili dolaylı yansıma ise, iflas etmesi muhtemel firma ile diğer işletmelerin iş ilişkisine girme konusundaki gönülsüzlüklerinde ortaya çıkmaktadır. İşletmenin kar elde etmesi ile borçlanmanın yarattığı vergi avantajı, sürekli zarar yazan ve süreç ile birlikte iflas giden bir işletme için geçerli olmayacaktır. Bu vergi konusundaki fırsat maliyeti ise,

¹³¹ Mustafa AKTAŞ, (2002), “Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları”, TBB Seminer Notları, İstanbul, 2002, s. 13

üçüncü dolaylı gider sınıfını meydana getirmektedir. Ayrıca iflas durumu sadece firmaya etki eden bir sonucu yoktur, ülke ekonomisi üzerinde yarattığı tahribatlarda oldukça yakıcı olmaktadır. Gerçi kimi uzmanlar iflası "*Darvin'in güçlülerin küçükleri yutma*" teorisi ile ifade ederek, bu durumu verimsiz işletmelerin doğal ayrıştırılması olarak bakmaktadırlar.¹³²

Donuk kredilerin, kredi kurumları üzerindeki etkisi incelendiğinde görülen ilk ciddi yansıması maliyet artışı ve potansiyel kar ortadan kalkmasıdır. Bunun yanı sıra finans kurumlarının yaşayacağı şok, kredi verilen firmaların arasında ekonomik başarısızlığın yaygınlığı boyutunda ortaya çıkacaktır. Ayrıca donuk hale dönüşen ve dönüşmesi ihtimali olan kredilerin yüksekliği nispetinde bankanın yasal karşılık ve sermaye ayırması gerekmekte, bu da banka kaynaklarının alternatif maliyetini ve verimsizliğini yaratmaktadır. Ancak, durum ne olursa olsun, her tahsil edilemeyen kredi, gelecekte sunulacak kredi tutarında bir azalmaya yol neden olacaktır. Bu durum, ekonomik büyüme açısından net bir kaybı ifade etmektedir.¹³³

1.14.10.1. Sermaye Yeterliliğine Etkileri.

Sermaye yeterliği oranı (ödeme gücü oranı) hesaplanırken özkaynaklar pay, bilanço varlıkları ile bilanço dışı yükümlülüklerin ağırlıklı değerleri de payda olarak dikkat alınarak yapılır. Bundan dolayı, ödeme gücü oranı özkaynak değerinin risk bazlı değerlere ve bilanço dışı yükümlülüklerle bölünmesi yöntemiyle tespit edilmektedir.¹³⁴

Sermaye Yeterliliği Standart Oranı tespit edilirken Konsolide ve konsolide dışı hesaplanan "özkaynak / (risk ağırlıklı varlıklar gayrinakdi krediler ve yükümlülükler ağırlıklı değerlerine),¹³⁵

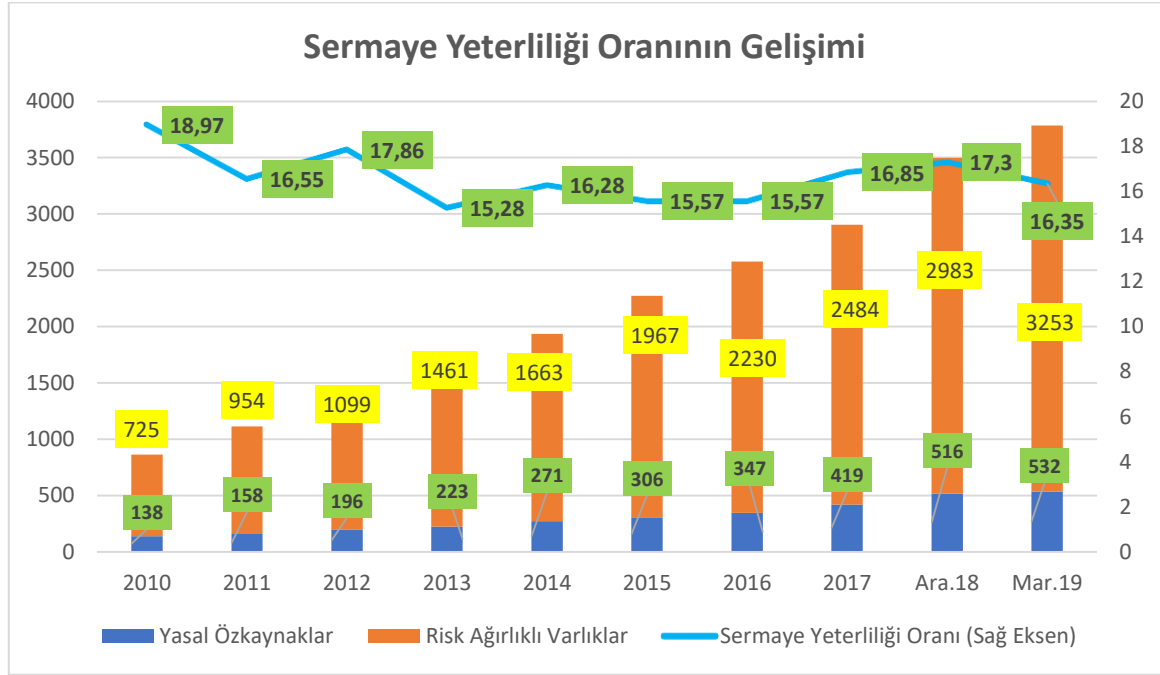
¹³² E. Abdülgaffar AĞAOĞLU, (1989), Türkiye'de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1989, Ankara, s.207.

¹³³ Bülent YOLUAK, a.g.e., s.36.

¹³⁴ TBB , (Genel Kredi), a.g.e., s.74

¹³⁵ B.D.D.K., Bankaların Sermaye yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete. Madde: 3

Risk ağırlıklı değerlerin, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler: Çeşitli bazda risk yoğunlukları ayrıştırılarak sınıflandırılmış banka aktif varlıklarını ile gayrinakdi krediler, yükümlülükler ve taahhütleri¹³⁶, olarak tanımlanmaktadır.

Grafik 1. Türk Bankacılık Sisteminde Sermaye Yeterlilik Oranları

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektör Temel Göstergeler, Mart 2019, s.20.

Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği oranı Aralık 2018 tarihinde %17,27 olarak oluşmuştur.

Bankacılık krizleri, temelde bankaların bilançosunun aktif bölümünden ötürü meydana gelmektedir. Bankaların aktif gücünün kötüye gitmesine neden olan donuk kredilerin tutarının ciddi sorun yaratacak boyutta makul seviyelerin üstüne çıkarak artması ve devamlılık arz etmesi krizlerin öncü göstergeleri arasında sayılır.¹³⁷ Bilançonun aktif kaleminde kasa, banka, menkul kıymetler yanı sıra krediler, özel karşılıklar ve tasfiye olacak alacaklar grupları da bulunmaktadır. Banka bilançosu üzerinden yapılacak analizinde, nakdi kredilerin tasfiye olacak alacaklar hesaplarına devredilmesi neticesi, bilançonun aktif bölümünde krediler miktarında düşüşe bağlı

¹³⁶ B.D.D.K., Bankaların Sermaye yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, Madde 3

¹³⁷ M. İbrahim TURHAN, Bankacılık Krizleri, Active, Aralık-Ocak 99, 1999, s.2.

olarak azalacak, tasfiye olacak alacaklar tutarları yükselecek, buna bağlı olarak tasfiye olacak alacaklar' hesabındaki miktarlar hakkında yasal mevzuat kapsamında karşılık tutulması neticesinde Özel Karşılık oranı yükselecektir. Sonuçta, banka bilançosunu bozarak, varlıkların aktif kalitesinin olumsuzluklar yaratacak, aktif karlılığını aşağı çekerek, TOA / Krediler oranının yükselterek, sermaye yeterlik oranının düşmesine ve neticede bankaların bilançolarında daha çok sermaye barındırmaları sonucunu ortaya çıkaracaktır.

1.14.10.2. Likidite Riski

Bankalar, yükümlülüklerini yeri geldiğinde yapabilmek maksadıyla aktiflerinde nakit varlıklar veya nakit dönüşüm yeteneği fazla olan finansal enstrümanlar bulundurmaları gerekir. Eğer bir banka, yükümlülüklerini yerine getirebilecek finansal enstrümanlar mevcut bulunmuyorsa, likidite riski ile yüz yüze geleceği anlamına gelmektedir. Bu risk, genelde kısa vade yapısına sahip varlıklarının yine kısa vade yapısı olan yükümlülüklerini cevap verememesi halinde meydana gelmektedir.¹³⁸

Bankaların taahhütlerini karşılayabilecek düzeyde serbest rezerv bulundurmaması likidite riskini arttırıcı etki yaratmaktadır. Diğer taraftan, varlık ve yükümlülüklerdeki vade uyumsuzluğu, donuk alacaklardaki artış nedeniyle varlık kalitesindeki bozulmalar, beklenmedik ve ani kaynak çıkışları ile küresel krizler de likidite riskini arttıran önemli sebeplerdir. Likidite riski Türk Bankacılık Sektörü açısından da dikkate alınması gereken önemli bir risk türüdür. Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizde, çok sayıda banka likidite yönetimine ilişkin izledikleri yanlış politikalar nedeniyle yükümlülüklerini yerine getiremez hale gelerek, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devrolmuştur.

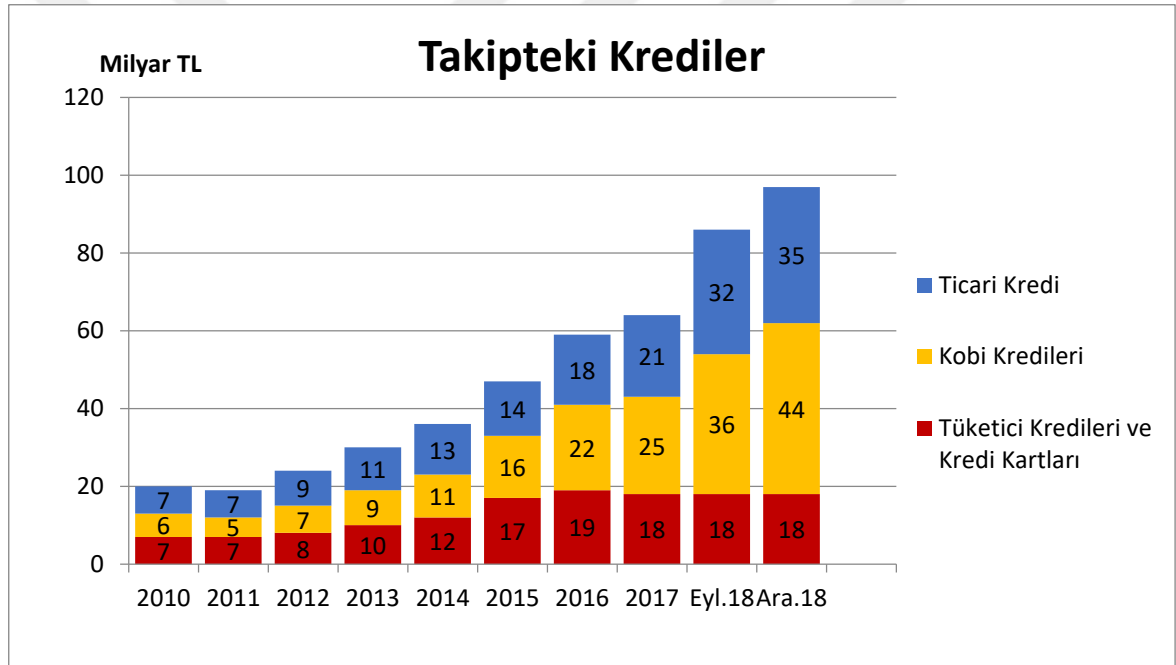
1.14.10.3.Bilançoya ve Karlılığa Etkileri

Türk bankacılık kesiminde ortalama değerler açısından bakıldığında kısa vadeli mevduat yoğun fon varlığının etkisiyle faize hassas pasiflerinin vadesi, faize hassas aktiflerinin vadesinden daha kısa olması, faizlerde ortaya çıkacak aşağı yönlü hareketler

¹³⁸ Faik ÇELİK ve Mehmet Behzat EKİNCİ, “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği ve Stratejik Bir Yaklaşım, Active, Mart-Nisan 2002, Sayı:23, s.14-20.

sektörü olumlu, yukarı yönlü hareketlerde ise olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir.

Aktif-pasif kalemlerinin yönetilmesi ve kredi riski arasındaki etkileşim karşılıklıdır. Aktifve pasif kalemleri yönetiminin üzerinde kredi riskinin ortaya çıkardığı en ciddi yansıma, oluşan donuk kredilerin aktif yapısını bozmasıdır. Problemlı kredilerin ciddi miktarda yükselmesi, bankanın kamuoyunda algısı üzerinde negatif etki yaratarak itibarını sarsacaktır.¹³⁹ Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredi hacmi içindeki oranının yükselmesi kredi portföyünün kalitesinde bozulmaya yani aktif kalitesinde olumsuzluğa sebep olmaktadır.¹⁴⁰

Grafik 2. Takipteki Kredilerin Yıllara Göre Değişimi (2010-2018)

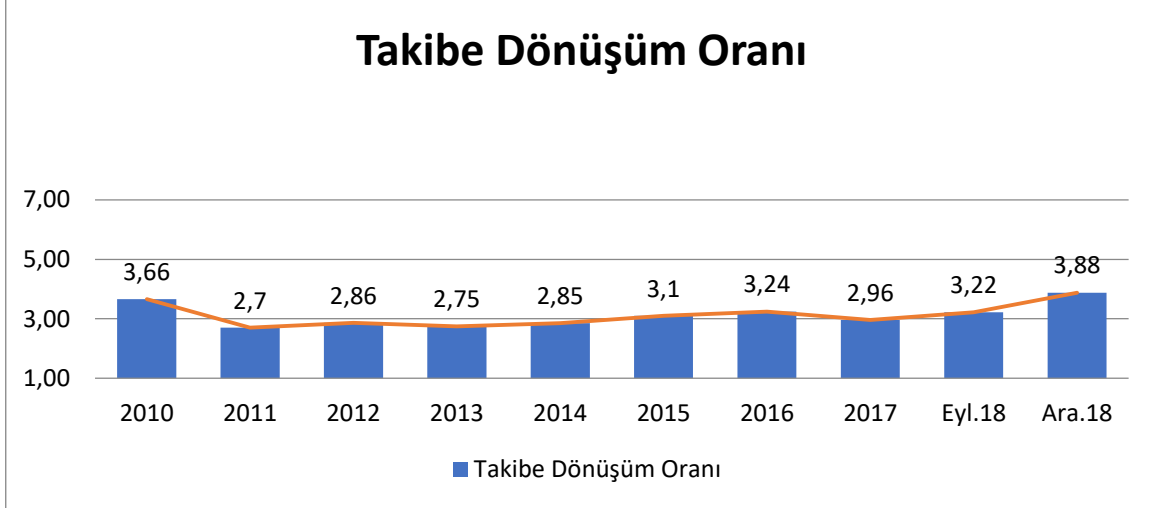
Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeler, Aralık 2018, s.14.

2018 Aralık dönemi itibarıyla takipteki kredi rakamı (brüt) 97 milyar TL'dir. Aynı dönemde toplam kredi tutarının 2.395 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. BDDK'nın 10.05.2019 tarihli Haftalık Bankacılık Sektör Verileri(Temel Gösterim)'nde

¹³⁹ A. İŞCAN, Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi, Ankara: TCMB Yayınları, 2003, s.7.

¹⁴⁰ Ziya Tunç ALOĞLU, (2005). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, 2005,s.45

takipteki alçaklar 109 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılsonu rakamı ile karşılaştırıldığında % 12’lik ciddi bir artış olduğu görülmektedir.

Grafik 3. Türk Bankacılık Takibe Dönüşüm Oranı (2010-2018)

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektör Temel Göstergeler, Aralık 2018, s.14.

Türk Bankacılık sektöründe kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı (TDO) Aralık 2018 döneminde %3,88 olarak gerçekleşmiştir. BDDK’nın 2019 mart ayı verilerinde TDO oranı % 4,04 olarak gerçekleşmiştir.

Kredilerin, banka aktif kalemleri içinde önemli bir yeri olduğundan, başarılı bir kredi portföy yönetiminin güçlü aktif kalitesi şeklinde yansımaları görülmektedir. Toplam kredi portföyü içinde sorunlu kredilerin payını Sorunlu Krediler/Toplam Krediler oranı göstermektedir. Bankaların temel amacı bu oranın olabildiğince düşük olmasını yönündedir.¹⁴¹ Dolayısıyla bankaların donuk kredi tutarının yükselmesi, aktif kalitesinin bozulmasına sebep olmaktadır.

Krediler hesap grubundan Tasfiye Olunacak Alacaklar hesaplarına devredilen kredilerde, borçludan faiz tahsil yapılmadıkça gelir kaydedilmez, faizin doğması ve reeskont işlemi oluşmaz, Bundan ötürü, kredi çeşitliliği ile dönem sonlarında krediye için doğan tahakkuk ile yine belirli zamanda gerçekleşen reeskont işlemi TOA bünyesinde

¹⁴¹ Alper MİLLİ, Türkiye’de Ticari Bankacılık Sektöründe Aktif-Pasif Yönetiminin Ekonomik Analizi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.57.

olan kredilere olamayacağından, banka karı yapılamayan tahakkuk- reeskont miktarı boyutunda az gelecektir. Nakit olarak tahsili gerçekleştirmeyen rakamların kazanç olarak kaydı banka karı ve bilanço boyutu noktasında yanlış ve yanıltıcı bilgi olması bir yana, kazanç yazılan faiz rakama göre BSMV kesilerek borçludan tahsilat yapılamayan miktarlar döneminde Vergi Dairesi'ne aktarılacağından, alacak tahsil etmeyen banka açısından ayriyeten gidere sebep olacağından bu yaklaşım oldukça yerinde olmuştur. Bununla birlikte, kredi hesaplarında izlenen krediler için faiz ve komisyon kazancı oluşurken, donuk duruma düşen krediler için mevduat kanalı ile aktarılan fonların TOA'ya devri ile ve bankanın ayrılan kaynak için herhangi bir faiz ve gelir ödemesi alamaması alternatif bir faiz ve komisyon zararına sebebiyet vermektedir. Takibe devredilen tüm kredilere özel karşılıklar oluşturulması, sonuç olarak da oluşturulan her karşılık miktarı için kullanılabilir fonlardan çıkış olması ve karlılık kaleminin düşmesine yol açacaktır.¹⁴²

1.14.10.4. Sorunlu Kredilerin Bankaya Maliyeti

Bankaların ana görevi kredi sunmak ve kazanacağı faiz kazançları ile kar sağlamaktır. Kredilerin zamanında ödenmesinin önemi; fon olarak sağlanan mevduatların zamanında ödenme olanağını yaratacağı için, kredilerin vadesinde tahsil edilmemesi ve takibe devredilmesi bankayı likidite, güvenilirlik, yeni kaynak oluşturma noktasında olumsuz etkiler meydana gelecektir. Bankanın, kredileri zamanında alamaması mevduat taahhütlerini yerine getirme sürecinde fon aramaya yöneltecek, bu noktada faiz oranı aşırı, vadesi az kaynakları yönelmek durumuna düşecektir. Tahsilat yapılamayan alacakların takip süreçlerinin ayrı yönetim organizasyonu gerek duyması, alacakların izlenmesinin aktif, verimli ve düzenli takibi banka açısından masraf kalemi demektir. Aktif kaleminde sorunlu kredileri payı yüksek tutarları gören bankanın risk seviyesi yükseleceğinden ulusal ve uluslararası piyasalarda fon temininde faiz oranlarını yükselecektir.

¹⁴² Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.43.

1.14.10.5. Reel Sektöre Etkileri

Literatür çalışmalarda gelişmiş ülkelerin dışındaki ülke finans piyasalarının finansal krizlere karşısındaki hassasiyetini analiz etmede kullanılan yaklaşımlardan biri bankacılık sisteminin zayıflığı modellemesidir. Bankacılık kesiminin zayıflığını tespit etmek amacıyla sorunlu kredilerin toplam aktiflere içindeki payı bakılan kalemlerden bir tanesidir.¹⁴³

Bankacılık krizleri ve yükselen donuk krediler etkisiyle ekonomik hacimde daralmaya neden olabilmektedir. Bankalar mali yapılarını sağlamlaştırmak amacıyla, kredi müşterilerinden kredi tahsilatlarını en kısa sürede tahsilat yoluna girmeleri ve yapılan tahsilatlar ile yeni kredi sunmaktan kaçınmaları, özellikle bankacılık sektörünün finansal yapıda büyük ağırlık teşkil ettiği ülkelerde ekonomik durgunluğu yaratmakta veya durgunluğun derinleşmesine neden olmaktadır.¹⁴⁴ Bankalarca kredinin geri çağırılması, mevcut kredi limitlerinin iptal veya azaltılma yoluna gidilmesi, firmalarda da likidite sıkışıklığı yaratmaktadır. Bankacılık kesiminin bilançosunun sağlam durması reel sektörün ve işletmelerin mali yapılarının sağlıklı olmasına da bağlı olduğu için bu dengenin iyi gözetilmesi gereklidir.¹⁴⁵

Bu süreçte bankalar, likidite riskini ortadan kaldırmak amacıyla, kredilerin zamanla problemlili hale gelme durumunu da dikkate olarak kredileri tahsil etme yoluna girmeleri, kriz sürecinde firmaların faaliyetlerinin daha da zorlaştırarak karlarının düşmesine ve bu negatif durumlar neticesinde firma mali yapılarının kredi noktasından değerlendirilmesin de yeterli güçte mali yapıları bulunmamasının etkisiyle yeni kredi taleplerinin olumsuz sonuçlanması durumu ortaya çıkmaktadır. Yani bu durum bir sarmal gibi tekrar firmalara olumsuz olarak geri dönmektedir.

Bankacılık krizlerinin ve artan donuk kredi oranlarının ekonomik etkileri Türkiye ekonomisinin 2000-2001 yıllarında yaşadığı krizlerde net bir şekilde görülebilmektedir. 2000 yılı Aralık ayında takipteki kredilerin toplam krediler

¹⁴³ Erişah ARICAN, a.g.e., s.29-30.

¹⁴⁴ M. İbrahim TURHAN, a.g.e., s.4.

¹⁴⁵ Ali İhsan KARACAN, Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, İktisat, İşletme ve Finans, Yıl:17, Sayı:192, s.39

içerisindeki payı %10 seviyesindeyken, 2001 yılı Aralık ayında bu oran %30 seviyelerine yükselmiştir. Yaşanan bu süreçte bankalar, ödemelerini düzenli olarak yapamayan ve krizden etkilenen işletmelere yardımcı olmak yerine, kendilerine verilmiş olan teminatlara el koyma ve nakde çevirme yoluna gitmiş, bu uygulama firmaların ayakta durmasını daha da zorlaştırmıştır.¹⁴⁶

Yaşanan bankacılık krizinin ve artan sorunlu kredi oranlarının da etkisiyle sanayi çıktısı 2001 yılında geçmiş yıla nazaran % 9,7 seviyesinde azalma göstermiş, kapasite kullanım oranları ise % 76 seviyesinden, % 71'e gerilemiştir. İşsizlik rakamları ise buna paralel bir artış yaşamış ve % 6 seviyelerinden % 10 seviyelerine yükselmiştir.³³ Ekonomik göstergelerden de görüldüğü üzere, bankacılık kesiminde yaşanan krizler ve artan sorunlu krediler önce kredi kullandıran bankayı, ardından bankacılık sisteminin genelini ve son olarak da reel sektörü etkileyerek adeta yıkıcı bir domino etkisi yaratmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Şahap KAVCIOĞLU, Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimi Çözüm Yolları ve Takibi, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2003, s.89-90.

¹⁴⁷ Cemal KARAMUSTAFA, Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri, T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s.14-15.

II. BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER VE YENİ FİNANSAL MİMARİ ARAYIŞLARI

2. Bankacılık Krizleri ve Finans Sektörünün Yeniden Yapılandırılması

2.1. Kriz Tanımı ve Kavramsal Çerçevesi

Kriz, bilimsel literatürde ve bunun yanı sıra günlük konuşma dilinde çok sık kullanılan bir kavramdır. Kelimenin kökenine bakınca Yunanca “’krisis” kelimesinden gelen kriz kelimesi, sosyal bilimler literatüründe genelde “’buhran” ve “’bunalım” kelimeleriyle aynı anlama gelecek şekilde ifade edilmektedir.

Krizin en belirgin özelliği öncesinde tahmin edilememesi ve zamanlama tespiti yapılamaması veya tahmin edilemeyen bir zamanda meydana gelmesidir. Kriz ortamı bireyler ve işletmeler için birtakım tehlike ve tehditler yaratırken, bazen de yeni fırsatlar yaratabilmektedir. Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Sosyal bilimler literatüründe kriz, çoğu kez aniden oluşan olumsuz gidiş yönündeki gelişme, “’büyük buhran”, “’sıkıntı” ve “’bunalım” gibi kelimelerle aynı anlam da kullanıldığı görülmektedir. Krizlerin birçok çeşidi olmasının yanı sıra bizim açıımızdan sosyal bilimlerde yüklenen mananın ne ifade ettiği daha çok önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle Ekonomik kriz, hükümet krizi, finansal kriz, siyasi kriz, mali kriz, ahlaki kriz vb. kavramlar ile konuşma dilinin yanı sıra, bilimsel literatüründe de yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Kriz, önceden bilinemeyen veya tahmin edilemeyen bazı gelişmelerin; büyük ölçekte

devleti; mikro etkide ise işletmeleri önemli boyutta sarsan sonuçların ortaya çıkması olarak açıklanmaktadır.¹⁴⁸

Bir diğer açıklamasıyla kriz, bir organizasyonun normal işleyişini tahrip eden ve aniden beliren acil bir durum olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁹

Krizler ortaya çıktıklarını dönemin şartlarından etkilendiklerinden, etkilendikleri zamanın şartlarına bağlı olarak kendilerine özgü özellikler ortaya koyarlar. Bu noktadan hareketle her kriz durumuna uyacak bir kriz tanımlamasına yönelik tek bir doğru ya da genel kabul gören bir ifade yer bulamamaktadır. Kısa vadeli faiz oranları, hisse senedi ve emlak fiyatlarındaki değişimler, mali kuruluşların ticari borçları ödeyemez hale gelmesi ve iflas etmeleri gibi dayanaklar belirlenerek, referans alınan göstergelerin tamamının veya büyük kısmının hızla, kısa sürede ve düzenli bir biçimde kötüye gitmesi mali veya finansal kriz olarak algılanabilir.¹⁵⁰

Fiyatlar genel seviyesinde yükselmesi gerek ülkeler gerekse de bireyler/kurumlar için bir sorun teşkil eder. Ancak bu bir kriz durumu demek değildir. Kriz durumu enflasyon sorunundan ziyade bir hiperenflasyon durumunun ortaya çıkmasıdır.

Ekonomik krizler etki yarattıkları sektörler bakımından, reel ve finansal krizlere neden olabilmektedir. Reel sektör krizleri mal ve emek piyasasında yaşanan üretim kayıpları ve işsizlikte ortaya çıkan yükselişler olarak belirmektedir. Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışların neden olan baskı ve şokları yaratan unsurlar içinde; para arzında görülen şişkinlikle birlikte devam eden ve yüksek seyreden bütçe açıkları, ithal edilen hammadde ürün fiyatlarında artışlarla paralel üretime negatif yansıyan süreklilik arz eden kur artışları, ekonomik ajanların enflasyonist beklentilerinde kötüleşme, politik belirsizlik ve güvensizlik, hükümetlerin düşük kredibiliteye sahip olması gibi unsurlar sıralanabilir. Finansal krizler ise ekonominin reel birimleri üzerinde yıkıcı neticeler

¹⁴⁸ Çoşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri,” Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Yıl:7, Sayı: 42, (Kasım-Aralık 2002) s.1225. s.1.

¹⁴⁹ L. Phelrs NORMAL, “Setting up a Crisis Recovery Plan”, The Journal of Business Strategy, Vol:6, No:4, Spring 1986, 5.

¹⁵⁰ Charles P. Kindleberger, Cinnet, Panik ve Çöküş, Mali Krizler Tarihi, Neşenur Domaniç (Çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık ve Tanıtım A.Ş., Nisan 2004, s.7.

yaratarak ve piyasanın doğal işleyişini bozarak mali piyasalarda görülen çöküşü derinleştirmektedir. Finansal krizler, döviz kurlarında aşırı oynaklık, faiz ve pay senedi fiyatlarında yaşanan anormal dalgalanmalar ya da bankacılık sektöründe bankalara geri ödenmeyen toksik kredilerin aşırı derecede artmasından ileri gelmektedir.¹⁵¹

Finansal krizleri asimetrik enformasyon perspektifinden tanımlayan F. S. Mishkin'in yaklaşımı açısından finansal kriz, ters seçim ve ahlaki zafiyet problemlerinin ciddi düzeylere vardığı finansal piyasalarda görülen anormal bozulmaların, finansal piyasaların sistemdeki fonları verimli yatırım fırsatlarına kanalize etme işlevini etkin bir şekilde yerine getirmesine imkân vermediği ve ekonomik hacimde sert daralmalara neden olduğu durumdur.¹⁵²

B. Eichengreen ve R. Portes'e göre finansal kriz; aktif fiyatlarındaki düşüşler ve ekonomik birimlerin borçlarını ödeyememeleri gibi bozulmaların, sermayenin ekonomi içerisinde etkin dağılımını gerçekleştiren finansal piyasaların, tahsis kapasitesine zarar verdiği durumu ifade etmektedir.¹⁵³

Yaşanan birçok finansal krizin temelinde, aktif fiyatlarındaki sert düşüşler ve finansal kurum iflasları gibi sistemik bozulmaların olduğunu ifade edilmektedir. Ekonomide yaşanan durgunlukla birlikte aktif fiyatları daha da düşecektir. Örneğin gayrimenkul talebindeki daralma doğal olarak gayrimenkul fiyatlarını düşüreceğinden firmaların beklenen kazançlarında azalmalar olacaktır. Dolayısıyla firmaların gerçekleşmesini beklediği kazançları ile pozitif bir ilişkisi içerisinde olan hisse senetlerinin fiyatları da düşecektir. Reel sektördeki firmaların iflasları geri ödenmeyen kredilerin oranını yükseltecektir. Diğer ekonomik birimlerin piyasadaki mevcut kaos ortamından duyduğu endişe banka paniklerinin de hızlanmasına neden olacaktır. Tüm bu sebeplerden dolayı durgunluk döneminde bankaların iflas olasılıkları artacaktır.¹⁵⁴

¹⁵¹ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler: 1969-2001", Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, s.s.1-2.

¹⁵² Frederic S. MİSHKİN, "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", Annual World Bank Conference on Development Economics, Washington DC: World Bank, 1996, p. 17

¹⁵³ Barry EİCHENGREEN ve Richard PORTES, "The Anatomy of Financial Crises", NBER Working Paper Series, No. 2126, January 1987, p. 2

¹⁵⁴ N. Gregory MANKİW ve Laurence M. BALL, Macroeconomics and The Financial System, New York: Worth Publishers, 2011, p. 53

Mishkin, asimetrik bilgi yaklaşımı noktasında finansal krizi, ters seçim ve ahlaki zafiyet problemlerinin ileri aşamaya ulaşması ve bunun sonucunda finansal piyasaların, kaynakların en verimli yatırım olanakları bulunan ekonomik alanlara yönlendirilmesindeki etkinliğinin ortadan kalkması sebebiyle finansal piyasalarda yaşanan bir bozulma olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁵

Finansal krizler, finansal piyasaların etkinliğini kaybetmesi neticesinde faaliyet gösterememesi ile sonuçlanır. Bu durum ekonomik aktivitede ciddi düşüşlere neden olmaktadır. Mishkin finansal krizleri yaratan dört önemli unsur üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- Finansal piyasa oyuncularının bilançolarındaki kötüleşmesi,
- Faiz oranlarının yükselmesi,
- Belirsizlik artışları,
- Varlık fiyatlarındaki oynaklık sebebiyle reel kesim bilançolarının kötüleşmesi.

2.2. Finansal Kriz Türleri

Yaşanan Krizler hakkında genel kabul görmüş bir sınıflama bulunmamakla birlikte birbirlerinden bir hayli farklı tasniflere rastlanmaktadır.

Literatür de finansal krizleri anlamlandırmaya yönelik birçok modelleme ve çalışma yer almaktadır. Genelde finansal krizler para ve bankacılık krizi şeklinde ikili ayrıştırmaya tabi tutulmuş ancak finansal krizlerin gruplandırmasına yönelik farklı kriz sınıflandırmalarını ortaya koyan incelemeler de yapılmıştır. Para krizlerinde kendi içinde birinci, ikinci ve üçüncü tür kriz modelleri olarak bir ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir. Bu modellerin ortak noktalarının bulunmasının yanı sıra her bir modelin

¹⁵⁵ Güven DELİCE, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel bir Perspektif”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 20, Ocak-Haziran 2003, s. 58.

yaşanan tüm krizleri açıklayabilecek yeterlilikte olmadığı bilinmektedir. 1970’lerde ve 1980’lerin başında Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen krizleri açıklamak için “Birinci Nesil Kriz Modelleri” ortaya konulmuştur. Fakat 1992 Avrupa Para Krizi’ni açıklamada bu model yeterli olmamış ve neticede “İkinci Nesil Para Krizleri Teorisi” literatüre de yerini almıştır. 1997 Asya krizinin yansımalarının diğer krizlerden daha şiddetli olması ve yayılmacı bir etki oluşturmaması ve diğer kriz modellerinden farklı etkenler barındırması “Üçüncü Nesil Kriz Modelleri”ni iktisat literatürüne dâhil etmiştir.¹⁵⁶

Krizlerin incelemesi yapıldığında yaşanan finansal krizleri şöyle tasnif edildiği de görülmektedir. Para krizi (Ödemeler Bilançosu/BOP krizi de denilmektedir), Bankacılık krizi, Sistemik finansal kriz, SS (Sudden Stops) krizleri, Dış borç krizleri (borç krizi veya kamu (sovereign) dış borç krizi de denir), İkiz (veya üçüz) krizler (İkiz para ve bankacılık krizleri, ikiz para ve dış borç krizleri ve de üçüz para-bankacılık-dış borç krizleri).

Diğer bir sınıflama; cari hesap krizleri, bilanço krizleri, banka paniklerinin tetiklediği para krizleri, yayılma krizleri ve irrasyonel spekülasyon olarak dört grup altında toplamaktadır.¹⁵⁷

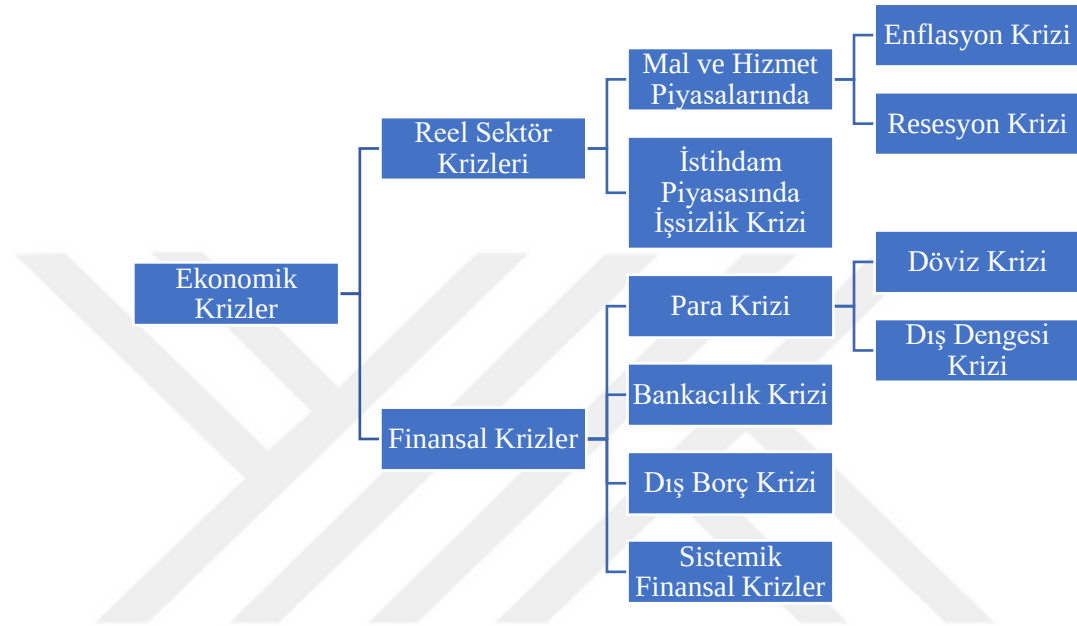
Krizler çıkış noktası sektöre göre, özel-kamu ve bankacılık-işletme krizleri; istikrarsızlık yapısı bakımından, akım dengesizlikler (cari hesap ve bütçe dengesizlikleri) ve stok dengesizlikleri (varlıklar ve yükümlülüklerin uyumsuzluğu) ve bu dengesizliklerin neden olduğu finansmanın vadesine göre likidite krizi ve borç krizi şeklinde gruplamaya tabi tutulduğu görülmektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Ahmet Turgut, Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 20, Sayı: 4 - 5 Kasım 2006 / Şubat 2007, s. 35-37.

¹⁵⁷ M. FELDSTEİN, “Self-Protection for Emerging Market Economies”, NBER Working Paper Series, 6907, January, 1999, s. 6-10.

¹⁵⁸ IMF, Finance Development, Eye of the Storm, December 2002, Volume 39, Number 4, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm>, Erişim Tarihi:08.05.2019

Kriz sınıflaması; mali kriz, dış borç krizi ve para krizi olmak üzere üç başlık altında incelenirken, Mali krizler ise; finans ve bankacılık kesimi kaynaklı krizler olarak ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

Şekil 1: Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Aykut KİBRİTÇİOĞLU, "Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001", Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı 41, 2001, s. 175.

2.2.1. Para Krizi

Geleneksel tanıma göre para krizleri, döviz kurundaki yüksek oranlı değer kayıpları ve/veya döviz rezervlerinde büyük miktarda azalışların meydana geldiği durumu ifade etmektedir.¹⁵⁹ Ödemeler dengesi krizleri şeklinde adlandırılan para krizleri, sabit veya yarı sabit kur rejimlerinin sürdürülemez hale geldiği durumlarda ortaya çıkarak meydana gelmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁹ George G. KAUFMAN, "Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review", Federal Reserve Bank of Chicago Working Paper Series, No. 12, 1999, p. 1

¹⁶⁰ Nouriel ROUBİNİ, "Financial Crises, Financial Stability and Reform: Supervision and Regulation of Financial Systems in a World of Financial Globalization", Financial Development Report, 2008, p. 34

Halil Seyidoğlu para krizine, “*Bir ülke parasına güvenin kaybolması dolayısıyla spekülasyonların ülkeyi terk etmeye başlaması ve Merkez Bankasının tüm destekleme çabalarına rağmen mevcut kurun sürdürülemezlikte ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden dalgalanmaya bırakılması*” şeklinde tanımlama yapmıştır.¹⁶¹

Para krizleri genelde sabit döviz kuru sistemini uygulayan ülkelerde piyasa oyuncularının taleplerinde keskin bir dönüş ile ulusal para tabanlı aktiflerden yabancı paralı aktiflere yönlendirmeleri etkisi, Merkez Bankasının döviz rezervlerinin hızla azalması şeklinde beliren finansal krizler olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada bir ülke parasının yönelik yaşanan spekülasyon atakların etkisi ile bir devalüasyonla ya da şiddetli değer kaybıyla yaşanır, Merkez Bankası yüklü miktarda rezerv satışına gitmek zorunda kalacaktır. Bunun yanı sıra Merkez Bankası faiz oranlarını yüksek oranlarda yükseltme yoluyla ulusal parayı savunmaya itilirse bir döviz ya da para krizi meydana gelecektir.¹⁶²

Para krizleri sadece sabit veya yarı sabit döviz kuru rejiminin uygulandığı ekonomilerde meydana gelmeyebilir. Döviz kuru rejiminin esnek olduğu ve cari fazla veren ekonomilerde de, kısa vadeli döviz cinsinden özel ve kamu kesimi borçlarının döviz rezervlerini aşmasından dolayı yerli paraya karşı gerçekleştirilen spekülasyon atakları para krizine neden olabilmektedir. Örneğin bir ülke döviz cinsinden borçlarını gelecekte elde edeceği ihracat kazançlarıyla ödemeyi planlıyorsa, uzun vadede borcunu ödeme kabiliyeti olduğu görünebilir. Fakat kısa vadede acil borç yükümlülüklerini yerine getirebilmesini sağlayacak rezervleri olmadığından geçici olarak likidite sıkıntısı yaşayabilir. Eğer yabancı kreditorler ülkeye ve parasına karşı güven duyuyorlarsa kısa vadeli borçlarını yenileyebilir veya vadelerini uzatabilir. Fakat diğer kreditorlerin ülkeye borç vermelerinde endişe duymalarını sağlayacak sayıda kreditor, söz konusu ülkeye ve parasına karşı olan güvenlerini kaybettiye, ülke borçlarını ödeyemeyecek veya erteleyecektir. Dolayısıyla borçlarını kısa sürede ödeyebilmek için de ihracat kazançlarını arttırmak amacıyla parasını devalüe edecek ve bir para kriziyle karşı karşıya kalacaktır.¹⁶³

¹⁶¹ Halil SEYİDOĞLU, Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, İstanbul, Güzem Can Yay, 1999, S.583.

¹⁶² Güven DELİCE, a.g.e., s. 59.

¹⁶³ Martin FELDSTEİN, “Self-Protection for Emerging Market Economies”, NBER Working Paper Series, No. 6907, 1999, p. 5-1

Para krizlerini, dış denge ve döviz kuru krizi şeklinde ikili sınıflamaya sokmakta söz konusudur. Sabit döviz kur sistemi sürdüren ülkelerde yaşanan para krizleri ödemeler dengesi krizleri olarak nitelendirilerek, gözler döviz rezervlerindeki düşüşe odaklanırken, esnek döviz kur sistemi sürdüren ülkelerdeki krizlere döviz kuru krizi olarak nitelenirken, dikkat rezerv düşüşleri yerine kur oynaklığına yöneltilmiş olacaktır.¹⁶⁴

Döviz krizlerinin meydana gelişlerini farklı nedenlerle ilişkilendiren birinci, ikinci ve üçüncü nesil kriz modelleri aynı zaman diliminde birlikte ortaya konulmamıştır. Güncel modeller kendinden önceki modellerin hatalarını vurgulamak veya tümüyle yoksaymak yerine genelde önceki modellerin yetersiz olduğu ve eksik görülen noktalarından ötürü geliştirilmiştir. Bu noktadan hareketle, ikinci nesil modellerde krize ortaya çıkaran unsurların üçüncü nesil modellerde göz ardı edildiği anlaşılmamalıdır. Üçüncü nesil modeller, birinci ve ikinci nesil yaklaşımların ortaya koyduğu argümanları tamamen reddetmek yerine değişen piyasa koşullarına göre yetersizliğini ortaya koymak amacıyla öne sürülmüştür.¹⁶⁵

Yaşanan finansal krizlere, incelendiğinde sermaye işlemleri üzerindeki denetimler ve diğer finansal sınırlamalar sebebiyle bankacılık krizleri 1950'li ve 1960'lı yıllarda sık görüldüğü ifade edilebilir. 1970'li yıllardan itibaren finansal krizler para krizleriyle sıralı meydana gelmeye başlamıştır. 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar geçen süreçte ortaya konulan araştırmalar neticesinde, 1970 ve 1985 yılları arasında genelde para krizleri ortaya çıktığı, 1985'den sonra bankacılık krizlerinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.¹⁶⁶

Para krizi sonucunda döviz rezervlerinde kayıplar yaşayan ülkelerin bu sorunun çözümü amacıyla tercih edebilecekleri iki yol bulunmaktadır. İlki Merkez Bankası tarafından ülkeden döviz çıkışını önlemek amacıyla yurtiçi faiz oranlarının artırılması, diğeri ise döviz girişlerini arttırmak amacıyla yüksek oranlı devalüasyonlar yapılmasıdır. J. A. Frankel ve A. K. Rose'a göre, gerçekleştirilen devalüasyonların para krizine karşı

¹⁶⁴ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969- 2001.Yeni Türkiye Dergisi, Ankara, Sayı:41, Cilt:1, Yıl:7, 2001, s.175.

¹⁶⁵ Adnan KANSU, Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri, 2.basım, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2006, s.65.

¹⁶⁶ Gülsün Gürkan YAY, 1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi. Yeni Türkiye Dergisi,(Ekonomik Kriz Özel Sayısı2), Yıl 7, Sayı 42., 2001, s.1237

uygulandığını kabul edebilmek için yerli para biriminin nominal olarak en az %25 değer kaybetmesi ve paradaki değer kaybının da bir önceki yıldan %10 daha fazla olması gerekmektedir.¹⁶⁷

Para krizlerinde en belirgin karakteri ülke parasına yönelik olarak girişilen ve sabit kur sistemini çökertmeyi hedefleyen uluslararası spekülâtif ataklardır. Para çöküşü krizlerinde sabit kur sistemini çökertmek maksadıyla kuvvetli uluslararası spekülâtif saldırı dalgaları meydana gelir. Uluslararası spekülâtif saldırılar bir bakıma para krizinin doğal bir parçasıdır.

2.2.1.1. Parasal Krizleri Açıklayan Modeller

2.2.1.1.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci Nesil Modeller; Bazı Latin Amerika ülkelerinde ve özellikle Meksika’da 1973 ve 1982 arasında meydana gelen para krizlerini anlamlandırmak için öne sürülmüş ve geliştirilmiştir.¹⁶⁸ Başka bir model olan ikinci Nesil Modeller ise, 1990’lı yılların başında Avrupa ve Meksika’da ortaya atılmıştır. Bu modelleme söz konusu ülkelerin ekonomik yapılarına yönelik spekülâtif saldırıları anlamlandırmak amacıyla modellenmiştir.¹⁶⁹

Bu noktada ortaya konulan birinci nesil model ve ikinci nesil model, Avrupa, Meksika, diğer Latin Amerika ve Güneydoğu Asya Krizini tam manasıyla tanımlamakta yetersiz kalmıştı. Bu nedenle bazı araştırmacılar farklı modeller üzerine yöneltmiştir. Bu modellerin ön plana çıkanı krizleri bir bulaşıcı hastalık benzeri yayılan niteliği ile ele alan Üçüncü Nesil Modeller ya da diğer ifadesi ile Bulaşıcı Kriz Modelleri gelmektedir.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve finansal sistemin iç içe geçmiş yapısı krizlerin kolayca yayılıp, küresel bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Yakın tarihte

¹⁶⁷ Jeffrey A. FRANKEL ve Andrew K. ROSE, “Currency Crashes in Emerging Markets: An Empirical Treatment”, Journal of International Economics, No. 41, 1996, p. 352.

¹⁶⁸ Paul KRUGMAN, A Model of Balance of Payments Crises. Journal of Money, Credit and Banking, 11, (3), 1979, p.311–327

¹⁶⁹ Maurice OBSTFELD, Rational and Self-fulfilling Balance-of-Payments Crises. The American Economic Review, Vol:76, No:1, 1986, p.72-80.

söz konusu örneğe uygun olarak 2008 ABD ekonomisinde ortaya çıkan Mortgage Krizi - Global Krizi verilebilir.

Krugman'ın 1979'da ortaya koyduğu çalışması sabit döviz kuru sistemi sürdüren ülkelerde döviz politikası üzerinde yoğunlaşmıştır. Yaptığı çalışmada ulusal parada değer düşürme yaşanan ülkelerde yabancı döviz rezervlerinin tükenmesine sebebi noktasında aşırı yurtiçi kredi hacminde büyüme yaratan politikaların etkili olduğu savunulmuştur.¹⁷⁰ Bu noktadan, sorunun kaynağında, gerek bütçe açıklarının finansmanı maksadıyla para basmak gerekse de zayıf bankacılık sistemine fon sağlama amacıyla genişleyen yurtiçi kredi hacmi kaynaklı ortaya çıktığı öngörülmektedir.

Flood ve Garber tarafından 1984 yılında modellenen birinci nesil modellerde, krizi tetikleyen ana makroekonomik unsurlar belirleyiciliği ön plana çıkarılmaktadır. Bu yaklaşım açısından krizlerin kaynağı makroekonomik politikaların birbirleri ile yapısal uyumunun olmamasıdır.¹⁷¹ Bu modelleme de hükümetler bütçe açıklarını denetimsiz bir şekilde daima para basma yoluyla finanse etmektedirler. Diğer yandan ise iç piyasada döviz kurunu satabil hale getirmek amacıyla devamlı döviz alım satımına yönelmektedir.

2.2.1.1.1. İkinci Nesil Kriz Modelleri

İkinci Nesil Modeller; 1986 yılında Obstfeld'in öncülüğünde ortaya konulan çalışmalarda finansal krizleri yaratan faktörler olarak spekülasyon saldırıları üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşıma göre politika yapıcılar her ne kadar dengeli ve tutarlı ekonomi politikalar hayata geçirir de piyasada beklentilerde ortaya çıkan değişimler nedeniyle bir kriz ortamı oluşacaktır. Bu noktada devletlerin yeteri kadar döviz rezervleri mevcut olsa da, eğer bir ülke parasına spekülasyon saldırısı maruz kalırsa bu aşamada kriz kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sabit döviz kurunu sürdüren bu hükümetler spekülasyon atak sonrasında kuru rejiminde farklılığa yönelme yoluna başvuracaklardır.¹⁷²

¹⁷⁰ Ceyla PAZARBAŞIOĞLU ve İnci ÖTKER (1996). Speculative Attacks and Currency Crisis: The Mexican Experience. Open Economies Review, Vol:7, 1996, p.536

¹⁷¹ Paul KRUGMAN, Introduction in Currency Crises (Ed.), Paul Krugman, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1-6., 2000, p.2.

¹⁷² Gökhan KARABULUT, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, (1.Baskı), Kardeşler Matbaası, Der Yayınları, No:328., İstanbul, 2002, s.97.

Para krizine neden olan spekülâtif atakların en önemli sebebinin makro ekonomik politikalar ile sabit döviz kuru arasındaki tutarsızlıklar olduğunu iddia eden birinci nesil modellerin 1992-1993 yıllarında yaşanan ERM Krizi'ni açıklamada yetersiz kalması, yeni kriz modellerine gereksinim duyulmasına neden olmuştur.

İkinci nesil kriz modelleri, Avrupa'da oluşan krizin makroekonomik sorunlar üzerine yoğunlaşan birinci nesil modellerle tanımlanamaması sonucunda para krizlerinin meydana gelişinde başkaca sebepleri arayan modeller üzerinde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Bu model, hükümetin fayda ve maliyet analizinden yola çıkarak ve piyasadaki negatif bekleyişlerin kendi kendini doğruladığı ikinci nesil kriz modelleridir.¹⁷³

M. Obstfeld'in 1986 ve 1994 yıllarında yapmış olduğu çalışmalar önderliğinde geliştirilen ikinci nesil modellere göre; döviz kuru ile makro ekonomik politikalar tutarlı olsa bile kur, spekülâtif ataklara maruz kalabilmektedir. Bu bağlamda ikinci nesil modellere göre spekülâtif atakların belirleyicileri; ekonomik temellerdeki bozulmalardan çok, ekonomik birimlerin kendi kendini besleyen bekleyişleridir.¹⁷⁴ Diğer bir ifadeyle, kendi kendini besleyen bekleyişler, temel ekonomik göstergelerin sağlam olduğu durumda dahi spekülâtif atak yaratabilmeleridir.¹⁷⁵

Ekonomik politikaların doğası gereği değişken oluşunun meydana getirdiği çoklu dengenin ve koşullar meydana geldiğinde ya da değiştiğinde kendi kendini tetikleyen ve sürekli besleyen krizlerin meydana gelebileceği ifade edilmektedir. Bu modellerdeki temel varsayımında, ekonomi politikaları önceden belirlenmemiştir. Ekonomik kesimler beklentilerini kurgularken ekonomik içinde bulunduğu koşullardaki bu değişimleri önemsemektedirler. Bununla birlikte, ekonomideki aktörlerin beklentileri ve durumlar karşısındaki reaksiyonları da ekonomik kesimlerin hareket tarzlarını da belirleyen birtakım belirleyici unsurları yaratmaktadır. Bu karşılıklı yansımalar çoklu denge ihtimalini oluşturmakta ve makroekonomik değişkenlerde farklılık oluşmadan,

¹⁷³ Anıl AKÇAĞLAYAN, Para Krizleri, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:20, Mayıs Ayı, 2005, s.115.

¹⁷⁴ Maurice OBSTFELD, "Models of Currency Crises With Self-Fulfilling Features", NBER Working Paper Series, No. 5285, October 1995, p. 2

¹⁷⁵ Barry Eichengreen, Andrew Rose ve Charles Wyplosz, "Contagious Currency Crises", NBER Working Paper Series, No. 5681, July 1996, p. 11

ancak değişim beklentisi mevcutken, bir dengeden başka bir dengeye geçiş yapabilmektedir. Bu durumda, ekonomi ilk zamanalar da sabit döviz kuru ile uyumlu bir dengede içinde iken, beklentilerdeki ani bir kötüye gidiş, politikalarda döviz kurunun çöküşüne neden olabilecek bir değişim meydana getirebilmektedir.¹⁷⁶

İkinci nesil kriz modellerin iki temel karakteristiği bulunmaktadır. Bunlardan ilki devletin, amaç fonksiyonunu maksimize etmeye çalışan aktif bir ekonomik birim olduğu kabulüdür. Diğeri ise, ekonomide çoklu dengelerin oluşmasına neden olan döngüsel bir sürecin varlığıdır.¹⁷⁷

Sabit döviz kurunu sürdürmenin, işsizliği azaltma ve enflasyonu kontrol altına alma gibi faydalarının yanında, spekülative ataklara maruz kalabilecek kuru savunma maliyetleri vardır. Hükümetlerin uygulayacağı politikaların amaca ulaşma konusunda yaşayabileceği tüm hedeflere ulaşamama sorunun bilincine sahip piyasa aktörleri geleceğe yönelik bekleyişleri, ekonomik sonuçlara etki edebilmektedir. Örnek vermek gerekirse, sabit kur rejiminin geçerli olduğu bir ekonomide, piyasa katılımcıları arasında sabit kurun devam ettirilemeyeceği görüşü ağırlık kazandığında kuru savunmanın maliyetleri artacaktır. Piyasa aktörlerinin devalüasyon beklentisi içerisine girmesi; yerli menkul kıymet sahiplerinin yüksek faiz, işçi sendikalarının da yüksek ücret talep etmelerine neden olacaktır. Bunun sonucunda mevcut döviz kuru seviyesinde; yüksek faizler borç sorununu derinleştirirken, yüksek maaşlarda yurtiçi sanayinin rekabet gücünü olumsuz etkileyecektir. Dolayısıyla sabit kuru sürdürmenin artan risk primi ve maliyeti, kamu otoritelerinin kurdan vazgeçmelerini hızlandıracaktır.

Piyasa oyuncularının beklentilerinde, ekonomi politikalarının değişmeyeceği yönünde oluşan bir anlayış sabitliği bazı koşullarda bir ekonomideki makro değişkenler bozulma göstermese de günümüzün finansal piyasalarındaki spekülative etki ile krize sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bir ekonomideki zayıf makroekonomik değişkenlerde meydana gelen kriz sinyalleri tek başına bir kriz tahmini için yeterli olmamaktadır.

¹⁷⁶ Cafer Kaplan, “Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği”, ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi Sunumu, Eylül 2002

¹⁷⁷ Gerardo Esquivel ve Felipe Larrain B., “Explaining Currency Crises”, John F. Kennedy Faculty Research WP Series, No. R98-07, June 1998, p. 4

Bu modele göre, piyasa oyuncuları beklentileri oluştururken, davranışlarının ekonomi politikasına etki edeceği varsayımından yola çıkarak piyasa oyuncularının bekleyişleri ile cari dönemde meydana gelen çıktılar arasındaki karşılıklı etkileşim, ikinci nesil modellerin çıkış noktasını meydana getirecektir. Piyasaya yansıyan beklentiler, direk makro iktisadi politika kararlarına etki etmektedir. Yani ekonomi politikaların amaç ve hedefleri arasında yaşanan tutarsızlıklar ya da politika belirsizliklerinin yaşandığı koşullarda, iktisadi birimlerin beklentilerinin, ekonomik sonuçları değiştirecek boyutta önemli etkileri olduğu savunulmaktadır.

2.2.1.1.2. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Üçüncü Nesil Modeller; 1997 yılının ortalarında Tayland'da patlak veren Asya Krizinin daha önce meydana gelen krizlerden bazı farklılıklar göstermesi, birinci ve ikinci nesil modellerin bu krizi açıklamada yetersiz kalmalarına neden olmuştur. Birinci nesil modellerin mali disiplinsizliği, krize neden olan spekülasyon atakların en önemli tetikleyicisi olarak görmesine karşın, kriz öncesi dönemde bazı Asya ülkelerinin kamu bütçeleri fazla dahi vermektedir. Diğer taraftan krizleri, kamu otoritelerinin yaşamış olduğu makro ekonomik optimizasyon problemlerini fark eden ekonomik birimlerin, kendi kendini besleyen olumsuz bekleyişleriyle açıklayan ikinci nesil modellerin aksine, kriz öncesi dönemde bu ülkelerde sorun teşkil edebilecek düzeyde işsizlik oranı mevcut değildi.¹⁷⁸

Asya krizi gerek uygulanan sabit döviz kuru sistemiyle bütçe açıklarının finansman yöntemi arasında oluşan tutarsızlığını ortaya koyan birinci nesil modellerle gerekse de makroekonomik verilerin krize neden olabilecek boyutta yaşanmadığı halde spekülasyonların hükümetin sabit döviz kur politikasını sürdürmeyeceğine yönelik oluşan bekleyişlerin sebep olduğunu ikinci nesil döviz krizi modelleri ile tanımlanamamıştır.

Üçüncü nesil kriz modelleri, bankacılık krizleri ile para krizlerinin birbirini tetikleyen bir sarmal oluşturduğu yaklaşımından hareketle ve krizlerin küreselleşen dünya sisteminin de desteği ile ülkeler arasında yayılma sistemini açıklamaya çalışmaktadır.

¹⁷⁸ Fatih ÖZATAY, Finansal Krizler ve Türkiye, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2009, s. 45.

Tayland'da ortaya çıkıp diğer Asya ülkelerine sirayet eden kriz, üçüncü nesil kriz modeli dâhilin de açıklanmaya ve incelenmeye çalışılmaktadır. Bu tür kriz modellerinde (Asya, Brezilya ve Rusya'da oluşan krizler sonrasında), finansal serbestleşme ardından sistemli olarak düzenlenmemiş finans ve bankacılık sektörü sahip ülkelerin küresel piyasalardan yüksek miktarda ve riskli fon kullanmaları, para/döviz ve bankacılık krizlerinin ana nedenleri içinde yer almıştır. Finansal piyasaların serbestleşmesi takiben gözetim ve denetim boyutu yetersiz olan bir bankacılık sisteminin göstergesi; sektörde risk yönetim anlayışının gelişme göstermemesi, sermaye yeterlilik rasyolarının düşük seyretmesi, kaynak ve vade uyumsuzluğuna, açıklanmayan mevduat sigortası ve kamu tarafından verilen garantiler benzeri moral harazd problemlerine neden olmaktadır. Bu koşullar altında yaşanan özellikle portföy yoğun sermaye girişleri; bankaların yurtiçi bireylere ve firmalara aşırı kredi vermesine, tüketim de yaşanan patlamaya, hisse senetlerinde ve gayrimenkul fiyatlarında aşırı fiyat artışlarına sebep olabilmektedir. Bu şartların ardından ekonominin herhangi bir iç ve/veya dış şok etkisiyle durgunluğa sürüklenmesi, bankacılık kesimini daha da hassas bir noktaya taşımaktadır. Bulaşma (contagion) Modelleri olarak da adlandırılan Üçüncü Nesil Modellere göre, bir ülkede başlayan kriz diğer ülkelerin makroekonomik temellerini ve ya piyasa aktörlerinin beklentilerini etkileyerek o ülkelerde de ortaya çıkabilmekte ve yayılmacı bir özellik göstermektedir.

Krugman'ın (1998) "ahlaki risk" yaklaşımı, bu çerçevede bakılan öncü bir çalışma niteliğindedir. Krugman'ın yaklaşımı, finansal araçların sebep olduğu taahhütlerin açık veya dolaylı yolla hükümetce garantisi altına alınmış olması "ahlaki risk" problemine yol açmakta ve istikrarsızlığın muhtemel kaynağının bankacılık sektörü olduğu görüşünü ortaya atmaktadır.¹⁷⁹

Üçüncü nesil kriz modellerinde ortaya konulan diğer bir alternatif görüş, S. Radelet ve J. Sachs tarafından vurgulanan ve R. Chang ve A. Vélasco tarafından geliştirilen, krizlerin kendi kendini besleyen finansal paniklerin sonucu olduğu açıklamasıdır. Yabancı sermaye girişleri, yerli bankalar vasıtasıyla reel sektördeki

¹⁷⁹ Paul KRUGMAN, "What Happened to Asia?", 1998, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, Erişim: 09.05.2019, p.10.

firmalara verilen likiditesi düşük ve uzun vadeli kredilere dönüşmektedir. Üstelik bankaların kısa vadeli borçlanmalarının büyük bir kısmı, sabit kur altında kısıtlı korumanın olduğu döviz cinsinden borçlardır. Bu durum bankaların ve firmaların bilançolarında vade uyumsuzluğu (maturity mismatch) ve likidite uyumsuzluğu (currency mismatch) yaşamalarına neden olmaktadır. Nakit uyumsuzluğu tehlikeli bir noktaya geldiğinde ise, olumsuz dışsal şoklar yerli bankaların ve yabancı kreditorlerin bekleyişlerini değiştirmeye yetecektir. Yaşanan güven kaybı sonucu bekleyişlerin değişmesi sırasıyla; vadesi gelen yabancı kredilerin yenilenmemesine/geri çağrılmasına ve yerli paraya karşı spekülasyon atakların gerçekleşmesine neden olacaktır. Atak anında merkez bankasının döviz rezervleri potansiyel banka hücumlarına karşı koymaya yetmeyecek ve kısa vadeli özel kesim borçlarını karşılamaya çalışacaktır. Yabancı kredilerin yenilenmemesi/geri çağrılması sermaye krizi yaratırken, yerli paraya gerçekleştirilen saldırılar bankaların bilançolarındaki mevcut vade ve likidite uyumsuzluğunu arttıracaktır. Tüm bu yaşananlar sonucunda bankacılık ve para krizi eş zamanlı olarak meydana gelecektir.¹⁸⁰

Üçüncü nesil modellerde, bankacılık ve para krizlerinin birbirlerini besleyen kısır bir döngü yarattığına vurgu yapılmış ve bu krizler ikiz krizler (twin crises) şeklinde adlandırılmıştır. Bankacılık krizleri para krizlerinin tetikleyicisi olabildiği gibi, para krizleri de bankacılık krizlerini önceleyebilmekte veya yukarıda ifade edildiği gibi iki kriz de eş zamanlı olarak meydana gelebilmektedir. Mishkin'e göre, eğer bankaların bilançolarında döviz cinsinden borçlar büyük bir ağırlığa sahipse devalüasyon sonrası bankaların borçlarının değerinde artış yaşanacaktır. Bu durum da banka paniklerini ve banka iflaslarını hızlandıracaktır.¹⁸¹

2.2.2. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi yerine literatürde kamu borç krizi veya borç krizi kavramları da kullanılmaktadır. Dış borç krizi literatürde bazen özel sektör de dahil tüm ülke ekonomisinin dış borçlarını döndürememesi anlamında kullanılmaktadır. Bununla

¹⁸⁰ Guillaume Arias, "Currency Crises: What We Know and What We Still Need to Know", C.E.F.I. Working Paper, No. 2003/13, November 2003, p. 19-20

¹⁸¹ Frederic S. MISHKIN, 1996, a.g.e., s. 23

beraber dış borç krizi ile genelde ifade edilen kamu borç krizi yani devletin vadesi gelen dış borçlarını çevirememesi ifade edilmektedir.

Ülkenin kamu ve özel sektör borç taahhütlerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getiremediği, borç servisinde sıkıntılar yaşadığı durumu ifade etmektedir. Dış borç krizi ödeme gücünü yitirmiş veya geçici likidite problemleri yaşayan ülkelerin, vadesi gelen borçlarının borç veren ülke tarafından yenilenmediği veya zorlayıcı bir şekilde yapılandırıldığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra borç servisinde sıkıntılar yaşayan ülkelerin uluslararası kredi kuruluşlarından, zorlayıcı yapısal reformlar karşılığında büyük miktarlarda destek alarak yükümlülüklerini yerine getirmeleri de borç krizi olarak kabul edilmektedir.

Dış borç krizleri tanımlaması genellikle kamu dış borç kavramı doğrultusunda ifade edilmektedir. Likidite krizi yaşayan bir ülkenin, tüm taahhütlerinde görüleceği gibi, dış borç servisinde de gecikme yaratabilir. Bu durum, para ve bankacılık krizleri ile dış borç krizleri arasındaki tek doğru ve kabul gören ilişki olarak görülmektedir. Dış borç krizlerini, , para ve bankacılık krizlerinden ayırtıran birtakım faktör mevcuttur. Bir dış borç krizi, dış borç servisi, tutar veya vadelerindeki taahhütlerini zamanında ve tam anlamıyla yapamayacağının beyan edilmesi ile ortaya çıkmış kabul edilir. Dış borç krizlerinin en belirgin göstergesi krizlerin devamlılık arz etmeyen geçici ve belli bir zaman dilimi içinde yaşanmasıdır. Ayrıca, tek bir ülkedeki yaşayacağı likidite krizi ile tüm küresel finansal sistemine büyük ölçüde negatif etki yaratırken, dış borç kriziyle boğuşan bir ülkenin negatif yansımaları sadece alacaklı kesimler ile sınırlı kalmaktadır. Bu noktada, yapılmayan borç servisinin tutarı önemli boyutta olsa da geçerlidir.¹⁸²

Bir ülkenin borçlarını çevirememesinde; geçici likidite sorunlarının mı yoksa ödeme kabiliyetini kaybetmesinin mi etkili olduğu çok önemlidir. Eğer gelecekteki faiz dışı dengenin iskonto edilmiş değeri, cari kamu borç stokuna eşitse veya fazlaysa o ülkenin borcunu ödeyebilme gücü vardır. Benzer şekilde eğer gelecekteki ticaret bilançosunun iskonto edilmiş değeri, dış borcun cari stokunu aşıyorsa o ülke borçlarını ödemeye muktedirdir. Fakat bazı durumlarda likidite problemi yaşayan ülkelerde de borç

¹⁸² Ömer Veysel Çalışkan, (2003). Uluslararası Finansal Krizler, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 14, Sayı: 44, Ankara, 2003, s.226.

krizleri meydana gelebilmektedir. Mevcut döviz kuru rejimi ve yanlış ayarlanmış kur, borç krizinin tetikleyicisi olabilmektedir. Çünkü kurda aşırı bir değerlenme borcun artmasına neden olarak bir dış dengesizlik yaratabilmektedir. Üstelik aşırı değerlenmenin tetiklediği bir para krizi, borcun bir bölümünün döviz kuru cinsinden olduğu durumlarda bilançolara zarar verebilmektedir.¹⁸³

2.2.3. Sistemik Finansal Krizler

Bir spekülasyon saldırısı ortaya çıktığında ve ulusal paranın değerinde ciddi bir değer kaybı yaşandığında, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde borç sözleşmelerinin kısa vadeli ve döviz ağırlıklı oluşu ülke ekonomisini sistemik bir finansal krize sürükler.¹⁸⁴

Sistemik finansal kriz genel itibarıyla aktif değerlemesi, kredi tespiti ve geri ödemeler gibi finansal sistemin hayati unsurlara zarar veren beklenmedik durumunu ifade etmektedir. Finans sektörünün temel fonksiyonlarını yerine getirememesine neden olabilecek şok durumları arasında ise, ülkelerin borçlarının irrasyonel bir şekilde artmasını, mevduat sigortasının ahlaki zafiyeti arttırmasını, dealerların işlem yapmadaki isteksizliklerini, merkez bankasının piyasanın ihtiyacı olan likiditeyi tedarik etmedeki başarısızlığını, finansal sektör dışından kaynaklanan öngörülemez olumsuz şokları ve banka paniklerini saymak mümkündür.

Sistemik finansal krizler, taşınmış olduğu kendine has bazı özelliklerden dolayı diğer krizlerden farklılaşmaktadır. Bu özelliklerden ilki sistemik krizin finansal piyasalarda ortaya çıkması veya finansal piyasalarca boyutlarının büyütülmesidir. Diğer bir ifadeyle krizin meydana gelmesi için firmaların finansman sürecinde finansal piyasalara başvurması gerekmektedir. Firmaların fon gereksinimlerini iç finansman yoluyla karşıladıkları durumlarda sistemik finansal kriz söz konusu olamaz.¹⁸⁵

¹⁸³ Paolo MANASSE, Nouriel ROUBINI ve Axel SCHIMMELPFENNIG, "Predicting Sovereign Debt Crises", IMF Working Paper Series, No. 03/221, November 2003, pp. 3-7

¹⁸⁴ Frederic S. MISHKIN, (2001). Financial Policies and the Prevention of Financial Crises In Emerging Market Countries. NBER Working Paper Series, 8087, January, Cambridge.

¹⁸⁵ David MARSHALL, "Understanding The Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure", Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago, 3rd Quarter 1998, pp. 13-15

Sistemik kriz piyasa aktörlerinde ve yatırımcılarda güven kaybına neden olur; finansal kurumlar veya bireysel yatırımcılar vermek istedikleri kredileri azaltırlar. Bu noktada dikkat edilmesi gereken konu; güven kaybının neden olduğu kredi krizinin, borçluların ekonomik performansından ziyade yatırımcıların hassasiyetleri ile alakalı olmasıdır. Krizi sistemik olarak nitelendirebilmek için maliyetlerinin reel ekonomiyi etkilemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, borsalardaki her aşağı yönlü hareketleri sistemik kriz olarak ifade etmek doğru değildir. Borsalarda yaşanan düşüş sonrasında gelirin yeniden dağılımı, kaybeden spekülâtorlerden kazanan spekülâtorlere doğru gerçekleşiyorsa bu kriz sistemik değildir. Yani Sistemik krizin meydana gelebilmesi için krizin sıradan vatandaşın refahını olumsuz etkilemesi gerekmektedir.

Sistemik kriz durumunda, ülkede üretim hacminde ciddi aşınmalar oluşmakta, milli hâsıla gerilemekte, ekonomik zararlar büyümekte ve ülke ekonomik aktivite ve verimlilikten uzaklaşmaktadır. Finansal krizler, tam anlamıyla birbirinden ayrılmayıp, çoğu zaman farklı yerlerde başlayan bir kriz, diğer bir krizi takip etmektedir.

Sistemik krizin yayılma süreci vardır. Sistemik kelimesi bir veya birkaç kurumdan ziyade bankacılık sistemlerine, finansal piyasalara, ülke ekonomilerine etki eden olayları ifade etmektedir.¹⁸⁶

Sistemik finansal krizlerde kesinlikle başka bir yere sıçrama aşaması görülmektedir. Bir ülke, finansal yapı ya da işletmedeki problemler, diğer bir ülke, işletme ya da finansal yapıda sorunlara neden olabilmektedir. Örnek vermek gerekirse Asya krizinde önce firma batışları Kore ve Tayland'da görülürken, kısa bir zaman içinde diğer çevre ülkelerinin finansal yapılarına sıçramıştır.¹⁸⁷

Sistemik krizler kamu müdahalesi gerektirmektedir. Neo-Klasik İktisat Teorisine göre, kamu müdahalesi ekonomik birimlerin fayda veya maliyetlerini tam olarak içselleştiremediği durumlarda meydana gelmektedir. Bu bağlamda devletin finansal piyasalara müdahale edebilmesi için, krizin ülkenin ekonomik performansına zarar vermesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle devletin krize müdahalede bulunabilmesi

¹⁸⁶ George G. KAUFMAN, a.g.e., p. 17

¹⁸⁷ Mustafa ÖZER, Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, Anadolu Üniversitesi Yayınları No 1096, Eskişehir, 1999.

için, iflaslar sadece iflas eden kurumla karşılıklı ilişkisi olanları değil, tüm ekonomik birimleri olumsuz etkilemelidir.¹⁸⁸

2.2.4. Bankacılık Krizleri

Banka bilançolarının bozulması, bilanço aktif yapılarının kötüleşmesi, donuk krediler yaşanan artış ve banka batışları yaşandığında bankacılık krizleri görülmektedir. Bankacılık kesiminde ortaya çıkacak bir kriz fon sahibi gerçek veya tüzel kişilerin mevduatlarının geri alamayacakları korkusuna kapılarak finans kurumlarından mevduatlarını talep etmeleri, hızlı bir mevduat çıkışı ve panik yaratmaktadır. Bu durum da bankaların likidite sıkıntılarının ciddi boyutlara götürmektedir. Likidite riski yüksek seviyede olan, döviz pozisyon açığı yüksek ve öz kaynakları yeterli olmayan bir bankacılık sistemi ekonomik krize yakalanmak için uygun bir zemin meydana getirir.¹⁸⁹

İnsanların aniden ve genele yayılarak mevduatlarını almak için bankalara saldırmaları ile başlayan bankacılık krizi, Bankaların gelen tüm mevduat çekim taleplerini sağlayamamaları ile finansal panik bankacılık krizi boyutuna geçer. Meksika 1994 yılında yaşanan kriz bankacılık krizlerine iyi bir örnektir, bu tarz bir panik etkisi ile Türkiye’de 5 Nisan 1994 alınan kararlar neticesinde mevduat sahiplerince bazı bankalar bu paniğe maruz kalmışlardır.¹⁹⁰

Literatürdeki bir başka tanıma göre bankacılık krizleri; ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması ya da vadesiz mevduatlarındaki ani bir çıkış isteğini cevap verememeleri noktasında likidite sorunu yaşamaları ve ardından banka çöküşlerinin yaşanması şeklinde ifade etmektedir.¹⁹¹ Bankacılık krizi, bankalarca piyasaya verilen kredilerin geri dönüşlerinde yaşanan aşırı derece artış, bankaların üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirememesi ve bunları ertelemeye zorlanmasıdır. Erteleme, banka mudileri arasında bir panik havasına yol açarak, bankalardan daha fazla mudi kaçışına neden olmakta ve yaşanan krizi

¹⁸⁸ David MARSHALL, a.g.e., s.15-16.

¹⁸⁹ Aslan EREN ve Bora SÜSLÜ “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”, Yeni Türkiye, Sayı:41, Yıl:7, Eylül-Ekim 2001, s. 662-674

¹⁹⁰ Michael D. Bordo ve Marc Flandreau, “Core, Periphery, Exchange Rate Regimes, and Globalization”, s. 23, <http://www.nber.org/papers/w8584>, (10.05.2019)

¹⁹¹ Güven DELİCE, a.g.e., s. 61.

şiddetlendirmektedir. Hükümetler bu durumu önlemek istediklerinde kurtulma ve/veya kamulaştırma operasyonlarıyla bankalara müdahale etme gereksinimi duymaktadırlar.¹⁹²

1990'ların sonlarına doğru ortaya çıkan Asya krizi, bankacılık krizlerinin boyutu ve krizin hangi noktaya varacağıının önceden kestirilemeyeceğini göstermiştir. Bankacılık krizleri en azından refah düşüşü, yeni yatırımlar ya da işletmelerce kullanılan kredi arzının bozulması ile sonuçlanmıştır.¹⁹³ Bankacılık krizlerinin ekonomiye etkisini 'mali açıklar' olarak görmekteyiz. Banka krizleri ardından ekonomik üretim hem hacim hem de miktar olarak düşmekte ve düşüşün dolaylı yansıması ise vergi verenlere ek yükler yüklenmesidir.¹⁹⁴

Bankacılık krizi olduğunda bankaları kurtarmak, reel ekonomiyi kurtarmak açısından zorunlu hale geldiğinden, devletler kamu malına olan güvenin devamı için genelde mevduat üzerine devlet garantisi getirmekte veya özel mevduat sigorta sistemini hayata geçirmektedirler. Bu sayede, bankacılık krizi ortaya çıktığında mudilerin panik halinde bankadan mevduat çekişlerinin önüne geçmek istenmektedir.

Bankacılık ve para krizlerinin aynı anda meydana geldiği ve birbirlerine kısa bir dönem içerisinde neden olan ikiz krizler, birçok alanda ortaya çıkmasına ve sebep olduğu ekonomik buhranlara rağmen, bu konu ile ilgili olarak ilk olarak 1999'da Reinhart ve Kaminsky tarafından çalışma yapılmıştır. Yaptıkları çalışma ile ikiz krizlerin banka bilançoları üzerine yansımaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Kaminsky ve Reinhart, gerek geçmiş literatürde, gerekse de yeni literatürde bankacılık ve para krizlerinin birbiriyle etkileşiminin gereği kadar analiz edilmediğini ifade etmişlerdir. Bu iki krize "ikiz kriz" olarak adlandırmışlardır. Finlandiya, Şili, Norveç, İsveç ve Meksika'daki krizlerin ikiz krizlerin örnekleri teşkil ettiğini ve ayrıca Tayland, Endonezya ve Kore krizlerinin de ikiz kriz örneklerine eklenebileceğini söyleyerek, ikiz kriz sürecini şu şekilde açıklamışlardır. Uluslararası faiz oranlarında meydana gelebilecek bir yükseliş nedeniyle meydana gelen bir dış şok, sabit döviz kuru uygulamasının devam ettirilmesi halinde ulusal döviz rezervlerin tükenmesi ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu süreçte, eğer

¹⁹² Gülsün Gürkan YAY, a.g.m., s.1236-1237

¹⁹³ Daniel C., "Are Banking Crises Predictable?", Finance&Development, Vol. 35, No.4, 1998, s.3.

¹⁹⁴ Patrick HONOGAN ve Daniela KLİNGEBİEL, "The Fiscal Cost Implications Of An Accomodating Approach To Banking Crises", Journal Of Banking & Finance, s. 2.

Merkez Bankası yaptığı müdahalenin para arzı üzerinde oluşturduğu etkiyi azaltmaz ise para stokunda ani bir düşüş meydana gelecek ve likidite sıkıntısı nedeniyle ekonomide şirket iflasları yaşanmaya başlandığı görülecektir. Neticede ekonomide genel anlamda bir finansal krize geçilmiş olunacaktır. Aynı şekilde, dış ödemeler dengesinde meydana gelen bir açık nedeniyle yapılan devalüasyon, borçlanmalarının önemli bir bölümünü döviz ile gerçekleştirmiş bankaların konumuna daha da zorlaştırarak banka çöküşlerine yol açacaktır.¹⁹⁵

Bir bankacılık krizinin para krizini tetiklemesi hakkında Uluslararası Para Fonu üç şartın meydana gelmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bankalardan panik halinde çıkışlar ve finansal etkilerin yansımaları, Paraya olan talepteki düşüşler, aracı bankalar yoluyla ülkeye giren sermayenin geriye dönmesi ve para krizleri şeklinde ifade edilmiştir.¹⁹⁶

Bankacılık krizleri genellikle ekonomik aktivitede düşüş ve ekonomik büyümede gerilemeyle eş zamanlı ortaya çıkmaktadır. Bundan ötürü banka krizleri ile ekonomik aktivite arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemek ve banka krizlerinin reel ekonomiye yansımalarını ayırtmak çok basit olmayacaktır. Bankacılık krizleri iki yolla üretim ve milli hasılayı etkilemektedir. Birincisi, bankacılık krizi para stokunda beklenmedik bir düşüşe neden olarak ekonomik bir resesyona yol açmaktadır. İkinci olarak da zayıflayan bankacılık sektörü, hem bazı bankaların iflası ile piyasadan çıkışı hem de mevcut bankalar sermaye baskısı altında kaldıkları için, kredi arzında düşüş yaşanmaktadır. Kredi arzının düşüşü beraberinde bireylerin ve firmaların tüketim harcamalarının düşüşüne dolayısıyla da üretimin hacminin yavaşlamasına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme dönemlerinde banka kredi hacimleri büyürken, ekonomik daralma dönemlerinde de banka kredileri azalmaktadır. Bankaların asli faaliyetlerini yerine getiremez duruma düşmeleri ya da topladıkları mevduatları bireylere veya reel sektöre kredi kullandırmak yerine menkul kıymetlere veya kamu borçlanma kâğıtlarında değerlendirmesi bağlı olarak yaşanan herhangi bir olumsuz halinde, olası mevduat çıkış isteklerine karşılık vermek amacıyla sahip oldukları varlıkları elden

¹⁹⁵ Graciela L. KAMINSKY, Carmen M. REINHART, "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems", American Economic Review, No: 89(4),(June 1999), s.s.475-477.

¹⁹⁶ IMF, World Economic Outlook, Washington, 2002, s. 20.

çıkarmaya yönelirler. Likiditedeki daralma ile çıkan mevduatın yerine yeni mevduat toplayabilmek için daha yüksek faiz oranı uygulanması bankanın kaynak maliyetlerini yükseltmektedir. Banka mudilerinin mevduatlarını alamayacakları konusunda bir paniğe kapılarak bankalara hücum etmeleri sonucunda, bankacılık krizleri yaşanmaktadır.¹⁹⁷

Bankacılık sistemine yoğun hücumlar, sistem içerisindeki sorunlu aktiflerin toplam aktifler içerisindeki payının %10u aşması, sıkıntı içerisindeki bankaları kurtarma operasyonlarının maliyetinin Gayri Safı Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) en az %2'sine denk gelmesi ve sorunların büyük çaplı kamulaştırmalarla çözümlenmesidir.¹⁹⁸

Banka bilançolarının varlık kalemleri genellikle sabit faizli uzun vadeli kredilerden oluşmaktadır. Faizlerin yükselişi uzun vadeli krediler hemen uyum sağlayamayacağından, bankaların varlıklarında faiz artışının neden olduğu kaybı dengeleyecek bir değer artışı gerçekleşmeyecektir. Uzun vadeli kredilerin faiz oranlarına uyumu sağlansa, diğer bir ifadeyle faiz artışları borçlulara yansıtılsa da verilen kredilerdeki yüksek faiz oranları borçluların kredileri geri ödeyememesine neden olabilir.¹⁹⁹

Ülke bankaları yurtdışı finans kurumlarından döviz cinsinden borçlanarak, yurt içinde yerli para cinsinden borç verebilmektedirler. Bu noktada yerli paranın değerinde beklenmedik bir düşüş, bankaların karlılığının zarar görmesine neden olabilmektedir. Birçok ülke, bankaların döviz açık pozisyonlarına sınırlamalar getirilmesine karşın, bazı bankalar yurtdışından borçlanarak elde ettikleri fonları yurt içindeki ekonomik birimlere döviz cinsinden krediler şeklinde vererek açık pozisyonu sınırlamalarının üstesinden gelebilmektedirler.

Bankalar için açık pozisyon sorunu ortadan kalksa dahi kur riski bankaların karlılığını tehdit etmeye devam etmektedir. Açık pozisyon sınırlamalarını atlatan bankaların döviz kuru riski bankalardan potansiyel borçlulara doğru kayacaktır.

¹⁹⁷ Levent ÇİNKÖ ve Rengin AK, "Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi", Maliye Finans Yazıları, İstanbul, 2009, Sayı 83, s. 63.

¹⁹⁸ Aslı DEMİRGÜÇ-KUNT ve Enrica DETRAGIACHE, "The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries", IMF Staff Papers, Vol. 45, No. 1, March 1998, p. 91

¹⁹⁹ Aslı DEMİRGÜÇ-KUNT ve Enrica DETRAGIACHE, a.g.e., s. 84-85

Beklenmedik bir devalüasyon borçluların kredilerini ödeyememelerine neden olarak donuk alacakların miktarını arttıracaktır.

2.3. Bankacılık Krizlerinin Gelişimi

1929 büyük buhran yıllarında Amerika ve diğer ülkelerde büyük depresyonu reel ekonomi ve finans sistemine çok büyük zarar vererek yeni krizlerin doğmasına yol açmıştır. İlerleyen yıllarda, birçok ülke bankacılık krizleri farklı boyutlarda yaşamış ve bazı ülkelerde bu krizler içindi bulunduğu dönem şartlarına göre tekrarlanmıştır. Bu bankacılık krizleri, 1980’li yıllarda Şili ve Meksika benzeri çeşitli Latin Amerika ülkelerindeki devletlerin, bankacılık kesiminde yaşamış oldukları zararı karşılamaları zorunluluğunu gözler önüne sermiştir. Bunun neticesinde devletler, standart altı borçları bankalardan ederinin altında alarak bankacılık sektörüne destek olmaya çalışmışlardır. 1980 ve 1990 yılları arasında çoğu Afrika ülkesi, bankacılık sistemini sermayesinin % 50’sinden fazlası devlet şirketlerinden ödenmeyen krediler ve donuk krediler nedeniyle yeniden yapılandırmak ve yeniden sermaye tahsis etmek zorunda kalmıştır. Bir diğer tedbir ise 1980’li yılların sonuna doğru İskandinav ülkeleri gibi bazı büyük ülkelerde hükümetler büyük finans kuruluşlarını koruma altına alınmıştır. Planlı Ekonomik sistemden açık pazar ekonomisine dönüştüren birçok ülkede yüksek enflasyon ve geleneksel girişimci kesimin kaybolması nedeniyle bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Asya krizi, bir kez daha tüm dünyaya bankacılık krizlerinin şiddetini ve krizin ne boyutlara ulaşacağını önceden öngörülemeyeceğini ortaya koymasından önemli bir örnektir. Yaşanan her bankacılık krizi refah düşüşü, yatırım ve ticari finansmanına verilen kredinin daralması ile sonuçlanmıştır.²⁰⁰ 1945 sonrasında yirmi beş yılda bir iki tane bankacılık krizinin ortaya çıktığı, 1970’lerden sonra bankacılık krizlerinin sayısal olarak arttığı ve 1996 yılına gelinceye kadar olan yaklaşık 25 yıllık süreçte gerek gelişmiş gerekse de gelişme aşamasında bulunan ülkelerde 69 adet bankacılık krizinin yaşandığı şeklinde açıklamalara yer verilmektedir.²⁰¹

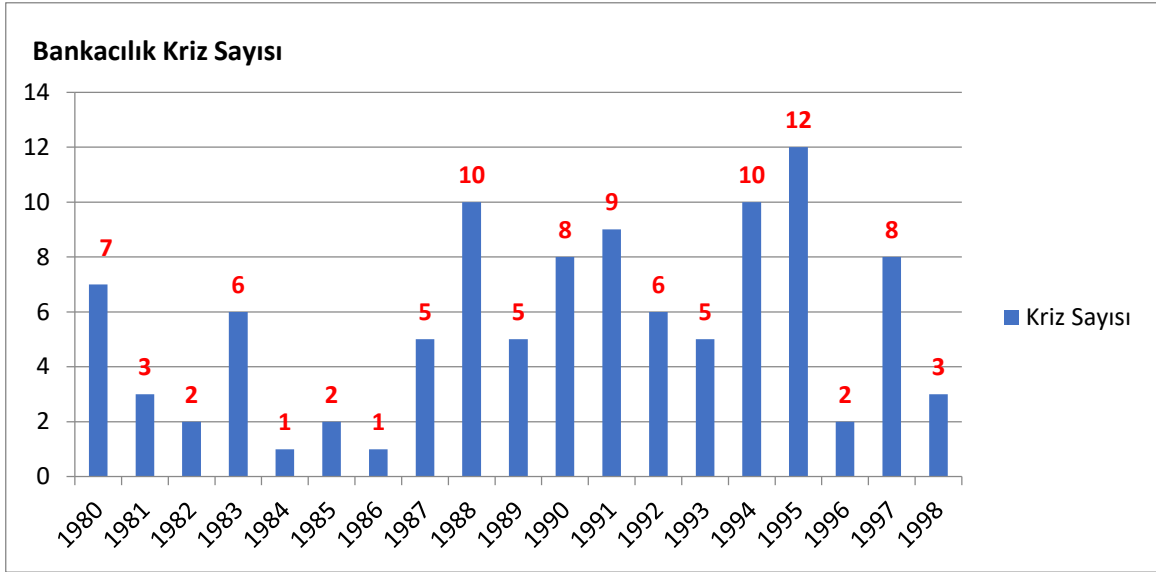
²⁰⁰ Daniel C. L. HARDY, and Ceyla PAZARBAŞIOĞLU, Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different? IMF Working, 1998, p.2.

²⁰¹ Gerard Jr CAPRİO ve Daniela KLİNGEBİEL, Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy, or Bad Banking?, Dünya Bankasının Yıllık Kalkınma Ekonomisi konferansına Sunulmuş Tebliğ, Word Bank, 1996, s.2.

Bankacılık krizleri hakkında tecrübe kazanan ülkelerle ilgili olarak Uluslararası Para Fonu tarafından 1998 yılında yapılan araştırmada finansal krizlere alakalı olarak karşılaşılan çıkan sorunlar birkaç gruptan incelenmiştir. Bu başlıklar; sürdürülemez makroekonomik politikalar, finansal sistemde kırılganlıklar, küresel finansal koşulları, hatalı döviz kuru yönetimi ve politik belirsizlikler. Özellikle kredi talebindeki patlama ve varlık fiyatlarında aşırı şişkinlik yaratan genişleyici para ve maliye politikalarından doğan makroekonomik istikrarsızlık, finans kesimin problemler ortaya çıkmasında temel belirleyici unsurlardandır. Uluslararası faiz oranı yanı sıra ülkelerin ihracat ve ithalat endeklerinde yaşanan aşırı oynaklık benzeri dışsal konjonktürdeki oynaklık, piyasa ekonomisi yükselen ülkelerde finansal ve bankacılık krizlerinin yaşanmasında belirleyici olduğu ifade edilebilir.²⁰²

Bankacılık krizleri hem finansal gelişmişlik düzeyi yüksek hem de finansal gelişimini tamamlamamış olan ülkelerde yaşanmaktadır. Gelişmiş ülke ekonomilerinin 1960 yılından sonra başlayan krizler 1990 yıllara kadar devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise özellikle küreselleşme sürecinin ile hızlanarak 1980 yıllardan sonra yoğun bir şekilde görülmeye başlamıştır. Global finans sistemi ve sermayenin serbest dolaşım ile bu süreçte yaşanan krizler daha da yoğunlaşmıştır. Ülke bankalarının dış şoklara açıklığı ve dışsal konjonktürdeki değişimlerin bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğu görülmektedir.

²⁰² Halil ALTINTAŞ, Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:22, 2004, s.42.39-61.

Grafik 4. Küresel Sistemik Bankacılık Krizleri (1980-1998)

Kaynak: S. Claessens, D. Klingebiel and L. Laeven “Financial Restructuring in Banking and Corporate Sector Crisis: Which Policies to Pursues?”, World Bank Discussion Paper, No: 428, 2002, p. 2.

2.4. Bankacılık Krizlerinin Nedenleri

Bankacılık sektörü, küreselleşmenin hem bir sonucu hem de nedenidir. Küreselleşmeyi hızlandıran faktörlerden biri olarak da gösterilmektedir. Bankacılık sektöründe yapılan finansal hizmetler küreselleşmenin etkinleşmesine yardımcı olur. Bankalar, müşterilerinin uluslararası işlemlerini takip ederek kendileri de küreselleşirler. Öte yandan uluslararası bankalar, diğer endüstri dallarında çeşitliliği artırarak bir yandan küreselleşmenin maliyetlerini düşürürken diğer yandan uluslararası yatırımları daha çekici kılarlar.²⁰³

Bankacılık krizlerin, finansal piyasaların verimli ve etkin bir şekilde çalışmaması sebebiyle ekonomik faaliyetlerde şiddetli daralmalara yol açtığını ifade edilmektedir. Mishkin finansal krizleri yaratan dört önemli faktör üzerinde durmaktadır. Bilançoda görülen kötüye gidiş, faizlerdeki yükselişler, belirsizlikteki artışlar ve varlık

²⁰³ Paul WACHTEL, “Globalization of Banking: Why Does It Matter?”, Presente y Futuro Del Sistema Financiero en Países Emergentes, Caracas, Venezuela, Ocak 2001, <http://pages.stern.nyu.edu/pwachtel/CaracasPresentation.pdf>

fiyatlarındaki oynaklık nedeniyle reel kesim şirket bilançolarının kötüleşmesi gibi faktörlerdir.²⁰⁴

Bankacılık krizlerine neden olan faktörleri tespit edebilmek için bir takım makro büyüklükler ile finansal oranları dikkate almak gerekmektedir. Bunlardan en önemlileri, GSYİH'nın büyüme hızı, ticaret hacmindeki değişim, reel faiz oranları ile enflasyon oranı, döviz değerleri, toplam kredi büyüklüğü/GSYİH, bankaların nakit toplamı/banka mevduatları olarak ifade edilebilir.²⁰⁵

Birçok ülkede son yıllarda yaşanan ekonomik veya finansal krizlerde sık rastlanan bir durum da, krizin öncesinde oluşan olumlu ortam ile birlikte spekülasyon portföy yatırımlarında ciddi artışların olmasıdır. İyimser şartlar altında fiyatları artan varlıklar kredilere teminat sayılmakta, daralma yaşanması ile bu varlıkların cari değerleri de yaşanacak aşağı yönlü harekette, kredilerin geri dönüş yeteneği ortadan kalkmaktadır. Bankacılık sektörünün serbestleştirildiği ancak yeteri kadar denetimlerinin yapılmaması ve yasal yaptırımların yeterli olmadığı ya da yasal açıkların yoğun görüldüğü ülkelerde banka krizleri, bankaların içinin boşaltılmasıyla gün yüzüne çıkmaktadır. Banka yöneticileri gerek yüksek riskli projelere finanse ederek yatırım yapmaları gerekse de batacağı garanti özüyle bakılan projelere de yatırım yaparak bu projelerden kişisel menfaat elde etme yoluna da gidebilmektedir.²⁰⁶

2.4.1. Banka Bilançolarının Bozulması

Banka bilançolarında karşılaşılan herhangi bir risk faktörü bankaları krize sürüklenmesine neden olabilmektedir. Bankaların mali yapıları CAMELS finansal analiz modeliyle incelenebilmektedir. Bu uygulama ile uluslararası arenada kabul edilen bir analiz yöntemidir. CAMELS analiz yöntemini tanımlanırsa; "C" Sermaye Yeterliliğini, "A" Varlık Kalitesini, "M" Yönetim Yetkinliğini, "E" Karlılık Durumunu, "L" Likiditeyi,

²⁰⁴ Frederic MISHKIN, 2003, a.g.e., s.3.

²⁰⁵ Gerard CAPRIO, "Banking on Crises: Expensive Lessons from Recent Financial Crises", World Bank Working Papers, No:1900, June 1998, s. 5.

²⁰⁶ Koray Duman, "Finansal Krizlere Karşı Politika Uygulamaları", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, No. 8, 2004, s. 39.

"S" ise Piyasa Risklerine Hassasiyetini ortaya koymakta ve analizdeki her harf bankaların mali tablolarından hareketle hesabı çıkarılan bir oranı ortaya koymaktadır.²⁰⁷

Bankaların bilânçolarındaki ortaya çıkan çürüme banka sermayesinin erimesine neden olmaktadır. Yani bankaların kredi sunmak için daha az fonu olacaktır. Bunun neticesinde piyasaya sunulan kredi tutarı azalarak, yatırımlarda ve toplam ekonomik aktivitede düşüşlere yaratacaktır. Banka bilânçolarında yaşanan sorunlar ciddi boyutlara ulaşırse bankaları iflasa götürecektir. Bu oluşan panik ortamı bir sarmal halini alarak diğer bankalara bulaşarak bilanço yapısı güçlü bankalarında iflas etmesine neden olacaktır. Bankacılık sektöründe Birden fazla bankanın iflası etmesi durumu banka paniği olarak ifade edilmektedir. Bulaşmanın ana belirleyicisi asimetrik bilgi faktörüdür. Panik durumunda fon sahipleri mevduatlarını güven içinde olmadığını inandıklarından ve bankaların portföylerinin kalitesi bilemediklerinden ötürü fonlarını bankanın iflas sürecine kadar geri talep edeceklerdir. Kısa bir zaman diliminde birçok bankanın iflasının yaşanması finans piyasalarında veri kaybına ve bankacılık sisteminin finansal aracılık unsurunu yerine getirememesine neden olur. Finans bir kriz sırasında bankaların kullandıkları kredilerindeki düşüş kredi olarak sunulan kaynakların arzında yaşanan düşüşe yani faiz oranlarında bir yükselişe neden olacaktır. Kredi piyasalarında ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki zaafiyet problemleri banka paniği neden olmaktadır. Bu problemler yatırıma kanalize edilecek fon miktarın da ve ekonomik hacimde ciddi kayıplara sebep olacaktır.²⁰⁸

Bankaların sermaye yeterlilik oranının düşük olması krize götüren en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bir bankanın sermaye yeterlilik rasyosu ne derece yüksek olursa o bankanın krize karşı dayanıklılığı o derece yükselecektir.

Bankaların yaşanacak bir risk durumu ortaya çıktığında sermayelerindeki yetersizlik, bankaları finansal açıdan zor duruma düşürür. Yani bankalar sorunla karşılaştıklarında sahip oldukları öz kaynakların varlığı daha önemli bir duruma gelir.

²⁰⁷ Ramazan KÜÇÜKBİÇAKÇI, "Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları", TCMB Bankacılık Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Ağustos2004, s.6.

²⁰⁸ Frederic MISHKIN, The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 1th Edition. Addison-Wesley Publishing Company. USA, 2003, s.191.

Bankaların öz kaynak kalemlerini ödenmiş sermaye, yedek akçeler, enflasyon düzeltme farkı, sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu, menkul kıymetler değer artış fonu, dönem karı-zararı, geçmiş yıllar karı-zararı fonlarıyla oluşturmaktadır. Bu mevduatları kredi olarak veren bankanın iflas durumu ortaya çıktığında asıl kayba mevduat sahipleri katlanırken, banka sermaye sahipleri bankaya verdikleri sermaye tutarı boyutunda sorumluluk üstlenmektedirler.²⁰⁹

Bankaların içine düştükleri sıkıntıyı aşmada sermaye yeterlilik oranı kadar aktif kalitesi de önemli hale gelmektedir. Özellikle hızlı büyüme ortamlarında bankaların verdikleri kredilerde hızlı bir artış gözlenmektedir. Bu hızlı artışın ardında ise bankaların hem yurtiçinden hem yurtdışından kolayca borçlanabilmesi yatmaktadır. Hem kredi bulmanın hem de vermenin bu derece kolaylaştığı ortamlarda aktif kalitesi giderek bozulmakta, buna mukabil bankalar takipteki kredilere yeterli karşılık ayırmamaktadırlar. Bankaların aktif kalitesini belirleyen en önemli unsur takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payıdır; çünkü alacakların tahsilinin gecikmesi bankaların nakit döngüsü olumsuz yönde etkilemekte, bankaların karlılığını azaltırken, yükümlülüklerini de zamanında yerine getirememeleri ve likidite riski ile yüz yüze kalmalarına sebep olmaktadır. Asya krizinde tahsili gecikmiş alacakların toplam krediler içindeki payı Endonezya’da yüzde 65-70, Güney Kore’de yüzde 30-40, Tayland’da ise yüzde 33 olarak gerçekleşmiştir.²¹⁰

Bankacılık sektöründe aktif ve pasif arasındaki uyumsuzluğun yaygın bir hal alması bankacılık sektöründe kırılganlığı artırmaktadır. Banka bilançolarındaki pasif kalemlerin büyüme oranı ekonomik büyüme oranından fazla olması, banka varlıklarının vade, para cinsi ve likidite açısından banka pasiflerinden farklı olması, banka karşılıklarının banka varlıklarındaki değişkenliği karşılamaktan uzak olması bankacılık sisteminin kırılganlığını ve risklere açık hale gelme olasılığını artırmaktadır. Ayrıca bilançosunda toplam krediler içinde yabancı para cinsinden kredilerin payının yüksek ve

²⁰⁹ Halil TUNALI, “Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2007. s.27.

²¹⁰ Carl Johan Lindgren, Tomas J.T. Balino, Charles Enoch, Anne-Maëlie Gulde, MArc Quinty and Leslie Teo, “Financial Sector Crisis and Restructuring Lessons from Asia”, IMF Occasional Paper, No:188,1999, s.13. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/op/opfinsec/op188.pdf>, Erişim Tarihi: 11.05.2019

kontROLSÜZ ARTIŞI ve ardından yaşanacak bir devalüasyonda bankalar ciddi sıkıntı içine gireceklerdir.

Bankalar bir ticari işletme olarak kar amacı güden kuruluşlardır. Bankaların karlılık oranlarında ortaya çıkan azalmalar öz kaynaklarının sağlamlaşmasına engel teşkil etmektedir. Bu durum sermaye yeterlilik rasyosun da düşüşe yol açarak bankayı zaman içinde risklere karşı daha savunmasız noktaya götürür.

2.4.2. Faiz Oranlarındaki Artış

Piyasa faiz oranlarının yükselmesi durumunda, oluşan yeni piyasa koşullarında yatırım yapmak isteyen şirketler, kredi talebinde bulunacaklar ve azalan para arzı etkisiyle kredi kurumlarının kredi riski yüksek olan borçluların finansmanını sağlama olasılıkları artacaktır. Zira riskli borçluların yüksek faiz oranlarından borçlanmaya meyilli olmaları düşük risk grubundan olan diğer firmalara göre daha yüksektir. Ters seçim sebebiyle kredi sunanların daha az meyilli

olmaları, kredi kullandırımında azalmaya sebep olacaktır. Bu düşüş ise yatırım kararlarında ve genel ekonomik hacimde azalışa yol açacaktır.²¹¹

Yüksek faiz oranlarının banka bilançolarına direk yansması görmek gerekirse, *“kısa vadeli mevduat ile uzun vadeli kredi verme”* olarak özetlenebilen geleneksel bankacılık fonksiyonu sebebiyle, bankaların varlıkları olan kredilerin vadesi yükümlülükleri olan mevduatların vadesinden daha uzun olmaktadır. Bu nedenle, faiz oranlarında bir yükseliş neticesinde, varlık fiyatlarındaki düşüş, yükümlülüklerin değerindeki artıştan daha büyük olur ve bu durum banka öz kaynakların azalışı yaratır.

2.4.3. Kredi Hacminde Yaşanan Aşırı Artış

Kredi patlaması, kısa vadeli krediler talebinde yaşanan ani artışlardır. Bankaların müşterilerine verdikleri kredi hacminin artması ile birlikte bu krediler içinde risk düzeyi yüksek olan kredilerin sayısı da artmaktadır. Artan kredi talebi karşısında bankalar, daha

²¹¹ Ali ŞEN, Asimetrik Bilgi Finansal Kriz İlişkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:14 (Nisan), 2006, s.13.

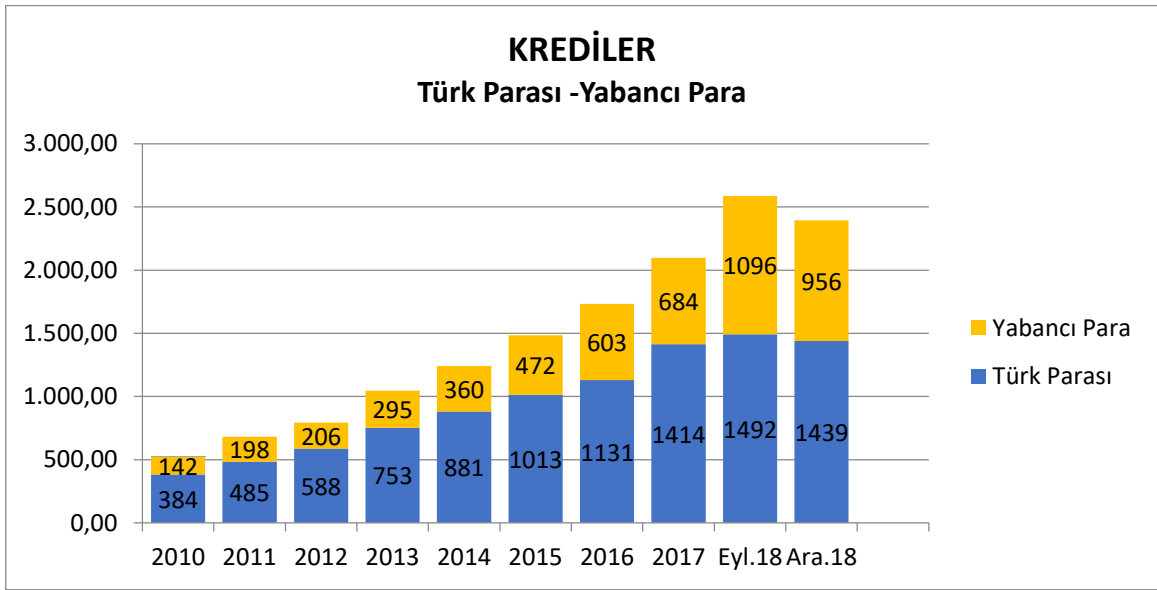
fazla kar elde etmek güdüsüyle topladıkları mevduatların yanı sıra ek finansman kaynağı arayışlarına girmekte ve borçlanmaktadırlar. Kredi hacminin büyümesiyle, finansal ve reel varlıkların fiyatlarında yaşanan aşırı şişkinlik, bunun yanı sıra enflasyonun kontrol altına alınmasıyla tüketici fiyatları aynı ölçüde yükselmemiştir, bankacılık sektörünün içinde yaşadığı problemleri, finansal sistemin eksiklikleri fark edilinceye kadar arka plana itmektedir. Bu yanlış, aslında ciddi sıkıntılar yaşayan mali sektör dışındaki kurumsal müşterilerine kredi veren bankalar açısından da söz konusu olabilmektedir. Bankaların bu yanlışları şüphesiz ters seçim ve ahlaki zafiyet konuları ile de ilişkilidir.²¹²

Kredi hacmindeki aşırı artışlar, rezerv düzeylerini de olumsuz yönde etkiler. Bankacılık krizleri ile karşı karşıya kalmış ülkelere incelendiğinde, kısa vadeli borçların toplam rezervler oranı ciddi yüksek boyutlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, finansal yapıyı daha hassas bir duruma sokmaktadır. Ülkenin kısa vadeli borçlarının rezervlere oranının yüksek seyrettiğine inanan piyasa oyuncuları, ülke ekonomisinin borçlarını ödeyemeyeceğini bekleyerek, vermiş oldukları fonları geri alarak ve ülke için kriz şartları oluşacaktır. Bu bağlamda, bankaların kullandırılan kredilerin miktarı ve kullandırım şartları çerçevesinde Merkez Bankaları'na büyük sorumluluk düşmektedir. Kredi talep edenlerin, ülkelerin sermaye yeterliliği nispetinde, makul düzeyde kredi sunulmasını belirleyen yasaları ihlal etmesi dolayısıyla, kredi büyümesi sistematik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bankaların çeşitli ekonomik faaliyetler için açacakları kredilerin maksimum miktarı mutlaka Merkez Bankaları tarafından kontrol edilmelidir. Türkiye'deki BDDK benzeri düzenleyici ve denetleyici kurumlar kanalıyla, bankaların faaliyetleri çok yakından takip edilmelidir. Alacağı önlemler ve getireceği kurallarla para otoritesi, bir yandan banka fonlarının spekülatif faaliyetlere kaymasını önlemeli, bir yandan da fonların daha verimli kullanılarak gelişimi arzulanan sektörlerle yönelmesi sağlanmalıdır.²¹³

²¹² Melih İPEKER, "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 22 Mart 2002, s.56. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0d2ebec6-b37d-4ba7-aa22-3fcddee67295/melihipeker.pdf?MOD=AJPERES&CVID=&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE> (12.05.2019)

²¹³ Ömer Faruk ÇOLAK, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 2, 2001, s. 30.

Kredi hacmindeki artış büyüme hızlandırırken, faizle para vererek rekabet yapma hususunda ödünç verilen fonlardaki risklerin yeterince hesaplanamamasını da beraberinde getirmektedir. Kredi olarak sunulan fonların ülkelerin özellikle sermaye yeterliliği dikkate olarak kredi sunulmasını düzenleyen kanunları göz ardı edildiğinde, kredi büyümesi sistematik bir sorun şeklinde karşımıza gelmektedir. Özel sektöre kullandırılan kısa vadeli fonlar Şili ve Güney Kore’de büyüme yaratmıştır. Fakat bankaların sermaye yeterliliklerinin düşük olması ve geri ödenmeyen krediler sebebiyle bu durum bankacılık sektöründe krizine sebep olmaktadır.

Grafik 5. Toplam Kredilerin Yıllara Göre Değişimi (2010-2018)

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeler, Aralık 2018, s.10.

Aralık 2018 döneminde, Türk Bankacılık sisteminde 2.395 milyar TL olan toplam kredi miktarının 1.439 milyar TL’si Türk parası, 956 milyar TL’si yabancı para kredilerden oluşmaktadır.

2.4.4. Varlık Fiyatlarındaki Değişimler

Menkul ve gayrimenkulleri barındıran varlık fiyatlarında yaşanan aşağı yönlü hareket, banka sermayesinde ya da verilen krediye karşılığında tesis edilen teminatlarda meydana gelen düşüş ile ortaya çıkmakta ve bankaların kredi sunmakta zafiyete

düşmesine sebep olmaktadır. Bu durum da genel ekonomik aktivitede düşüş durumunu ifade etmektedir.²¹⁴

Varlık değerlerindeki aşağı yönlü eğilime etkisiyle pay senedi piyasasındaki sert bir aşağı yönlü harekette, işletmelerin öz kaynaklarının piyasa değerinin düşüşüne ve buna bağlı olarak mali yapılarının kötüye gitmesine neden olur. İşletmelerin öz kaynaklarının azalış, kredilerin geri dönüş riski gösterirken, mali yapıdaki kötüye gidiş, tersine seçim ve ahlaki zafiyet sorunlarını çoğaltarak finansal düzensizliğe yol açmaktadır.²¹⁵

2.4.5. Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme; finansal piyasaların etkin ve sınırlandırılmamış bir ortamda müdahalelerden uzak bir şekilde faaliyette bulunmasına, ekonomide belirsizliğin artmasına, ekonomide kredi hacmi artışına, yeni finansal enstrümanların belirmesine ve tecrübesiz işletmelerin piyasaya adım atmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra finansal serbestleşme, faiz denetimlerini kaybolmasına, zorunlu rezervlerin düşmesine, sermaye akımlarının liberalleşmesi ve bankacılık sisteminde likidite, kuru ve faiz riskleri ile karşı karşıya kalma olasılığını ciddi boyutta yükseltmiştir. Finansal serbestleşme bankacılık sektöründe daha hassas bir yapının oluşumuna kapı aralamıştır. Faizlerin üzerindeki tavanların uygulamasının terk edilmesi faizlerin ciddi boyutta yükselmesi bankaları yüksek faiz riskleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Uluslararası finansal serbestleşme ile bankaların döviz kuru riski yükseltirken, artan rekabet şartlarında kârlılığında artırmak isteyen bankaların döviz spekülasyonuna yönelmeleri, ciddi döviz kuru riskleri neden olmuştur.²¹⁶

Uluslararası sermaye hareketlerinin ülke ekonomilerine etkileri konusunda yapılan çalışmalara gelişmekte olan ülkelerde patlak veren krizler damgasını vurmuştur. Söz konusu süreçte, ülkeye giren uluslararası sermaye fonları öncelikle döviz birikim

²¹⁴ Hutchison, M. (1999). Predicting Banking Crisis: Japan's Financial Crisis in International Comparison. East Asian Bureau of Economic Research Finance Working Papers. 415,

²¹⁵ Mishkin, F.S. (1997). Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective. National Bureau of Economic Research Working Papers. 5600, 38–43.

²¹⁶ Nazlı Güler, “Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Master Tezi, Ankara, 2006, s.67.

oluşumuna neden olmaktadır. Yurtiçi döviz birikimi artışı ile döviz kurundaki düşüş nedeniyle ithalata artışı ve para hacmindeki yükselişe bağlı olarak tüketim ve yatırım harcamaları çoğalmakta ve ulusal birikimler düşmektedir. Tüketim ve yatırım harcamalarındaki yükseliş milli geliri yükseltmektedir. Ülkeye giren sermaye hareketlerinin tersine dönmesi yani azalması, kesilmesi ya da sermaye çıkışları ile ithalattaki artışa bağlı olarak ülke ciddi bir dış açık ile yüz yüze gelmektedir. Finansal serbestleşme sürecinin olası bu etkileri ile büyük bir finansal kriz ve bu krizin yansıması sonucunda ekonomik krizler ile karşılaşmaktadır.²¹⁷

2.4.6. Makroekonomik Faktörler

Bankalar doğal yapıları gereği, itibar kayıpları ve görece fiyat değişmelerine karşı çok duyarlıdırlar. Bankalar genellikle yüksek kaldıraç ve kısmi rezerv esaslarına dâhilinde faaliyette bulunmaktadır. Fon sahiplerin hepsi bir anda, mevduatlarını tümünü vadesinde nakde dönüştürmemekte, acil nakit talepleri olduğunda ya da ihtiyaca binaen mevduatın bir kısmını çekmektedir. Yani teoriye göre tüm mudiler aynı anda varlıklarını talep etmeyeceklerdir. Mevduatların aynı andan tamamen çekilmek istenmesi kısa vadeli mevduatları uzun vadeli krediye dönüştüren bankalar açısından ceza niteliğinde olacaktır. Bankalardaki vade uyumsuzluğundan kaynaklı faiz riski, bankaları yüksek zararlar karşısında varlıklarını nakde dönüştürmeye itecektir. Merkez Bankası'nın son kredi sunma fonksiyonunu gerektiği ölçüde çalıştırılmaması da fon sahiplerinin isteklerinin tam karşılanamamasına yol açacaktır.

Bu nedenle bankacılar, kredi talep edenlerin kredibilitesini tüm piyasa oyuncularından daha iyi öngörmek zorunda kalırlar ve kısmi bir rezerv kaynağı ile çalışırlar. Faiz oranlarındaki aşırı artışlar da bankaları zor durumda bırakacak diğer önemli bir faktördür. Bankaların bünyesindeki varlıkların ve yükümlülüklerin değerleri arasındaki ilişkinin ani bir şekilde değişmesi, banka sermayesinin ve belirli fonların kaybedilmesine sebep olacağından bankaların kırılganlığını arttıracaktır.²¹⁸

²¹⁷ Ferit KULA, "Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği, Türkiye Üzerine Gözlemler", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 141, Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, 2003, s. 4.

²¹⁸ Morris GOLDSTEIN and Philip TURNER, Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options, <https://www.bis.org/publ/econ46.pdf>, Erişim Tarihi:12.05.2019, 1996, s.9-10.

Finansal kırılganlık ve esneklik, çoğunlukla makroekonomik göstergelerdeki istikrara bağlıdır. İstikrar, enflasyondan dolayı olmayan milli gelir artış hızına, sürdürülebilir borç ve mali dış dengelere de yansır. 1990’larda gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan krizlerde, yüksek bütçe açıkları ve borç artışına paralel olarak finansal riskin artmış olduğu ve makroekonomik kırılganlıkla aralarında yüksek ilişki olduğu gözlenmiştir. Özellikle finansal krizlerin yol açtığı büyük bütçe açıkları, ekonomiyi ani sermaye kaçışlarına karşı oldukça kırılgan bir hale getirebilmektedir. Bu durumlarda fonlama işi, iç kaynaklar ve yatırımlarla değil, yabancı bankalar ve diğer yabancı kreditorler aracılığıyla yapılmak zorunda kalır. Yabancı yatırımcıların herhangi bir nedenle iç borç için kredi vermekten vazgeçmeleri durumunda ise finansal boşluk oluşur ve boşluğu kapatmak için ya dışarı giden nakit akışını tersine çevirmek veya daha yüksek faiz oranlarını kabul etmek zorunda kalır. Bu da kambiyo oranları üzerine ani baskı yaparak banka portföylerini etkiler ki bu durum, yabancı para birimi üzerinden birikimi olanlar için olumsuz bir hal alırken, değişken faiz oranları üzerinden borçlanmış olan kişiler için de geri ödeme güçlüklerine yol açabilir. Bu olumsuz tablo bilançolara yansır. Nakit akışı pronaktif sektörlerden non-pronaktif sektörlerle doğru kaymaya başlar.²¹⁹

Uluslararası ticarete yaşanan daralmalar dış ticaret firmalarını ve bu firmalara kredi veren bankaların durumlarının olumsuz etkilemektedir. Üçüncü bir ülkede yaşanacak devalüsyon ile mukayeseli üstünlüğünü bir başka ülkeye geçmesi dış ticaret işletmelerine etkinin yanı sıra, bankacılık sistemini ve bankacılık kesiminin yapısını nedeniyle yayılarak tüm sektörü etkileyebilmektedir. Özellikle ürün gamı geniş olmayan ve ihracatı belirli ülkeler ile sınırlı olan ülkelerde daha büyük sorun teşkil etmektedir.

Enflasyonist ortamlarda banka fonları genelde devlet iç borçlanma kâğıtlarına kanalize edilir. Bundan ötürü banka fonları üretim artışını sağlayacak yatırım alanlarına yönelmektense kamu borç senetlerine yatırılmaktadır. Enflasyonun bankacılık sektörü için en yüksek maliyeti nakitte kalmaktır. Bu dönemde ulusal paranın değer yitirmesi nedeniyle bankalar kısa vadeli yasal yükümlülükleri dışında nakitte kalmayı tercih etmezler. Bu durum bazı zamanlarda bankaların likidite sıkışıklığı ile karşı karşıya

²¹⁹ Morris GOLDSTEIN and Philip TURNER, a.g.m., s.6.

kalmalarına neden olur. 1994 yılında Türkiye’de yaşanan finansal krizde 3 banka likidite eksikliği nedeniyle iflas etmiştir.²²⁰

2.4.7. Ekonomik Belirsizlikler

Mali piyasalardaki belirsizliklerde meydana gelen etkileyici artış, finansal ve finansal olmayan bozukluklar, durgunluk, siyasi istikrarsızlık ve borsa çökmeleri şeklinde göze çarpar. Kredi mercilerini, kötü kredi risklerinden korumakta fayda vardır. Belirsizliklerdeki artış ve bu sebeple daha fazla asimetrik bilgi ve ters seçim problemi oluşturur. Bunun sonucunda kredi veren ters seçim problemini çözmelidir.²²¹

Borsada meydana gelen düşüşler, mali piyasalarda ters seçim ve ahlaki risk problemlerine sebep olabilir. Çünkü borsadaki aşağı yönlü eğilim, işletmenin borsa fiyatında net bir düşüşe neden olur. Net değerdeki düşüş, kredi merciilerinin kredi sunma eğilimlerinde de bir azalmaya sebep olur. Bunun sebebi firmanın net değerinin karşılık olarak görülmesi anlayışıdır. Teminat değerinin azalması kredi verene daha az koruma sağlayacaktır. Buna ilaveten borsadaki düşüşün sonucu olarak şirketlerin net değerindeki azalma, ahlaki risk sorununu arttırır.²²²

Sermayenin kendini güven içinde görmesi yani siyasi istikrar devamlılığı elzem koşullardan başında gelir. Globalleşme ve finansal liberalizasyon kanalı ile uluslararası fonlar ülkeler arasında gidip gelerek kar edebileceği güvenli limanlar arayışı içindedir. Politik belirsizliğin olmadığı ülkeler büyüme hızlarını artmakta ve yabancı fonları kolaylıkla kendi ülkelerine kanalize edebilmektedirler.²²³ Ancak politik belirsizlik süreci ile işler tama manası ile tersine dönmekte bunun neticesinde ülkede yürütülmekte olan ekonomik politikalar üzerinde kısıtlayıcı etki yaratmaktadır. Ülkedeki ekonomik uygulamaların iflası ile politiki kriz ekonomik kriz halini almaktadır. Özetlemek

²²⁰ Seçil UYAR, Bankacılık Krizleri, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003, s.46.

²²¹ Frederic MISHKIN, Preventing Financial Crises: An International Perspective NBER, 28 Eylül 2013, <http://www.nber.org/papers/w3934>, 1994, s.10.

²²² Ali ŞEN, a.g.m., s.14.

²²³ Halil TUNALI, a.g.e., s.39.

gerekirse sürdürülebilir bir politik yapının devamlılığı ekonomik sağlam duruşu açısından çok önemlidir.²²⁴

Ödünç verebilir fon piyasasında fon sağlayanlar asimetrik bilgi sorunun yarattığı belirsizliği azaltmaya çalışırken, belirsizliğin artması nedeniyle yatırıma yöneltecekleri olan tasarruf miktarını azaltmakta ve bu gelişme ekonomik aktivitenin yavaşlamasına neden olmaktadır.

2.4.8. Bankacılık Sistemin Riske Açık Yapısı

Bankacılık sektörü yağısı gereği, birtakım önemli risklerle yüz yüzedir. Bankacılık sektörü; Müşteriye verilen kredinin ödenmemesi halinde ortaya çıkan kredi riski, banka aktif ve pasifleri varlıkları arasında vade uyumsuzluğu bulunması durumunda beliren likidite riski, ani faiz değişimleri neticesinde bilançolarında bulunan faiz uyumsuzluğu ortaya koyan faiz oranı riski, bankaların ellerinde tuttuğu menkul kıymetlerin değer düşüklüğü durumu anlatan gelen fiyat riski, teknik sistem sorunları ya da operasyonel aksaklıklar sonucu zarar görme durumu olan operasyonel risk, döviz kurunun aşırı oynaklığından kaynaklanan döviz riski ve bankanın diğer risklere paralel olarak ödeme gücünün zayıflamasıyla ilgili olan ödeme gücü riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır.²²⁵

Kredi Riski; Bankaların karşılaştığı en temel risk türüdür. Kredi müşterilerinin borçlarını ödeyememeleri veya ödemek istememeleri durumunda ortaya çıkar. Belli sektörlere yönelik kredi yoğunluğu ya da az sayıda müşteriye çok yüksek boyutlarda kredi verilmesi bu riski artırır. Bankacılığın en temel işlevi olan kredi, aynı zamanda borçluların, borçlarının ana parasını ve faizlerini söz verdikleri tarihlerde ödememeleri riski sebebiyle, bir bankanın en çok zararla karşılaştığı durumdur.

Özel sektöre verilen kredilerin GSYİH'ya oranının çok fazla artması, yaklaşan bir krizin habercisi olabilmektedir. Aşağıdaki Tablo 6'de görüldüğü gibi gelişmekte olan

²²⁴ Fahrettin YAHŞİ, "Uygulanmakta Olan Makro Ekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Haziran 2006, s.31.

²²⁵ Gökhan KARABULUT, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s.37.

ülkelerde özel sektöre verilen kredilerin, GSYİH'ya oranının arttığı yılların kriz dönemleriyle çakışması da buna işaret etmektedir.

Tablo 6: Gelişmekte Olan Ülkelerde Özel Sektöre Açılan Banka Kredileri (GSYİH'nın %)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Kore	0.5	0.54	0.6	0.66	0.72	0.79	0.84	0.92	0.94
Çin	0.87	0.93	1.01	1.13	1.21	1.25	1.25	1.36	1.48
Tayland	0.98	1.00	1.27	1.15	1.08	0.85	0.74	0.81	0.79
Şili	0.49	0.53	0.54	0.56	0.59	0.61	0.63	0.61	0.61
Meksika	0.29	0.18	0.25	0.23	0.19	0.17	0.15	0.17	0.15
Hindistan	0.23	0.24	0.24	0.24	0.26	0.26	0.29	0.33	0.32
Endonezya	0.53	0.55	0.61	0.53	0.20	0.21	0.21	0.22	0.23
Malezya	0.80	0.92	1.02	1.05	1.00	0.91	1.01	0.99	0.97
Brezilya	0.33	0.28	0.29	0.30	0.29	0.28	0.29	0.28	0.28
Filipinler	0.38	0.49	0.56	0.48	0.42	0.39	0.36	0.33	0.31
Polonya	0.17	0.21	0.23	0.24	0.27	0.27	0.28	0.28	0.29
Rusya	1.00	0.08	0.11	0.16	0.13	0.13	0.16	0.18	0.21
Türkiye	0.18	0.21	0.25	0.22	0.21	0.22	0.22	0.14	0.16

Kaynak: ESEN, Oğuz, (2005), “Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırılması Programları ve Türk Bankacılık Sektörü”, ESİAD, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1., s.16.

Likidite Riski; Bankalar, yükümlülüklerini vadesi içinde karşılamak için, bünyelerinde nakit varlıklar veya likiditesi yüksek finansal enstrümanlar barındırmaları gerekmektedir. Eğer bir banka, yükümlülüklerini yerine getirebilecek finansal enstrümanları mevcut değilse, likidite riskiyle yüz yüze kalmıştır. Bu risk, genellikle kısa vade yapısı olan kaynakların yine kısa vadeli taahhütleri yerine getirememesi noktasında göz önüne çıkmaktadır.²²⁶

Likidite riski incelendiğinde, fon sahipleri kısa vadeli mevduat ürünlerini tercih ederken, yatırımcılar yüksek enflasyon bekleyişleri ve belirsizliğin yarattığı yönlendirme neticesinde daha uzun vade tercihleri nedeniyle, Türk bankacılık kesiminde aktif ve pasiflerinin kalemlerin vade yapılarında da, vade uyumsuzluğu gözlenmektedir. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha kırılgan konuma gelmektedirler.

Bankacılık kesimindeki likidite riski genelde tüm bankalar açısından değil banka bazında söz konusudur. Eğer bir bankanın yaşadığı sorun nedeniyle mevduat sahipleri

²²⁶ Faik ÇELİK, “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları”, İktisat Dergisi, Eylül, Sayı:417., 2001, s.62

panikleyip banka hücumuna neden olursa bütün sektörde tehlike yaratabilecek bir ortam oluşur. Bu nedenle bankaların topladığı mevduatlarının ne kadarını nakit varlık şeklinde ayıracağı, ne kadarını zorunlu karşılık ayıracağını, ne kadarının yüksek likiditeye sahip finansal ürünlerde değerlendirebileceğinin yasal çerçevesi çizilmiştir. Likidite sorunları, başka bir sorun kaynaklı değil sadece vade uyumsuzluğu kaynaklı ise bankalar finansal piyasalardan borçlanma yöntemi yoluyla çözülebilirler.

Faiz Oranı Riski; Faiz oranı riski, piyasadaki faiz oranlarının değişiminden kaynaklanan risktir. Faiz oranı riski, bir bankanın faizlerinde görülen değişimlerin, bankanın finansal durumunda ortaya çıkardığı etki şeklinde de ifade edilmektedir. Banka gelirleri ve sermaye tabanı için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Faiz oranının sadece yükselmesi sonucu değil, faiz oranlarının düşmesi sonucunda tehlike oluşturmaktadır. Genelde bankalar uzun vadeli kredileri topladıkları kısa vadeli mevduat finanse ettikleri için, artan faiz oranıyla zarar etmektedirler. Finansal sektörde ortaya çıkan faiz oranı, mevduat ve kredi faiz oranıdır. Eğer borçlanılan para üzerinden faiz giderleri, borç olarak verilen krediler üzerindeki faiz giderlerinden daha hızlı artıyorsa, artan faiz oranları bankaların kar marjını düşürmektedir. Özellikle 1990 yıllarda faiz oranlarındaki dalgalanma aşırı artmış ve bu da bankaların faiz riskini ciddi düzeyde arttırmıştır.²²⁷

Bankaların aktifleri ve pasifleri varlıkları genelde sabit faize endekslidir. Bankaların sabit faizli aktifleri yeni verdikleri krediler pasiflerinden yani topladıkları mevduat faizlerinden genelde daha uzun vadeye sahip olduğundan faiz ortaya çıkan bir yükseliş karlılığı aşağıya çeker bu durum da faiz riskini ortaya çıkarır. Bu durum pozitif açık olarak ifade edilmektedir. Bunun tersinin gerçekleşmesi durumunda sabit faizli pasifler aktiflerinden daha uzun vadeli olması nedeniyle faizlerdeki düşüşten olumsuz etkilenir bu da negatif açık şeklinde adlandırılır.²²⁸

Döviz Kuru Riski; Özellikle 1970'li yılların ardından sabit kur sisteminin terk edilerek yerine serbest kur uygulamasına geçilmesiyle kur riski öne çıkmış, finans piyasalarda globalleşme ve döviz işlemlerin banka bilanço yapılarındaki nispi oranında görülen artış kur riskinin ciddiyetini daha çok ön plana çıkarmıştır. Bu risk, döviz

²²⁷ Faruk ÇOLAK ve Aslan YİĞİDİM, Türk Bankacılık Sektöründe Kriz, Nobel Yayınevi, Ankara, 2001, s.43.

²²⁸ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, N:20, İstanbul 2003, s.342.

piyasalarında ulusal paraların karşılıklı değer kazanmaları veya değer kaybetmeleriyle neticesinde meydana gelen bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bankalar piyasadan fon çekmede güçlük yaşar ya da dünyadan düşük maliyetli kredi temin edebilirlerse döviz olarak borçlanma yoluna gidebilirler. Ancak bir bankanın döviz taahhütleri döviz varlıklarını aşıyorsa banka açık pozisyona düşmüş demektir. Açık pozisyon ve döviz kurunda oluşan yükseliş bankayı likidite sorunu noktasına getirir. Bunun tersinde ise döviz varlıkları döviz taahhütleri aşıyorsa kapalı pozisyon içindedir. Kapalı pozisyon ve döviz kurunda yaşanan düşüş bankayı zarara sokar. Döviz kuru riskini yaşamamak için, döviz pozisyonu belli bir düzen içinde kontrol altında tutulmalıdır. Kur riski sağlıklı bir şekilde yönetilmez ise bankayı zarara sokar ve bu durumun yansıması olarak banka ödeme gücünü kaybederek krize düşmesi kaçınılmaz olur. Ayrıca bankalar kur riskini ortadan kaldırmak için options, futures, swap ve hedging benzeri finansal enstrümanları kullanmaktadır.²²⁹

Kur riskine ilişkin olarak, bankaların döviz endeksli kaynaklarını Türk Lirası ya da alternatif yatırım enstrümanlarına aktarmasının temel sebebi, faiz oranlarıyla Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki farktır. Ülkemizde kur riskine endeksli açık pozisyon takibi 1985 yılında hayata geçirilmiştir. Çeşitli zorluk ve zararların yaşanmasının ardından, Türk bankacılık kesimi, kur riski noktasında yeteri kadar bilgi ve tecrübe kazanmıştır. Bunun yanı sıra TCMB'de, yürüttüğü birçok kanuni düzenlemeyle, kur riskini düşürmek amacıyla önlemler almakta ve hayata geçirmektedir.²³⁰

Piyasa Riski; Bankaların ellerinde tuttukların varlıkların fiyatlarının düşme riskidir. Finansal varlık ve yükümlülüklerin fiyatlarında oluşan değişimlerden meydana gelen risklerdir. Piyasa şartlarına bağlı olarak fiyatlarda ortaya çıkan dalgalanmalar direk bankaların varlık ve taahhütleri üzerine yansyarak bilanço yapısının değişmesine neden olabilir. Faiz ve döviz kuru riskleri piyasa riskiyle doğrudan ilişkili risk içinde yer almaktadır.

²²⁹ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası Finans, a.g.e., s.326-346.

²³⁰ Gazi ERÇEL, "Konuşmalar-1999,Türk Bankacılık Sistemi", TCMB, Ankara, 2000, s.69.

Piyasa riskini minimize etmek için, piyasa disiplinin oluşturulması, piyasadaki oyuncular arasındaki bilgi paylaşımının anında, doğru ve net şekilde yapılmasını kapsar. Bankacılık kesiminde piyasa disiplinin hayata geçirilmesi ile piyasadaki ilgili kurumlar, çok daha sağlıklı analizler ortaya koyabilecekler ve bu sayede istenmeyen riskler en aza indirilmiş olacaktır.

Operasyonel Risk; Kredi ya da piyasa riskleri içine girmeyen diğer tüm riskleri içermektedir. Kısa olarak açıklanan bu tanımlama, başta geniş anlamda benimsenmiş ve denetim otoritelerince kullanıldığı görülmüştür. Ancak son dönemde bu tanımın uygulama ve teorigi noktasında yeterli olmadığı görülmüştür. Sonra ortaya konulan tanımlama açısından operasyonel risk: “Yetersiz ve başarısız içsel süreçlerden, personel ve sistemlerden veya dışsal olaylardan doğan, doğrudan ya da dolaylı zarar riski” olarak ifade edilmiştir.²³¹

Operasyon riskinin başka bir yansıması ise teknoloji riskidir. Bankalar teknoloji konusuna çok fazla yatırım yapmakta ve kullanmaktadırlar. Şube bankacılığında giderleri azaltmak, işlem kalitesi ile birlikte hızını da arttırmak amaçlı internet bankacılığı, telefon bankacılığı ve bilgisayar altyapısı kaynaklı bankacılık hizmetleri hayata geçirilmektedir. Bu durum olumlu gelişmelerle birlikte bir takım risklerin doğmasına kaynak teşkil etmiştir. Bankalar bilgi işlem sistemlerindeki sorunlardan, bu yapılara dışarıdan gelebilecek olandış müdahale ile meydana gelecek risklerle yüz yüze kalmışlardır. Ayrıca bankaların ödeme aracı olan manyetik kartlarında karşı karşıya kalınan sahtecilik ve kopyalama durumlarına ve bu gibi olaylarla başa çıkabilmek için yapılan mahkeme giderleri bankalar açısından ciddi riskler içinde yer almaktadır.²³²

2.5. Bankacılık Krizlerinin Öncü Göstergeleri,

Krizleri önceden öngörebilmek amacıyla çeşitli makroekonomik göstergelerden yararlanılmaktadır. Bu göstergelerin seçiminde, krize en fazla hangi unsurların kaynak

²³¹ M. Acar BOYACIOĞLU, “Operasyonel Risk ve Yönetimi”, Bankacılar Dergisi, Sayı:43, 2002, s.51.

²³² Kaya KAZMİRCİ ve Begim BAŞLIGİL, "Denetim + Danışmanlık = İş Denetimi", Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 2000, s.83.

yarattığı konusundaki beklentiler rol oynamaktadır. Eğer krizlerin temel sebebi olarak mali sorunlar ortaya konuluyorsa; mali açıklar, kamu tüketimi ve bankacılık sektörünün kamu kesimine açtığı krediler temel göstergeler içinde yer almaktadır. Benzer biçimde krizin dış dengeden kaynaklanması olasılığında önem kazanacak göstergeler; kısa vadeli dış kredilerin döviz rezervlerine oranı, reel döviz kurunun uzun vadeli eğilim değerine oranla değerlendirme oranı ve cari hesap açığından meydana gelmektedir. Bu göstergelerin, bir ekonominin krize girip girmeyeceği konusunda nasıl kullanıldığına bakılacak olursa; reel döviz kurunun aşırı yükselmesi bir ülkenin krize olan hassasiyetinin en ciddi ve öncü belirtisi olmaktadır. Bir diğer gösterge, para arzının döviz rezervlerine olan oranıdır. Sermaye girişlerinin tersine döndüğü bir ortamda Merkez Bankaları döviz kurlarında devalüasyona izin vermek istemeyeceklerdir. Bu nedenle de likit yükümlülüklerini rezervleriyle ödemesi gerekeceğinden döviz rezervleri önem kazanmaktadır. Bunların dışında hisse senedi fiyatlarındaki belirgin düşüş ve ticaret hadlerinde başlayan kötüleşmeler, gelişmekte olan piyasalar için öncü göstergeler olabilmektedir.²³³

Ekonomide kullanılan bazı istatistiksel veriler geleceğe dönük önemli belirtiler barındırarak ekonominin hangi yöne gideceğini belirtilerini gösterir. Bu verilere “öncü göstergeler” denir. Ekonomide sebep olduğu problemler ve oluşturduğu maliyetler sebebiyle finansal krizlerin önceden öngörülmesi, gerek bu krizlerin ekonomide yarattığı tahribatları bertaraf eden gerekse de krizlerin oluşturduğu maliyetlerin azaltılması açısından önem taşımaktadır.

Finansal krizler ekonomide sorunlar yaratmakta ve ekonomiye yüksek maliyetler yüklemektedir. Bu sebeple finansal krizlerin ortaya çıkmadan öngörülebilmesi, sorun ve maliyetlerin azaltılması açısından ciddi öneme sahiptir. Var olan teori ve modeller, krizlerin temel sebeplerini tam anlamı ile açıklayamamaları da, yaşanması olası bir krizin olası belirtilerinin ne olduğunu göstermeye yaramaktadır.²³⁴ Genel olarak krize ilişkin göstergeleri şu şekilde sıralayabiliriz;

²³³ Koray Duman, “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 2002, s.46.

²³⁴ Yay, Gülsün Gürkan. “1900’lü Yıllarda Krizler ve Türkiye Krizi”, Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, 2001 s. 10.

Tablo 7: Krizlerin Öncü Göstergeleri

Makroekonomik Göstergeler	Finansal Göstergeler
• Enflasyon • Kamu açıkları / GSMH • Yatırım / GSMH • Yatırım artış değişim oranı / GSMH • Reel GSMH artış oranı • ABD faizlerine kıyas • Küresel fon girişi • Bölgesel yayılma belirtileri	• Yurtiçi kredilerin değişim oranı • Özel kesime kullandırılan kredi artışı / GSMH artışı • Bankalara sunulan MB kredileri / GSMH • Para çarpanındaki değişimler • M2 / Uluslararası rezerv • M2 / GSMH • Uluslararası rezervler / İthalat • Faiz oranlarındaki dalgalanma • Özel sektör taahhütlerindeki artış
Cari Hesaplar ve Borçlarla İlgili Göstergeler	Mikroekonomik Göstergeler
• Dış ticaret dengesi • Dış ticaret değişim oranı • Cari hesap açık / GSMH • İhracat artış payı • İhracat / GSMH • İthalat / GSMH • Dış ticaret / GSMH • Reel döviz kuru değerlenme oranı • Toplam borç / GSMH • Borç servisi / GSMH • Kısa vadeli borç / Toplam borç • Kısa vadeli dış borç / Uluslararası rezerv • Toplam borç / Uluslararası rezerv • Toplam borç / İhracat • Borç servisi / İhracat • Faiz ödemeleri / İhracat • Kamu borcu / Toplam borç • Yabancı doğrudan yatırımlar / Toplam borç	Bankaların ödeme kabiliyetini yansıtan göstergeler: • Geri dönmeyen borçlar / Toplam borç • Toplam borç / Aktif • Sermaye / Aktif Karlılıkla ilgili göstergeler: • Faiz gelirleri / Aktifler • İşlem harcamaları / Aktifler • Karlar / Aktifler

Kaynak: Yay, Gülsün Gürkan, 1990'lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi, Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, s.11

Gelişmekte olan ülkeler bakımından krizin öncü işaretler içinde en önemli ve yaygın olarak kullanılan temel büyüklükler; Kısa vadeli dış borç / Döviz rezervi, Cari açık / Döviz rezervi ve Cari açık / GSYİH, ulusal paranın değer kaybı ya da ulusal paranın aşırı değerlenmesi, Ekonomide Borç / Özkaynak Yapısı, sermaye akımlarındaki aşağı

yukarı oynaklık artışı, kısa vadeli faizlerdeki hareketlilik ve hisse senedi piyasasında görülen yabancı yatırımcıların hareketleri gibi faktörlerdir.

Para ve bankacılık krizleri için tespit edilen temel belirtiler Tablo 8’de yer verilmektedir.

Tablo 8: Para ve Bankacılık Krizleri: En Belirgin Göstergeler

PARA KRİZLERİ	BANKACILIK KRİZLERİ
Yüksek Sıklıkla Ortaya Çıkan Belirtiler	
• Reel Döviz Kuru • Bankacılık Krizi • Hisse Senedi Fiyatları • İhracat • M2/Uluslararası Rezervler	• Hisse Senedi Fiyatları • M2 Çarpanı • Üretim (GSYİH) • İhracat • Reel Döviz Kuru
Düşük Sıklıkla Ortaya Çıkan Belirtiler	
• Cari İşlemler Açığı / GSYİH • Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar	• Kısa Vadeli Sermaye • Sermaye Girişleri / GSYİH • Cari İşlemler Açığı / Yatırımlar

Kaynak: Mert Ural, Finansal Krizler ve Türkiye, D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi Cilt:18 Sayı:1, Yıl:2003, s.23.

2.6. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler

1900 yıllardan itibaren meydana gelen ekonomik krizler, ülkelerin yaşadıkları yıkıcı savaşlar nedeniyle uygulamış oldukları ekonomi politikalarının bir sonucudur. Son yüzyılda dünyada eşi benzeri görülmemiş iki dünya savaşı yaşanmıştır. Her iki dünya savaşı ve diğer bölgesel savaşlar ve sıcak çatışmalar, savaşların finansmanı ve kaynakların verimsiz olarak kullanımı nedeniyle savaşan çoğu ülkeyi finansal krize sürüklemiştir. Dönemin krizlerinin çoğu, finansal piyasalardaki çöküşler ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler 1980’lerin sonu ve 1990’larda bir yandan finansal liberalizasyonu benimseyerek dünya finansal piyasalarına entegre olmuş, diğer yandan ise enflasyonu düşürerek makroekonomik istikrarı ve sağlıklı büyümeyi yakalamaya çalışmışlardır. Ekonomik gelişme yolunda oldukça istekli olan uluslar risk ağırlıklı büyüme sistemi benimsemekte ve ekonomik krize kapı aralar duruma gelmektedirler.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde iki ana yapısal değişiklik göze çarpmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, düşük ve az oynaklığa sahip fiyatlar genel düzeyi artışları mevcudiyeti, bankaları varlıkları içinde uzun vadeli ve sabit faizli borçların yer almasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin para birimleri istikrarlı ve güçlü bir yapıda olası nedeniyle, döviz olarak borçlanma ciddi boyutta düşüktür. Bunun karşısında, gelişmekte olan ülkelerde fiyatlar genel düzeyi artışları yüksek ve dalgalı seyretmesi, vadesi kısa ve döviz cinsinden borçlanmayı önemli noktaya taşımaktadır.²³⁵ Bu sistemsel farklılık, yaşanan krizlerin finansal deriliği olan gelişmiş ülkeler ile finansal gelişimini tamamlamamış az gelişmiş olan ülkelerde farklı şekilde yansıma ortaya koymaktadır. Zira gelişmiş ülkelerde görülen döviz krizleri ile bankacılık krizleri arasında sıcak bir bağ yoktur.²³⁶

Gelişme aşamasında olan ülkelerde iç finansal yapıda oluşan bir kriz, döviz piyasasını, dış ticaret dengesini ve ülke dış borçlara direk yansıyabilmekte, uluslararası sermaye hareketlerinin etkisi ile döviz kurunda oluşan iki yönlü hareketler de ülke finansal sistemini etki edebilmektedir. Bu tarz bir mekanizmanın gelişmiş ülke finansal sistemlerinde ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, Avrupa’da meydana gelen 1992 ERM krizi sistemine yansımamıştır. Fakat 1982 Latin Amerika, 1994 Meksika, 1997 Asya ve 2001 Türkiye’de yaşanan krizlerinde görülen görüntü, iç piyasalarda dengesizlik ile birlikte, dış kredi geri ödeme servislerinde de problemlere neden olmuştur.²³⁷

Finansal yapının boyutu, gelişmişlik seviyesi ve mali derinliği ülkeler göre farklılık ortaya koymaktadır. Ülke finansal yapıları, “Piyasa Esaslı” ve “Banka Esaslı” olarak iki sınıfa ayrılabilir.²³⁸ Gerçek ve tüzel kişilerce yapılan tasarrufların yatırım alanlarına yönlendirilmesi ve ilgili risklerin yönetilmesi noktasında menkul kıymet pazarları piyasa esaslı finansal yapıda belirleyici pozisyonadadır. Oysaki sermaye paylaşımı, tasarrufların yatırıma kanalize edilmesi, işletmelerin yatırım tercih ve kararlarının incelenmesi ve çeşitli finansal araçlar yoluyla riskin yönetiminde bankalar banka esaslı sistemin öncü kurumlarıdır. Banka esaslı yapının diğer bir göstergesi ise, az

²³⁵ Frederic MISHKIN, 1997, a.g.e., s.72.

²³⁶ Ali ALP, Finansın Uluslararasılaşması, Yapı kredi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2001, s.64.

²³⁷ Ali ALP, a.g.e., s.45-46.

²³⁸ Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R., “Bank-Based and Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons. World Bank Working Paper. 2143, 1999, s.20-23.

sayıda finansal birimin bulunduğu ve sınırlı veya ciddi boyutta kamu yönlendirmesine ve müdahalesine açık finansal varlıklar bulunmasıdır. Bu tarz yapılar genelde finansal derinliğe kavuşmamış ülkelerde rastlanmaktadır. Bu noktadan hareketle, gelişme aşamasında bulunan ülkelerdeki finansal krizleri yapı gereği bankacılık krizi olarak adlandırabiliriz. Bu yaklaşımla, finansal sistem ABD ve Asya tipi olarak iki modelleme de toplanmıştır. İlgili finansal sistemin karşılaştırması Tablo 9’de gösterilmektedir.²³⁹

Her iki yaklaşımdan çıkan sonuç, gelişmekte olan ülkelerin finansal yapılarında bankalar ön planda yer almasıdır. Bunun ana sebebi, üstlendikleri geniş hizmet ağı ve ödeme mekanizmasının bankalar üzerinde dönüyor olmasıdır.

Tablo 9: Finansal Sistem Modellerinin Karşılaştırılması

Konular	ABD	Asya
Finansal Sistem Modellerinin Karşılaştırılması	Önemli	Önemsiz
Hükümetlerin kredi politikalarına olan yaklaşımı	Etkisiz ve Pasif	Etkili ve Aktif
Bankacılık sistemine müdahale / finansal baskı	Yok	Var
İşletmelerin borç/sermaye oranı	Düşük	Yüksek

Kaynak: Frankel, J.F. ve Rose, K.A. (1996). Currency Crashes in Emerging Markets: Empirical Indicators. National Bureau of Economic Research Working Papers. 5437, 1–29.

2.6.1.1907 Yılı Amerikan Paniği ve FED’in Kuruluşu

1907 finansal paniği, borsanın zirve yaptığı 1906’dan dip yaptığı 1907’ye kadar devam etmiş ve devamında panik sonrasında çöküş görülmüştür. ABD’de borsalarında işlem gören hisse senedi fiyatlarında %37 düşüş yaşanmıştır. Bu rakam, 1907 krizinin 20.

²³⁹ J.F. FRANKEL, Regional Trading Blocs. Institute for International Economics, Washington DC, 1997, s.9-18.

yüzyılın en büyük finansal krizlerden biri olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, 25 Banka ve 17 tröst batmıştır

Bu panik, ekonomiyi düzenleyici ve denetleyici kurumların olmaması ve ekonomide oluşan aşırı büyüme sebebiyle meydana gelmiştir. ABD ekonomisi çoğunlukla tarım üretimine dayanıyordu. Paraya olan aşırı miktarda talep faiz oranlarını artırdı. ABD’de hasat zamanı, faiz oranları yükseldi. Yatırımcılar, ellerindeki mevduatlarını bankaya yatırarak yüksek mevduat faiz geliri elde etmeleri neticesinde hisse senedi piyasası değer kaybetti. Bu yansıma banka piyasasına etkiledi. Yatırımcılar, yüksek faiz sebebiyle paralarını bankada tutarlardı. O dönemde merkez bankasının konumunda kurumlar da bulunmuyordu. Para biriktirmek panik boyunca mevduat sahiplerince yapılacak en mantıklı davranış biçimiydi. Altın dayalı kâğıtlar, hazine üzerinde baskı oluşturuyordu. Ulusal Üretim Endeksi, 1906 ve 1907 yıllarında %11 azaldı. 1907 paniğinin oluşum sebeplerinden tröstlerin mali kayıtlarındaki hata ve şirketlerin büyüme oranlarındaki düzensizliklerdi. Tröstler, bu olumsuzluklara rağmen kar elde etmeye devam ettiler. Teminatlandırılmış kredileri ve riskleri dikkate aldılar. Borsada fiyatlar düştüğünde bankalar ve tröstler mudilerden teminat tamamlama talebinde bulundular. Bu kredilerin temerrüde düşeceği çağrısı, tröst şirketleri ve bankaların başarısızlığı oluyordu. Bir hafta sonra Kineckerbocker Tröst şirketi, Lincoln Tröst, Amerikan Tröst ve birçok banka iflas etti. Tröstler ve bankalar yerine mudilerin isteklerini yerine getirmek için borsa simsarlarından paralarını geri istedi. Hisse senedi piyasasındaki aşağı yönlü spiral etki, bankacılık sektörünün dalgalanmasına sebep oldu. Bu periyod boyunca John Pierpent Morgan, ABD hazine sekreteri ile bir araya geldi. Hazine, New York Bankasına piyasaya finansal yardım olarak 25 milyon dolar verdi. J.Rockefeller finansal kurumlara likidite yardımı olarak 10 milyon dolar vermeyi taahhüt etti. J.P.Morgan 25 milyon dolar verdi. Senatör Nebo Aldirich gelecekte krizler ile karşılaşılması için kanuni düzenleme yapılacağını taahhüt etti. Böylece, 23 Aralık 1913 tarihinde Federal Reserve Bank (F.E.D) kuruldu.²⁴⁰

²⁴⁰ Peg HORAN & Ifeanyi T. ONONİWU, Centennial Repeat of History Testing the Veracity of Reinhart Rogoff Model Review of Business,31(1),98-109,1 Nisan 2014, EBSCO Business Source Complete,2010.

2.6.2.1929 Büyük Buhran

Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D)’de ortaya çıkan ve küresel piyasalara yansıyan 1929 Ekonomik krizi bir diğer adıyla “Büyük Buhran” yaşattığı ekonomik ve sosyal etkilere bakıldığında yüz yılın krizi nitelemesi ile dünya kriz tarihindeki yer edinmiştir. Birinci Dünya Savaşı etkisi ile dünyadaki hakim pozisyona gelen ve dünyanın en büyük alacaklısı olan Amerika’da 1921 ve 1929 buhranı arasında otomotiv ve sanayi alanında görülen gelişmeler ardından oluşan pay senetlerindeki spekülasyon ekonomideki hareketliği sağlamasına rağmen 1929 Ekiminde New York Borsası’nın yaşanan şok çöküş insanların servetindeki eriterek toplam harcamaları dibe sürüklemiş ve uzun süren resesyona neden olmuştur.²⁴¹

1930’lardaki yoğun banka iflasları nedeni bankalara hücumun bir yansımasıdır. Bu önemli bir yapısal reforma, Federal Mevduat Sigortası Şirketi’nin (Federal Deposit Insurance Corporation- FDIC) kurulmasına yol açmıştır. Bu kurum banka mevduatlarını sigortalar ve sonucunda 1930 büyük buhranından sonra bankalara pek hücum görülmemiştir. Örneğin; 1940-1979 arasında yaşanan banka iflasları çok daha büyük bir sorun haline gelmeden ortadan kalkmıştır. Bugün günümüzde atıl fonların seviyesinin düşük olmasının iki nedeni vardır. Birincisi mevduatların sigortalanmasının bankalara hücumu azaltması ikincisi ise mali piyasaların ve iletişimin gelişmesi, atıl rezervlerin düşük tutulması yoluyla banka bilanço yönetme maliyetlerinin düşmüş olmasıdır.²⁴²

1928 yılıyla birlikte ilk emareleri görülen ve 1929 yılının sonbaharında ABD’yi vurmuştur. "Kara Perşembe" olarak anılan ve 24 Ekim Perşembe günü meydana gelen çöküşle birlikte borsa dibe vurmuş, kısa bir zaman içerisinde milyarlarca dolar yok olmuştur.

1920, 1923, 1926 yıllarında üç defa daralma meydana geldi. Bu daralmalar ortalama 15 ay devam etti. Oluşan bu daralmalar esnasında bankalar olumsuz etkilendi. Kriz başlarken F.E.D.’e kayıtlı 8000’den fazla banka vardı. Kayıtsızlarla beraber bu

²⁴¹ Abdulkadir BULUŞ ve Esra KABAKLARLI, 1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:19, 2010, s.1-2

²⁴² Rudiger DORNBUSCH ve Stanley FISCHER, Makroekonomi, Çeviri: Salih AK, Mahir FİSUNOĞLU, Erhan YILDIRIM ve Refai YILDIRIM, McGraw-Hill – Akademi Yayınları, 1. Basım, Mart 1998, S.406.

rakam, 16000 civarındaydı. Bu kayıtsız bankacılık sistemi, banka krizlerini oluşumunu sağlayan ortamı yaratıyordu. Bu dönemde bankaların nakit rezervleri sağlam bir yapıda değildi. Gerçekte nakit rezervi iyi olan sadece iki banka mevcuttu. Diğer bankaların rezerv oranları hayaliydi. Bunun anlamı, bankacılık sisteminin kullanılabilir gerçek nakit rezervinin olmamasıydı. Diğer bir kriz nedeni ise kriz öncesinde banka rezervlerini harekete geçirmedeki eksiklikti. Üye olamayan bankaların mudileri bankalara hücum ettiklerinde, bu bankaların kim tarafından kurtarılacağı ayrı bir problem olarak ortaya çıkıyordu. Ulusal para komisyonu bu konular hakkında da yazılar yazdı. Bu dâhil olmayan bankaların F.E.D. sistemine dâhil edilmesi gerekiyordu. 1931 ve 1933 tarihleri arasında ABD bankacılık sistemi seri bölgesel krizler ve iki ulusal kriz tecrübeleri oldu. İlk ulusal kriz, Avrupa'nın finansal krizinin tepe noktasında olduğu ve İngiltere'nin altın standardını bıraktığı 1931 tarihinde meydana geldi. İkinci ulusal bankacılık krizi 1933 tarihinde başladı. Endüstriyel ekonomi daraldı. Federal merkez bankaları, bu durumu düzeltmedi.²⁴³

1930 tarihinde olan ilk bankacılık paniği, likidite azlığı ve bulaşıcılık etkisi ile meydana geldi. Birçok bankalar kapandı. Bankaların bulunduğu yerlerdeki mevduat sahipleri, bankalardan paralarını çekmeye başladı. Panik adım adım yayıldı. Yüzlerce banka kapandı. Bank of United States, krizden kurtulmak için ortak aradı. Bu bankaya F.E.D. yardım etti. Ancak, buna rağmen başarısız olunca battı. F.E.D., değişik eyaletlerde krize karşı harekete geçti. F.E.D., banka ve şirketlere faiz indirimi yaptı ve kredi faiz sürelerini uzattı. İşsizlik arttı ve işletmelerde bocalamalar meydana geldi. Toparlanma çok uzun sürdü.²⁴⁴

2.6.3. 1973 Petrol Krizi ve Finansal Yansıması

Dünyada 1900 yılların başında enerjinin %71'i kömürden sağlanırken, yüzde 2'si petrolden sağlanmaktaydı. Fakat hem içten yanmalı motorların ön plana çıkması ve otomobil kullanımının yaygınlaşması, hem de kömüre nazaran petrolün daha düşük üretim maliyetlerine bulunması ve kömüre göre geniş kullanım alanlarına sahip olması

²⁴³ G. Richardson, Banking Crisis and Federal Reserve as a Lender of Last Resort during the Great Depression, NBER, Reporter,(3),7-10,15 Nisan 2014, EBSCO Business Source Complete, 2013, s.7-8

²⁴⁴ G. Richardson, a.g.e., s.9-10.

gibi faktörlerden ötürü petrol, talep edilen bir enerji olarak öne çıkmıştır. 1950’li yıllara gelindiğinde petrol, bir önceki yüzyılın temel enerji kaynağı olan kömürün yerini almaya başlamıştır. Bu dönemde dünya da kullanılan enerjinin %37’si kömürden oluşurken petrolün oranı %36 seviyesine çıkmıştır. 1950’li 1960’lı yıllarda petrolün ucuz bir enerji kaynağı olması sayesinde yüksek ekonomik büyüme oranlarına ulaşılmıştır. Özellikle 60’lı yıllarda endüstrileşen ülkelerde petrole olan bağımlılık büyük bir artış göstermiştir. Petrol çıkarımında 1965 yılından sonra görülen yükselişin etkisi ile petrol arzı talebe göre artış göstermiş; bu sebeple piyasada ortaya çıkan düşük ve istikrarlı petrol fiyatları petrolün endüstriden ulaştırmaya pek çok sektörde kullanılmasını teşvik etmiştir. 1961 ve 1970 yılları arasında sosyalist ülkeler hariç dünya petrol tüketimi %97’nin üzerine çıkmıştır. Bu durum bize petrolün, krizin önce ekonomik büyümenin en önemli kaynağı konumuna oturmuştur. 1972 yılında petrolün dünya enerji tüketimindeki payı %46’ya krizin başlangıç senesinde 1973’te ise %53’e çıkmıştır.²⁴⁵ Bu dönemde özellikle Batı Avrupa ve Japonya petrole bağımlı hale gelmiştir.

Tablo 10: Petrol Tüketiminin Global Enerji Tüketimindeki Oranı

	ABD	BATI AVRUPA	JAPONYA
1955-1960	% 47.75	% 29.75	% 32.75
1965	% 44.10	% 51.50	% 71.90
1970	% 44.60	% 61.20	% 74.10
1973	% 47.20	% 63.90	% 80.30

Kaynak: Cenk Pala; Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)’nın Kökenleri, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Sayı 9, 1993, s. 71

Tablo 10’a bakıldığında ABD’nin petrol ithalatına Batı Avrupa ve Japonya’dan daha az gereksinim duyduğu görülmektedir. ABD daha az miktarda enerji tüketmekte, Japonya ve Batı Avrupa’ya oranla daha az petrol ithal etmekteydi. ABD’nin daha az petrol ithal etmesinin nedeni yeterli oranda ulusal enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. 1970 yılına gelindiğinde ABD’de petrol üretiminin %22’sini ithalat kanalıyla sağlanırken 1973’e gelindiğinde %35’e ulaşmıştır. Batı Avrupa ve Japonya bakıldığında hem 1970’de

²⁴⁵ Cenk PALA, “Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)’nın Kökenleri”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Sayı 9, 1993, s.70.

hem de 1973’de petrol talebinin tümü ithalat yoluyla karşılamaktadır.²⁴⁶ ABD, Orta Doğu ve Kuzey Afrika petrolüne diğer ülkelere göre daha az bağımlı olduğu için daha avantajlı bir durumdaydı.

1973 petrol krizinin sebebi, Arap-İsrail Savaşı’nın patlak vermesi şeklinde düşünülse de bunun başka sebepleri de vardır. 1950’li yıllardan itibaren ham petrol çıkarma tekeli, batı kapitalist devletlerin elinde bulunmaktaydı. Bu durum, daha sonra Arap ülkelerine rahatsızlık verdi. Ayrıca, petrol sahibi ülkeler, kapitalist ülke şirketlerinin hisselerini kamulaştırdı. Arap-İsrail savaşlarında, ABD ve İngiltere’nin İsrail’i desteklemesi, petrolün silah olarak kullanılmaya başlamasını doğurdu. Petrol sahibi ülkeler; Petrol İhraç Eden Devletler Örgütü’nü (OPEC) kurdu. 1973 petrol krizinde dengeleyici rol oynayan ve OPEC’e üye olmayan İran’da ise Şah devrildi. Yeni kurulan İslam Devleti’nin Batı devletleriyle ilişkilerini sınırlandırması ikinci bir petrol krizine sebep oldu.²⁴⁷

Tablo 11: Ham Petrol Fiyatları, (1973-1979)

YILLAR	HAM PETROL VARİLİ FİYAT ARALIĞI (ABD DOLARI)
1973	2.41-4.41
1974	10.95-11.59
1975	10.46-11.51
1976	12.09-12.70
1977	13.34-22.00
1978	26.00-31.33
1979	32.00-34.00

Kaynak: Panikar, P,G,K,(1991), Oil: From Crisis to Crisis, Economic and Political Weekly, Vol. 26, No. 9/10 (Mar. 2-9, 1991), pp. 479-481,15 Nisan 2014,JSTORE

Tablo 11’e bakıldığında ham petrolün varil fiyatı uluslararası piyasalarda 2.41 ABD dolarından başlayarak istikrarlı bir şekilde yükseldi ve 1979 yılında 34 dolara ulaştığı görülmektedir.

Petrol fiyatlarının yükselişi ile birlikte petrol ihracatçısı ülkelerde ciddi bir fon fazlalığı ortaya çıkmıştır. Bu fon fazlalığı uluslararası finans sistemi yoluyla birçok

²⁴⁶ Çenk PALA, a.g.e., s. 71.

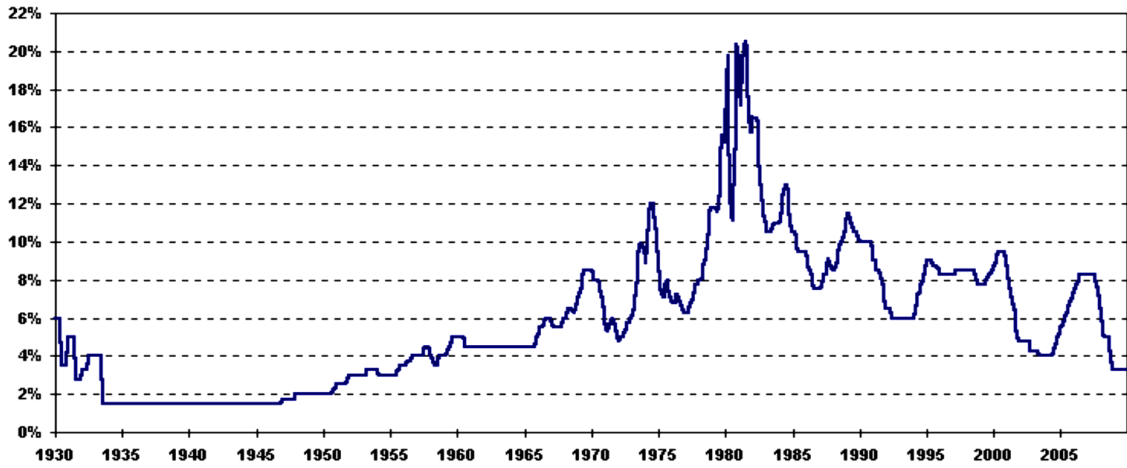
²⁴⁷ F. ARMAOĞLU, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988, 1.Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994, s.355-366

gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye eurokredi şeklinde borç olarak akmıştır. Bu kredi ülkelerin dış ödeme açıklarının finansmanında temel kaynak olmuştur. 1979 sonrası 1982 kadar uluslararası kredi hacmine ciddi bir artış olmuştur.²⁴⁸

2.6.4. Latin Amerika Borç Krizi

Latin Amerika krizleri konusunda yapılan çalışmalarda 1982 yılı Latin Amerika borç krizi, 1994 yılı Meksika krizi, 1995 yılı Arjantin krizi ve 1999 yılı Brezilya krizi olarak dört grupta analiz edilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllara gelindiğinde bu krizlerin yoğunlaşmasının sebebi ise, 1990'lı yıllardan başlayarak uluslararası sermaye akımlarının gelişmekte olan ülkeler içinde özellikle Latin Amerika'ya yoğunlaşmasıdır.²⁴⁹

Latin Amerika borç krizi, temelde ödemeler dengesini etkileyen faiz maliyetlerinden kaynaklanmıştır. Bunun nedeni, 1976-1981 yılları arasında ABD'deki en düşük faiz oranının (prime rate) %6'dan %20'ye çıkarak yatırım portföylerinde değişikliklere yol açması, böylece emtia fiyatlarında eşzamanlı bir düşüş yaşanması nedeniyle çoğu ülkenin ödemeler dengesinde açığa neden olmasıydı.²⁵⁰

Grafik 6. ABD'deki Yıllık En Düşük Faiz Oranı (1930-2000)

Kaynak: Oscar UGARTECHE, Public debt crises in Latin American and Europe: A comparative analysis. Real-World Economics Review, (67), 2014, p.102.

²⁴⁸ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası Finans, a.g.e., s.304.

²⁴⁹ Paul KRUGMAN, Fluctuations, Instability, and Agglomeration. National Bureau of Economic Research Working Papers. 4616, 1994, s.9.

²⁵⁰ Oscar UGARTECHE, Public debt crises in Latin American and Europe: A comparative analysis. Real-World Economics Review, (67), 2014, pp.97-116.

1970’li yıllara kadar Meksika, finansal borçlar konusunda çok dikkat ediyordu. Ancak, ekonomik büyümeyi yeterli görmüyorlardı. 1970’li yıllardan itibaren sıkı para ve maliye politikası kayboldu. Meksika’da büyük petrol yatakları bulundu. Bulunan petrol yatakları, Meksika’da refah ve gelir artışına neden oldu. Yabancı bankaların açmış olduğu krediler arttı. Ekonomik büyüme başladı. Ekonomiye çok fazla yabancı kaynak ve para aktı. Ekonomide yaşanan sorunlar göz ardı edildi. 1982 yılında Meksikalı hazine yöneticilerinden oluşan bir heyet ABD’ye gitti ve borçlarını ödeyemeyeceklerini ABD Maliye yetkililerine bildirdi. Bu olaydan haberdar olan bankalar, kredilerini aniden kesti ve verilen kredileri geri çekmek için başvuruda bulundular. Kriz, bütün Latin Amerika ülkelerine ve diğer ülkelere hazla bulaştı.²⁵¹

70’li yılların yarısından itibaren “petrodollars” şeklinde ifade edilen spekülâtif varlıkların merkez konumu noktasına gelen Latin Amerika’nın 1982 yılında bir dış borç krizi ile yüzyüze gelmesinin ana sebebi, bu devletlerin gelişmiş ülke finans piyasalarından aldıkları fonların, Brezilya ve Meksika’da uzun süredir ciddi boyuttaki bütçe açıklarının finanse edilmesinde, Arjantin’deki uygulamada ilgili fonlar özel sektöre borç sunumunda kullanılmasıdır.²⁵²⁻²⁵³

Uruguay, Şili, Kolombiya ve Arjantin’in finansal piyasalarında Latin Amerika borç krizinin ciddi boyutta yansımaları görülmüştür. Arjantin’de 1980 ve 1982 döneminde özel sektör ticaret bankaların en büyük olanları ve 42 küçük ve orta ölçekli finansal kuruluş sistem dışına çıkmıştır. Şili’de hacimsel boyutu yüksel olan 11 adet finansal kuruma fonlama yapılmıştır. Krizin bir yıl içinde genişlemesi sonucunda 7 kurum iflas etmiş ve bankalar devlet tarafından geri alınmış ve iki kurumun faaliyetlerine son verilmiş, diğer 5 âdetinin çözümlemesi yapılarak küçük yatırımcılara ve özel emeklik kurumlarına devredilmiştir. Uruguay’da ise Merkez Bankası mevduat sahiplerini güvence vermek maksadıyla problemlili bankaların geri alma işlemini öncesinde mali yapılarının

²⁵¹ Paul KRUGMAN, Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz, Çeviri: Neşenur Domanıç, Literatür Yayınları, İstanbul, 2010, s.21-25.

²⁵² Sebastian EDWARDS, Interest Rate Volatility, Capital Controls and Contagion. NBER Working Paper. 6756, 1998, p.5.

²⁵³ M. Feldstein, Economic and Financial Crises in Emerging Market Economies: Overview of Prevention and Management. National Bureau of Economic Research Working Papers. 8837, 2002, p.18.

onarılması ve kötü kredilerinden arındırması şartıyla yurtdışına satışını onay vermiştir. Kriz bütün politik ve finansal uğraşlara karşın 1986 yılına kadar süre gelmiştir.²⁵⁴

Latin Amerika ülkeleri finansal sistemlerini daha da güçlendirerek ekonomik yatırımlarını etkin ve verimli yürütmek amacıyla 1980’den 1990’li yıllara gelen süreçte birçok reformu uygulamaya koymuşlardır. Gerçekte bu süreçte borç batağına saplanmış hükümetlerin elinde çok fazla olasılık mevcut değildi. IMF’den kredi kullanabilmek amacıyla yapısal reformlar olarak adlandırılan ve ulusal ekonominin dışa açılmasını ve finansal liberalizasyon amaçlayan politikaların hayata geçirilmesi zorunludur. Bunun yanı sıra küresel piyasalarda Güney Kore, Çin ve Malezya gibi kredibilitesi iyi durumda olan bazı Güney Doğu Asya ülkesi dışında, küresel finans birimlerinin gelişme aşamasında bulunan ülkelere borç vermeyi bırakmaları, Bu koşullar içinde finansal regülasyonların uygulanması zorunluluk haleni sokmuştur.²⁵⁵

Arjantin, Sili ve Uruguay 1980’li yıllara gelindiğinde cari açık sorununu çözmek için yerel para birimlerinde ciddi oranda devalüasyon yoluna gitmişlerdir. Bunun sonucunda dolar kredisi olan bankalar ve şirketler iflas etmişlerdir. Arjantin ve Sili’de gerek kurtarma programlarının sonucunda aşırı parasal büyüme gerekse de uygulanan yapısal uyum politikalarının devamlılığının olanaksız bir hal alması hükümetleri tekrar finans piyasalarını kontrol altına alma zorunluluğuna itmiştir. Ancak bu politikalar uzun süre devam etmemiş ve her iki hükümet tarafından tekrar finansal liberalizasyon uygulamalarına geçilmiştir. İlk olarak finansal yapısı kötü sisyal veren bankalar kamulaştırılmış ardından tekrar özelleştirme yoluna gidilmiştir. Arjantin ve Sili de uzun sürece yayılan mali reform programı hayata geçirilmiş, etkin bir mali gözetim ve denetim sistemi oluşturmaya çalışılmış olmasına rağmen, yeterli sayıda eğitimli uzmanın bulunmaması, gözetim sistemindeki sorunlar veya yasal boşlukları ya da siyasi sebeplerle

²⁵⁴ Bülent GÜLOĞLU ve Ender ALTUNOĞLU, “Finansal Serbestleşme Politikaları Ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya Ve Türkiye Krizleri”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, N.27, (Ekim 2002), s. 6-7.

²⁵⁵ Bülent GÜLOĞLU ve Ender ALTUNOĞLU, Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizle: Latin Amerika, Meksika, Asya Ve Türkiye Krizleri, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 27, 2002, s.111.

denetim noktasında karşılaşılan engellenmeler neticesinde bu ülkelerde verimli bir denetim yapısının hayata geçirilememiştir.²⁵⁶

2.6.5.1992 Avrupa ERM Krizi

Doğu-Batı Almanya birleşmesi sonrası ülkenin belirlediği hedefleri değiştirmede isteksiz davranması, diğer Avrupa ülkelerinin Almanya'nın odak noktasını oluşturduğu kur sistemine ilişkin yapılması amaçlanan değişiklikleri kabul etmemeleri politik sorunları da beraberinde getirmiştir. 1992'nin Eylül ayında Avrupa Döviz Kuru Sistemi'ne (ERM - European Exchange Rate Mechanism) üye olan ülkeler arasında ciddi seviyelerde kur farklılıkları oluşmuş, ülkeler para birimlerinin değerini koruma amaçlı döviz kuru politikaları uygulamamaya başlamıştır. Neticede ülkeler, üyesi oldukları Avrupa Para Sistemi'nin (EMS - European Money System) ortak politikaları çerçevesinde uygulamakta oldukları düzenlemeler yerine tek başlarına büyük devalüasyonlar gitmeye başladılar.²⁵⁷

Tablo 12: ERM Ülkelerinin GSYİH İçinde Bütçe Açıkları ve Borçlarının Oranı (1991-1995)

	Bütçe Açığı/GSYİH (%)					Borç/GSYİH (%)				
	1991	1992	1993	1994	1995	1991	1992	1993	1994	1995
Almanya	3,3	2,9	3,3	2,5	2,3	42,7	47,3	51,8	54,6	62,5
İngiltere	2,6	6,1	7,9	6,5	4,2	35,5	41,4	47,4	51,6	52,4
Fransa	2,2	4,0	6,1	6,0	5,0	41,1	45,6	52,9	56,8	59,5
İtalya	10,2	9,5	9,6	9,0	7,8	103,9	111,4	120,2	122,6	122,1
İspanya	4,9	4,2	7,5	6,6	6,2	49,9	53,0	59,4	63,5	66,5
Portekiz	6,5	3,3	7,1	5,7	5,4	62,2	63,2	67,8	70,4	70,8
Finlandiya	1,5	5,8	7,9	5,5	5,0	23,2	42,7	56,2	62,7	69,1
Belçika	6,5	6,6	6,6	5,3	4,3	132,6	134,4	141,3	140,1	138,3

Kaynak: Barry Eichengreen, (2015). The Irish Crisis and the EU from A Distance, p.51. <https://www.nber.org/papers/w8035.pdf> (19.05.2019).

Bütçe açıklarını, borçlarını ya da her ikisinin GSYİH içindeki payını düşük tutmayı başaramayan ERM ülkelerinde sorunlar başlamış; önce İngiltere, ardından

²⁵⁶ Bülent GÜLOĞLU ve Ender ALTUNOĞLU, a.g.m., s.112.

²⁵⁷ Willem Hendrik BUÏTER, Giancarlo CORSETTİ and Paolo A. PESENTİ, Interpreting the ERM crisis: Country-specific and systemic issues. Discussion Paper Series Centre for Economic Policy Research London, 1998, <https://ideas.repec.org/p/cep/cepdps/dp0321.html>

Finlandiya ve İtalya gibi ülkeler döviz kurlarını ERM tarafından belirlenen uygun bant içinde tutamayarak ERM'den ayrılmışlardır.²⁵⁸

Avrupa ERM Krizi; Alman Markı'na yönelen spekülasyon saldırılarla birlikte uygulanmaya çalışılan önlemlerdeki yetersizliğe karşı Fransa Merkez Bankası ve Bundesbank'ın ortak kararıyla kur dalgalanma marjının $\pm\%15$ 'e çekilmesiyle EMS sisteminde kalan kurların ABD doları karşısında devalüasyonuna izin vermesiyle sonlanmıştır.²⁵⁹

Avrupa Para krizi İngiltere'nin kendi para birimi olan Pound Sterling'i European Exchange Rate Mechanism (ERM) belirlediği alt limitten daha değerli tutamamasını şart koşuyordu. Popüler olmayan Avrupa Birliği'nin parasal siyasi bütünleşme çabalarının yattığı politik ortam ve spekülasyon saldırıların sonucu yaşanan “Kara Çarşamba”, 16 Ekim 1992'de İngiltere'nin ERM'den çıkmasına sebep olacaktı. Ünlü spekülasyon yatırımcı George Soros İngiliz para biriminin ERM'nin şart koştuğu bandın altına düşeceğini bekleyerek ciddi miktarda Sterling alımı yapmıştır. Kara Çarşamba günü İngiltere Pound'un değerini arttırmak faiz oranının $\%10$ 'dan $\%12$ 'ye çıkartınca, spekülasyon saldırı başlamış, ERM anlaşmasının tüm Sterling satma taleplerini kabul etmek zorunda olan İngiltere her teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Nihayetinde spekülasyoncuların ellerindeki stokların bitirilip Sterling'in değerinin yükseltilemeyeceği kararına varılmış ve aynı gün içerisinde İngiltere'nin ERM'den çıkma kararı olarak, faizleri tekrar $\%10$ 'a çekmesine sebep olmuştur.²⁶⁰

2.6.6.1994 Meksika (Tekila) Krizi

1980'li yılların yarısına gelindiğinde Meksika hükümeti kamu maliyesini disipline almak için yola çıkmış ve bunu özelleştirme programları ve ciddi boyutta finansal reformlar takip etmiştir. Aynı zamanda yurtdışı piyasalardan elde ettiği kredileri yapılandırmış ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasını (NAFTA) dâhil olarak uluslararası ticaretini serbest hale getirme noktasında ciddi adımlar atmıştır. 1982'de

²⁵⁸ Barry EICHENGREEN, The EMS Crisis in Retrospect (NBER Working Paper Series No. w8035). National Bureau of Economic Research. Cambridge, 2000. <http://www.nber.org/papers/w8035.pdf> (19.05.2019)

²⁵⁹ Nurdan ASLAN ve Nuray Terzi, “Küresel Finans”, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2013, s.328-329

²⁶⁰ Didar ERDİNÇ, “European Exchange Rate Mechanism (ERM)”, 2007, Erişim Tarihi: 19.05.2019 p.5. [http://home.aubg.bg/faculty/didar/EUR324/European%20Exchange%20Rate%20Mechanism\(ERM\).doc](http://home.aubg.bg/faculty/didar/EUR324/European%20Exchange%20Rate%20Mechanism(ERM).doc)

kamulaştırılmış olan 18 banka 1990’li yıllarda iki senelik zaman diliminde özelleştirme programına alınarak özel sektöre devredilmiştir. Ayrıca Meksika’da da Latin Amerika ülkelerinde yaşananlara benzer şekilde faizler serbest piyasaya açılmış, kredi alanındaki sıkı kredi politikalarından vazgeçilmiş ve bankaların nakit tutma zorunluluğu kaldırılmıştır.²⁶¹

Meksika ekonomisi 10 yılı aşkın süredir çok düşük büyüme ve yüksek bir enflasyona maruz kalmışken yapılan düzenlemelerin etkisi ile ekonomik ivmesi hızlanmıştır. 1989 yılından 1994 yılına kadar geçen sürede, sabit fiyatlarla GSYİH yılda ortalama % 4 büyüme yakalamış ve 1993 yılsonuna gelindiğinde yirmi yıldan beri enflasyon oranı ilk defa % 10’da altına düşmüştür. İstikrarlı ve sürdürebilir ekonomik büyüme Meksika’nın tarihsel anlamda bakıldığında karşılaşmadığı tutarda dış sermayenin ülkeye yönelmesine imkân vermiştir. Ancak hızlı artan yabancı sermaye hareketleri toplam harcamaları şişirerek, pay senetlerinin ve gayrimenkul varlık fiyatlarının artmasını sağlamıştır.²⁶²

1994 Aralık ayında Meksika yaşanan kriz panik şeklinde meydana gelmiştir. Meksika hükümetinin çıkardığı hazine varlıklarındaki faizin yüksek olması, Meksika’nın uzun vade de borçlarını ödeyebileceği gösteren tüm belirtilere rağmen dış yatırımcılar anında yatırımlarını durdurmuşlardır. Bunun sebebine bakıldığında dış fon sahiplerinin ilerleyen aylarda enflasyonun yükseleceğine dair bekleyişler devam ediyor olması ve Meksika’nın borçlarını geri ödemekte zorlanacağına dair oluşan beklentiler etkili olmuştur.²⁶³

Bankaların kredi varlıklarında görülmeye başlayan kötüleşme sebebiyle 1995 yılından itibaren kredileri kullandırım artış hızı ciddi boyutta düşüşe geçmiştir. 1994 yılı Aralık ayında Meksika hükümetinin döviz kuru bandını %15 oranında genişletme sonrasında, pezo beklentiler üstünde değer kaybetmeye başlamış, ulusal döviz rezervleri iki gün gibi kısa sürede 5 milyar dolar çözülmüştür. Bu tedbirlerin yetersiz kalacağı

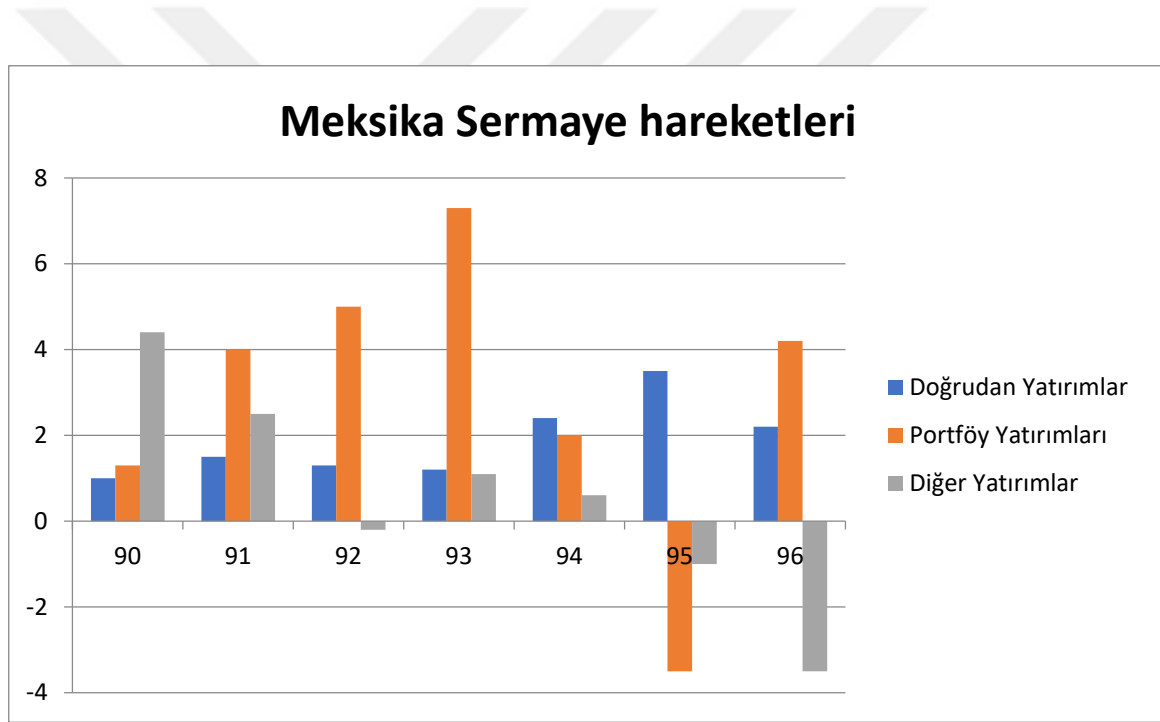
²⁶¹ Bülent GÜLOGLU ve Ender ALTUNOGLU, a.g.m., s.113-114.

²⁶² O. MARTINEZ“ Les Enseignement de la Crise Mexicaine et le Redressement de l’Asie” , Finance&Développement, 1998, s.6-9.

²⁶³ Jeffrey D. SACHS, Aaron TORNELL ve Andres VELASCO, (1996). Financial Crises In Emerging Markets: The Lessons from 1995. Harvard Institute of Economic Research Working Papers. 1759, 1996, pp:15

düşünülecek 22 Aralıkta ulusal parası pezoyu dalgalı kura geçirmiştir. Bu durum faizlerin hızlıca yükselmesine neden olmuş ve bankaların portföylerinin bozulmasını hızlandırmıştır.²⁶⁴

Meksika'daki kriz, bölge ülkelerine duyulan güvensizliğin yansıması ile diğer Latin Amerika ülkelerine de sıçramışa ve diğer ülke hisse senetlerinde aşağı yönlü ciddi hareketler görülmüştür. Kriz yayılarak gelişmekte olan diğer ülkeleri de etki etmiş ve 1995 yılının ilk çeyreğinde Uluslararası Finans Şirketinin (IFC) bileşik endeksi %15 oranında değer kaybı yaşamıştır.²⁶⁵

Grafik 7. Meksika'nın Sermaye hareketleri (GSYİH'nin yüzdesi olarak)

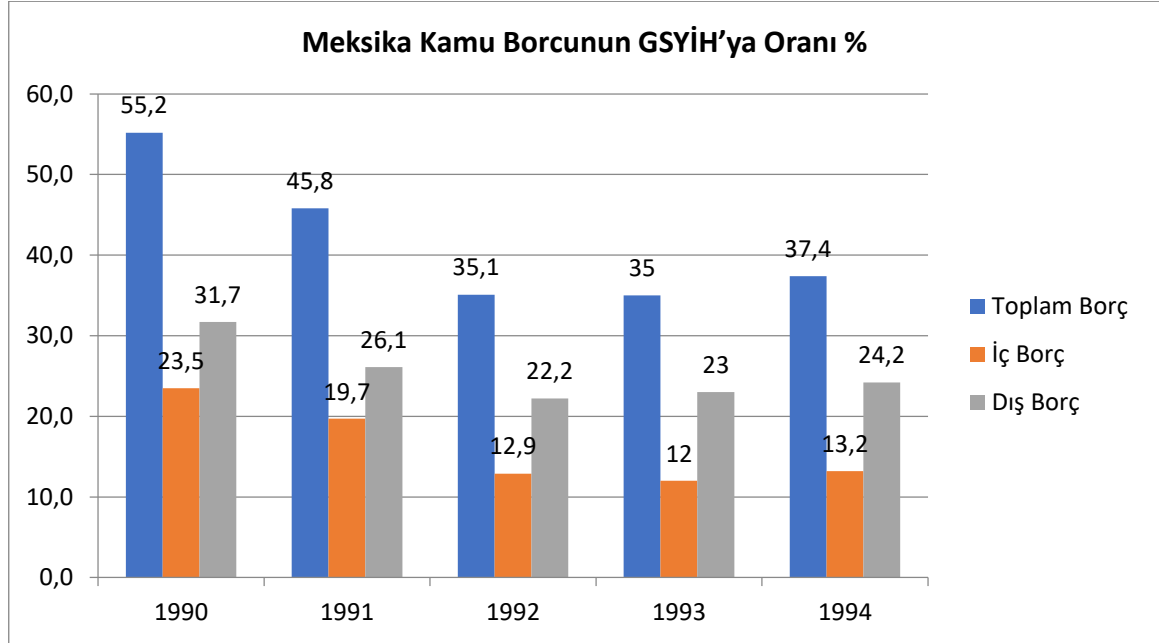
Kaynak: International Monetary Funda (1998), International Financial Statistics, Washington, D.C.

Kriz öncesinde Meksika ekonomisine yabancı sermaye girişi hızlanırken, krizin etkisi ile Meksika'ya yönelen kısa vadeli fonlarda düşüş yaşanmış ve 1995 yılında Meksika finans piyasalarından aşağı yukarı 3.4 milyar Amerikan doları portföy yatırımı

²⁶⁴ Bülent GÜLOGLU ve Ender ALTUNOGLU, a.g.m., s.116

²⁶⁵ International Finance Corporation, IFC, (1996-1999), Emerging Stock Markets Factbook, Washington, D.C.

ülkeyi terk etmiştir. 1993 yılına gelindiğinde 25 milyar Amerikan doları seviyesindeki 1994 yılında Merkez Bankası rezervleri, yaklaşık 6 milyar USD kadar düşmüştür.

Grafik 8. Meksika Kamu Borcunun GSYİH'ya Oranı (1990-1994)

Kaynak: Jeffrey D. SACHS, Aaron TORNELL, ve Andres VELASCO, The Collapse of the Emicin Peso, Working Paper No.5142, Haziran 1995, s.40

2.6.7.1997 Güneydoğu Asya Krizi

1995 yılında Meksika'da ve Güney Asya'da 1997-1998 yıllarında yaşanan krizler Latin Amerika'daki krizlerden gere farklı olarak makroekonomik istikrarın görece oluşturulduğu bir zeminde meydana gelmiştir. İki ülkede de ekonomik durum, gelişmekte olan birçok ülkeye örnek verilecek derece de olumlu bir görüntü vermekteydi. Diğer ifadeyle gerek Meksika'da gerekse Güney Doğu Asya ülkesinde olan Endonezya, Güney Kore, Filipinler, Malezya ve Tayland diğer ülkelerde görülen büyük boyutta bütçe açıklarına sahip değildiler ve fiyatlar genel düzeyi oldukça düşük seyrediyordu.²⁶⁶

Asya ülkelerinin kriz öncesi sürecine bakıldığında, ciddi boyutlara ulaşmış makroekonomik sorunlar göze çarpmamaktadır. Ancak, firmalara kullandırılan kredilerdeki hızlı yükseliş ve bunun sonucunda şirketlerin bankalara olan kredilerinin

²⁶⁶ Bülent GÜLOGLU ve Ender ALTUNOGLU, a.g.m., s.113

büyümesi, reel olarak ulusal paranın aşırı değerlenmesi, ödemeler dengesi açığının yükselmesi ekonomik gidisin yön değiştirmesi gerektiğini düşüncesini ön plana çıkarıyorsa, bu belirtiler ile ciddi bir krizi gerçekleşmeden tahmin etmek için tek başına yeterli göstergeler içinde yer almamaktadır.²⁶⁷

Tablo 13: Özel Sektöre Kullandırılan Krediler(GSYH'nin %)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Meksika	20,6	26,5	33,2	37,3	46,3	35,00	16,2	12,7
G. Kore	56,8	56,8	56,8	57,9	60,6	60,8	65,7	73,9
Endonezya	50,6	50,7	47,9	40,5	52,6	53,7	55,8	61,1
Malezya	71,4	76,9	75,0	75,8	77,5	87,1	93,6	107,1
Filipinler	19,3	17,8	20,6	26,4	29,2	37,5	48,6	55,9
Tayland	64,3	67,7	72,9	79,9	91,7	84,2	84,3	116,3

Kaynak: International Monetary Funds(1998), International Financial Statistics Washington, D.C.

Tablo 13’de görüldüğü üzere başta Malezya ve Tayland verilerinde görüldüğü gibi krizi yaşayan beş Asya ülkesinde özel kesime verilen krediler 1996 - 1997 yıllarında GSYH nazaran daha fazla yükselmiştir.

Kriz, Asya ekonomilerinde görülen yirmi yıllık ekonomik büyümenin sonucunda meydana geldi. ASEAN 5 (Association of Southeast Asian Nations) ülkeleri olan Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland kriz öncesinde ortalama yıllık %8’lik büyüme oranına yakalamışlardı. Kriz öncesi süreç incelendiğinde kişi başına düşen gelir, Güney Kore’de on, Tayland’da beş, Malezya’da dört kat artış göstermişti. Asya ülkelerine 1996 yılına kadar gelişmiş ülkelerden 100 milyar ABD doları sermaye girişi oldu. Bu ekonomik büyüme performansı dikkat çekici bir başarıydı. Asya ekonomileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından dünya ekonomik büyümesinin motorunu oluşturdu.²⁶⁸

Asya ülkelerinin yabancı sermayeyi cazip gelmesi ve gelişmiş ülkelerde yatırım getirisinin düşük olması ile 1990-1995 yılları arasında sermaye akışında değişimler yaşandı. Avrupa ve Amerika’da hisse senedi fiyatları artmasına rağmen yatırımlar

²⁶⁷ P. PORET, “ Les Flux de Capitaux: Leçons d'Asie ” L'observateur de l'OCDE No: 214, 1998, s.39-42.

²⁶⁸ Stanley FİSCHER, (1998). The Asian Crisis: a view from the IMF, Journal of International Financial Management&Accounting,9(2), 16 Mayıs 2014, EBSCO Business Source Complete, 1998, s.167-168.

azalması ile yabancı fonlar daha iyi yatırım olanakları aramaya koyuldu. Meksika Krizi'nin ortaya çıkması ile yaşanan kısa süreli spekülâtif sermaye çıkışında tercih edilen Doğu Asya Ülkeleri oldu. ASEAN-5 ülkeleri, kendi kur rejimlerini ABD dolarına endekslemişlerdi. 1995 tarihinde ABD doları, Japon Yeni karşısında değer kazandı. Bu gelişmeler sonucunda dış borç yükleri artışlarla enflasyon oranında da önemli artışlar yaşandı. Böyle bir ortamda, yabancı sermayenin ülkeye olan güvenini kaybetmesi ve sermaye girişlerinin azalması, Tayland'da kriz yarattı.²⁶⁹

Tayland para birimi Baht 1997 yılında büyük bir devalüasyona uğradı. Bu devalüasyon Malezya, Singapur, Güney Kore, Filipinler, Endonezya, Rusya ve Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerini tehdit edecek büyüklükte bir krizi tetikledi.²⁷⁰

Meksika'da yaşanan krize benzer Asya'da da ulusal paralar reel olarak değerlendirilmiş, kısa vade de dış borç stoğu artmış, ödemler dengesinde yaşanan bozulma döviz piyasasında ciddi boyutlarda baskı, belirsizlik ve tutarsızlıklara yaratmıştır. Bu piyasa şartları altında uygulanan döviz kuru politikalarının uzun soluklu devam ettiremeyeceği kanaati hakim olmuş ve döviz kurlarına yönelik spekülâtif ataklar hızlanmıştır. Bunlara ilave, Asya ülkelerinin görece pahalı duruma düşen ihraç malları etkisiyle ihracatın düşmesi, cari işlemler açığının yükselmesi ve bankaların çok fazla fonlama yaptığı inşaat piyasasında, konut değerlerinin hızla düşüşe geçmesi sebebiyle donuk kredilerin banka bilançolarındaki payın gidrek artışı dâhil olunca, Asya ülkeleri devalüasyona yönelmek durumunda kalmışlardır. Ulusal paradaki değer kaybının önüne geçmek için faizlerin yükseltilmesi borç maliyetlerini artırmış ve kur atakları müdahale amaçlı uluslararası döviz rezervlerin başvurulması da Asya ülkelerindeki döviz kuru uygulamalarının başarısız olmasının önüne geçememiştir.²⁷¹

1997-98 Asya Krizinin nedenleri hakkında iki farklı hakim görüş karşımıza çıkmaktadır. İlk yaklaşıma, finansal karmaşanın asıl sebebi beklentilerde oluşan ani değişiklik ve güven kaybıdır. 1990'ların ortalarında bazı bölge ülkelerinin

²⁶⁹ George JOFFÉ, The East Asian Crisis, Geopolitics and International Boundaries, 2: 3, 1-13, DOI: 10.1080/13629379708407596,5 Şubat 2014,Taylor& Francis, 2007, s.1-3.

²⁷⁰ Joseph E. STİGLİTZ, (2006). Küreselleşme büyük hayal kırıklığı,(4.üncü baskı), (A, Taşçıoğlu ve D.Vural. Çev.), Mart Matbaacılık, (Orijinal Yayın Basım:2002), 2006, s.111.

²⁷¹ Bülent GÜLOGLU ve Ender ALTUNOGLU, a.g.m., s.118

makroekonomik performansında kötüleşmeler yaşanmışsa da, 1997 de yaşanan krizin daha derin hissedilmesi ve diğer bölge ülkelerine hızla yayılması göz önünde bulundurulduğunda yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılarda oluşan panik ve IMF' in hatalı politika yanıtları asıl sebep olarak karşımıza çıkar. İkinci görüş ise krizin, bölge ülkelerindeki yapısal ve politik çarpıklıkların bir yansıması olduğu ve var olan temel makro dengesizliklerin krizi tetiklediği görüşüdür. Kriz başladığında piyasanın bu duruma aşırı tepkisi, sürü şeklinde bir paniğe kapılması, döviz kuruna baskı, varlık fiyatları ve ekonomik aktivite de yaşanan kötüleşmelerin başlangıcı da gene yapısal sorunları olan güçsüz ekonomidir.²⁷²

Asya ülkelerinde finansal derinliği olmayan bir bono ve hisse senedi piyasası mevcuttu. Bu mevcut piyasada finansal aracılık hizmetlerinin büyük çoğunluğu bankalar aracılığı ile yürütülüyordu.

Yaygın olan sistem yurtiçi bankaların yurtdışı bankalardan ödünç aldığı fonları yurtiçinde faaliyet gösteren firmalara aktarması idi. Bu yüzden firmaların içine düştüğü finansal zorluklar, geri ödenmeyen fon miktarını artırarak bankaları kısa vadeli yabancı borç ile başbaşa bırakmış, bankacılık sistemine dair kurumsal ve politik eksiklikleri ön plana çıkarmıştır. Gerçekten de bölge ülkelerinde krizden önceki dönemde zayıf, kırılğan, kötü yönetilmiş ve zayıf düzenlemelere sahip bir bankacılık sistemi mevcuttu. Üzerine bölge ülkelerinde 1990 yıllar boyunca oluşan aşırı borç verme durumu mevcuttu. Ödünç verilen miktarın yanında finansal sisteme dair asıl problemlerden biri de banka ve bankadışı finansal kurumların ödünç verdiği fonların düşük kalitede olması idi. Fonların önemli bir kısmı karlılığı belirsiz projelere veya mevcut finansal varlıkların spekülasyon satışı üzerine kurulmuş operasyonlara aktarılıyordu. Daha önce riskli ve düşük performanslı projelerde aşırı yatırım olduğu üzerinde durmuştuk. Ödünç verilen fonların kalitesini hakkında fikir vermesi açısından 1996' da geri ödenmeyen fonların toplam ödünç verilen fonlar içindeki payları üzerinde durursak; geri ödenmeyen fonların oranı Tayland ve Endonezya' da %13, Kore' de %8, Malezya' da %10, Tayvan ve Singapur' da %4, Hong Kong' ta %3, Filipinler ve Çin' de %14' tür. 1997 krizinde gayrimenkul sektöründe

²⁷² Giancarlo CORSETTİ, Paolo PESENTİ, Nouriel ROUBİNİ, (1998), "What Caused the Asian Currency and Financial Crisis? Part 1: A Macroeconomic Overview", NBER Working Paper No.6833, 1998, s.1.

yaşanan kötüleşmeler sonucu bankacılık sektörü doğrudan etkilemiştir. 1997 sonu itibariyle bankacılık sisteminde varlıklar içinde riske maruz değerler içinde mülkiyet sektörü alacaklarının (property exposure) varlıklar içindeki payı Hong Kong, Malezya, Singapur ve Tayland’ da oldukça yüksektir. Kore ve Filipinler’ de bu miktar görece olarak az ancak bu ülkelerde kötü krediler imalat sektöründe yoğunlaşmıştı.²⁷³

Güneydoğu Asya Krizi’yle birlikte yabancı yatırımcılar gelişmekte olan ülke finans piyasalarından fon çıkışına başlamışlardır. Bu dönemde Türkiye’den de fon çıkışı olmuş ancak bu daha sonraki yıllarda yaşanan krizlerdeki kadar olmadığından daha az etki yaratmıştır. Bunda aşağıdaki tespitleri rolü büyüktür.

Türkiye’de küreselleşmenin düşük boyutta seyretmesi, Uygulanan kur politikasının reel ekonomik hayatta rekabetçi boyutunu aşağıya çekmemesi, istikrarlı, öngörülebilir ve dalgalı kur rejimi olması, Merkez Bankası’nın politika araçların içinde yer alana vadeli faiz oranlarının kriz ortamında etkin bir şekilde kullanımı, döviz rezervlerinin yeterli seviyede oluşudur.²⁷⁴

2.6.8.1998 Rusya Krizi

1998 yılında Rus hükümeti, artan ödemeler krizi nedeniyle Rus rublesini devalüe etmeye zorlandı. İç borçların ödenmesinde mali zorluğa düştü. Rus bankalarının yabancı kredi mercilerine olan borçları konusunda borç erteleme istendi. Finansal çöküşle birlikte enflasyon üzerindeki kontrolün kaybolması, istikrarlı ruble politikasının bırakılması ve gayri safi milli hasıladaki büyümenin sona ermesi, krizi derinleştirdi.²⁷⁵

Birçok siyasi ve ekonomik analizci sosyalist sistemden kapitalist sisteme geçişi kolay görmemekle birlikte Rusya söz konusu olduğunda bu sürecin oldukça zor olduğunu düşünmüştür. Bu düşünceyi doğran temel unsur merkezi planlama ile yönetilen bir ülkenin bu özelliğini kaybetmiş olmakla birlikte hala serbest piyasa sistemini işleyişini başaramamış bir sistemin bir tür çalkantıya tutulmuş olmasıdır. Dünya piyasalarına

²⁷³ Giancarlo CORSETTİ, Paolo PESENTİ, Nouriel ROUBİNİ, (1998), a.g.e., s.25-27.

²⁷⁴ Gazi ERÇEL, “Global Kriz ve Türkiye’ye Etkileri”, MESS Mercek Dergisi, Özel Sayı, 1999, s.6.

²⁷⁵ Padma DESAI, AssociationWhy Did the Ruble Collapse in August 1998?, The American Economic Review, Vol. 90, No. 2, Papers and Proceedings of the OneHundred Twelfth Annual Meeting of the American Economic Association (May, 2000), pp. 48-52,22 Ocak,2014,JSTORE

yüksek kalitede ticari ürün sunamayan fabrikaların üretimleri son bulmuş, küresel ölçekte rekabetçi bir üretim süreci oluşturulamamış, kolektif anlayışa göre üretim yapan çiftçiler eski dönemdeki verim düzeyleri ulaşamamışlardır. Üstün yetenekli yüz binlerce yazılım uzmanı, bilim insanı, mühendis ve matematikçi bu dönemde daha sade bir hayat sürerken işsizlik problemi ile karşı karşıya kalmışlardır. Ancak ülkenin elinde bulunan hidrokarbon yatakları ve altın gibi doğal kaynaklar düzenli döviz girdisi oluşturmakta ve yabancı yatırımcılar ülkede servet kazanma potansiyeli olduğuna inanmaktadırlar. Ancak bu umutlar zamanla ortadan kalkmış, Boris Yeltsin döneminde ülke bir süre demokrasiye geçmiş ancak bununla birlikte bir kleptokrasiye de dönüşerek soyguncular sistemi haline gelmiştir. Ekonomik ayrıcalıklar kazanmak ve siyasal nüfuzunu kullanarak politikacı satın almak isteyen bir grup oligark'ın ekonominin para kazanılan alanlarındaki egemenliği ülkenin özelleştirme uygulamalarından aldıklarını varlıkları kişisel servetlerine dâhil etmeleri ile son bulmuştur. Bu imtiyazlı gruplar ülkenin kaynaklarını soyup, sonrasında elde ettikleri fahiş kazançlar ile en azından iş alanları kurarak değerlendirmeleri beklenirken bunun yerine yağmacı şeklinde hareket ederek, bulabildikleri tüm paraları ülke dışına kaçırmışlardır.²⁷⁶

Rus ekonomisi, yüksek ölçüde yabancı sermaye girişine ve enerji ihracatı ile elde edilen döviz girişine bağımlıydı. Rusya, bir süreden beri yüksek faiz beklentisi olan yabancı sermayeyi ülke içerisine çekerken döviz rezervlerinin artmasını sağlıyordu. Ancak, 1997 sonlarına doğru Asya'daki finansal krizin de etkisiyle dünya genelindeki enerji fiyatları düşmüştü ve Rusya'nın enerji ihracatından elde ettiği gelirlerde durgunluk baş gösterdi. Ek olarak da Rusya'nın finansal problemleri, Rus ekonomisine giren yabancı sermayenin kesilmesine yol açtı. 1997'de federal harcamaların sadece %63'ü ülke geliri ile karşılanabilmekteydi. Rus hükümeti, ipotek altında tahvillerini kurtarmak ve borçlarını ödemek için her hafta yeni devlet tahvilleri satmak zorunda kaldı. Fakat bu finansal işlemler, ekonomik durgunluğun ve çok yüksek faiz oranlarının olduğu bir ekonomik ortamda gerçekleşmekteydi. Bazı hesaplamalara göre, Rusya'nın 1998'in ilk

²⁷⁶ Paul KRUGMAN, Bunalım Ekonomisinin, a.g.e., s.139-140.

beş ayında borç faizi ödemeleri toplam ülke harcamalarının %34'üne denk gelmekteydi. Krizin ekonomik faturası Rusya için ağır olmuştu.²⁷⁷

Güneydoğu Asya krizi Rusya'ya zamamla daha negatif yansımış ve Asya'da yaşanan krizin durgunluk halini alması ve petrol talebindeki düşüş ile varil fiyatı 10 USD'ye inmiş olan petrol fiyatının daha da düşeceği inancı hâkimdi. 90 milyar dolarlık Rusya ihracatının yaklaşık üçte birini ve 33 milyar USD'lik bütçe gelirlerinin %40'ı petrol ihracatından kazanan Rusya için döviz birçok anlamda önem ifade ediyordu. Petrol gelirleri GSYİH 'sının %7,5'u yani 25 milyar USD büyüklüğüne ulaşmış olan 1997 yılsonu bütçe açığını finansmanı için hükümet yeni borçlanma kâğıtları ihraç ederek piyasasından daha çok borç almak durumunda kalmıştır.²⁷⁸

Rusya ekonomisi 1998 yılına gelindiğinde %5,3 oranında daralmıştır. Krizden ardından hızlı bir şekilde beklenmeyen bir büyüme evresi başlamıştır. Krizin düşük petrol fiyatları kanalıyla tetiklenmiş ancak petrol fiyatlarının tekrar yükselme yoluna girmesi bu büyümede önemli unsurlardan biri olmuştur. Kriz sürecinde brent cinsi petrol fiyatları 10 dolara kadar inerken 1999 yılbaşından itibaren küresel ekonomik büyümenin tekrar hızlanmasıyla yükselme sürecine girerek 2000 yılsonunda varil başı 35 dolara kadar çıkmıştır. Bunun etkisi ile Rusya Merkez Bankası'nın döviz rezervleri de 25 milyar dolara, yüzde seksenbeşe kadar yükselen enflasyon ise 2000 yılı sonunda yüzde yirmilere kadar gerilemiştir. Rusya hazinesi 2000 yılı başında %20 getiri oranı ile tekrar iç borçlanma ihracına başlamıştır. Kriz sürecinde vade sonu değerlerinin beşte bir fiyatına kadar geri çekilen Eurobond fiyatları 2001 yılında tekrar vade sonu değerlerine çıkarak kriz yıllarında Rusya'ya inanarak düşük fiyatlardan Rusya Eurobond'u alan yatırımcılar ciddi kazançlar elde etmiş oldular.²⁷⁹

²⁷⁷ Michael ELLMAN ve Robert SCHARRENBORG, (1998). The Russian Economic Crisis, Economic and Political Weekly, Vol.33, No. 52 (Dec. 26, 1998 - Jan. 1, 1999), 22 Ocak 2014, pp. 3317-3322, JSTORE.

²⁷⁸ Saruhan ÖZEL, Global Finansal Krizler, 1.basım, Deniz Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.93.

²⁷⁹ Saruhan ÖZEL, a.g.e., s.101.

III. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE 2000 / 2001 KRİZLERİ VE 2008 GLOBAL KRİZLERİ ÖNCESİ VE SONRASI YAPILAN YENİ FİNANSAL MİMARİ DÜZENLEMELERİ; DONUK ALACAKLARIN YÖNETİMİ

3. Türk Bankacılık Sistemine Genel Bakış

3.1. 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Türkiye’de 1923 yılından 2008 yılına kadar çeşitli büyüklükte finansal krizler yaşandı. Bu krizler incelendiğinde dört tanesi ciddi anlamda ülke ekonomisinde değişime ve dönüşüme sebep oldu. Bu krizler, 1929-32, 1958-61, 1978-83 ve 1998-2001 yılları arasında meydana geldi. Bu krizler döneminde nispeten daha az etkisi olan ve genellikle panik şeklinde meydana gelen diğer krizler de 1969-70, 1988-89, 1991, 1994, 1999-2001 yıllarında meydana gelen krizlerdir. Türkiye’de yaşanan krizler incelendiğinde 10 yılda bir panik, 20 yılda bir depresyon şeklinde finansal krizlerin yaşandığı görülmektedir.²⁸⁰

Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin yapısal dönüşüm ya da uyum sürecinin fiilen hayata geçişini 24 Ocak 1980 tarihli karar ve yine aynı yılın Haziran ayında Uluslararası Para Fonu ile varılan üç yıllık Stand-by anlaşma temsil etmektedir. Ekonomi politikaları bakımından yol ayrımını, sermaye akımlarında serbest dolaşımını sağlayan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununu değişiklik yapma 32 sayılı karar ortaya koymaktadır. İlgili karar doğrultusunda finansal birikime dayalı spekülasyon büyüme süreci ön plana çıkmıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, ekonomik belirsizlik, 1994 krizi ve finansal çalkantıların kendini hissettirdiği on yıllık dönem, ekonominin 1998 yılında IMF

²⁸⁰ Gülten Kazgan, Türkiye Ekonomisinde Krizler(1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, (3.üçüncüBaskı) Basım Yeri: İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.1-2.

denetim ve gözetimi altına girmesiyle yeni bir sürece geçmiştir. 2000 yılı Stand-by anlaşması bağlamında yapılan uygulamalar ile gözetim yeni bir boyuta dönüşmüştür. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında yeni Stand-by düzenlemeleri ile IMF gözetim ve denetimi artırılmış ve kapsam alanı daha da büyütülmüştür.²⁸¹

1970’li yılların sonunda dış açık problemlerinin etkisi ile ortaya çıkan ekonomik resesyon, sanayi kesimin döviz ihtiyaçlarını da karşılayabilecek yeni bir sanayileşme politikasının hayata geçirilme zorunluluğunu ortaya koymuştur. 1980 yılından başlayarak serbest piyasa ekonomi modeli benimsenmiş ve küresel olan ve rekabete açık, ihracatı önceleyen bir büyüme ve kalkınma yaklaşımı benimsenmiştir. Bundan önceki model ithal ikameci sanayileşme stratejisi olarak adlandırılan iç piyasaya yönelik üretimin öne çıktığı modeldi.²⁸²

1980’li yıllarda görülen dışa açılma ve küresel finansal yapıya entegrasyon faaliyetleri, Türk bankacılık sistemin etkinliğini artırarak yeni finansal enstrümanlar ve yapıların kurulmasına yönelik faaliyetleri hızlandırılmıştır. 1 Temmuz 1981’den sonra tüm faizlerin serbest piyasaya açılmasıyla gerek mevduat gerekse de kredi faiz oranları hızla yukarı yönlü hareketler görülmüştür. 1982’de çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve gelişimi için bir takım düzenlemelere gidilmiştir. 1984’te dövizin serbest alım satımı ve 1989’da sermaye serbest dolaşımına imkân verilmiştir. Interbank piyasası bankaların kısa vadeli nakit ihtiyaçlarına cevap verilmesi ve nakit fazlalarının değerlendirilmeden durmaması amacıyla TCMB çatısı altında oluşturulmuştur. 1986’da bankacılık sektöründe fonların daha verimli bir yolla değerlendirilmesi ve atıl kalmamasını amacıyla Bankalararası Para Piyasası oluşturulmuştur. Sistem sayesinde likidite arttığı olan bankalar, bu fazlayı nakit gereksinimi olan bankalara kredi şeklinde sunarak kendilerine gelir yaratma imkânı ortaya çıkmıştır. 80’li yıllar boyunca yükselen faizlerle bağlantılı olarak mevduat maliyetleri artmıştır. Bankalar bu maliyet artışının yarattığı dengesizliği azaltmak için

²⁸¹ S. Sönmez, “Türkiye ekonomisinde neoliberal dönüşüm politikaları ve etkileri”Küreselleşme, Kriz Ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm, N.Mütevellioğlu-S.Sönmez(drl), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.25-26.

²⁸² TBB, 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi:1958-1997, 1998, s.16.

daha etkin çalışma yolları aramaya koyulmuşlar ve işgücü ve bazı işletme maliyetlerini azaltmaya yönelmişlerdir.²⁸³

1980 sonrası gerçekleştirilen düzenlemeler neticesinde, Türk finans sisteminde banka sayısı, çalışan sayısı, ürün çeşitliliği ve teknolojik altyapı kurulması konularında bir büyüme süreci görülmüştür. 1980’li yıllardan başlayarak türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünde ciddi boyutta önemli değişimler ortaya çıkmış olup, rakamlara bunun yansımaları olmuş ve 1980 yılında aktif büyüklük 20,8 milyar ABD doları ile GSMH’nın yüzde 28,6’sı olurken 1990 yılına gelindiğinde 58,2 milyar ABD dolarına ve 2000’de 155 milyar ABD dolarına çıkmıştır.²⁸⁴ 1980’li yıllarda piyasa ekonomisine adım atılarak başlanmış ve hayata geçirilen reform kapsamındaki sistemsel yenilikler, bankacılık ve finans sistemine gelişme ve büyüme olanağı verirken 1990’lı yıllardaki yaşananlar ve karşılaşılan krizler, bankacılık sektörünün bilanço yapısında ciddi derecede çöktürlere sebep olduğu görülmüştür.

Tablo 14: 1980-1989 Dönemi Bankacılık Sektörünün Gelişimi

	1981	1985	1989
Banka sayısı	45	50	62
Özel sermayeli ticari banka	24	20	24
Yatırım ve kalkınma bankası	2	2	9
Özel kanunlara tabi kamu bankası	13	13	8
Yabancı sermayeli bankalar	6	15	21
Şube başına düşen personel (adet)	20,3	22	25,6
Personel başına düşen aktif (\$)	203,954	210,764	347,390
Personel gid./toplam gid.(%)	25,2	9,8	8,9
Kredi hacmi/mevduat(%)	86,2	67,1	73,8
Kredi/mevduat(%)	136,9	108,8	113,6
Net karılık/toplam aktif (%)	1,75	1,62	1,76

Kaynak: Ahmet Dinçer, DPT, Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler, Ekim 2006,s.88

²⁸³ İlker PARASIZ, a.g.e., s.112.

²⁸⁴ BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Raporu, Ocak, Ankara: BDDK Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2002.

3.2. Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Krizler

3.2.1 1982 Bankerler Krizi

1980 sonrası finans sistemi ile ilgili ortaya konulan istikrar politikarı kapsamında, sisteme dâhil olmanın serbestleşmesi bankacılık sektöründe rekabeti savaşı olmuş, sektöründe hacimsel genişleme olmadığından dolayı banka başına pastadan alınan oran düşmüştür. Bu süreçte, bankalar tarafından yoğun olarak ihraçı gerçekleştirilen mevduat sertifikaları, bankerlik firmaları yoluyla “geri alım sözleşmesi” işlemlerinde kullanılmıştır. Bankerler, bankalar gibi kaynak fazlası olanlarla, kaynak talep edenler arasında aracılık yapmaktan ziyade, bankalar ile fon piyasaları arasında aracılık faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bu süreçte, bankerlik firmalarının kurulmasının çok kolay olması, gerek sistemsel alt yapısının olmaması ve gerekse de kanuni altyapının kurulması sebebiyle takibi ve denetimi oldukça zor olmuştur. Bankerlik işletmeleri arasında rekabetin yarattığı karşılıklı faiz artırımlarının etkisiyle, bankerler borç olarak aldıkları paraların faizinin geri ödenmesi için, daha yüksek faizle borçlanmak durumu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bankerlerin bu ortamda hayatta kalmasının tek yolu, devamlı olarak faiz yukarı çekmektir. Bu tarz bir yapının kısa zamanda yıkılması kaçınılmaz olmaktadır. 1982 yılında “Bankerler Krizi” şeklinde tanımlanan durum meydana gelmiştir. Bu yıllarda serbest faiz uygulaması ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamalarıyla idari yöntemlerinin birleşmesinin bir yansıması neticesinde, birçok bankanın bilançosunda problemler ortaya çıkmıştır.²⁸⁵

Bankaların özellikle hamiline yazılı Mevduat Sertifikası kullanarak, bazı bankaların açığa satış yapması, sektörün yaptığı en büyük hata olarak görülmektedir. Finansal sistemin içine girdiği açık pozisyon, bankacılık sistemini de etkilemiş ve iflas eden bankerleri, iflas eden bankalar takip etmiştir. Özellikle küçük ölçekli bankaların fon kaynak edinim ve kullanım maliyetlerini arttırmış ve sistemde sorunlu kredilerin

²⁸⁵ Niyazi ERDOĞAN, Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Kamu Bankaları Deneyimi), Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002, s.124-126

büyümesine neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum bankaların mali yapısını negatif yansıtmış ve 1982 ve 1984 yılları arasında İstanbul Bankası, Ortadoğu Bankası ve Hisarbank'ın yönetimi kamu tarafından devralınmış ve bu bankalar belli bir süre sonra Ziraat Bankası çatısı altında birleşmiştir.²⁸⁶

1982 yılındaki krizin ana sebebi olarak, mevduatın bankalar arasındaki paylaşımın değişmesi olarak karşımıza çıkmıştır. Kriz yaşandığı süreçte mevduat, özel bankalardan kaçarak kamu bankalarına doğru kayış göstermiş ve Bu yön değişiminin yansımaları uzun süre kendini hissettirmiştir. Diğer yandan bu dönemde özellikle banker kurumlarında başlayan krizin sonrasında ortaya çıkan mevduat çekilişleri sırasında Merkez Bankası son kredi merci fonksiyonunu başarıyla yerine getirmiş ve sistemin tıkanmasını veya bir sorun oluşmasını fırsat vermemiştir. Sonunda kriz temelde sistemik bir kriz yaratmamıştır. Krizin bir başka etkisi, serbest faiz politikası nedeniyle ortaya çıkan donuk krediler olgusunun krizle birleşmesidir. Bunun sonucunda bankaların bilançoları ve kar-zarar hesapları olumsuz etkilendiğinden, kredilerin maliyeti bu dönemde önemli ölçüde yükselirken kredi portföylerinin kalitesi de bozulmuştur.

Türkiye içine düştüğü kriz koşullarından çıkarabilmek amacıyla 24 Ocak 1980'de Uluslararası Para Fonu ile yapılan Stand-by antlaşmasıyla ciddi boyutta reformları kapsayan istikrar programını uygulamaya girmiştir. Bu anlaşma ile kısa dönemde de enflasyonu dizginlemek ve cari açığı azaltmak, uzun dönemde dış ticareti serbestleştirmek, esnek döviz kur sistemini uygulamak, özelleştirilme uygulamalarına hız vermek ve finansal reformları hayata geçirmek şeklinde ortaya çıkmıştır. Finansal liberalizasyon politikalarını devamı kapsamında, 1989 yılında sermaye akımlarına uygulanan sınırlamalar kalkmıştır. İlgili kararlar birlikte ihracat ciddi artış yaşanmış ve cari açık ciddi oranda azalmıştır. Türk Lirası'nın diğer uluslararası paralar karşısında reel anlamda aşırı değer kazanmaması ve düşük maaş stratejileri de ihracat artışında önemli etkisi olmuştur. 1988 yılına kadar enflasyon denetim altında tutulmuş, enerji sorunun aşılmasıyla üretim hacmi yükselmiş ve ekonomik büyüme hızı artmıştır.²⁸⁷

²⁸⁶ Öztin AKGÜÇ, a.g.e, 1989, s.85.

²⁸⁷ Bülent GÜLOĞLU ve Ender ALTUNOĞLU, a.g.m., s.120-121.

3.2.2. 1994 Döviz Krizi

1990'lı yıllarda; Türk Lirası'nın reel anlamda değer kazanması, ihracatı sınırlandırırken, ithalatın önünü açmıştır. Bu etki ile 1993 yılında ithalattaki artış ile dış ticaret açığı en üst noktaya ulaşmış, yılsonunda finansal kesimde istikrarsızlığın büyümesi ve kurdaki aşırı oynaklık, ekonomide ileriye yönelik kötümser beklentiler çoğalırken, belirsizlik ortamını oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, zamanla artan bütçe açıkları ve enflasyonda görülen yükselişin neden olduğu iç dengesizlikler sonucu bozulan dış ödemeler dengesi, 1994 yılına gelindiğinde ekonomik olayları belirleyen önemli unsurlar içinde yer almaktadır.²⁸⁸

14 Ocak 1994 günü uluslararası derecelendirme firmalarının Türkiye'nin kredi notunu aşağı çekmiş, bu durumda krizin tetikleyicisi olmuştur. Türkiye'nin kredi olanaklarının daralacağı ve ulusal paranın değerinin düşürüleceği beklentisi döviz piyasasına talebi artırarak dövizin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Merkez Bankası uzun süre döviz piyasasına müdahaleden kaçınarak faizleri yükseltme yoluna gitmiş, likiditeyi bu araçlarla yönetmeye amaçlamıştır. Ancak % 100'ü geçen kamu borçlanma faizleri döviz talebi engelleyememiş, 26 Ocak 1994'de Hükümet devalüasyon yoluyla müdahale de bulunmak zorunda kalmış ve döviz fiyatları %12,6 oranında yükseltilmiştir.²⁸⁹

Türk ekonomisi 1990'lı yıllardan başlayarak sıklaştan aralıklarla ekonomik krizlerle yüz yüze gelmiştir. Hükümetin kriz sırasında sermaye girişlerine müdahaledeki yanlışlıkları 1990'ların başından itibaren oluşan istikrarsızlıklara sebep olmuştur. Yüksek sermaye girişleri hem cari açığın, hem de kamu açıklarının yükselmesinde, Türk parasının yabancı paralar karşısında değerlenmesinde, faiz oranlarının artmasında, para arzının ve kredi hacminin genişlemesinde rol alarak makroekonomik dengesizliklerin artmasına yol açmıştır. Meydana gelen bu krizde dış faktörlerin de etkisinin olmasıyla beraber krizlerin

²⁸⁸ Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınevi, İstanbul, 2002, s.451.

²⁸⁹ Mustafa SÖNMEZ, Türkiye Ekonomisinin 80.Yılı, İTO, İstanbul, 2004, s.147.

temel sebepleri arasında; Üretimin azalması, banka sisteminde artan açık pozisyonları, sürdürüle yemeyen bütçe açıkları, Yüksek boyutlara ulaşan dış borçlar, küreselleşmeyle birlikte hızlı fon akımları, enflasyon hızındaki artışa paralel negatif faiz düzeyi, ücret kayıplarıyla birlikte işsizliğin yükselmesi sayılabilir.²⁹⁰

Türkiye ekonomisi 1994 yılında yaşanan finansal kriz ardından 1995 ve 1997 arasında bankacılık sektörü milli hâsıla artış hızının üstünde büyüme rakamları ortaya koymuştur. Bu zaman aralığına ait gerek yabancı gerekse de özel sermayeli bankaların bilanço kalemleri analiz edildiğinde göze çarpan bir büyüme gözlemlenmektedir. Bu artış eğiliminin temel unsurlarının başında 1994 krizi sonrası hayata geçirilen düzenleme ile tüm mevduatların Tasarruf Mevduatları Sigorta Fonu'na sigorta kapsamı içine sokulmasıdır. Ayrıca bu uygulama 1999 yılında meydana gelen finansal krizin büyük ölçüde belirleyicisi olmuştur. Bu kriz yansımaları ile sorun yaşayan bankacılık sektörünün tekrar regülasyonu maksadıyla 18.06.1999 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce (TBMM) yasalaştırılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu uygulamaya girmiştir.²⁹¹

Türkiye'nin sıcak parayla karşı karşıya geldiği dönem 1989–1993 yıllarıdır. 1994 krizi vurmadan önce Türkiye'deki spekülasyon para ekonomisi aşırı ölçüsüz boyutlarına ulaşmıştır. Ülkeye sermaye akımının başlaması ile Özal hükümeti Türk lirasının büyük ölçüde aşırı değerlendirilmesinin önünü açmıştır. Sıcak para sisteminin işleyişi için gerekli ana faktörlerin başında ülkede sıcak para sahiplerinin yatırımlarını hayata geçirebileceği menkul kıymet borsalarının bulunmasıdır. Bu noktada pay senedi borsasının bir önemi olmakla birlikte, asıl vazgeçilmez olan faktör devletin hazine kâğıtları piyasaya sürmesi ve tahvil ve bonoların ikincil piyasasının kurulması ve alım satımının devlet garantisi bulunması hem de bono ve tahvil piyasasının büyüklüğünün pay senedi piyasasına göre fazla oluşu, ayrıca özellikle kriz oluştuğunda bono ve tahvil kâğıtlarını ihraç edenin devlet olması nedeniyle sıcak para önemli tutarı bu finansal ürünlere kaymaktadır.²⁹²

²⁹⁰ Deniz GÖKÇE, “Kriz Gerekli Miydi?”, Görüş, TÜSİAD Yayını, Mart 1994.s.3

²⁹¹ Ömer Faruk ÇOLAK ve Aslan YİĞİDİM, Türk Bankacılık Sektöründe Kriz, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s.9-11.

²⁹² Selim SOMÇAĞ, Türkiye'nin Ekonomik Krizi Oluşumu Ve Çıkış Yolları, 3.basım, 2006 Yayınevi, 2007 s.37-39.

Tablo 15: Türkiye Sermaye Akışı (Net, Milyar \$)

	1990	1991	1992	1993	1994
Özel	3,3	2,0	6,6	11,2	-6,0
Sabit sermaye	0,7	0,8	0,8	0,7	0,6
Portföy yatırımı	0,0	0,1	-0,4	0,2	1,0
Banka kredileri	2,1	0,8	1,4	5,0	-7,8
Diğer krediler	0,5	0,3	4,8	5,3	0,2
Resmi (IMF vs)	2,3	0,0	0,2	1,1	0,8
TOPLAM	5,6	2,0	6,8	12,3	-5,3

Kaynak: Saruhan ÖZEL, Global Finansal Krizler, 1. basım, Deniz Kültür Yayınları, İstanbul, 2005, s.153

1993 yılı son aylarında Hazine, faizlerin yukarı doğru seyrini dayanak yaparak menkul kıymet ihalelerini iptal etti. Kasım'da 3 / 6 / 9 ay vadeli menkul kıymet ihaleleri iptali yapılırken, Aralıkta bir yıl altı vadeli olan tüm uzun vadeli kamu borçlanma ihalelerinde iptal yoluna gidilmiştir.²⁹³ Tüm bunlarla birlikte, hükümet, Devlet İç Borçlanma Senetlerinden (DİBS) %5 gelir vergisi tahsil edileceğini deklare etmiş ve neticede Devlet İç Borçlanma Senetlerine istekte azalma yaşanmıştır.²⁹⁴

Sistemde ortaya çıkan negatif durumlar, Devlet İç Borçlanma Senetlerini piyasadan süpürmüş ve bunun sonucunda piyasanın başarısızlık durumu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, hükümet baskılaması ile, 1994'ün ilk aylarında kamu mal ve hizmetlerinin fiyatlarındaki artışı ertelemiş ve bunun yansıması olarak Nisanda yapılacak mahalli seçimlerin ardından fiyatlar genel seviyesinin yükseleceği beklentisi ortaya çıkmıştır.²⁹⁵

²⁹³ Oya CELASUN, The 1994 Currency Crisis in Turkey, World Bank Policy Research Working Papers, No. 1913, Washington, 1998, s.12.

²⁹⁴ Ahmet DURGUT, The 1994 Economic Crisis in Turkey, (Naval Postgraduate School, Master of Science in International Resource Planning and Management Thesis), California, 2002, s.40.

²⁹⁵ Ahmet DURGUT, a.g.e., s.40.

Yaşanan bu olumsuz durumların akabinde, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları, Türkiye'nin kredi değerliliğini aşağı çekmiş ve devletin uluslararası fonlardan kredi alma yeteneği ciddi miktarda törpülenmiştir.

İç piyasa noktasında da borçlanma yeteneği düşen hükümet, bu süreçte, TCMB'nin nakit avanslarını ciddi oranda kullanmaya yönelmiştir. 1994'de, ekonomide likidite artışının etkisiyle, cari ve resmi döviz kuru ilişkisinde makas açılması ortaya çıkmış ve süreç Nisan ayı boyunca süre gelmiştir.²⁹⁶ Türk Lirası üzerinde yüksek oranda ortaya çıkan reel kayıp, uluslararası döviz rezervlerin hızlıca tükenmesine neden olmuştur.

Tablo 16: 1989-1994 Dönemi Yurt İçi Bütçe Finansmanı (%GSMH)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
İç Borçlanma	3,70	3,10	4,97	5,02	5,26	5,64
Devlet Tahvilleri	2,60	2,00	0,36	1,40	1,51	-1,81
Hazine Bonoları	0,43	0,49	2,02	2,17	1,11	6,28
Merkez Bankası	0,20	0,08	1,69	1,58	2,65	1,33
Diğer	0,47	0,53	0,90	-0,12	-0,02	-0,17

Kaynak: Ahmet DURGUT, a.g.e, s.39.

Bütçe finansmanının GSMH'ya oransal boyutunun düzenli olarak yükseldiği ifade edilebilir. Devlet İç borçlanmasının önemli bir bölümünü devlet tahvillerinden meydana gelirken, finansmana desteğin düşük olan kalem Merkez Bankası fonları olmaktadır. Ancak, Hazine'nin 1993 yılında aldığı kararların etkisi ile hazine bonolarının iç borçlanma içindeki payı düşmüştür. Ayrıca, 1994'de DİBS'ler hakkındaki söylemlerde

²⁹⁶ Fatih ÖZATAY, The 1994 Currency Crisis in Turkey, The Journal of Policy Reform, Vol. 3, No. 4, Malezya, 2000, s. 343-344.

de, devlet tahvillerindeki talep düşürürken ve yurtiçi borçlanma noktasında fon sorunu yaşanmıştır.

3.2.3. 2000 Kasım Likidite Krizi ve 2001 Şubat Döviz Krizi

1994 Krizi'nin akabinde Türkiye ekonomisi, Türk lirasında yaşanan yüksek oranlı devalüasyonların etkisiyle ihracatta kazandığı avantajlar sayesinde %7,2 oranında yüksek büyüme hızını yakaladı.²⁹⁷ Net sermaye çıkışları yavaşlarken, net sermaye girişleri hızla arttı. Buna karşın, 1997 Asya Krizi'nin uluslararası sermaye hareketleri kanalıyla, 1998 Rusya Krizinin de ticari partner olması ile dış ticaret kanalıyla ekonomi üzerinde yapmış olduğu olumsuz etkiler sonucu sermaye girişlerinde yavaşlama meydana geldi. Bununla birlikte 1999 yılında yaşanan iki büyük deprem sonrasında, ekonomi ciddi bir durgunluğa sürüklendi ve GSYİH %5 oranında daraldı. Ülke dışındaki finansal koşulların kötüleşmesi ve ekonomik faaliyetlerde yaşanan daralma sonucunda mali bünyesi bozulan bazı bankalar %100 mevduat güvencesiyle TMSF'ye devredildi ve kamu borcu giderek arttı.²⁹⁸

Dünya genelinde hayata geçirilen finansal liberalizasyon uygulamaların doğal bir yansıması sonucu, sermaye akımları üzerindeki denetimlerin gevşetilmesi ya da tamamen kaldırılmasıyla bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler uluslararası sermaye piyasalarının bütünleşmesinde büyük rol alıp sermaye hareketlerine uluslararası düzeyde hareket kabiliyeti kazandırmıştır. Küresel finans piyasalar arasındaki karşılıklı etkileşim ve bağların bilgi ve iletişim alanındaki değişimler paralelinde güçlenmesi ve piyasaların yeni finansal enstrümanlarla çeşitlenmesi finansal liberalizasyona çarpan etkisi yapmış ve gelişmiş ülke fonlarına uluslararası düzeyde dolaşım olanağı kazandırmıştır. 1980'li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde görülen finansal liberalizasyon sayesinde, küresel sermaye, ülkeler arasındaki kazanç ve varlık fiyat değişimlerinde oynamalar çerçevesinde ülkeler arasında dolaşıma yönelmiştir. Finansal liberalizasyon içinde yer alan ve bu süreçten faydalanmaya yönelik gelişmekte olan ülkeler, tahmin edemedikleri ve öngörmedikleri bazı problemlerle yüz yüze gelmişlerdir.

²⁹⁷ Alper ve ÖNİŞ, "Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: The Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization", p.14.

²⁹⁸ Yılmaz AKYÜZ ve Korkut BORATAV, "The Making of the Turkish Financial Crisis" UNCTAD Discussion Papers, No. 158, April 2002, p. 9

Kur rejimlerindeki liberalizasyonlar, küresel finans piyasalarının gelişmesine olumlu katkılarda bulunmalarına rağmen, finansal derinliği olmayan ülkelerin bağımsız para, kuru ve faiz politikaları uygulayabilme imkânlarını kısıtlamış, bunun sonucunda ülkelerin kendilerine has büyüme ve kalkınma model ve hedefi belirleme ve hayata geçirme yeteneklerini ellerinden almıştır.²⁹⁹

Aralık 1999'da Türk hükümeti, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası destekli, enflasyonu düşürmek ve sürdürülemez kamu borçlarını denetim altına sokabilmek maksadıyla, döviz çıpalı istikrar programına geçildiği deklare edilmiştir. Program da dokuz ay boyunca, gerek geniş halk yığınlarının güvenini sağlanması gerekse de Uluslararası Para Fonu uzmanlarından destek alınması, programın hedefler doğrultusunda gittiği izlenimi yaratıyordu.³⁰⁰

Kasım ayı sonunda piyasalara yansıyan likidite krizinin Türkiye'deki bazı büyük bankanın birkaç küçük bankaya baskı kurması, gerek Türk Telekom gerekse de Türk Hava Yolları'nın (THY) özelleştirilme süreçlerinde yaşanan aksamalar neticesinde, yabancılar tarafından "istikrar programı" amaçlarına zamanında ulaşılamayacağı noktasında yaşanan güvensizliğin ve belirsizliğin yaratılması ve aynı anda bir Alman ve ABD bankasının bir günde 7 milyar ABD dolarını aşan tutarı geri çekmeleri kaynaklı olduğu öne sürülmüştür.^{301_302}

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı gerek 2000 Kasım ve gerekse 2001 Şubat krizinin en ciddi yansıması bankacılık sistemi üzerinde görülmüştür. 1994 krizinin yansımalarını ortadan kaldırmak maksadıyla ilgili dönemim hükümeti tarafından uygulanan mevduat güvencesinin etkisi ile bankalar piyasa kuralı dışında ve kontrolsüz ve denetimsiz davranışlar ve politikalar içinde hareket etmişlerdir. Bunun neticesinde birçok banka devletin tarafından el konulmuş, bazı bankalara sermaye desteği verilerek

²⁹⁹ Erinç YELDAN, 2002. Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler. (<http://www.bilkent.edu.tr/%7Eyeldane/Praksis-2002.pdf>).

³⁰⁰ Yılmaz AKYÜZ ve Korkut BORATAV, The making of the Turkish financial crisis. "Financialization of the Global Economy". PERI, University of Massachusetts, Aralık 7-9, Amherst, Mass. (Konferansı için Yazılmış makale) http://www.umass.edu/peri/pdfs/fin_akyuz.pdf, Erişim Tarihi:20.05.2019, 2001, s.1.

³⁰¹ Emin ÇARIKCI, 2000-2001 yılı ekonomik krizlerin sebepleri ve sonuçları. Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı 41, 2001, s. 475.

³⁰² Gülten KAZGAN, Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme.(İstanbul Bilgi Üniversitesi). DEGEV-Türkiye İş Bankası, 2001, s.11.

sistem içerisinde kalması sağlanırken, bazıları sistem dışında itilmiştir. Bankacılık sisteminde mevcut sorunlarının halledilmesi amacıyla ‘‘ Bankacılık Yeniden Regülasyon ‘‘ programı ortaya atılmıştır. Bu program yoluyla bankaların sermaye yapısının desteklenmesi hedeflenmiş, etkili bir gözetim ve denetim yapısı oluşturulmuş, sisteme şeffaflık getirilmesi için benzeri düzenlemeler yapılmıştır.

Kasım 2000 krizi bir bankacılık likidite krizi şeklinde karşımıza çıkmıştır. Çünkü 2000 yılında amaçlanan enflasyon oranı ile beklenen enflasyon oranı arasında ciddi bir fark oluşmuştur. Bu durum piyasa oyuncuları tarafından güvensiz ve belirsizlik olarak görülmüştür. Likidite sorunu karşısında bankalar bono satışına yönelmiştir. Açık pozisyona sahip bankalara yönelik bir baskı meydana getirerek likidite sorununun belirmesine dolayısıyla faizlerin artmasına sebep yaratmıştır. Arjantin ekonomisindeki yaşanan olumsuz gelişmelerin yansıması sonucu uluslararası sermayenin ihtiyatlı davranmasının etkisi ile Türkiye’ye yabancı sermaye akışını 2000 yılının son aylarına doğru azalmıştır. Bu tedirginlik Türkiye’deki yabancı sermayenin çıkışını hızlandırmıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan rekabet ve güven unsurunun kaybolması bu dönemde en üst noktaya varmış ve ödemeler sistemi kilit olmuştur. Bono fiyatları aşağıya gelirken bono faiz oranları yükselmiş ve gecelik faizler çığır rakamları görmüştür. Açık pozisyona düşen bankalar bu durumdan çıkmak için döviz talep etmişler, dövize olan talep şiddetle hızlanırken faiz oranları daha da yükselmiş ve finansal sistem bir sarmalın içine düşmüştür. Yabancı sermaye çıkışı aynı zamanda borsa endeksinin hızla düşmesine neden olmuştur.

Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden ardından 2000 yılında Uluslararası Para Fonu ve hükümetin antlaşmasıyla yeni bir ekonomik program hazırlandı. Bu programın ilk aşamasında, Bütçe ve bütçe dışındaki kamuda mali disiplin tesis edilecek, ikinci aşamada, önceden belirlenmiş bir sürünen sabit kur politikasıyla döviz kurlarının belirlenecek ve Üçüncü aşamada ise Yapısal reformlar hayata geçirilip özelleştirme noktasında karar alınıp uygulanacaktı. Bu programın ana hedefi, fiyatlar genel düzeyinde istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir bir büyüme oranına ulaşılması düşüncesidir.³⁰³

³⁰³ Mahfi EĞİLMEZ, Kasım 2000 Krizi Üzerine,1. http://www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_1.htm. 2003, s.1.

Uygulamaya başlanan program, ülke ekonomisinin ve finans sektörünün iç koşullarından kaynaklı bağımlılığın etkisiyle, kamu maliye politikası ve bankacılık ayağında ciddi problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bankacılık kesiminin yoğun bir şekilde, yüksek fiyat artışlarına bağlantılı olan kamu iç borçlanma senetlerine bağımlı hale gelmesi, bankacılık kesimini, enflasyonla savaş konusunda korumasız bir noktaya getirmiştir. Bankaların faaliyetlerinin devamlılığı için, reel faiz oranlarına düşürülmesi amacının gerçekleşmesine bağlıydı.³⁰⁴

Program, uygulamaya başlandığı ilk dönemde olumlu yansımalar belirmeye başlasa da, Enflasyonist beklentilerinin de görülen düşüş, faiz oranların da aşağı yönlü harekete neden olmuştur. Konsolide bütçe dengesindeki faiz dışı fazlada artış yaratmak amacıyla, kamu harcamaları tasarrufa gidilmiş ve ayriyeten ilave vergi artışı getirilmiştir. Bu süreçte, mali regülasyonların, programdaki amaçlara doğrultusunda yaşandığı ifade edilebilmektedir. TMSF'nin, likidite açığı ortaya çıkan bir grup bankayı devralması, bankacılık sektörüne hakkındaki spekülasyonları daha da tetiklemiştir.

Yılsonuna doğru, ekonomideki zayıflıklar tekrar ortaya çıkmış ve programın sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlamıştır. Dış fon bulma olanaklarında oluşan daralma, likiditedeki iyileşmeyi hızını durdurmuş ve kısa vadeli faizler yeniden yükseliş yoluna yönelmiştir. Ayriyeten, Bayındırbank'ın Romanya iştiraki olan Banco Turco Romana (BTR)'nin batması, Türkiye finans kesiminde risk boyutunu yükseltmiş ve iç ve dış piyasa beklentilerde olumsuz değişim yaratmıştır.³⁰⁵

Piyasalarda görülen panik ortamı, sermaye çıkışlarını hızlandırmıştır. 22 Kasım ve sonrası yaşanan süreçte, TCMB'nin döviz rezervlerinde ciddi düşüş görülmüştür. Brüt döviz rezervi, iki hafta gibi kısa sürede 24,4 milyar USD'den 18,9 milyara kadar inmiş ve programın net döviz pozisyonu için öngördüğü alt noktaya ulaşılmıştır.³⁰⁶ Bu duruma karşı TCMB, bankacılık sektörünün tümüyle çökmesinin önüne geçmek için, son borç sunma işlevini yerine getirmiş ve piyasalara talep doğrultusunda likidite vermeye

³⁰⁴ Yılmaz AKYÜZ ve Korkut BORATAV, a.g.e., 2002, s. 9-10

³⁰⁵ BDDK, Krizden istikrara Türkiye Tecrübesi, Ankara, 2010, s. 20, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0395_02.pdf

³⁰⁶ Ercan UYGUR, Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 3. Baskı, No. 1, Ankara, 2001, s. 6, b, (20.05.2019)

yönelmiştir. TCMB'nin programda öngörülen net iç varlıklar amacından sapması, döviz sisteminin sürdürülebilirliği hakkında tereddütleri çoğaltmıştır. Mevcut koşullarda, Tablo 17 ve 18'de yansıdığı şekliyle, sermaye çıkışları artmış ve gecelik interbank faizleri ciddi oranlarda artmıştır.

Tablo 17: 2000 Krizi'nde Sermaye Hareketleri (Milyon Dolar)

	2000 Kasım'dan 2001Eylül'e
Sermaye Girişleri	-12,416
Sermaye Çıkışları	-1,247
Toplam Net Sermaye Hareketi	-13,663

Kaynak: Yılmaz AKYÜZ ve Korkut BORATAV, a.g.e, s. 9

Sermaye akımlarının, 2000 Kasım Krizi'nin yarattığı ortamın yansımasıyla olumsuz yol takip ettiği gözlemlenmektedir. Oluşan panik durumu, ciddi boyutta sermayenin ülkeyi terk etmesine sonucunu doğurmuştur.

Özetle, Türkiye enflasyonla mücadele programına geçmeden önce Meksika ve Güney Asya ülkelerindeki koşullara yakın bazı ekonomik durumlar mevcuttu ve bunlar sürdürülebilir dış ticaret açığı, yüksek faiz oranlarına karşın döndürülebilir iç borç/GSMH oranı ve yaklaşık olarak Meksika ve Tayland'ın kriz öncesinde sahip olduğu M2Y/rezervler oranına sahip bulunuyordu. Ancak Türkiye'de gerek enflasyonun gerekse de faiz oranlarının ciddi oranda yüksek seyretmesi ve bununla birlikte ekonomil büyüme önemli ölçüde benzer ülkelere nazaran düşük gerçekleşiyordu. Uluslararası Para Fonu programı kapsamında uygulamaya alınan enflasyonla mücadele programı faizlerin düşmesi ile ilk etkisini ortaya koymuştur. 1999 yılı son çeyreğinde hazine iç borç senetlerinin bileşik faiz ortalaması %103 ulaşmışken 2000'de devamlı aşağı yönlü hareket ederek Kasım krizine gelinmeden hemen öncesinde % 40'a kadar aşağıya düşmüştür. Faizlerdeki aşağı yönlü hareketin en temel belirleyicisi kur çıpası uygulaması sebebiyle düşük faiz oranıyla gerçekleşen dış borçlanmanın artmasıdır. Bunun yanı sıra enflasyon bekleyişlerinin düşük öngörülmesi Devlet İç Borçlanma Senetlerine yönelik

talebi yükseltmiştir. Bunların yanında faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'nin %2,2'sinden %6'sına ulaşması da faiz düşüşünde ciddi etkisi olmuştur.³⁰⁷

Tablo 18: İnterbank Gecelik Faiz Oranları (%)

	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
1999 Eylül	57,51	70,98	67,21
Ekim	65,51	69,95	69,47
Kasım	68,72	69,99	69,78
Aralık	69,86	70,00	69,97
2000 Ocak	18,90	64,56	35,90
Şubat	26,28	83,19	49,23
Mart	26,38	68,07	39,08
Nisan	18,90	45,87	36,16
Mayıs	32,08	56,34	41,29
Haziran	26,35	75,75	42,00
Temmuz	13,60	38,83	25,97
Ağustos	22,14	92,57	35,57
Eylül	23,71	79,65	46,20
Ekim	25,82	71,22	38,41
Kasım	27,94	315,92	79,46
Aralık	61,75	873,13	198,95
2001 Ocak	31,12	76,84	42,16
Şubat	36,55	4018,58	436,00
Mart	80,00	96,55	81,89

Kaynak: Ercan UYGUR, a.g.e, s.7., <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>, (20.05.2019)

İnterbank gecelik faizlerinde, piyasada görülen likidite sorununun etkisiyle Tablo 18'de görüldüğü gibi Kasım ayında ciddi farklılaşmaya başlamış ve 2000 yılı Ocakta maksimum noktasına ulaşarak interbank faizlerinin %64 noktasındayken, içinde bulunulan yılın Kasım ayına gelindiğinde, faiz %315'lere ve 2001 Şubat ayında 4018,58'e kadar ulaşmıştır.

Türkiye Aralık ayı sonundan başlayarak ve 2001 yılı Ocak ayı başında kriz koşullarından uzaklaşmaya başlamıştır. 2001 sen başından Merkez Bankası döviz rezervleri tekrar 25 milyar Amerikan doları üzerine çıkmış ve Şubat krizine meydana gelinceye kadar bu seviyenin altını görmemiştir. 2000 yılı Aralık ay sonu ortasında

³⁰⁷ Bülent GÜLOGLU ve Ender ALTUNOGLU, a.g.m., s.128.

interbank gecelik faizleri % 199 iken, Ocak ayında % 42'ye inmiş ve İstanbul Memkul Kıymetler Borsası 100 endeksi de 4 Ocak günü 10198 puanı görmüştür.

2000 Kasım Krizi'nin üzerinden üç ay geçmesinin ardından, beklenen şok ortada belirmiş ve 2001 yılının Şubat ayında, dönemin Başbakanı ve Cumhurbaşkanı arasında Milli Güvenlik Kurulu toplantısında meydana gelen tartışma, yaşanan gerilimin ciddi bir siyasi kriz olduğunun kamuoyu önünde açık seçik belirmesi, finansal krizi tetikleyen faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu olayından sonraki ilk işlem gününde, interbank gecelik faiz oranı % 6200'ler seviyesine yükselmiş ve TCMB'nin döviz rezervleri, 16 Şubat'ta 27,94 milyar amerikan dolara düzeyine düşmüştür. Dövizle yaşanan spekülasyon atakları daha fazla mücadele edemeyen TCMB, 21 Şubat gecesi, dalgalı kur rejimine geçildiği açıklamasını yapmıştır. Böylece, 19 Şubat günü 686 bin lira düzeyinde olan dolar, 26 Şubat'ta 960 bin liraya seviyesine çıkmıştır.³⁰⁸

Tablo 19: Kasım ve Şubat Krizlerinin Kronolojisi

Tarih	Olay Açıklaması
20 Kasım 2000	İstanbul Memkul Kıymetler Borsası %7,1 düştü, yabancı fonlar Türk varlıklarındaki yatırımlarını azaltmaya yöneldiler. Kısa zamanda 7 milyar dolarlık sıcak para çıkışı olurken, faizler arttı. Faizlerin yükselmesi ve dövizle olan aşırı talep özellikle kamu bankalarında likidite sorunlarına neden oldu.
22 Kasım 2000	Piyasada birkaç bankaya el konulacağı beklentileri, panik havası yaratmış ve ortalama gecelik faizler %100'leri aşmıştır.
28 Kasım 2000	İstanbul Memkul Kıymetler Borsası 100 endeksi %9 inerken gecelik faiz oranları % 240 düzeyine çıkmıştır. Merkez Bankası 2000 yılı 17 Kasım - 5 Aralık arasında 7,4 milyar ABD doları döviz satarak cevap vermiştir.
29 Kasım 2000	Hükümet piyasalardaki çalkantıyı görüştüğü toplantı somnunda IMF ile acil yardım paketi görüşmeleri yapılmasına karar verildi
30 Kasım 2000	TCMB artan likidite talebine karşılık, IMF programı kapsamında piyasanın ihtiyacı olan gerekli fonları aktaracağını ilan etmesiyle faiz oranları arttı, döviz talebi azaldı.
4 Aralık 2000	15 Kasımdan sonra İstanbul Memkul Kıymetler Borsasında düşüş %45'i bulmuştur.
6 Aralık 2000	Demirbank'ın TMSF'ye devredilmesi ve IMF'den 10,4 milyar ABD doları kaynak aktarılacağını kamuoyu ile paylaşılması piyasalara nefes aldırdı. Hükümet 100.000 TL olan mevduat güvencesini %100 pasif güvencesine dönüştürdüğünü ilan edildi.
7 Aralık 2000	TMSF bünyesindeki 10 bankaya, Hazine kanalıyla DİBS aktararak sermaye yeterlilik oranları asgari noktaya ulaştırılmıştır.
13 Aralık 2000	Hükümet'in kamu bankalarının yeniden yapılandırılarak özelleştirilmesi konusunda Bakanlar Kurulu kararı yayımlandı

³⁰⁸ Ercan UYGUR, a.g.e, s. 23.

18 Aralık 2000	IMF'ye ek niyet mektubu sunulmuştur.
28 Aralık 2000	IMF programı kapsamında 2,8 milyar dolar Hazineye aktarıldı.
8 Şubat 2001	Bankalarda İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik çıkarıldı.
10 Şubat 2001	Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine ilişkin Yönetmelik çıkarıldı. İhlas Finans Kurumunun faaliyet izni iptal edildi
21 Şubat 2001	Milli Güvenlik kurulunda Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan tartışma, Kasımdan beri diken üstünde duran piyasalarda ekonomik krize dönüştü. Gecelik faizler %7500'e seviyesine yükselirken İMK-100 endeksi %18,1 düştü.
22 Şubat 2001	Hükümet serbest dalgalı kur rejimine geçildiğini açıklamıştır.
23 Şubat 2001	TCMB Başkanı Gazi Erçel görevinden istifa etti.
26 Şubat 2001	Hazine Müsteşarı Selçuk Demiralp görevinden istifa etti.
2 Mart 2001	Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na Kemal Derviş atandı.
3 Mart 2001	BDDK Başkanı Zekeriya Temizel görevinden istifa etti
14 Mart 2001	Kemal Derviş, kamuoyuna Ulusal Programın Genel Stratejisini açıkladı
17 Mart 2001	BDDK Başkanlığına Engin Akçakoca'nın ataması yapıldı.
14 Nisan 2001	Kemal Derviş Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını kamuoyuna açıkladı.
30 Nisan 2001	Bakanlar Kurulu Kararı ile Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası'nın görev zararı alacaklarının tasfiye edilmesi esas ve usulleri yayımlandı. Bu karar kapsamında görev zararı alacaklarına karşılık 23,6 milyar TL'lik özel tertip hazine kâğıdı ihraçı gerçekleştirildi.
29 Mayıs 2001	Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle BDDK ikinci başkanı ve Kurul üyelerinin görev süreleri son buldu.
7 Haziran 2001	Bakanlar Kurulu kararıyla BDDK ikinci başkan ve üyeliklerine atama yapıldı.
18 Haziran 2001	Hazine İç Borç Takas Operasyonu gerçekleştirildi.

Kaynak: BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, a.g.e, s. 27, <https://www.bddk.org.tr/Duyurular/%E2%80%9CKrizden-Istikrara-Turkiye-Tecrubesi%E2%80%9D-baslikli-calisma-tebliginin-gozden-gecirilmis-ucuncu-baskisi-yayimlandi/395>

Döviz kurunun serbest dolaşıma bırakılmasıyla birlikte 1999 yılı sonunda IMF desteğiyle uygulamaya konulan istikrar programının çöküşü kabul edilmiş, bunun üzerine Devlet Bakanlığı'na atanan Kemal DERVİŞ 14 Nisan 2001 tarihinde Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı kamuoyuna açıklamıştır.

Programındaki temel amaç; hızla yapısal reformların gerçekleştirerek, enflasyonla istikrarlı bir biçimde mücadele yapılması, sürdürülebilir bir büyüme ortamının yaratılması ve gelir dağılımının düzeltilmesidir. Temel yaklaşım kapsamında, finansal piyasaların etkin şekilde işletilmesi, kamu finansman dengesinin geri dönmeyecek şekilde düzeltilmesi, enflasyonla karşı mücadele kapsamında aktif para politikasının hayata geçirilmesi ve piyasa güvenini sağlamak için enflasyon hedeflemesine yaklaşımının benimsenmesi, makro hedeflee ile uyum içinde gelirler politikasının yürütülmesi, kaynak aktarma aşamasında saydam ve etkin bir anlayışın benimsenmesi, dış finansman olanaklarının da katkısıyla kötü borç yapısının kırılarak daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir.³⁰⁹

Nisan 2001’de ortaya konulan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” Mayıs ayında imzası atılan yeni IMF anlaşmasıyla ve Dünya Bankası kaynaklarının katkısına rağmen üretimdeki azalışı engelleyememesine rağmen, krizin kontrol altında tutulmasında etkisini göstermiştir. Bu programda öncelikle amaçlanan bankacılık sisteminin yapılandırılması aşamasında kamu borç stoğunda yaşanacak yükselişi göze alarak enflasyonun kontrolünün kaybedilmemesi maksadıyla, parasal büyüklükler kontrol altına alınmıştır.³¹⁰

Krizlerinden sonra Türk bankacılık sisteminin yeniden yapılandırması gündeme geldi. Bu kapsamda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programından hareketle bankacılık sektörünün etkinliğinin artırılması, kırılganlığının azaltılması, dış şoklara karşı daha güçlü hale getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Program dahilinde kamu bankalarının ve TMSF’ye aktarılan bankaların yeniden yapılandırılması, özel bankaların sermayelerinin ve mali bünyelerinin kuvvetlendirilmesi, sektörde gözetim ve denetim faaliyetlerinin daha verimli, şeffaf ve kurumsal bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.

Sistemik bankacılık krizlerinin kontrol altına almak için genellikle şu süreçlerden geçilir. İlk aşamada, ödemeler dengesinin istikrarı sağlanarak yaşanan panik önlenmeye çalışılır. Bu süreçte, koruyucu regülasyon araçları olan son borç verme mercii

³⁰⁹ Adil, TEMEL, “Ekonomik Program Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Makroekonomik Gelişmeler”, Yeni Türkiye Dergisi, Kriz Özel Sayısı, Cilt: 1, Sayı: 41, 2001, s.561.

³¹⁰ Merih CELASUN, (2002), 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, Türk Sosyal Bilimler Derneği, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s.74.

olma, mevduat sigortası ve kapsamlı devlet garantilerinin kullanımına başvurulur. İkinci aşamada, bankaların çözümlemesine ve finansal sistemin yeniden yapılandırma devreye alınır. Likidite sıkıntısı yaşayan bankaların sistemden ayıklanması, ödeme sıkıntısı yaşayan bankaların sermaye yapılarının yeniden düzenlenmesi, donuk alacakların çözümlenmesi, bankacılık sektörü için uygun yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulmak için gerekli yasal düzenlemeler yapılır. Son aşamada ise yeniden yapılandırma çabalarının sonuçları gözlenmekte ve sistem normal hale getirilmeye çalışılmaktadır.³¹¹

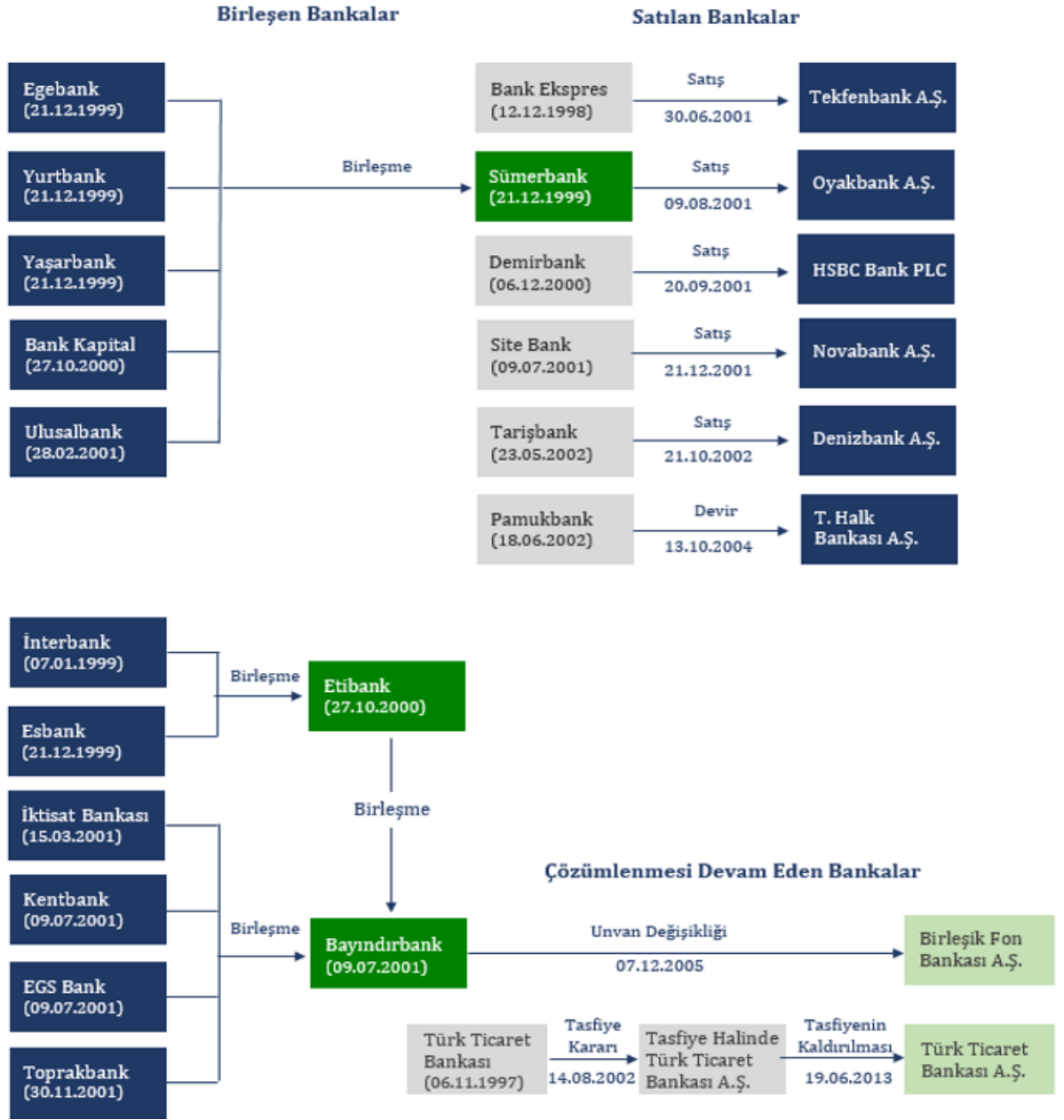
Özel sermayeli bankalarda açık pozisyonlar yarattığı kur riski ile kamu sermayelinin sahip olduğu bankaların görev zararları nedeniyle zamanla azalan öz kaynakları ve hergün oluşan yüksek likidite gereksinimleri Türk bankacılık sektöründe krizin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Krizin bitirilmesinde de kamu bankaların sorunlarına yönelik, zaman kaybetmede uygulanan politikalar sayesinde hızlı sonuç alınmıştır. Kamu ve özel sermayeli bankalar, birtakım sermaye güçlendirme uygulamalarıyla finansal açıdan sağlam yapıya kavuşturulmuş, kamu bankaların görev zararlarının tasfiye yapılmış, yeniden görev zararlarının meydana gelmemesi için kanuni düzenlemeye gidilmiş, bu bankaların şube ve personel sayısı daha akılcı ve verimli hale dönüştürülmüş ve serbest piyasada rekabetçi ve disiplini içinde özel bankalara benzer bir organizasyon yapısı içinde faaliyette bulunmaları amaçlanmıştır. TMSF'ye aktarılan bankaların etkin ve en kısa zamanda çözümlenmesi maksadıyla TMSF çatısı altında, yeni bir organizasyon yapısına geçilmiş ve takipteki krediler, iştirakler ve gayrimenkuller bu yapılanma kapsamında çözümlenme yoluna gidilmiştir. Esnek organizasyonel yapılar oluşturulabilmesinin çözümleme başarısını artırdığı gözlemlenmiştir.³¹²

Türkiye Bankacılık sektörü Kasım ve Şubat Krizleri döneminde gerek faaliyet alanları gerekse de aktif büyüklükleri büyük ölçüde azalmış ve kriz sonrası uygulanan yeniden yapılanma süreci ile 2008 Global krizine kadar ciddi bir performans göstererek büyümüştür. Yabancı bankaların sistem içindeki payları artmış, küresel krizle birlikte

³¹¹ Stanley FİSCHER, "Financial Sector Crisis Management",
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/061401.htm>. (07.05.2013)

³¹² BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, 2010, s.84.

bankacılık sektörünün varlıkları azalırken, Türkiye’de bankacılık kesimi küresel kriz döneminde, diğer ülke bankalarına göre daha sağlam bir yapı ortaya koymuştur.³¹³

Şekil 2. Fona Devredilen Bankaların Çözümleme Şeması

Kaynak: TMSF, <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.sema>, Erişim Tarihi: 23.05.2019

³¹³ Ercan UYGUR, (2010). The Global Crisis and Turkish Economy. Third World Network, 2010.

3.3. 2008 Küresel Kriz (Mortgage Krizi)

ABD’de 2007 yılında belirtilerin ortaya çıkması ve 2008 Eylül ayına gelindiğinde sistemin 4. en büyük ve en köklü Yatırım Bankası Lehman Brothers’ın 600 milyar Dolar borç ile iflas açıklamasıyla, yansımaları bütün dünyaya hissedilmeye başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranın ardından, dünyanın karşılaştığı en büyük kriz olarak literatüre geçmiştir.

Petrol krizinden ardından Reagan’ın ABD’sinde ve Thatcher’ın İngiltere’de olmak üzere pek çok ülkede finansal regülasyon uygulamaları askıya alınmaya başlanmıştır. Özellikle mali piyasalarda denetim sağlayan, sınırlayıcı kanuni düzenlemeler ya kaldırılmış ya da esnetilmişti. Bankalara sermaye yeterliliğine yeter kadar sahip olmayan bazı menkul varlıkları bilançolarının dışında kayıt altında tutma, risklerini kendi iç sistemlerinde analiz etme ve sermaye ihtiyaçlarını bağımsız tespit etme olanağı tanınmıştı. Sektörde denetim faaliyetlerini, FDIC (Federal Mevduat Sigorta Kurumu) yerine getirmekteydi. İlgili kurum mali açıdan sıkıntıya düşen bankaların kendilerine müracaat etmesi durumunda onları destek vermek amacıyla oluşturulan biri fonu yönetmekteydi. Krizden önce hiç bir banka bu tarz bir talep ile gelmemişti yani kurum tam faal olarak kullanılmamıştı. Federal Mevduat Sigorta Kurumunun ticari bankalar dışında herhangi bir finansal aktörü denetleme konusunda yetkisiz olması nedeniyle, piyasada denetim ve gözetim yapılan bankalardan çok, denetlenmeyen gölge bankalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu sorun bir tarafta dururken, diğer bir sorunsu menkulleştirme faaliyetleridir. Menkul kıymetleştirme; bankaların, ipotekli kredilerin ederi ölçüsünde çeşitli finansal enstrümanlar oluşturması ve iç-dış piyasalara ihraç etmesi üzerine dayanan finansman sistemi idi. Bu model ABD’de çok yaygın kullanılıyordu. Burada amaç, ipotekli kredilerin riskini, yeni türev ürünler yoluyla piyasaya yayarak düşürmektir. Fakat bu uygulamada bir noktadan sonra risklerin kontrolünün elden gitmesine durumu ile karşılaşılmıştır. Finansal piyasalarda, subprime ipotekli konut krediler yoğunluklu olmakla birlikte ipotek kredilerin hızla menkul kıymetleştirme süreci devam etti. Mortgage kredi tutarı 2005 ve 2006 yıllarında 1,25 trilyona boyutuna

ulaşmıştır. Bu rakamın yaklaşık olarak %20'si yüksek risk ve yüksek faiz oranlı kredi özelliğine sahipti. Bunun da %80'i menkul kıymet haline dönüştürülmüştür.³¹⁴

Menkul kıymetleştirme yoluyla riskin başka piyasa oyuncularına aktarılmasındaki kolaylık ve denetimsizlik krizin önemli nedenlerinden birisi olarak görülmektedir. Konut kredisi veren bankalar, konut kredileri teminat alan, dolayısıyla borçluların ödeme olasılığı üzerine kurulan beklentileri menkul kıymetleştirerek işlemi kısmen ya da tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage şirketine satışı yapılmaktadır. Bu noktada kredi ödemelerindeki yaşanacak bir gecikme gerek krediyi kullandıran banka gerekse de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kurum için zarar durumunu ifade etmektedir. Zarar Menkul kıymetleştirilmiş ürünü alan diğer kuruluşlara yansıtacaktır ve böylelikle finansal kırılganlık tek bir kurumdan, piyasaya yayılacaktır.

Yüksek riskli teminata dayalı borç senetlerini (Collateralized Debt Obligations; CDO) ve yüksek riskli kredilerinden doğan alacaklarını teminat olarak gösteren bankalar, risklerini hedge fonlar gibi üçüncü bir tarafa devrederek piyasadaki Lehman Brothers, Bear Stearns, JPMorgan, Goldman Sachs ve Bank of Amerika gibi risk iştahı yüksek şirketlerin daha fazla risk almalarına neden olmuşlardır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının yetersiz değerlendirmelerinin sonucu olarak CDO'lara verdikleri AAA gibi yüksek dereceler de, şirketlerin ve finansal kurumların ABD konut piyasasına duydukları cazibeyi artırmıştır.³¹⁵

Düzenleme ve denetleme kuruluşlarının piyasa oyuncularını yanlış bilgilendirmeleri, hisse senetlerinin fiyata balonları ve şirketler tarafından yüksek kaldıraçlarla finanse edilmesine neden olmuştur. Bankalar tarafından mortgage şirketlere satılan kredi riskleri, finansal piyasalarda patlamaya hazır bir balona dönüştürken, riski üstlenen finansal kurumların da bilançolarına büyük zarar vermiştir.

Petrol ihraç eden ülkeler ile Asya ülkelerinin dış ticaret fazlaları, finansal sermaye akımları yoluyla 2007 yılına kadar ABD ekonomisinin cari işlemler açığının

³¹⁴ Hakan AY ve Öznur UÇAR, Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt: 17, Sayı: 1, Yıl: 2015, s.19-20.

³¹⁵ C. M. REINHART, and A. FELTON, The First Global Financial Crisis of the 21st Century. MPRA Paper, No. 11862, 2008, 1-206.

finansmanında kullanılmıştır.³¹⁶ Menkul kıymetleştirme işlemleri ile varlık balonlarının oluşmasının yanında büyük cari işlemler açığı da ABD ekonomisini krize hazırlayan önemli bir etken olmuştur. 1970'lerin ortalarında ABD'de GSYH'nın ortalama %4'ü civarında olan cari açık, küresel finansal gelişmenin etkisiyle 2006 yılında GSYH'nın %6,5'ine, 2008 yılında ise neredeyse %8 düzeyine yükselmiştir. Yani bankacılık ve sigortacılığı da kapsayan ABD finansal sektörünün boyutu 1970'lerden 2000'lerin sonuna doğru iki katına yükselmiştir.³¹⁷

Yeni finansal mimari oluşturulması amacıyla 1990 yıllardan itibaren başlayan düzenleme arayışlarının başarısız olması ve 2008 global Krizi'nin etkisi ile mevcut düzenlemelerin tekrar gözden geçirilerek yeniden bir finansal mimari dizaynı açısından, yeniden düzenlemelerin ortaya koyulması gerekliliği doğmuştur.

Mevcut sistemin sorgulanmasının arkasında yatan etkenler açısından finansal piyasa aktörlerinin davranışlarının incelenmesinde önem arz etmektedir. Ekonomik patlamanın yaşandığı zamanlarda piyasa oyuncularının panik içinde, sürü psikolojisi bağlı ve depresyon meyilli hareketleri ile ortama hâkim olan finansal çılgınlıkların yarattığı kısa yoldan servet sahibi olma istekleri aşırı risk sorununu beraberinde getirmektedir. Dalgalanmaların yükseldiği zamanlarda risk iştahındaki eğilim artışı ekonomik çalkantıları artırarak ve çöküş sürecine yayılarak daha da hızlanmasını sağlamaktadır. Karşılıklı güvenin ortadan kalkması varlık satışlarını zirve noktalara ulaştırarak piyasadaki likiditenin aniden buharlaşmasına sebep olmaktadır. Bu tür sorunların bir daha tekrar etmemesi için öncelikle Amerika'da denetim ve gözetim sistemlerin ciddi bir düzenlemeye gereksinim duyduğu ortaya çıkmıştır. Bu öngörüye doğrultusunda ilk hamle Amerikan Kongresi'nin Temmuz 2010 yılında yürürlüğe aldığı "Dodd Frank Wall Street Reform Yasası" ile beraber kurulan "Finansal Hizmetler Konseyi" olmuştur. Bu Konseyin sorumluluğu denetim ve gözetim yükümlülükleri olan ilgili birimler arasında uyum sağlamaktır. Bu aşamada Amerikan Merkez Bankası gerek makro gerekse de mikro düzeyde sağduyulu denetim ve gözetim işlevini üstüne almıştır.

³¹⁶ F BROWNE, and A. M. MCKİERNAN, The Role of Liquidity in Financial Stability. IMF's Global Financial Stability Report, 2005

³¹⁷ C. M. REINHART and K. S. ROGOFF, (2010). Bu Defa Farklı: Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi, NTV Yayınları, 2010, s.270.

Uluslararası finansal kesimin kontrolü amacıyla Uluslararası Bankacılık Denetleme Komitesi ile Amerikan Merkez Bankası'nın BASEL 3 kapsamında ortak makro sağduyulu politikaların da etkinleştirilmesi var olan yapının revize edilmesi için öngörülenler arasında yer almaktadır. Para politikalarının araçlarının hangi ölçüde ve boyutta sistematik risklerin bertaraf edilmesinde nasıl organize edileceği ise netleşmemiş global bir tartışma noktası olarak sürmektedir.³¹⁸

2008 küresel krizinin en önemli nedeni olarak Gölge Bankacılık sistemi, görülmektedir. Gölge bankacılık sistemi, 1970'li ve 1980'li yıllarda geleneksel bankacılık sisteminde kar oranlarının faiz oranları nedeniyle azalması ve emeklilik yatırım fonlarının ve sigorta şirketlerinin kurumsal yatırımlarının artması nedeniyle oluşmuştur.³¹⁹ Gölge bankacılık sistemi, mevduat bankacılık sistemi ile bağlantılıdır. Mevduat bankalarından farkı, doğrudan yasal olarak denetlenmeye ve kontrole tabi olmayan bilanço dışı işlemlere dayalı ve kar elde etme amaçlı finansal yeniliklerden aktif bir şekilde yararlanan bir bankacılık sistemidir.³²⁰

Klasik banka bilançolarının varlıklar bölümünde krediler yer almaktadır. Yükümlülükler tarafında ise mevduat ve sermaye vardır. Yeni bankacılık sistemi bilançosunda bulunan krediler, bankalar tarafından oluşturulan özel amaçlı kurumlara devredilmektedir. Özel amaçlı kurumlar, yükümlülük bölümünde varlığa dayalı menkul kıymetleri bulundurur. Varlığa dayalı menkul kıymetler, özel amaçlı kurumların pasifinde yer almaktadır. Yatırımcılar ödemeyi gerçekleştirdince krediler banka bilançosunun varlıklar bölümünü oluşturur. Bankalar, kredileri SPV'ler vasıtası ile yatırımcılara nakletmiş olur.³²¹

³¹⁸ Janet L. YELLEN, "Macroprudential Supervision and Monetary Policy in the Post-Crisis World", Business Economics, Volume: 46, no: 1, www.eurojournal.com, 2011, s. 3-10.

³¹⁹ R.C. Haltom, Out from Shadows: the Run on Shadow Banking System and a Framework for Reform, Region Focus, Third Quarter (2010:Q3), 2010, s.22-23.

³²⁰ BDDK, ABD Mortgage Krizi Çalışma Tebliği, Sayı:3/Ağustos 2008, Basım Yeri: BDDK Ofis Teknik Merkezi, Ankara, s.25

³²¹ T. S. Öncü, Yeni Gerçekler Karşısında Finans Sistemi Kendini Ne Şekilde Revize Ediyor, Etmeli? Yeni ABD Düzenlemesi: Dodd-Frank Yasası, URL: http://www.forumistanbul.com/sunumlar/sabri_öncu.pdf (Erişim Tarihi: 21.04.2012), 2012, s.7-11.

kalmıştı. Buffet, 3 Milyar ABD doları değerindeki General Electric'in 1 milyar Dolarlık kısmını, 1 Ekim 2008 tarihinde alarak krizden büyüyerek çıktı.³²²

2008 küresel krizin etkisi ortadan kaldırmak için FED ve hazine bakanlığı vasıtası ile bir takım kriz önleyici, destekleyici ekonomik ve finansal tedbirler alınmıştır. FED Başkanı Bernanke, faiz oranlarında yüksek indirim kararı aldı. Faiz oranları, 2007 yılında % 4-5 arasında dalgalanırken 2008 yılı sonu itibari 30 gün vadelide 0.25 puana geriledi. Bu faiz indirimi, ekonomiyi canlandırmak maksadıyla şok etkisi yapan bir karardı. ABD'de bankalara yatırılan mevduata sigorta güvencesi, FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation) vasıtası ile karşılanmaktadır. 2008 krizi öncesinde mevduat sigortası limiti, 100 bin ABD dolarıyken, 250 bin ABD dolarına çıkarılmıştır. Krizi nedeniyle oluşan ekonomik ve finansal etkileri en aza indirmek ve zarar gören kuruluşlara sermaye desteği sağlamak maksadıyla ABD hazine sekreterliğini kanalıyla destekler verilmiştir. FED vasıtasıyla ipotekli konut kredisi tahvillerinden alımlar yapıldı. Bankaların ellerinde bundurduğu toksik atıklar, bankaların temel bankacılık fonksiyonlarını yerine getirmesini engellemektedir. Bu maksatla, ABD hazine sekreterliği, toksik atıkları banka bilançolarından temizlemek maksadıyla Kamu Özel Yatırım Anlaşması hazırlandı.

2008 küresel krizin Türkiye'ye doğrudan etkilememekle beraber, bu küresel krizin bir takım negatif yansımaları olmuştur. Türk bankacılık sisteminin kriz karşısında bu kadar güçlü kalmasında; 2001 krizi sonrasında Türk Bankacılık sektöründe yapısal bir takım reformlar yapılarak yeniden düzenlenmesi, denetleyici ve düzenleyici kurumların oluşturulması, batık bankaların sistem dışına belirli bir disiplin içinde çıkarılması, bankaların sermaye yapıların güçlendirilmesi ve gerek hazine bütçe disiplini gerekse de TCMB'nin bağımsızlığını ön plana çıkaran politikalar olduğu sayılabilir. Başta ABD'de olmak üzere Dünyanın pek çok ülkesinde bankalarına sermaye yapılarını güçlendirmek için ülkelerce fon sağlanmasına rağmen Türk Bankacılık sistemi 2001 krizinin tecrübeleri ile sermayesi yapısı güçlendirilmesi ve daha denetleyici bir yapı içinde faaliyette

³²² Mauro F. GUILLÉN, The Global Economic & Financial Crisis:a Timeline, http://www-management.wharton.upenn.edu/guillen/2009_docs/crisis_financiera_formato_nuevo.pdf, 2014, s.1-50.

bulunmaları etkisiyle güçlü yapısını devam ettirmiş ve bankacılık sektörü büyümesini sürdürmüştür.

Mortgage modeli birçok ülkede yürütülen bir yapı olmasına rağmen, Türkiye'de bu konuyla ilgili kanun Şubat 2007'de meclisce yasalaştırılmıştır. Türkiye'de uygulanan mortgage modelinin ABD'deki sistemle bezerliğinden bahsetmek söz konusu değildir. ABD'deki yaşanan krizin Türkiye ekonomisine etkileri farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Krizle birlikte uluslararası finansal kesimlerinde görülen tedirginlik, panik ve hisse senedi fiyatlarında yaşanan düşüşler, İMKB'ye de negatif etkilemiş ve değer kayıplarına sebep olmuştur. Türk Lirası'nda, yabancı piyasa oyuncularının yükselen dolar talebi sebebiyle, ciddi zararlar yaşanmıştır.³²³

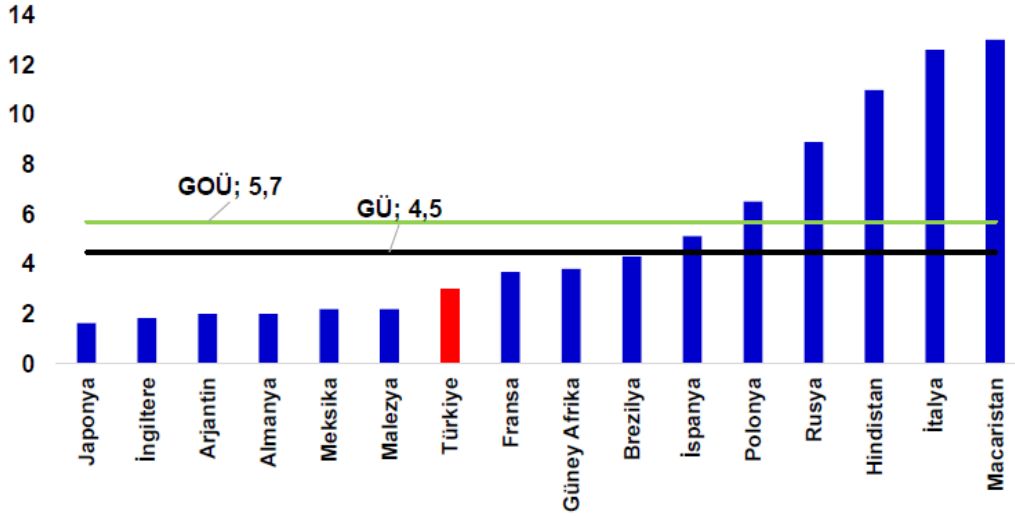
2008 küresel krizin Türkiye'deki başka bir yansıması ise bankacılık sektöründe sorunlu kredi oranını yükselmesidir. Toplam krediler içinde, donuk kredilerin oranı giderek yükselmektedir. Kriz sonrası süreçte bankaların, geri ödenemeyen krediler teminatı nedeniyle el koydukları teminatların sayısı büyük oranda arttığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte uluslararası kredilerin hacminin daralması, kredi maliyetlerinin yükselmesi ve uluslararası pazarlarının daralması neticesinde kriz reel sektöre fazlasıyla yansımış ve büyük zararlar yaşanmasına neden olmuştur. Reel kesimin faaliyet hacmindeki düşüş işsizlik oranlarını yükseltmiş ve işsizlik oranı 2008 yılında ortalama % 11 olarak gerçekleşmiştir.³²⁴

2017 verileri ışığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe kullanılan krediler için de sorunlu kredilerin oranı grafik 9'da gösterilmiştir.

³²³ Sudi APAK ve Ayhan ATAÇ, Küresel Krizler, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2009, s.218-219.

³²⁴ Erdem ALPTEKİN, "Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları", AR&GE Bülten, Haziran 2009, s.2.

Sorunlu Krediler / Toplam Krediler (yüzde)

Grafik 9. Sorunlu Kredileri / Toplam Kredilere Oranı (2017 Verileri)

Kaynak: TBB, Uluslararası Karşılaştırmalar itibariyle Bankacılık Sektörü, Ekim 2018, s.50

2009 yılı Eylül ayından itibaren küresel krizin etkilerinin daha yoğun yansımaları gözlenmeye başlanmıştır. Buna ilave ülkemizde yüksek oranda var olan kayıtdışı istihdamın etkisi ile krizin iş gücü piyasasında ne boyutta zarar verdiği mevcut ekonomik datalar ile şu aşamada net olarak tespit edilememesine rağmen, ihracata endeksli üretim yapan tekstil, beyaz eşya gibi sektörlerde işten çıkarmalara rastlanmıştır, ayrıca ülkemizin çeşitli illerinde bulunan bazı sanayi kuruluşlarının üretime ara verip bazıları ise kapısına kilit vurmak zorunda kalmıştır. Hızlıca yükselme trendine giren işsizlik 2009 yılında %14'lere ulaşmış, Türkiye'nin küresel mali krizde karşılaştığı en önemli yansımalarından bir tanesi olmuştur.³²⁵

³²⁵ Ali ÜNAL ve Hüseyin KAYA, Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi, İstanbul, 2009, s. 15-19

Tablo 20: Türkiye’de İşsizlik Oranları(2004-2009)

İşsizlik Oranı (%)	
2004	10,8
2005	10,6
2006	10,2
2007	10,3
2008	11,0
2009	14,0

Kaynak: TÜİK

Küresel krizin reel ekonomi üzerindeki yansımalarının şiddetli bir şekilde görüldüğü 2009 yılında uygulanan ekonomi politikaları analiz edildiğinde, iç talebi canlandırmak maksadıyla birçok ülke gibi Türkiye’de de kamu harcamalarını arttırıcı mali paketler ile vergi indirimleri ve muafiyetleri hayata geçirilmiştir.

Tablo 21: 2008 Küresel Finansal Krizin Kronolojisi

Tarih	Olay Açıklaması
9 Ağustos 2007	BNP Paribas, üç adet fonunu dondurma kararı almış, böylece teminatlı borç yükümlülükleri (CDO) içerisindeki karmaşık varlıkları ve eşikaltı kredi paketlerini değerlendirme yolu kapanmıştır.
14 Eylül 2007	Mudiler, bir İngiliz bankası olan Northern Rock’tan 1 milyar £’luk tasarruflarını geri çekmiş ve hükümet, tasarrufları garanti altına alındığını açıklayana kadar bu süreç devam etmiştir.
6 Aralık 2007	ABD Başkanı George Bush, bir milyondan fazla kişiyi ev sahibi yapacak planı kamuoyuna açıklamıştır.
19 Aralık 2007	Derecelendirme kuruluşu Standart and Poors, bir dizi yatırımın notunu düşürmüştür.
7 Eylül 2008	İpotekli konut finansmanı kuruluşları Fannie Mae ve Freddie Mac’in, Amerikan hükümetinin denetimine geçirileceği ilan edilmiştir.
15 Eylül 2008	Merrill Lynch, 50 milyar dolara Bank of America’ya satılmış ve Lehman Brothers iflas etmiştir.
16 Eylül 2008	ABD Merkez Bankası, 85 milyar dolar vererek sigorta şirketi AIG’nin iflasını engellemiştir.
17 Eylül 2008	Rusya, borsadaki alışveriş işlemlerini askıya almış ve Libor, son yedi yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.
22 Eylül 2008	Goldman Sachs ve Morgan Stanley, yatırım bankacılığından mevduat bankacılığı alanına kaydırılmıştır.
26 Eylül 2008	Washington Mutual iflas etmiş ve bankanın varlıkları 1,9 milyar dolara JP Morgan’a devredilmiştir.
30 Eylül 2008	İrlanda hükümeti, bankalardaki mevduatları iki yıllığına garanti altına alacağını duyurmuştur.
5 Ekim Haftası 2001	FED, Büyük Depresyon’dan sonra ilk kez tahvil piyasasına müdahale etmiştir.

6 Ekim 2008	Almanya hükümeti, ülkenin en büyük bankalarından biri olan Hypo Real Estate'i kurtarmak için 50 milyar euro'luk bir tasarruf planı ortaya koymuştur.
7 Ekim 2008	İzlanda'da banka hisseleri keskin bir düşüş yaşamış ve İzlanda internet bankası Icesave, parasını çekmeye gelen yatırımcıları engellemiştir.
14 Ekim 2008	ABD, 700 milyar dolar tutarındaki kurtarma paketinin 250 milyar dolarlık kısmını, bankaların yeniden sermayelendirilmesi için kullanılacağını açıklamıştır.
10 Kasım 2008	ABD Hazinesi, AIG sigorta şirketini destekleme planının yeniden yapılandırıldığını açıklamıştır.
15 Kasım 2008	G-20 Zirvesi sonuç bildirisinde, global büyümeyi yeniden canlandırmak ve küresel finansal piyasalarını güçlendirmek maksadıyla, bir aksiyon planı üzerinde anlaşmaya varılmıştır.
26 Kasım 2008	FED, 200 milyar dolarlık tüketici borçlarına dayalı menkul kıymet alma imkânı vereceğini açıklamıştır.
11 Ocak Haftası 2009	ABD Hazinesi, Bank of America'dan 20 milyar dolar tutarında imtiyazlı hisse aldığını kamuoyuna bildirmiştir.
17 Şubat 2009	ABD Başkanı Barack Obama, ekonomiyi canlılık kazandırmak amacıyla 787 milyar dolarlık iyileştirme paketini onay vermiştir.
1 Nisan 2009	İşsizlik oranı, Euro bölgesinde son üç yılın en yüksek noktasına gelmiş, Fransa ve Almanya G-20 Zirvesi'nde dünya finans sistemi açısından sağlam düzenlemelerin yapılması çağrısı yapmıştır.
11 Ekim 2009	Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Kremlin'in müdahalesiyle, Rusya ekonomisinin küçülmesinin önlendiğini ifade etmiştir.
29 Kasım 2010	Avrupalı Bakanlar, İrlanda Cumhuriyeti için kurtarma paketi kabul etmiştir.
16 Mayıs 2011	Portekiz, İrlanda ve Yunanistan'nın ardından kurtarma paketi alan üçüncü Euro bölge ülkesi olmuştur.

Kaynak: Mauro F. Guillen, The Global Economic & Financial Crisis: A Timeline, Wharton's Lauder Institute, Pennsylvania, 2011, s. 1-31,
http://lauder.wharton.upenn.edu/pages/pdf/class_info/Chronology_Economic_Financial_Crisi.pdf, (22.05.2019)

3.4. Küresel Düzeyde Yeni Finansal Mimari Arayışları

Bankacılık piyasasının regülasyonu gerek finansal sistemin gerekse de ekonominin işleyişinin doğru ve sağlıklı işlemesi noktasında oldukça önemlidir. Bankalar, ekonomik büyümenin finansman desteği noktasında ve tasarrufların bir araya getirilmesi açısından önemli roller üstlenmektedirler. Başka birçok sektörlerin verimliliğinde ve gelişiminde rekabet büyük önemli arz ederken, bankacılık kesiminde düzenleme, denetim ve gözetim rekabet ile yer değiştirmiştir.³²⁶ Piyasalar kendi başına

³²⁶ R. S. KROSZNER, "Restructuring Bank Regulation: Conflicts of Interest, Stability and Universal Banking", James R. Barth ve diğerleri (Der) Restructuring Regulation and Financial Institutions, Springe, 2001, s.16.

bırakıldığında, etkin olarak çalışmaması hali piyasa başarısızlığı (market failure) olarak ifade edilmektedir.

Piyasa başarısızlığı kuramı, kamu müdahalesinin dayanağını piyasanın sorunlu taraflarına ilişkin düzenlenme yapılması ve etkin kaynak dağıtımının ortaya konulması olarak ifade edilirken açıklarken; kamu yararı kuramı, kamu düzenlemelerinin piyasa işleyişinin kendi kendine en iyi kaynak dağılımını sağlayamamasına bir yansıması olduğunu ifade etmektedir.³²⁷

Bankacılık piyasasındaki regülasyon uygulamaların sistemin güvenli ve sağlıklı işlemlerini sağlamak üzerine kurulmuş olması, bu amaç doğrultusunda sistemik riskin azaltılması için sektör bazlı bir bakış açısı benimsenmesi ve sektörün para politikalarıyla da organik bağından ötürü düzenleyici otoritelerin tespit edilmesi önemli rol oynamıştır. Para politikalarının tespit edilmesi ve hayata geçirilmesinde önemli rol oynayan merkez bankaları, para piyasalarındaki tayin edici rolünün de etkisi ile bankacılık sektöründeki sistemik riskle ilgili ana bilgi sahibi konumundadır. Bu bilgilerin bankaların gözetim ve denetiminde de kullanılmasının sağlanması ve her iki fonksiyonun eş güdüm içinde yürütülmesi amacıyla birçok ülkede merkez bankaları bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu olan kurumlardır. Bazı ülkelerde ek olarak bankacılıkla ilgili düzenleme yapma yetkisi de merkez bankaları yetkilendirilmiştir.³²⁸

Bankacılık doğal yapısı gereği krizlere açık bir kesimdir, çünkü bankacılık birçok çelişkinin ve çatışan kavramlar içinde denge noktasını tutturulmaya çalışıldığı bir alandır. Bankaların kâr etme dürtüsü ile tasarruf sahiplerinin varlıklarının güven içinde olma talebi “kâr-risk-güvenlik” paradoksunu meydana getirmektedir. Ekonomiye optimum kaynağı en düşük maliyetle aktarma (düşük kar) ile yüksek finansal kaldıraç ve işlem hacmi (yüksek kar) arasında ve mevduat sahiplerinin panik kaçışları sebebi ile bankaların iflasla karşılaşmaktan korumak ve mevduat sahiplerinin yaşayabilecekleri

³²⁷ Hakan BAŞTÜRK, Finansal Piyasalarda Düzenleyici Otoritelerin Yapılanmaları, Sermaye Piyasası Kurulu, SPK Araştırma Raporu, Ankara, 1999, s.6.

³²⁸ Hakan BAŞTÜRK, a.g.e., s.9.

kayıpları telafi etmek maksadıyla mevduat sigortası kurma zorunluluğu diğer çelişkilerdir.³²⁹

Krizlerin, finansal liberalizasyon ardından meydana geldiği; sebepleri, kanuni boşlukların ve denetlemelerin yeterli olmaması, yüksel yurtdışı finansmana gidilmesi ve hükümetlerin dolaylı olarak finans sektöründe garantör olarak davranmasının yarattığı ahlaki tehlike ile ekonomik karar alma mekanizmalarında etkili olmasının oluşturduğu verimsizlik olarak sıralanmaktadır.³³⁰

1980-1994 yılları arasında bankacılık kesimindeki krizlerin nedenleri; zayıf makroekonomik yapının, düşük büyüme hızı ve enflasyon yoluyla şekillenmesi, sermaye akımlarında ortaya çıkan ani ve yüksek dalgalanmalar, bankacılık sektöründe görülen düşük likidite, özel sektör açılan kredilerindeki aşırı yükseliş, yüksek kapsayıcılı mevduat sigortası ve bilanço yapısı düşük bankalar şeklinde tespit edilmiştir.³³¹

1990'larda uluslararası kuruluşların eksiklikleri ve düzenlemelerin gerekliliği, başta 1994 Meksika, Latin Amerika ve daha sonraları 1997 Asya, 1998 Rusya, 1999 Brezilya ve Ekvator Krizleri, 2001-2002 Türkiye ve Arjantin Krizleri'nin etkisiyle önem kazanmıştır. 1990'ların başında finansal küreselleşmenin hem uluslararası hem de ulusal anlamda finansal ortamı değiştirmesiyle artan bu krizler, giderek krizlerin ortaya çıkış nedenlerine odaklanmayı, gelecekteki olası krizlerden korunma yollarını aramayı gündeme getirmiş ve küresel YFM adı altında tartışılmaya başlanmıştır.³³²⁻³³³

Küresel finansal sisteme yönelik yeni yapısal regülasyon arayışları, 1990'lı yılların finansal krizlerinin ardından hız kazanarak, finansal kurumların gözetiminin ve bu gözetim aşamasında düzenleyici ve denetleyici otoritelerin ve piyasaların daha aktif ve etkin pozisyon almaları gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu nedenle finansal sistemin

³²⁹ M.İ. TURHAN, (1998), "Bankacılık Krizleri", No:4, Active Dergisi, [http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=259\(13/01/2007\)](http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=259(13/01/2007))

³³⁰ UNCTAD (1998), United Nation, "Trade And Development Report-1998", United Nations Conference on Trade and Development, 1998, s.79-81.

³³¹ A. DEMİRGÜÇ-KUNT ve E. DETRAGIACHE, "The Determinants of Banking Crises: Evidence From Developed and Developing Countries", IMF Working Papers, No:97/106, 1997, s.19-21.

³³² P. B. KENEN, (2002). The International Financial Architecture: Old Issues and New Initiatives. International Finance:5: 1, 2002, s. 23-45.

³³³ D. W. ARNER ve R. P. BUCKLEY, Redesigning the Architecture of the Global Financial System. Melbourne Journal of International Law, 11, 185, 2010.

yeniden mimarisine yönelik atılan adımların, krizlerin öngörülmesine ve çözümüne yönelik kural ve standartları üzerinden tartışılmaktadır.

1997 Asya Krizi ve 1998 Rusya'daki borçları geri ödeyememe sorunu, 1998 yılı sonbaharında finansal piyasaları tümüyle kapsayan bozulmaya öncülük etmiştir. Finansal piyasalardaki istikrarsızlığın küresel düzeyde ve sistemik olduğu, ulusal düzeyde uygulanan politikaların sorun çözmede yetersiz olduğu öne sürülmüştür. Bu nedenle, dünya ekonomisini korumak için uluslararası düzeyde daha iyi bir finansal denetim mekanizması, daha şeffaf bir finansal sistem, tutarlı makroekonomik politikalar, istikrarlı kur rejimleri ve makroekonomik performansın gözetimi önerileri getirilmiştir. Başka bir ifade ile finansal sistemin istikrarının uluslararası düzeyde geliştirilmesine yönelik duyarlılıklar artmış ve yeni finansal mimarinin oluşturulmasına yönelik adımlar atılmıştır.^{334_335_336}

Yeni bir finansal mimariye yönelik arayışları iki temel nedene bağlamaktadır. Uluslararası sermaye akımlarının özellikle yükselen piyasa ekonomilerinde fazla oynaklık göstermesi bu ülkelerde sık aralıklarla krizlerin yaşanmasına neden olmaktadır. 1997 Doğu Asya krizi ve neden olduğu ekonomik daralma buna en iyi örnektir. Ayrıca yine Doğu Asya Krizi'nin Rusya'da devalüasyona neden olması ve daha sonra Latin Amerika'ya yayılması bulaşmanın yoğun olduğunu göstermektedir. Söz konusu gelişmeler, uluslararası finansal sistemin yeniden yapılandırılmasının önemini ortaya koymaktadır.³³⁷

Yeni Finansal Mimari kavramının, 1990 yıllardan sonra finansal krizlerin yoğunlaşması ile başlayarak ve 2000'li yılların başından beri sıklıkla literatürde kullanılmasına rağmen, kapsamlı ve genel kabul gören bir tanımı yapılamamıştır. Konu ile ilgili İktisat literatürün de çeşitli yazarlar tarafından yapılan farklı tanımlar yer almaktadır.

³³⁴ Y. AKYÜZ, (2000). The Debate on the International Financial Architecture: Reforming the Reformers. UNCTAD/OSG/DP, (148), 2000.

³³⁵ P. DAVIDSON, Is a Plumber or a New Financial Architect Needed to End Global International Liquidity Problems?. World Development, (28: 6), 1117-11131, 2000.

³³⁶ R. WADE, A New Global Financial Architecture. New Left Review, 46, 2007.

³³⁷ S. Fischer, Reforming the International Financial System. The Economic Journal, 109(459), F557-F576, 1999.

Tablo 22: Yeni Finansal Mimari Tanımlamaları

İktisatçılar	Yeni Finansal Mimari Arayışlarına Bakış
Griffith-Jones (1999)	Küreselleşen finansal sistemin gelişme sürecini destekleyen, uluslararası kuruluşların etkin bir biçimde yönetimini sağlamaya yönelik, kurallı/sistemli bir küresel finansal piyasa yolunu açan bakış açılarının bütünüdür.
Eichengreen (1999)	Kurumların, yapıların ve politikaların krizleri öngörme, engelleme ve ortadan kaldırma şeklinde yapılandırılmasıdır.
Helleiner (2000)	Düzenleme, denetim ve bilginin geliştirilmesi, gerektiğinde finans koşullarının büyük ölçüde artırılması girişimleridir.
Akyüz (2000)	Küresel ve sistemik istikrarsızlık, ulusal güçlerin sorun çözme konusundaki yetersizlikleri ve küresel finansal sistemin yeniden yapılandırılması konusundaki görüş birliğidir.
Bingham (2000)	Uluslararası finansal sistemin istikrarını ve etkinliğini artırmaya yönelik düzenlemeler setidir.
Fanelli ve Medhora (2001)	Finansal koşullardaki aşırı oynaklığı gidermek, ulusal düzeydeki riskleri dağıtmak, sermaye akımlarının aniden durmasını engellemek ve istikrarlı büyüme ile uyumlu büyük çaplı sermaye akımlarını desteklemek için oluşturulan çerçevedir.
Haldane ve Kruger (2001)	1990'lı yıllarda yükselen piyasa ekonomilerinde finansal krizlerin ortaya çıkış sıklığının artmasıyla, hükümetler ve uluslararası kuruluşların krizlerin neden olduğu tehlikelerin azaltılması amacıyla yaptıkları müzakerelerdir.
Soederberg (2002)	G-7 ülkelerinin uluslararası finansal sistemin güçlendirilmesine yönelik kurduğu bir dizi kurum ve iletişim aracı önderliğinde izlenen stratejidir.
Kenen (2002)	Krizlerin sık tekrarlanma olasılığını azaltmaya yönelik krizden korunma politikaları ve krizlerin maliyetini azaltmaya yönelik krize çözüm politikalarıdır.
Cartapanis ve Herland (2002)	Neo-Keynesyen ve Neo-liberal ilkeleri biraraya getiren ancak sistemik risk sorununa bütünüyle cevap bulamamış uzlaşma çalışmalarıdır.
Davidson (2004)	1970'li yıllardakine benzer şekilde devam eden uluslararası finansal krizlerin sorunlarından tüm ülkeleri korumak ve para sistemi üzerindeki kalıcı küresel depresyon baskılarını ortadan kaldırmak, böylece potansiyel küresel tam istihdamın gerçekleştirilme olasılığına katkıda bulunmaktadır.
Rana (2010)	Küresel ekonomi yönetiminin kurumsal düzeyde yeniden şekillendirilmesi
Shinasi ve Truman (2010)	Uluslararası para sisteminin resmi uzlaşma, anlaşma, toplantı ve kuruluşlarını kapsayan, bunun yanında özel finansal faaliyetlerle ilgili resmi ve özel toplantıları, anlaşmaları içeren bir yapıdır.
Elson (2010)	Parasal ve finansal sistemin uluslararası düzeyde etkin biçimde işleyişini sağlamaya yönelik ortak düzenlemelerin yönetimini kapsamaktadır.

Kaynak: Literatürden derlenmiştir.

Finansal sistemin önemli bir ayağını oluşturan bankalar, bir ekonomide; sermaye yaratma, riskin dağıtılması, bilgi sağlama ve gözetim işlevleri nedenleriyle önemli rol oynamaktadırlar. Geleneksel bankacılık sisteminde bankalar, kısa dönem yükümlülüklerini uzun dönem varlıklara dönüştürerek kredi ve fon sağlama işlevi görmüşlerdir. Ancak 1980'li yıllarda finansal serbestleşmenin etkisiyle bankaların geleneksel finansal aracılık rolü değişmiştir. Bankalar için önemli bir fon kaynağı olan

mevduatların önemi giderek azalmaya başlamış ve işletme kredileri gibi geleneksel bankacılık faaliyetlerinin getirdiği kârlılık düşmüştür. Böylece bankalar, finansal aracılık rollerinin devamını sağlayarak geleneksel olmayan (nontraditional) bankacılık faaliyetlerine yönelmişlerdir.³³⁸

Finansal serbestleşmenin ardından bankalar, yurt dışından yabancı para birimi ile kısa dönemde düşük faiz oranları üzerinden borçlanıp yurt içinde yüksek faizle bu fonları borç verdiklerinden, bankacılık kesimi para ve vade uyumsuzluğu risklerine açık duruma gelmiştir. Bununla birlikte yerel bankalar yabancı bankalardan ölçüsüz borçlanma nedeniyle yurt içinde aşırı kredi genişlemeleri yaratmışlardır. Sabit döviz kuru üzerinden yabancı para birimi ile borçlanıldığı durumda kur riskleri düşük görülmüş, bu durum zımni bir güvenlik ağı olarak algılanmış ve ahlaki riski artırmıştır. Ters seçim sorununun da artmasıyla, bankalar üzerindeki takipteki alacak yükü zaman içinde büyümüş, bu da kredi arzının daraldığı ve dolayısıyla denge faiz oranlarının arttığı durumlarda bankaların maliyetlerini artırmıştır. 1997 Asya Krizi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu bölgede takipteki alacakların büyümesi gibi bazı finansal kırılganlık belirtileri görülmüş olsa da, sermaye girişlerindeki artış sürmüştür. Krizden hemen önce 1995'in ilk çeyreği ile 1996 yılının üçüncü çeyreği arasındaki dönemde Doğu Asya bölgesindeki banka kredilerinin ve tahvillerin ani yükselişi bu durumu açıklamaktadır.³³⁹

1982 yılında Meksika'nın borçlarını ödeyememesi üzerine başlayan uluslararası borç krizi ve 1987 yılında yaşanan hisse senedi piyasası şoku uluslararası finansal piyasalara güveni sarsmıştır. Yurtiçi son borç başvuru mercii düzenlemeleri ve finansal kesimde denetimin yaygınlaştırılması gündeme gelirken, Basel Komitesi bu süreçte önemli rol oynamaya başlamıştır.³⁴⁰ Komite, ulusal sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbiriyle uyumlu noktaya getirmek ve bu alanda en azından bir standart

³³⁸ F. R. EDWARDS, and F. S. MİSHKİN, (1995). The Decline of Traditional Banking: Implications for Financial Stability and Regulatory Policy. Working Paper Series 4993. National Bureau of Economic Research, 1995.

³³⁹ G. BİRD, and R. S. Rajan, Banks, Financial Liberalisation and Financial Crises in Emerging Markets. The World Economy, 24(7), 889-910, 2001

³⁴⁰ E. HELLEINER, Explaining the Globalization of Financial Markets: Bringing States Back In. Review of International Political Economy, 2(2), 1995, p.315-341.

ortaya koymak maksadıyla Basel 1 olarak isimlendirilen Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı'nı 1988 yılında ortaya konulmuştur.³⁴¹

3.5. Küresel Yeni Finansal Mimari Türk Bankacılık Sistemine Yansıması

Türkiye’de küresel finansal mimariye uyum çabaları doğrultusunda, ekonominin uluslararası piyasalara açıldığı 1980’den itibaren finansal sistem de dönüşüme uğramış, bankalar geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmaya başlamış ve yeni birikim sürecine uygun görevler üstlenmişlerdir. Finansal sistemin krizlere karşı dayanıklılığını artırmaya ve kırılganlıktan uzak bir finansal sistemin gelişimini sağlamaya yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Finansal liberalizasyon sürecinin son aşamasını oluşturan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, 11 Ağustos 1989’da çıkarılan 32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile gerçekleştirildi. 32 Sayılı KHK ile birlikte, sermaye giriş çıkışlarındaki tüm sınırlamalar kaldırıldı. Yerleşiklere döviz ve döviz cinsinden menkul kıymet, yerleşik olmayanlara da TL ve TL cinsinden menkul kıymet alım satımı yapabilme izni verildi. Ticari bankalara ve yabancı şirketlere döviz kredileri açabilme imkânı verildi.³⁴²

1994 Krizi sonrası dönemde görülen kur zararları, bankaların mali yapılarında yasal limitlerin çok üstünde döviz açık pozisyonlarının olduğunu gösterdi. Bu doğrultuda bankaların döviz cinsinden varlık ve yükümlülüklerini sermaye tabanı ile uyumlu hale getirerek kur riskini kontrol edebilmek amacıyla Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu Tebliği altında düzenlemeye gidildi. Buna göre, bankaların açık pozisyonlarının sermaye tabanına oranı yüzde elli ile sınırlandı.³⁴³

³⁴¹ BDDK. İnternet: CRD/Basel II Ülke Uygulamaları. Çalışma Tebliği, Sayı 1, 2008, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/4225CRD_Basel%20II%20Ulke%20Uygulamaları.pdf adresinden 22.05.2019 tarihinde alınmıştır.

³⁴² Öner GÜNÇAVDI ve Suat KÜÇÜKÇİFÇİ, “Financial Reforms and the Decomposition of Economic Growth: An Investigation of the Changing Role of the Financial Sector in Türker”, The ISE Finance Award Series, Vol. 4, 2002, p.23.

³⁴³ C. Murat BAYKAL, “Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler”, Bankacılar Dergisi, Sayı 60, , 2007, s.40.

1998 ve 1999 yıllarında yaşanan ekonomik gerileme ve bankacılık sektöründe yaşanan sorunların giderek ağırlaşması sonucunda, 18 Haziran 1999'da 4389 Sayılı Yeni Bankacılık Kanunu yürürlüğe girdi. Kanun, bankacılık sektöründe uluslararası standartlar doğrultusunda ihtiyati düzenlemelere ve denetimlere geçiş açısından dönüm noktası niteliğindedir ve sektörde uzun süredir var olan zayıflıkların üstesinden gelebilmek adına önemli bir adım atılmış oldu. Kanunla temelde hedeflenen, bankacılık sektörünün rekabete açılması, sektörle alakalı benimsenen uluslararası kriterlerin Türk bankacılık sektörüne taşınması ve sektörün şeffaf çalışmasının sağlanmasıydı.³⁴⁴

Kanunla gerçekleştirilen radikal değişikliklerden en önemlisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun kurulmasıydı. BDDK'nın kurulmasındaki temel amaç, bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemeleri ve denetimleri bağımsız bir düzenleyici kurum tarafından gerçekleştirerek, sisteme yönelik politik müdahaleleri en aza indirmektir. Bu doğrultuda BDDK'nın yönetim kurulu üyelerinin seçimine yönelik çalışmalar titizlikle gerçekleştirilmeye çalışıldı. 7 kişiden oluşan yönetim kurulunda, düzenleyici yapının etkin faaliyet göstermesinin önünde önemli bir engel teşkil edebilecek "grup düşüncesinden" (groupthink) kaynaklanan olumsuz etkileri azaltabilmek amacıyla adaylar -eski finansal kurum yöneticileri ve akademik çevreden uzmanlar olmak üzere- farklı alanlardan seçildi. Kısa vadeli politik kazançların çekiciliğini azaltmak amacıyla yönetim kurulu üyelerinin görev süreleri yenilenebilir olmak üzere 6 yıl olarak belirlendi. Yönetim kurulu üyelerinin BDDK'daki görevleri süresince herhangi bir organizasyonda ve görev süreleri dolduktan sonra en az 2 sene bankacılık sektöründe çalışması yasaklandı. Yönetim kurulu üyelerinin finansal kurumlardaki hisselerinin ivedilikle satılması veya transfer edilmesi zorunlu kılındı.³⁴⁵

BDDK'nın kurulmasıyla birlikte, önceleri Hazine ve TCMB'nin elinde olan parçalı düzenleyici ve denetleyici güç tek çatı altında toplandı. Bu doğrultuda TMSF'nin temsil ve idaresi de TCMB'den BDDK'ya devredildi.³⁴⁶ Kontrolünün BDDK'ya

³⁴⁴ Ömer Faruk ÇOLAK, "Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Vol. 2, 2001, s. 16-17

³⁴⁵ Brian P. CUNNINGHAM, "Restructuring and Reform of Turkey's Banking Sector After the Financial Crises of 2000-2001", Perspectives on Business & Economics, Vol. 28, 2010, pp. 46-47

³⁴⁶ Aytül GANİOĞLU, "Understanding Banking Sector Reforms in Turkey: Assessing the Roles of Domestic Versus External Actors", Journal of Southern Europe and the Balkans, Vol. 10, No. 3, pp. 363-376, December 2008.

geçmesiyle TMSF'ye, -BDDK tarafından ödeme gücünü kaybettiği tespit edilen- tüm bankalara el koyma, tasfiye veya yeniden yapılandırma için gerekli işlemleri yapabilme yetkisi verildi. Bununla birlikte TMSF'nin, kontrolü dışındaki bankalara likidite desteği sağlanması yasaklandı.³⁴⁷

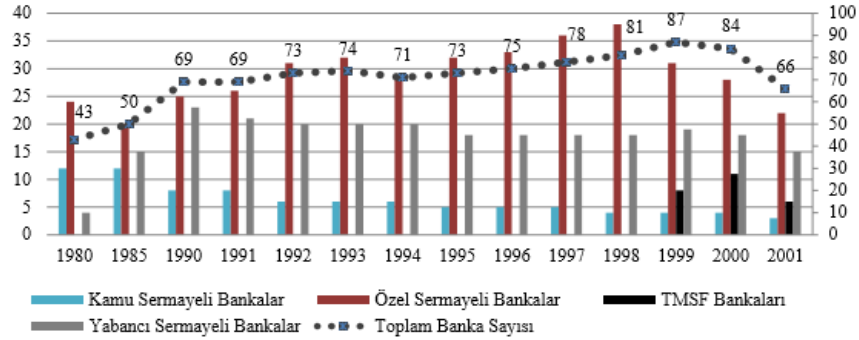
Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin çözülmesinde önemli role sahip olan TMSF, BDDK tarafından yeniden yapılandırma programı çerçevesinde sıklıkla kullanıldı. BDDK kararıyla, faaliyet izni kaldırılan 20 banka 1997 ve 2002 döneminde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. TMSF'ye aktarılan bankalar mali sorunlarla karşı karşıya kalmaya başlamışlar ve taahhütlerini yapamaz noktaya gelmişlerdir. Bu problemler bankaların aktif kalitelerinin bozulmasının ve sorunların çoğalmasının sebebidir. Bankaların krizin etkisi ile kötüye giden ortamda daha çok zarar vermelerinin önüne geçmek amaçlanmıştır. Bu süreçte 20 bankanın toplam yükümlülükleri 25,8 milyar dolar iken, geri ödenmeyen krediler, sermaye piyasasındaki ve döviz piyasasındaki işlem zararlarından oluşan toplam zararların tutarı 13,6 milyar dolardı.³⁴⁸

Özellikle 2000 yılında bankacılık kesiminin aktif ve pasif yapısındaki olumsuz gelişmeler ve sektörde bankacılık ilkelerine uygun çalışmayan bankaların sistem dışına çıkarılmaması, sektörün likidite, faiz ve kur riskine (piyasa riski) karşı duyarlılığını artırmıştır. Aralık 1999 tarihine kadar Hazine Müsteşarlığı'nın, sonrasında BDDK'nın sorumlu olduğu sistemin denetimindeki zayıflık ve yavaşlık, daha sonra paniğe dönüşmüş ve paniğin önlenmesine yönelik alınan önlemler, sistemin yeniden yapılandırma maliyetlerini artırmıştır. TCMB'nin reeskont ve kanuni karşılıklar politikasına başvurmaması ve Şubat 2001 Krizi'nde TC. Ziraat Bankası'nın likidite sıkışıklığını aşmak için istediği 1,8 katrilyon TL'lik krediyi vermemesi de krizin derinleşmesine neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmelere rağmen TCMB, BDDK ve Hazine Müsteşarlığı'nın bankacılık kesiminde yaşanan krizin nedenleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu tespitler;

³⁴⁷ Brian P. CUNNINGHAM, a.g.e., s.47.

³⁴⁸ Gülsün Gürkan YAY ve Turan YAY, "The Structure and Regulation of Turkish Banking System: 2000-2010", Regulation and Competition in the Turkish Banking and Financial Markets, Eds. Tamer Çetin ve Fuat Oğuz, Nova Science Publishers, New York, 2012, s.61.

banka sayısının fazla olması, kamu bankalarına ait görev zararları, bankaların sermaye yetersizliği ve kredi politikalarındaki yanlışlıklardan oluşmaktadır.³⁴⁹

Grafik 10. Türk Bankacılık Sektöründe Banka Sayısı (1980-2001)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

1985 yılında toplam 50 olan banka sayısının sektöre banka girişine yönelik engellerin kaldırıldığı Bankacılık Kanunu'nun ardından 1990 yılında 69'a, 1999'da ise en yüksek değeri olan 87'ye yükseldiği görülmektedir. Ancak 1999'dan sonra krize yarattığı tasfiye, devir ve birleşmeler nedeniyle banka sayısında ciddi bir azalma ortaya çıkmıştır. Sistemde yerli ve yabancı özel sermayeli bankaların açılmasıyla birlikte 1980'li ve 1990'lı yıllar süresince kamu sermayeli bankaların ağırlığı azalmıştır. Bununla birlikte 1980 yılında sektörde yalnızca 4 yabancı banka bulunmakta iken, serbestleşme reformlarının ardından yabancı banka sayısı yükselerek 1999'da 18'e ulaşmış, 2000 ve 2001 Krizleri'nin ardından bu sayı 15'e düşmüştür.

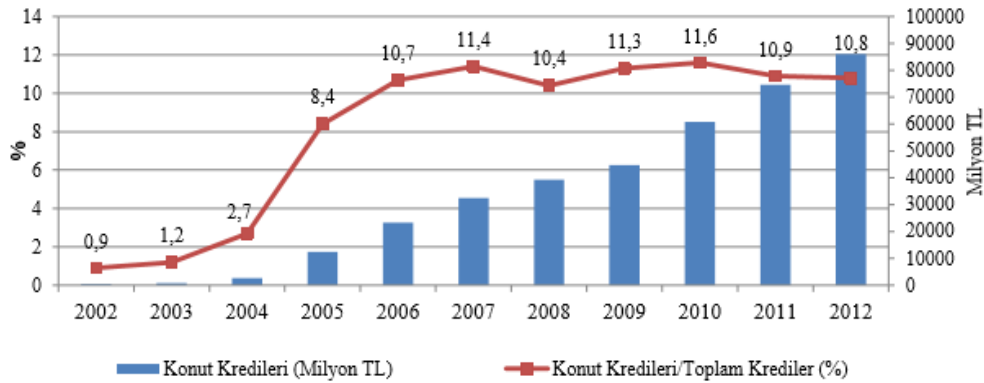
Türkiye ve sektör özelinde Türk bankacılık kesimi 2008 küresel krizinden diğer ülkeler düzeyinde sorunla karşılaşmadığından, hükümetin ekonomik büyümenin sürdürülmesi amacıyla yeni teşvik programı hayata geçirmesi gibi önlemler alınmış, fakat kriz ardından Türk bankacılık kesimi için ulusal anlamda kriz öncesi düzenleme ve

³⁴⁹ Ö. F. ÇOLAK, Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri. G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 2, 2001, s.15-30.

denetlemede sapma meydana getirecek boyutta ciddi değişiklikler ortaya çıkmamıştır. 2000 ve 2001 krizi ardından kurulan sıkı gözetim ve denetim sistemi devam ettirilmiştir.

2007 yılında yayımlanan “Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile mortgage konut finansman sistemi yürürlüğe konulmuştur. Yapılan bu düzenleme ile, kullandırılan kredi karşılığında teminat olarak alınan ipoteklerin ikincil piyasalarda kullanılarak fon sağlanması ve bu fonların tekrar değerlendirilmesiyle finansal bir döngü oluşturulması hedeflenmiştir. Böylece aracı finansal kurumlar daha kolay fon elde edebilecek ve daha çok konut kredisinin verilmesiyle konut kredisi faiz oranları düşecektir.³⁵⁰

Türkiye’de bu şekilde gelişen ipotekli konut finansman sistemi, bankacılık ve konut sektöründe iyimser beklentilerin artmasına neden olmuştur. Ancak ABD’deki ihraç ve dağıtım modelinde yer alan “ihraç” kısmının (birincil piyasada verilen konut kredileri) Türkiye’de sınırlı olması ve “dağıtım” (ipotek kredilerinin menkulleştirilmesi) kısmının ise hiç mevcut olmaması nedeniyle ABD sermaye piyasalarından kaynaklı risklerin Türkiye’de yaşanmasının önüne geçilmiştir.³⁵¹

Grafik 11. Konut Kredilerin Değişimi (2002-2012)

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporları

³⁵⁰ M. BERBEROĞLU, (2009). Mortgage-İpotekli Konut Finansman-Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye’de Uygulanabilirliği. International Journal of Economic and Administrative Studies, 1(2), 2009, s.119-146

³⁵¹ Yener COŞKUN, Küresel Finansal Kriz ve Kredilendirme ve Değerleme Sorunları: ABD ve Türk İpotekli Konut Finansman Sistemleri Hakkında Bir Değerlendirme. Taşınmaz Değerleme Günleri, 2009, s.1-26.

3.6. Yeni Finansal Mimaride Donuk Alacakların Çözümlemesinde Varlık Yönetim Şirketleri

3.6.1 Varlık Yönetim Şirketi Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Varlık Yönetim Şirketleri Yönetmeliğinde bulunan tanımlama doğrultusunda; Varlık Yönetim Şirketleri Bankalar, özel finans kurumları ve diğer mali kurumların alacakları ile diğer varlıklarının satın alınarak, yeniden yapılandırılarak satın alınması doğrultusunda faaliyette bulunmak amacıyla bu Yönetmelik hükümlerinden hareketle faaliyete geçen işletmelerdir.³⁵²

Varlık yönetim şirketleri, finansal kurumların mali yapıları üzerinde sıkıntı yaratan varlıkları alarak, sistemden arındırarak ekonomiye sunan ve kredi ödenme tutarını mümkün olan yüksek noktaya ulaştırmaya çalışan ya da finans piyasasındaki problemleri varlıkların piyasalarca onaylanan ve ticari şartlar altında satılabilir enstrümanlara çevirerek piyasalarda ve bu varlıkların yeniden işlerlik kazanması için uğraşan ve paydaşlarına sermaye kazancı sağlamayı amaçlayan piyasa oyuncuları şeklinde ifade edilmektedir.³⁵³

Kredilerin ilk temastan başlayarak, sorunlu kredilerin ise problem çıkarmaya başladığı andan itibaren gerek bankaların kendi iç takip birimlerince gerekse de kamu gözetim- denetim birimlerinin uzman ekiplerce izlenerek, bu sorunlara çözüm teklifleri ve metotları geliştirilmesi işi bu alanda uzmanlığı bulunan varlık yönetim şirketleri yoluyla ilgili yasalar kapsamında ve yetkisinde yerine getirilmektedir.

Donuk alacakların yönetimi, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve yeni finansal mimarinin sağlam bir temelde yükselmesinde en önemli hususlardan birisidir. Sorunlu aktiflerin yönetiminde ilk adım, sorunlu aktiflerin tanımlanıp dört ayrı kategoriden birisine (varlık satış, rehabilite etme, yeniden yapılandırma ve bu aktiflerin

³⁵² B.D.D.K., Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik, (1 Ekim 2002 tarih ve 24893 sayılı Resmi Gazete)

³⁵³ Nebil İLSEVEN, “Varlık Yönetim Şirketleri ve Türkiye Finans Sektörü”, BDDK Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Programı, İstanbul, 26.07.2002, s.2

zarar yazılması) uygun düşecek şekilde gruplandırılmasıdır. Varlık yönetim politikaları ise satış ve iyileştirme süreçlerini kapsayan kurumsal düzenleme ve tekniklerdir.³⁵⁴

Her ülke, yeniden yapılandırma sürecinde değişik metotlar tercih edebilmektedir. Bu metotlar ülkelerin sosyal, siyasi ve genel ekonomik şartlarına dâhilin de farklılıklar gösterebilmektedir. Bankacılık sektörünün regülasyonunda tercih edilen metotlardan biri de varlık yönetim şirketleridir.

Sorunlu kredilerin (distressed asset) söz konusu banka kanalıyla idaresi, yüksek kaliteli değerler haline gelmesi ya da belli noktada yetkinliği olan kurumlara devir yapılarak (asset management company, AMC) yönetilmesi 1930'ların başında ilk kez Avusturya Ulusal Bankası eliyle hayata geçirilmiştir.³⁵⁵

1929 yılında ortaya çıkan büyük buhranın etkileriyle ve aynı yılda Avusturyalı BCA bankasının krize sürüklenmesinin ardından 1931 gelindiğinde Avusturya bankacılık sektöründe banka aktiflerinin % 50'den çoğunu elinde bulunduran ve sektörün en büyük finans kurumu konumundaki Credit Anstalt bankasının da krize kapılarak BCA ile bir çatıda toplanması ile Avusturya Ulusal Bankası'nın bir muhasebe şirketiyle ortaklaşa oluşturduğu Revisionsgesellschaft isimli firma, bankaların kalitesiz aktiflerini alarak yüksek değerde varlıklara dönüştürmekle görevlendirilmesi ile varlık yönetim şirketlerinin doğusu ortaya çıkmıştır. Hükümet ve Avusturya Merkez Bankası kanalıyla finansman sağlanan Revisionsgesellschaft'ın bankaların pay senetlerini alarak bankaların sermayesine destek verme yoluna da gitmiştir. Bu süreçte zarar olarak bakılan kredilerin tahsilatı gerekli gayret gösterilmemiş ve problemlili varlıkların optimum seviyede etkin şekilde yönetilerek yine imkanlar dahilinde en iyi bedel üzerinden satılmasından ziyade, büyük bankalara kamu eliyle sahip çıkılması hedeflenmiştir.³⁵⁶

³⁵⁴ David WOO, Two Approaches to Resolving Nonperforming Asset During Financial Crises, IMF Working Paper No: WP/00/33, March 2000

³⁵⁵ Claudia DZIOBEK, Market Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring, IMF Working Paper, WP/98/113, August 1998, s.6-7.

³⁵⁶ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.124

3.6.2. Varlık Yönetim Şirketi Amaç ve Hedefleri

Varlık yönetim şirketleri problemlili kredileri yönetirken; finansal, operasyonel ve yapısal açıdan yeniden yapılandırma yöntemlerini uygular. Finansal Yeniden Yapılandırma; bankalara yapılan anlık ve acil mali destek/finansman olarak ifade edilmektedir. Operasyonel Yeniden Yapılandırma; bankanın yönetim etkinliğini ve kârlılığını yükseltme amacı doğrultusunda yapılan çalışmaları kapsamında bankacılık işlemlerinin sürdürülmesi ve borç ödeme yeteneğinin devamlılığı için büyük önem arz etmektedir. Yapısal Yeniden Yapılandırma ise sektör açısından rekabetin ortamının gelişimine yönelik çalışmalardır.

Varlık yönetim şirketlerinin politikaları; bankaların donuk alacaklarının satışı için bu satışın gerçekleştirileceği bir organize piyasanın mevcut olması ve yoksa oluşturulması gereklidir. Donuk kredilerin bir bölümünün ya da tamamının geri alınması veyahut tasfiyesi aşamasının etkin olarak işleyebilmesi için, kanuni düzenleme ve yapılması gerekenler, varlıklara ve varlıkların piyasa değerinin oluşumunda önemli etkiye sahip çalışmaya bağlıdır. Borcun yeniden yapılandırılması sürecinin olumlu sonlandırılması gerek borçlulara gerekse de alacaklılara faydası olmaktadır. Yeniden yapılandırma programının sadece varlıkların yeniden yapılandırılmalarından elde edilecek ekonomik faydanın ilgili varlıkların tasfiye edilmesinden daha fazla kazanç oluşacağı kanısına varıldığı zaman aksiyon alınması anlamlıdır. Yeniden yapılandırma programının sağlık ve sonuç alacak şekilde yürütülmesi ve sonlandırılması, gerek kredi alacaklısının gerekse de borçlunun karşılıklı uyum içinde gerektiğinde taviz vererek ve olumlu adımlar atmasını gerekli kılan ve her iki tarafa fayda sağlayan bir işlemdir. İyileşme olasılığı çok düşük olduğunda ve iyileştirme maliyeti varlığın defter değerinin üstüne çıktığı durumda, aktiflerin defter değeri kadar kısmı bilançoya zarar olarak işlenir.

357

3.6.3. Varlık Yönetim Şirketlerinin Türleri

Bankacılık krizlerinin sonrasında mali sistemin, piyasaların ve kurumların en çabuk yolla düzene ve istikrara ulaştırılması amacıyla hayata geçirilen finansal yeniden

³⁵⁷ Hüseyin SELİMLER, a.g.e., s.125

yapılandırma programı kapsamında problemlı varlıkların çözümlenmesinde aynı hedef doğrultusunda hizmet sunan farklı türler mevcuttur. Banka bilançolarında bulunan problemlı varlıkların başka kuruluşlara aktarılması, bankaların stok sorunlarını aşılması noktasında ideal bir uygulama olarak görölmekte ve gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ölkelerde bu sistemin benimsendiğı gözlemlenmektedir. Bankaların tahsilat yapamadıkları ve kendileri için probelem yaratan kredilerin diğerkuruluşlara devredilmesiyle bilanço yapılarına olumlu yansıdığı ve ana faaliyetleri konuları daha kolay yönelebildikleri tespit edilmiştir.³⁵⁸

Varlık Yönetim Şirketlerinin türleri şu şekilde sınıflamak mümkündür.³⁵⁹

1. Merkezi (Ulusal)Varlık Yönetim Şirketi

2. Merkezi Olmayan Varlık Yönetim Şirketi

* Bankanın Sahip Olduğı Ayrı Bir Varlık Yönetim Şirketinin Kurulması
Yöntemi

* Mevcut Bankanın Sorunlu Varlıkları Toplayıcı Bir Banka Olarak
Yapılandırılması Şeklindeki Varlık Yönetimi Yöntemi

* Yapılandırma ve Tasfiye İşlemlerini Birlikte Yürüten Varlık Yönetim
Şirketleri Yöntemi

Merkezi ve merkezi olmayan yöntemlerden birinin problemlı varlıkların idare edilerek çözümlenmesinde müdahale ve yönetim aracı şeklinde bakılması, ölkedeki sorunlu aktiflerin niteliğı, bankacılık sisteminin ölkeye özgü yapısı³⁶⁰, yaşanan krizin hacmi, derinliğı kanuni altyapının durumuna bağılıdır. Nitekim merkezi olmayan Varlık Yönetim Şirketlerinin, 1990'lı yıllarda İsveç ve Norveç'te ortaya çıkan banka krizlerinin sonrasında tercih edilmiş ve sonuç alıcı bir şekilde uygulanmış, merkezi Varlık Yönetim

³⁵⁸ Yusuf GÖR, "Türkiye'de Varlık Yönetim Şirketlerinin Sektörel Analizi" Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012, s.9.

³⁵⁹ Claudia DZIOBEK, a.g.e., s.20.

³⁶⁰ Claudia DZIOBEK and Ceyla PAZARBAŞIOĞLU, "Lessons from Systemiz Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries", IMF Working Paper, WP/07/161, December 1997, s.15

Şirketleri, Güneydoğu Asya krizi ve öncesinde 1980’lerde ABD’de görülen mali krizin aşılmasında önemli adımlar atılmasına imkan sağlamıştır.³⁶¹

3.6.4. Sorunlu Kredilerin Çözümüne Yönelik Yaklaşımlar

Sorunlu kredilerin çözülmesi için farklı yaklaşımlardan bazı modeller uygulanmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki, 1990’lı yıllarda reel kesimin karşılaştığı ekonomik krizin atlatılması yönelik geliştirilen ve dünyada ortaya atılan yeni uygulamalara temel teşkil eden Londra Yaklaşımı, Türkiye’de de Londra Yaklaşımı’ndan hareketle ortaya konulan ‘‘İstanbul Yaklaşımı’’ ve ardından ‘‘Anadolu Yaklaşımı’’ ve son olarak küresel ölçekte bu konuda bilirkşi olan ve Türkiye’de de bulunan Varlık Yönetim Şirketleri’ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kamu yoluyla ortaya konulan bu uygulamalar kanalıyla finansal kurumlar ile kredi borcu olanların bir araya gelmeleri ve kredilerin yeniden yapılandırılarak finans sistemindeki borç yükünün mümkün olan en düşük seviyeye çekilmesi ve bireylerin ya da işletme borçlarının yeniden ekonomiye dâhil edilmesi hedeflenmektedir.³⁶²

Bankalar, bilançolarına yük olan, yasal zorunluluk gereği karşılık ayırma gibi zorunluluklar yükleyen, alternatif yatırımları fırsatlarının kullanılamaması neden olan ya da kârlılık ve sürdürülebilir büyüme amaçlarını olumsuz etkileyen, bankaların kredi verme arzusunu törpüleyen problemli kredilerden literatürdeki yaklaşımlar yoluyla kurtulmak amaçlanmaktadır.

1980 sonrası yıllarda uygulanan hükümet politikalar, yaşanan krizler, enflasyon, kur ve faiz riskinin yükselmesi, borç alma maliyetlerindeki artış benzeri faktörler donuk krediler sorununu gün yüzüne çıkarmıştır. 2001 krizinden sonra BDDK, toplam kredi hacminin aşağı yukarı % 30’una varan üç tür geri ödenmeyen kredi problemi ile yüz yüze kalmıştır. Özellikle 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ardından bankaların sermaye düzeyleri donuk kredileri hacmindeki artışa paralel ciddi boyutta erimiştir ve bilançoları

³⁶¹ Berke DUVAN, Türk Bankacılık Sisteminde Tahsili Gecikmiş Alacakların Tasfiyesi ve Şirket Borçlarının Yapılandırılması, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi, Kasım 2001

³⁶² Osman OY, ‘‘Varlık Yönetim Şirketleri’’, İstanbul 2009, s.63-64.

sıkıntıya düşen bazı bankalar TMSF'ye devredilmiştir. Finans sektöründe başlayan bu sorunun daha sonraki dönemde reel sektöre daha da olumsuz yansımaları kaçınılmazdır.

3.6.4.1. Londra Yaklaşımı

İngiltere Merkez Bankası kanalıyla 1970'li yıllarda hayata geçirilen Londra Yaklaşımı, mali sıkıntı yaşayan işletmelerin borç yapılandırma aşamasında danışmanlık veren ve kanuni bağlayıcı özellik barındırmayan ilkelere dayanır. Temel amaç; bankalara ve diğer finans kuruluşlarına problemli krediler konusunda takip edilmesi gereken uygulamaları ortaya koymaktır. Ancak bu yaklaşımın yasal bir dayanağı olmadığından İngiltere Merkez Bankası'nın bu konudaki kuralları sadece öneri özelliği barındırmaktadır. Bu nedenle gönüllülük esasından hareketle ortaya konulan ve uygulanan bu yaklaşımda karşılıklı tarafların, sorunlu krediyi ya da problemi etkisiz kılma noktasında istekli davranmaları önem arz etmektedir.^{363,364}

Dah sonraki yıllarda İngiltere Merkez Bankası, işlemlere dâhil olacak bankaları bir araya getirmiş, alacaklı kurumlardan birini lider olarak belirlemiş ve 1980'li yıllarda uzun dönemli sürdürülebilir ekonomik gelişme yaklaşımından hareketle yatırımlara kısa ve orta vadeli fonlar kanalı ile finansman sağlanması, bunu yanında finansal kesimde kredi hacminin fazla genişlemesi, bu kredilerin geri ödenmelerinde meydana gelen sorunlar ve kredi alacaklarının bankalarca geri çağırılması benzeri problemler ile bu kredileri alan işletmelerin kredilerinin tekrar vadelendirilerek yeniden yapılandırılması sürecinde dolaylı sıkıntı yaşamaları gibi durumlar sonucunda firma kurtarma operasyonlarını özel sektöre yürütülmesi zorlanan işletmelerle direkt bağlantı kurmaya son verme kararı almıştır. Bankacılık kesimi 1990'lı yıllarda yapılan gayriresmi görüşmeler neticesinde İngiltere Merkez Bankası, daha önce uyguladığı yeniden yapılandırma programlarında problemli işletmelerle görüşmek yerine alacaklı durumdaki finans kuruluşları ile borçlu işletmeler arasındaki görüşmelerin olumlu neticelendirilmesini hızlandıran noktada pozisyon üstlenmiştir. Aynı yıllarda meydana gelen resesyonda bu yaklaşım yoluyla

³⁶³ Füsün KÜÇÜKBAY ve Dilek DEMİRHAN, “Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Finansal Yeniden Yapılandırma Uygulamaları: İstanbul Yaklaşımı ve Varlık Yönetim Şirketi”, Mali Çözüm Dergisi Yıl:2003 Sayı:63 s:143-155

³⁶⁴ Nihal SİPAHİ, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gelen Müdürlüğü “Problemli Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği” Uzman Yeterlilik Tezi, Ankara 2003, s.26.

bankaların, ortakların ve diğer alacaklıların toplanarak, faaliyetlerine devam edecek firmaların yeniden yapılandırılması hakkında ortak bir yol araması ve netice alınmasıyla birçok firma faaliyetlerine devam edebilmiş ve olası bir iflastan dönmüştür.³⁶⁵⁻³⁶⁶

Ekonomik krizler etkisiyle Londra Yaklaşımı, birçok ülke tarafından ortaya konulan yaklaşım ve modellerin belirleyicisi olmakta ve Türkiye’de işletmelerin ve finansal kuruluşların mali sıkıntılarının çözümüne destek olmak amacıyla İstanbul Yaklaşımı ortaya konulmuştur.

3.6.4.2. İstanbul Yaklaşımı

İstanbul Yaklaşımı’nda, reel kesimin finans sektörüne borçlarının yeniden yapılandırılması amaçlanmıştır. Belli düzeyde hacmi, üretim kapasitesi, işgücü, yüksek katma değere ve ödeme yeteneğine sahip ülke ekonomik hayatına faydası olan ve dolayısıyla yeniden yapılandırma desteğiyle ayakta durma imkânı bulunan fakat yaşadığı mali sorunların etkisi ile borcunu ödeyemesi yapamayan işletmelerin kredilerini yeniden yapılandırılarak vadeye yayılması ve ödeme kolaylığının sağlanması hedefi güdülmektedir. Bankalar uygulamada bu yöntemi kullanarak, alacak bedellerini borçluyla karşılıklı uzlaşarak uygun bir vade yapısı içinde tahsil etme yoluna gitmektedirler. İlgili uygulama ile bankalar borçlu firmalara imkân verirler, diğer taraftan da teminatları nakde çevirerek ya da yeniden teminatlandırma isteğinde bulunarak veya maliyet yönünden yüksek ve daha düşük kârı kabullenerek yasal aşamaları ilerletme yöntemini tercih eğilimleri yoktur.³⁶⁷

Türkiye’de günümüze kadar ortaya çıkan bütün krizlerden önemli ölçüde etkilenmiş özel sektör ve finansal kesim 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde yeni bir finansal sorunla karşı karşıya kalmışlardır. O dönem yaşanan kaynak kıtlığının yanı sıra iç talepteki düşüş ve bununla birlikte beliren resesyon her iki alanda da büyük problemler yaşanmasına neden olmuştur. Bu problemlerin sebebi olarak birbirlerini suçlayan finans ve reel sektör kesimleri tüm bunların sonucunda hem Avrupa Birliği kriterlerine ulaşmak

³⁶⁵ Füsun KÜÇÜKBAY ve Dilek DEMİRHAN, a.g.e., s.143-155

³⁶⁶ Nihal SİPAHİ, a.g.e., s.28-29.

³⁶⁷ Selahattin KOÇ, “Finansal Yeniden Yapılandırma: İstanbul ve Anadolu Yaklaşımları, Sonuçları” Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Yıl:2010 Cilt:11 Sayı:1, s.44.

hemde krizlerin yarattığı ekonomik sorunlarla başa çıkabilmek adına güç birliğine giderek Üretim ve Finans Danışma Kurulu'nu kurulmuştur. Her iki kesimin problemlerine çare olarak Londra Yaklaşımı'ndan hareketle ortaya çıkan İstanbul Yaklaşımı ve Varlık Yönetim Şirketleri konusu ön plana çıkmıştır.³⁶⁸

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinde Türkiye ekonomik anlamda sıkıntılı bir dönemden geçerken, görülen sıkıntıların en başında finans kesiminin çözmesi gereken donuk krediler olduğunu ifade edebiliriz. Bu problemin ortadan kaldırılması için, İstanbul Yaklaşımı şeklinde ifade edilen yeniden yapılandırma programı yani BDDK tarafından 2002 Haziran ayında onaylanıp, yine aynı ay Resmî Gazete'de yayımlanan ‘‘Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçevesi Anlaşması’’ yoluyla adım atılmıştır. İstanbul Yaklaşımı'na rakam bakımından incelenecek olursa; 35 grubun dâhil olduğu proqramda irili ufaklı toplam 331 işletme yeniden yapılandırma programı kapsamına dâhil edilmiştir.³⁶⁹

Yukarıda bahsedilen avantajların yanı sıra İstanbul Yaklaşımı ile bankalar ve mali açıdan sıkıntı yaşayan kredi müşterileri arasında uzun zamandır devam eden gönüllülük esaslı uygulanan problemlili kredilerin yapılandırılması işlemine hukuki zemini sağlanmış ve yaklaşımdan faydalanan işletmelere vergi istisnası imkânı tanınmıştır. Yaklaşım kapsamında sunulan krediler, % 6 olan KKDF'den ve % 3 olan BSMV'den muaf bırakılmıştır.³⁷⁰

İstanbul Yaklaşımı ve Londra Yaklaşımı noktasında ifade edebilecek son şey, aralarındaki farklılıklardır. Londra Yaklaşımı'nda kanuni bir yükümlülük bulunmaz iken, diğeri bir ifadeyle İngiltere Merkez Bankası'nın kararları öneri unsuruna sahipken; İstanbul Yaklaşımı, ‘‘Finansal Yeniden Yapılandırılma Çerçeve Anlaşması’’ ve ‘‘4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’’ sayesinde hukuki bir altyapıya sahip olmuştur. Ayrıca Londra Yaklaşımı'nda lazım olacak fon; hükümet, bankalar ve küresel kurumlar tarafından sunulurken İstanbul Yaklaşımı'nda devletin ve bankacılık kesimin ihtiyaç olan

³⁶⁸ Füsün KÜÇÜKBAY ve Dilek DEMİRHAN, a.g.e.,s.143-155

³⁶⁹ Selahattin KOÇ, a.g.e., s.44-45.

³⁷⁰ Füsün KÜÇÜKBAY ve Dilek DEMİRHAN, a.g.e.,s.143-155

kaynağı temin olanağı bulunmadığından Uluslararası Finans Kurumu (IFC) konuya dâhil olmuştur.³⁷¹

İstanbul Yaklaşımı ile başlayan süreç ile işletmelerin yeniden yapılandırma nitecesinde ve dolayısıyla ekonomik hayata destek verme paketleriyle, Türkiye’de ortaya konulan diğer bir program olan Anadolu Yaklaşımı ile sürdürülmek istenmiştir.

3.6.4.3. Anadolu Yaklaşımı

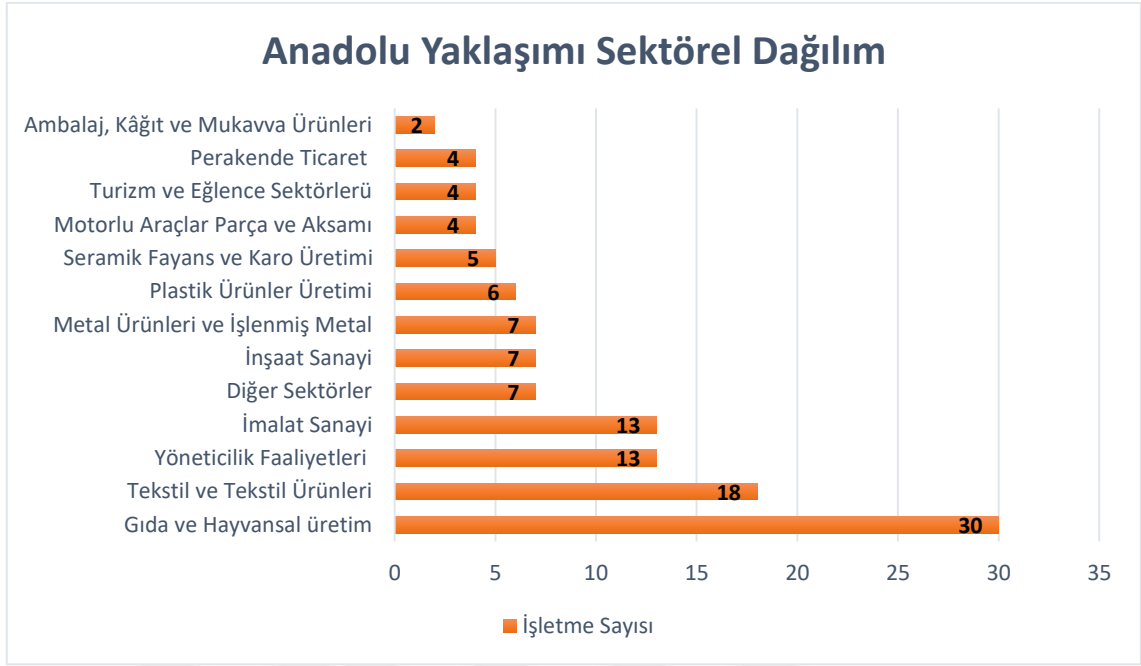
İstanbul Yaklaşımı ile yüksek kapasiteli işletmelerin bankalarda bulunan kredi borçlarının yeniden yapılandırılmasının bir diğeri olan Anadolu Yaklaşımı kanalıyla 2007 yılına gelindiğinde kobi vafısındaki işletmeler noktasında oluşturulmuştur. Kobiler hakkında gerek finansal sektöre olan kredi borçlarının yeniden yapılandırılması hakkındaki 5569 sayılı yasal düzenleme gerekse de mali yeniden yapılandırma protokolünün uygulama esasları noktasındaki yönetmelik ile ilgili firmaların imalat, işgücü ve yüksek katma değerde fayda oluşturmayı sürdürmeleri ve finans sektörüne olan taahhütlerini zamanında yapabilmelerine olanak sunulmak hedeflenmiştir.³⁷²

2009 Mart ayı ile birlikte program dahilinde 120 kobi vasıflı işletme finansal yeniden yapılandırma kapsamına dâhil edilmiştir. Programa dâhil olan işletmelerin işgücü rakamı 2.779 kişi olduğu görülmüştür. Yaklaşım dâhilinde yeniden yapılandırılan kredi rakamı 200 milyon Türk Lirası şeklinde ortaya çıkmıştır.

Anadolu yaklaşımı kapsamında dâhil olan işletmelerin sektörel dağılımların Garfik 12’de gösterilmiştir.

³⁷¹ Füsun KÜÇÜKBAY ve Dilek DEMİRHAN, a.g.e., s.143-155

³⁷² Derya ALAV, “Finansal Sıkıntı Maliyetleri ve İşletmelerde Yeniden Yapılandırma: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama” Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2013, s.67.

Grafik 12. Anadolu Yaklaşımında İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Literatürden derlenmiştir.

Program kapsamında 120 işletmeden 105 tanesi ile Finansal yeniden yapılandırma çerçeve sözleşmesi imza edilmiştir.

Kapsam içindeki firmaların bölgesel dağılımında; Akdeniz bölgesi 17 adet, Doğu Anadolu bölgesi 13 adet, 12'si Ege bölgesi 12 adet, Güneydoğu Anadolu bölgesinde 21 adet, İç Anadolu bölgesinde 18 adet, Karadeniz bölgesinde 15 adet, Marmara Bölgesinde 24 adet firmanın dâhil olduğu görülmektedir.

3.6.5. Varlık Yönetim Şirketleri Dünya Uygulamaları

Küresel ekonomide zaman zaman yaşanan finansal krizler neticesinde Avrupa ülkelerin de, Latin Amerika Ülkelerin de, Uzak Doğu Ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletlerinde varlık yönetim şirketleri en başta devlet eliyle ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda, finans sektörü derinlik kazanmış ülkelerde problemli varlıkların devir edilmesi ve alınması, yönetim ve satış işlemleri problemli varlıklar konusunda bilirkşi konumundaki özel sektör işletmelerinin yürütmesi yönünde yaklaşım benimsenmiştir.

Türkiye'yi de içine katılarak bakıldığında çoğu ülkede ticari kurallar ışığında faaliyete bulunan özel sermayeli varlık yönetim şirketleri görülmektedir.³⁷³

Malezya, bölgesindeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında krize göreceli olarak daha güçlü bir finansal yapı ile girmesine rağmen, Malezya'daki finansal kurumlar da krizden etkilenmiş, reel sektörle birlikte finans sistemini de ciddi şekilde etkilemiştir. Krizin yansması ile finansal kesimin bilançosunda sorunlu krediler hızla artmış, aktif kurumların aktif kalitesinde bozulma baş göstermiştir. Pengurusan Danaharta Nasional Berhad (Danaharta) 1998 yılı 20 Haziran ayında Maliye Bakanlığına bağlı ulusal bir Varlık Yönetim şirketi olarak kurulmuştur. Aynı tarihte Danaharta'nın rolünü tamamlayıcı olarak; bankacılık sisteminin sermaye yapısını desteklemek üzere Danamdalar Nasional Berhad (Danamodal) ve zor durumdaki firmaların borçlarının yapılandırılmasında yardımcı olmak üzere Kurumsal Borç Yeniden Yapılandırma Komitesi (Corporate Debt Restructuring Committee-CDRC) olarak iki kurum daha hayata geçirilmiştir.³⁷⁴

CDRC; Reel sektör şirketlerinin borçlarının yeniden yapılandırılması, Danamodal; Bankacılık sektörünün sermaye yapısını güçlendirmek, Danaharta; finansal kurumları asıl faaliyetlerinden uzaklaştıran sorunlu kredilerin bu kurumlardan ayıklanması, yönetilmesi, finanse edilmesi ve satılması amacıyla kurulmuşlardır.

Tablo 23: Malezya'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı

1998	1999	2000	2001	2002	2003
18,6	16,6	15,4	17,8	15,9	14,8

Kaynak: H. Selçuk SAÇCI, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kredi Karşılıkları Uygulamaları ve Makroekonomik Etkileri, TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara, Ağustos 2004, s.25.

Tablo 23'de Malezya'da donuk kredilerin toplam krediler içindeki payı yer almaktadır. Düşük oranlarda da olsa bile, 2003 yılı itibari ile 1998 yılına oranla sorunlu kredilerin, krediler içindeki payının azalmakta olduğu görülmektedir.

³⁷³ Osman OY, a.g.e., s.63.

³⁷⁴ Berke DUVAN, a.g.e., s.36-37.

Güney Kore, 1997 yılında Tayland’da başlayan krizden olumsuz etkilenmiştir. Yüksek düzeyde kısa vadeli dış borçlar ve düşük seviyedeki kullanılabilir rezervler Güney Kore ekonomisinin kırılganlığını attırmış, aile holdinglerinde kümelenen kredi riski, ekonomik krizin yarattığı panik havasıyla birleşince, bankacılık sisteminde kısıtlı bir müşteri kitlesinde, büyük tutarlı sorunlu varlık portföyü ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Krizin çözümünde devletin ağırlığı ve yönlendiriciliğinin diğer bölge ülkelerine göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Krize giren aile şirketlerinin kredilerini geri ödeyememeleri nedeniyle, sorunlu varlıkların oranı yükselmiştir.³⁷⁵

Bu süreçte Güney Kore’de Hazine ve Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilen denetleme işlemleri Nisan 1998’den itibaren direk Başbakan’a bağlı olarak çalışan Finansal Denetleme Komisyonu’na devredilmiştir. FSC (Financial Supervisory Commission), yalnız bankacılık sektörünün değil, reel sektör işletmelerinin de çözümlenmesinde yetkilere sahiptir. FSC, sistemde kalacak ya da sistem dışına çıkarılacak bankaların bir defada belirlenmesi amacıyla bir komite kurulmuş, bu komitenin kararı doğrultusunda 28.06.2006 tarihinde 5 bankanın aktif ve pasifleri mali yapıları sağlam diğer 5 bankaya aktarılmıştır. FSC tarafından kapatılması yerine, bankaların birleşmesi ya da ortaklık edinmesi teşvik edilmiştir. Ayrıca, FSC sorunlu kredilerin uluslararası standartla daha uyumlu hale getirilmesine ve sermaye yeterlik rasyosunun %8’den %10’a yükseltilmesi için düzenleme yapılmıştır. Hükümet faaliyetlerini sürdürebilecek konumda olan finans kurumlarına sermaye arttırmaları ve takip aşamasındaki kredilerine çözüm üretilmesi için birleşme yoluna gidilmesi, yabancı sermaye edinilmesi ve yönetim değişikliğine başvurulması gibi gerekli şartların sağlanması halinde kamu fonlarından destek verilmiştir.³⁷⁶

Bu kurumun yanı sıra, Hanerium (Köprü Banka), Kasım 1997 sonu itibarıyla oluşturulmuş olup, amacı kapanan tüccar bankalarının aktif ve pasifini devir almaktır. Kore Mevduat Sigorta Kurumu (KDIC) tarafında finanse edilmiştir. Kore Varlık Yönetim Şirketi (KAMCO): KAMCO’nun Kurulu Kanunu 6.maddesinde kuruluş amacı; “finansal

³⁷⁵ Birgül ŞAKAR, “Banka Yapılandırma Sürecinde Varlık Yönetim Şirketleri Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004, s.41-43

³⁷⁶ Ramazan KÜÇÜKBİÇAKÇI Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları, TCMB Uzmanlık Yeterlik Tezi, Ankara, Ağustos 2004, s.75-76

kurumlar tarafından tutulan sorunlu varlıkların çözümünü hızlandırmak ve haciz işareti gösteren kurumların yönetimini etkin bir şekilde desteklemektir. Şirket Yeniden Yapılandırma Kurumları (Corporate Restructuring Company, CRC), KAMCO tarafından özel sektör firmaları ile işbirliği halinde oluşturulmaktadır. Bunlar, sorunlu kredilerin devralınması ve elden çıkarılması, menkul kıymetleştirme ve sorunlu işletmelerin yeniden yapılandırılması konusunda çalışmaktadır. CRC'lerin oluşması ile yeniden yapılandırma yoluyla sorunlu şirketlerin desteklenmesi hedeflenmektedir.

KAMCO, Asya krizinden itibaren mevduat garantisi kapsamındaki mali kuruluşların sorunlu alacakların tamamını satın almakla yetkili kılınmıştır. Kasım 1997 ve Kasım 2003 dönemi arasında, (33 Milyar USD'ye satın alınan) 92 milyar USD tutarındaki sorunlu kredinin 56,5 milyar USD'lik kısmı çözümlenmiştir. Güney Kore'de bankaların sorunlu kredilerinin satılmasına bağlı olarak devlet sermaye enjeksiyonu yapmış ve Söz konusu bankaların hissedarı olmuştur.³⁷⁷

Tablo 24: Güney Kore'de Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
6,1	7,4	13,6	8,8	3,3	2,4	2,7	2,0

Kaynak : Soo-Myung Kim, Ji-Young Kim and Hoon-Tae Ryoo, "Restructuring and Reforms in The Korean Banking Industry", The Banking System in Emerging Economies : How Much Progress Has Been Made?, BIS Papers No:28, August 2006, s.265.

Tablo 24'de Güney Kore'de donuk kredilerin toplam krediler içindeki payı yer almaktadır. Düşük oranlarda da olsa bile, 1997 yılına kıyasla ile 2004 yılına gelindiğinde ciddi bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tayland'ın finansal sistemi 1990'lı yıllarda özellikle finansman şirketlerinin ve kıyı bankacılığının gelişimine bağlı olarak hızla büyümüş, 1996 itibariyle, 29 ticari banka, 91 finansman şirketi ve aracı kurum, 7 uzmanlaşmış kamu bankası, 4.000 tasarruf ve tarım kooperatifi, 15 sigorta şirketi, 880 özel fon ve 8 fon yönetim şirketinin bulunduğu sektör, yüksek büyümenin etkisi ile hızlı bir genişleme göstermiş, 1992 ve 1996 yılları arasında banka hisselerinin değeri de dört kat artmış, banka sermaye yeterlik rasyoları

³⁷⁷ Ramazan KÜÇÜKBİÇAKÇI, a.g.e., 83-84.

uluslararası kriterlere uygun bir düzeyde gerçekleşmiştir. Tayland'da finansman şirketlerinin faaliyette bulunması noktasında yasal düzenlemelerin esnekliği nedeniyle bu şirketlerin sayısının artması, kredi çeşitlemesine gidilmemesi nedeniyle de, krediler büyük ölçüde tüketici ve emlak piyasasına yönelmiş ve aktif yapısı içinde riskli varlıkların ağırlığı artmıştır. Kredilerin geri dönüşü ve ödenebilirliğine yönelik analizler yerine teminat ağırlıklı kredi verme politikası uygulanmış, teminatların büyük çoğunluğu da kişisel garanti ve emlak gibi sabit kıymetlere dayandırılmıştır.³⁷⁸

Büyük çoğunluğu gayrimenkul sektörüne verilen kredilerden oluşan toplam kredilerin Mart 1999 itibarıyla %47'si batık krediler şeklinde dönüşmüştür.

Bankacılık kesiminin sorunlu kredilerinin toplam krediler içindeki payı 1995 yılsonunda %7,2' ye Mayıs 1997 yılında %11,6'ya, Haziran 1997'de %18,5 ve yılsonunda %22,5'a yükselmiştir.³⁷⁹

Krizin ilk dönemlerinde Tayland hükümeti bankacılık kesimindeki sorunlu kredilerin çözümü için doğrudan müdahale etmeme ilkesini benimsemiştir. Ancak, krizin belirginleştiği 1997 Ağustos'unda, ekonomideki sorunların giderilmesi için var olan kurumsal düzenlemelerin yeterli olamaması üzerine Tayland IMF'nin finansmanı ile finans kesiminin yeniden yapılandırılmasına amacıyla ilk girişimlerini gerçekleştirmiştir.³⁸⁰

Krizden sonra donuk kredilerin yeniden yapılandırılması amacıyla; Bankacılık sektöründe yaşanan krizin, sorunlu kredilerin tasfiyesi faaliyetleri amacıyla çeşitli kurumlar oluşturulmuştur.

Mali Sektör Yeniden Yapılandırma Örgütü (FRA – Financial Sector Restructuring Agency) faaliyetleri durdurulan finansman şirketlerinin yeniden yapılandırılması ve tasfiyesi ile ilgili işlemleri gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Finansal Yeniden Yapılandırma Danışma Komitesi (The Financial Restructuring Advisory Committee - FRAC): Tayland'da yeniden yapılandırma koordinasyonundan

³⁷⁸ Berke DUVAN "Finansal Sistemin Yeniden Yapılandırılması: Tayland Uygulaması", DPT Çalışma Raporları, No:2001-02, Nisan 2001, s.3-4.

³⁷⁹ Berke DUVAN, (Nisan 2001), a.g.e., s.4-11.

³⁸⁰ Nihal SİPAHİ, a.g.e., s.59-63.

sorumlu olmak üzere 1998'de kurulan FRAC'ın sekreterliğini Tayland Merkez Bankası üstlenmiştir. FRAC, Tayland Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı'na tavsiyelerde bulunmuştur. Kurumsal Borç Yeniden Yapılanma Komitesi (CDRC): Tayland'da 1998'de Kurumsal Borç Yeniden Yapılandırma Kurulu (Corporate Debt Restructuring Advisory Agency – CDRAC) İngiltere Merkez Bankası'nın uyguladığı "Londra Yaklaşımı"nı yürütmek amacıyla kurulmuştur. Aktif Yönetim Şirketi (AMC): Ödeme güçlüğü çeken bankalardan alınan kötü aktiflerin yönetiminden sorumlu olup, FRA tarafından satılan aktifler için nihai borç veren kurum olarak görev yapmaktadır. 256

Her bir bankanın kendi Varlık Yönetim Şirketini oluşturmasını destekleyen merkezi olmayan Varlık Yönetim Şirketi yaklaşımı, her bir bankanın şartlarına uygun düzenlemelere izin vermektedir. Tayland merkezi olmayan yapıyı seçmiş, ticari bankaları kendine ait ayrı bir varlık yönetim şirketi oluşturmaları konusunda desteklemiştir.

Tayland'da sorunlu kredilerde yaşanan iyiye gidiş benzer bir kriz yaşayan diğer bölge ülkelerine nazaran çok yavaş olmuş, donuk kredilerin düşürülmesinde özel sektörün kendi başına bırakıldığı bir sistemin benimsenmesi, devletin direk çaba göstermemiş olması belirleyici sebep olarak ifade edilmektedir.

Tablo 25: Tayland'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı

1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
45,0	38,9	17,7	10,4	15,7	15,79	11,8

Kaynak: Pridiyatorn Devakula, The Strengths and Weakness of The Thai Financial System, Annual Dinner of Thai Bankers' Association, Bangkok, 24 Marc 2006, www.bis.org/review/r060404b.pdf, (Erişim: 23.05.2019), s.2; Pairoj Vongvipanond, Insolvency Systems and Risk Management in Asia, Forum on Asian Insolvency Reform 2004, New Delhi-India, 3-5 November 2004, s.7.

Endonezya 1997 yılında başlayan ve Asya ülkelerini etkileyen kriz sürecinden etkilenmiştir. Finans sektörünün bu krizden önemli ölçüde etkilenmesinin sebebi sahip olduğu zayıflıklar ve olumsuz yapısından kaynaklanmaktadır. Finans sektörünün zayıflıkları; Şeffaf olmayan mülkiyet ve kredi portföy problemi, emlak gayrimenkul

sektörüne kredi yoğunlaşması, piyasa riskine karşısında bankaların çaresiz kalmışlardır.³⁸¹

Bankacılık sektöründe yaşana kriz, sorunlu kredilerin tasfiyesi ve banka yapılandırılması amacıyla, Endonezya Borç Yeniden Yapılandırma Kurumu (INDRA – Indonesian Debt Restructuring Agency) reel sektör firmalarının daha çok direk dış borçlanmaya gitmeleri krizi ağırlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kurum Temmuz 1998'de oluşturulmuş, banka dışındaki işletmelerin de borçlarının yeniden yapılandırılması ve özel işletmelerin dış borçlanmaları karşısından kur riskinden korunmaları için tedbir alabilme yetkisiyle donatılmıştır. Endonezya Banka Yeniden Yapılandırma Örgütü (IBRA – Indonesian Bank Restructuring Agency): Endonezya bankacılık sektöründe sorunlu kredi oranlarının düşürülmesi ve kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Endonezya Varlık Yönetim Şirketi: IBRA'nın bir birimidir. IBRA çatısı altında bir varlık yönetimi bölümü oluşturularak, bankalara problemli kredilerini tahsil etmeleri noktasında yardımcı olmak ve bu sayede banka varlıklarının devralınması ve yönetilmesi işlevini gerçekleştirmek amaçlanmıştır.

Endonezya bankacılık kesiminde kriz öncesi %13 seviyesinde olan toplam TGA oranı, tek tek banka özelinde analiz yapıldığında çok büyük farklılık ortaya koymakla birlikte 1998 yılında krizin etkisiyle %69'a oranına çıkmıştır.³⁸²

Tablo 26: Endonezya'da Toplam Krediler İçinde Donuk Kredilerin Payı

1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
9,3	19,8	58,7	32,8	18,8	12,1	8,3	8,1

Kaynak: Yuri Sato, Bank Restructuring and Financial Institution Reform in Indonesia, The Developing Economies, No:XLIII-1, March 2005, s.93.

Endonezya'da sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı yer almaktadır. 2002 yılı itibari ile 1998 yılına oranla sorunlu kredilerin, krediler içindeki payının önemli

³⁸¹ Burçak TULAY ve Pelin Ataman ERDÖNMEZ, “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, TBB Bankacılar Dergisi, Sayı:31, s.5

³⁸² Berk MESUTOĞLU, “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma G. Kore Örneği”, BDDK MSPD Çalışma Raporları, 2001/1, Ocak 2001

oranda azalmış olduğu gör÷lmektedir. Sorunlu kredilerin önemli bir bölümü IBRA'ya transfer edilerek, sorunlu kredilerin payı 1998 yılında %48,8'den 2000 yılında %18,8'e, 2003 yılında da %8,1'e düşmüştür.

Bahsi geçen Varlık Yönetim Şirketlerinin genel özelliği merkezi yapıda kurulmaları ve hükümet tarafından fonlanmalarıdır. KAMCO hariç, bu ülkelerde kurulan Varlık Yönetim Şirketleri belli bir süre için faaliyette bulunmaları öngör÷lerek kurulmuşlardır. KAMCO hariç, diğer 3 ülkedeki Varlık Yönetim Şirketleri özel yetkilere sahip olarak donatılmışlardır. Başarıları açısından değerlendirildiğinde; Malezya ve Tayland'da, G. Kore ve Endonezya'ya göre daha hızlı bir yeniden yapılandırma gerçekleşmiştir. Tayland'da sebep, TAMC 2001 yılında kuruldu, ülke zaten yeniden yapılandırmada yol almıştı. Malezya'da ise, bankacılık krizi diğer 3 ülke kadar sert olmaması, uygun kurumların oluşturulması ve özel yetkilerin kullanılması nedenleri başarılarını etkilemiştir. KAMCO ve Danaharta, politik bağımsızlık açısından IBRA ve TAMC'ye göre daha bağımsız hareket etmişlerdir.³⁸³

³⁸³ Hüseyin Selimler, a.g.e., s.157.

SONUÇ

Bankalar, finansal sistemin en önemli piyasa aktörleri olarak, fon fazlasına sahip piyasa oyuncularından fon ihtiyacı bulunan bireyler arasında aracılık yaparak sistemin daha düzenli ve organize işlemlerini sağlarlar. Bankalar faaliyetlerini yerine getirirken gerek kendi iç sistemlerinden gerekse de dış faktörlere bağlı olarak bir takım riskler ile karşı karşıya kalırlar.

Küreselleşme olgusu ile birlikte finansal piyasalar daha da iç içe geçmiş bir yapıya kavuşmuştur. Herhangi bir ülkenin finansal piyasalarında meydana gelen bir dalgalanma sistem entegrasyonunun etkisi ile uluslararası piyasalara yayılmaktadır. Bu süreç zaman zaman bölgesel bir kriz gibi görünse de tüm dünya finans sistemini etkilemektedir.

Küresel Finans sisteminde en önemli kurum olan bankalarda yaşanan bir kriz yalnızca ilgili kurumlara değil, hızlı bir şekilde reel sektörlere yayılarak ekonomik krize neden olabilmektedir. Bankacılık sektörü, ekonomik büyüme ve kalkınma başarısının sağlanmasında çok önemli bir aktördür. Bankalar sadece parasal denetim sağlayan bir araç olmayıp, ekonominin yeniden düzenlenmesinde ve uzun vade de sürdürülebilir ekonomik istikrarın ortaya konmasında etkin kuruluşlardır. Bankalar maruz kaldıkları kredi, piyasa, faiz, operasyonel, kur ve likidite riski gibi riskleri iyi analiz ederek, riskleri azaltıcı tedbirler almalıdırlar.

Sermaye hareketlerinin liberalizasyonu kanalıyla özellikle gelişmekte olan ülkelerde, 1990'lı yıllarda meydana gelen krizler küresel ekonominin en önemli sorunu haline gelmiştir. Bu süreç bankacılık sisteminin her an kontrol altında tutulması ve sistem verilerinin sürekli analiz edilerek kriz öncesi belirtileri incelenerek göz önünde bulundurulmalıdır.

1980'lerdeki serbestleşme politikaları paralelinde uluslararası alanda yeni finansman araçlarının geliştirilmesi ve finansal işlem hacminin artışı, finans teknolojilerindeki gelişmelere paralel finansal aracılık faaliyetlerinin genişlemesine ve bu piyasaların makroekonomik politikalar açısından da öneminin giderek artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, teoride reel ekonomik büyüme ile finansal gelişmişlik

düzeyinin birbirini takip eden olgular olarak ele alınması, finansal piyasaların etkin aracılık işlevlerinin önemine işaret etmektedir. Ancak, bir ekonomide önemli bir fon kaynağı olan, riskin dağıtılmasını sağlayan ve finansal sistemin en önemli bir ayağını oluşturan bankacılık kesimi, özellikle 1980'li yıllardan sonra geleneksel aracılık fonksiyonundan uzaklaşarak geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerine yönelmiştir.

Finansal sisteme yeni katılan türev ürünlerin etkisiyle bankacılık sisteminin risk yapısı değişmiş ve finansal aracılık faaliyetlerinin istikrarı bozulmuştur. 1990'lı yıllarda ağırlaşan ve finansal krizlere öncülük eden söz konusu gelişmeler, sistemden kaynaklanan yapısal bozuklukların ve olumsuzlukların yayılma riskine karşı bankacılık sisteminin düzenlenme ihtiyacının önemini ortaya koymuştur. Bu çerçevede bankacılık kesimine ilişkin küresel düzeyde yeterli bir düzenleyici çerçevenin oluşturulmamış olmasına 1994 Meksika ve 1997 Doğu Asya Krizleri örnek teşkil etmiş ve iktisat yazınında, finansal krizleri önleme ya da yönetme hususunda ulusal politikaların yetersizliğine yönelik tartışmalar başlamıştır. Tartışma ve öneriler, 1990'lı yılların sonlarından itibaren G20 liderleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından getirilen küresel standartlar çerçevesinde Yeni finansal mimari düşüncesi etrafında şekillendirilmiştir.

Finansal kriz ortamlarında, gerek ekonomik gerekse de siyasi belirsizlik ve istikrarsızlıkların ve istenmeyen bazı sıkıntılı olayların belirmesi ve doğal yapıları gereği sorun oluşturan çeşitli risklerle uğraşarak faaliyetlerine devam eden bankaların bu problemlerle sıklıkla karşı karşıya kalması neticesinde, sektörle ilişki içindeki yetkili kurum ve kuruluşlar sorun yaratan durumlar için çözüm arayışı yönelmişlerdir.

İlk çözüm yaklaşımı doğrultusunda bankaların içyapılarında kredilendirme aşamalarının ve denetim politikalarının sıkı tutulması, risk yönetim organlarına ve işlemlerine işlerlik kazandırılması ve bu noktalarda küresel çözümlerden hareketle yerel düzenlemeler gidilmesi ve dünya ölçeğindeki değişikliklerin dikkate alınması gibi önlemler ön plana çıkmıştır. Fakat daha sonra; problemler hal alan kredilerin kanuni takibinin sürecinin yeterli etkinlikte yürütülememesi, bunun etkisiyle alacakların geç tahsil edilmesi veya hiç alınamaması ve problemler kredilerin banka bilançoları üzerindeki yansımaları göz önüne alındığında, bu iş konusunda uzman kurumların mevcudiyetine duyulan ihtiyaç ortaya çıkmış ve varlık yönetim şirketi teklifi doğmuştur.

Kriz öncesinde hızlı bir finansal liberalizasyon sürecinin yaşandığı, ancak diğer taraftan etkin bir finansal sisteminin kurulmadığı görülmektedir. Kriz öncesi dönemde kriz ülkeleri çok büyük miktarlarda uluslararası finansal sermaye çekmektedir. Gerek krize giden yol gerekse krizin meydana gelmesi bakımından uluslararası sermaye hareketleri büyük bir rol oynamıştır. Bu çerçevede krizler uluslararası yapı kazanmıştır.

Finansal krizler yalnızca ekonomik temellerdeki kötüleşmeden meydana gelmemektedir. Krizin gerek meydana gelip gelmeyeceği gerekse şiddetlenmesi konusunda beklentiler çok büyük rol oynamaktadır. Bazen sadece beklentilerin bozulması ile krizin meydana gelebilmektedir. Ekonomide beklentiler belirleyici ve temel bir rol oynadığı için, bazen bir kriz sırf iyimser beklentilerin varlığı sayesinde önlenmiş ve benzer şekilde meydana gelmeyecek olmasına rağmen bir kriz sırf kötümser beklentilerin varlığı sebebiyle vuku bulmuş olabilir.

Türkiye de 24 Ocak kararları sonrasında küreselleşme olgusuna en çok maruz kalan sektör bankacılık sektörü olmuştur. 1980 yılından sonra iç piyasaya yönelik üretimi öncelik alan ithal ikameci sanayileşme yaklaşımı bırakılarak piyasa ekonomisi endeksli dışa piyasaya ürün üretmeyi esas alan bir politika izlenmiştir. Finansal serbestleşme finansal sistem açısından değişim ve dönüşümün başlangıcı olmuştur. Fakat temelleri iyi hazırlanmamış serbestleşme süreci Türkiye de 1994, 2000 ve 2001 krizlerine yol açmıştır. Kasım 2000 Şubat 2001 krizlerine sebep olan temel nedenleri; enflasyonun beklenenin üzerinde gerçekleşmesi sonucu TL'nin aşırı değer kazanması, cari işlemler açığının aşırı artması, mali sektörün sermaye yetersizliği, kamunun açık pozisyonları ve aşırı borçlanması, kamu bankalarının görev zararları, vade uyumsuzluğu ve tüm bunların neticesinde bankacılık kesiminin taşıdığı kur ve faiz riskinin yükselmesi ile güven ortamının ortadan kalkması olarak özetleyebiliriz.

Türkiye'de 2000'li yıllara gelinceye kadar Hazine Müsteşarlığı eliyle yürütülen hükümetin bankacılık ile ilgili denetim, gözetim ve düzenleme görevi 2000 yılında faaliyete başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yürütülmektedir.

Faaliyete geçmesiyle birlikte bankacılık sistemini düzenleyen ve denetleyen bir kuruma sahip olunmuştur. Kurum faaliyete geçer geçmez gerekli tedbirleri almış, 2000 ve 2001 krizlerinin bankacılık sektörünü daha fazla etkilemesinin önüne geçmiş ve sistem için tehlike arz eden bankaların temizlenmesi sağlanmıştır.

Günümüzde yürürlükte olan bankacılık sektörünün düzenleyen 5411 sayılı kanun 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kendinden önce yürürlükte olan 4389 sayılı kanuna benzer uygulamalara sahip olmakla birlikte birtakım yenilikler de içermektedir. Bu kanun ile hedeflenen; kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usul ve esasları konusunda finansal piyasa oyuncularına yön vermektir.

Uluslararası finans çevrelerinde, dünyada karşılaşılan banka krizleri ve bu krizler etkisi ile ciddi boyutlara ulaşan sorunlu varlıkların tasfiye ve çözümü noktasında iki yöntem üzerinde durulmaktadır. İlki, sorunlu varlıkların direk banka bilançolarından ayrıştırılarak, sorunlu varlıkların yönetim ve tasfiyesinde konusunda uzman olan varlık yönetim şirketine devredilmesi, ikincisi İngiltere Merkez Bankası tarafından kurgulanmış, gönüllülük esasına doğrultusunda hayata geçirilen ve bankaların reel sektör işletmeleri ile borç yapılandırması işlemlerini kapsayan Londra Yaklaşımı'dır.

Kriz dönemlerinde her ülke kendi kriz şartlarına ve finans sisteminin işleyişleri doğrultusunda bu yaklaşımları kendine özgü uygulamaya almışlardır. Ülkemizde de Londra Yaklaşımı'ndan hareketle İstanbul Yaklaşımı ve daha sonra ise Anadolu Yaklaşımı olarak karşımıza çıkmıştır.

Varlık yönetim şirketlerinin sorunlu kredilerle çözümlemesine dâhil olması ile donuk kredilerini bu kuruluşlara devreden bankalar gerek donuk kredilerin bilançoya getirdiği maliyetlerden sıyrılmışlar gerekse de aktif kalitesini sağlamlaştırarak bilançolarını güç katmışlardır. Donuk kredileri elden çıkararak elde ettikleri gelirler ile yeni fon sağlayarak kredi kullandırmakta veya gelirler ile başka kanallara yatırım yapma olanağına kavuşurlar. Bu durum, donuk kredilerin bankaların mali yapılarının dışına

aktarılması ve bankacılık sisteminin varlık kalitesini iyileştirmiş ve krediler noktasında rasyoların olumlu yönde değişimini ortaya koymuştur.

Varlık yönetim şirketlerinin donuk kredilerin yönetiminde etkin ve verimli kullanılması durumunda; Piyasalara ve özellikle bankacılık kesimine hız, akışkanlık ve dayanıklılık sağlar, bankaları sorunlu krediler için yasal zorunluluk gereği karşılık ayırmaktan sıyrılmasına ve donuk krediler nedeniyle oluşan yasal masraflardan kurtulmalarına, bankaların gerçek işlemlerine odaklanmalarına, atıl olan fonları ekonomiye kazandırılması, ekonomiye işgücü, imalat ve dış ticaret katkısı sunan işletmelere yaşama imkânı sağlamak gibi ekonomik faydalar görülmektedir.

Varlık yönetim şirketleri, kredi borcunun tamamını kapatacağını beyanı halinde müşterinin kredi borcuna önemli tutarda indirim uygulama yetkisine sahip olup, belirli bir iskonto ile satın aldıkları varlıklarda ilgili kredi borçlusu müşterilerine bankaların teklif edemedikleri esneklikte öneriler sunabilmektedirler. Problemli kredisi olan müşterilere borç yapılandırması durumunda borçlarının tümünü değil bir bölümünü ödeme olanağı sunmuşlardır.

Türkiye’de faaliyet bulunan varlık yönetim şirketlerinin hukuki temelinin, vergi ayrıcalıklarının, faaliyet prensiplerinin ve işletme yapılarının sektörün düzenleyici ve denetleyici kurumlarınca güncel ekonomik koşullar ve istekler kapsamında gerek varlık yönetim şirketlerinin gerekse de bu yapıların borçlarını satın aldıkları kredi müşterilerinin taleplerini göz önüne alarak güncellenmesi sistemin sağlıklı işleyişi için gereklidir.

Varlık yönetim şirketleri muhatap oldukları müşterilerinin kaygılarını, beklentilerini ve taleplerini önemsemeleri ve aynı zamanda kredi borçlusu bireyler ve işletmelerin ise varlık yönetim şirketlerinin kendilerine sundukları olanak ve hakları karşılıklı anlaşılan protokol kapsamında kullanması durumunda karşılıklı güven, borcuna sadık olan ve kuruluşların hedeflerine uygun gelir elde edilmesi şeklinde işleyen bir yapının ortaya konulabileceği düşünülmektedir. Bu sayede henüz emekleme aşamasında görülen varlık yönetim şirketlerine ve sektörün işleyişine olan güven artacak, varlık yönetim şirketleri daha kolay ve rahat faaliyette bulunabilir bir noktaya ulaşacak,

ekonominin içinde atıl kalan kaynaklar yeniden ekonomiye kanalize edilecek ve borç sahiplerinin finansal kimliklerinde oluşan itibar kaybındaki olumsuzluk da giderilecektir.

Donuk alacak durumuna düşen bir kredi varlık hesaplarından çıkarılarak, Takip hesaplarında izlenir ve karşılık ayırmaya süreci yaşanır. İlgili karşılıklar, Bankalar Kanunu göre, ilgili dönemde vergi matrahının gideri sayılır. Bu noktadan hareketle, donuk alacağa dönüşen bir kredi, banka bilançosunun aktif kalitesini olumsuz etkilemekle birlikte, giderleri arttırıcı yansıması nedeniyle kar-zarar tutarındaki dengeyi bozmaktadır.

Uluslararası finans piyasalarında günümüzde görülen belirsizliklerin ve uluslararası sorunların yarattığı güvensizlik ortamının yansıması ile ekonomik aktivitede yaşanan yavaşlamanın etkisi ile donuk alacaklarda yaşanan gerek işletme bazlı gerekse de tüm sektör tarafında görülen hacim artışı donuk alacaklar üzerine odaklanılması gerekliliğini sürekli gündem de tutmaktadır.

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından en son açıklanan Yeni Ekonomik Programda (YEP) yer alan verilere bakıldığında Türk bankacılık sektöründe toplam kredi hacmi, tahsili gecikme yaşanan alacaklar hariç 2 trilyon 513 milyar TL'dir. Yakın izlemedeki kredilerin payı ise 276 milyar TL, yani toplamda yüzde 11 seviyesine ulaştığı görülmektedir. Son yapılan açıklama da yakın izlemede bulunan kredilerin 107 milyar TL'lik kısmı yapılandırıldığı ifade edilmiştir. Tahsili gecikmiş veya takip hesabında izlenen alacakların miktarı Mart 2019 itibarıyla 106 milyar TL olduğu, Tahsili gecikmiş alacakların kredilere oranı yüzde 4,2'lik oransal noktaya ulaşmış, 106 milyar TL tutarındaki tahsili gecikmiş alacaklar için 72 milyar TL seviyesinde özel karşılık ayrılmıştır. BDDK tarafından yapılan mali bünye analizlerinde da bu kredilerin oranının en yüksek yüzde 6 seviyesine ulaşabileceğini öngörülmüştür. Tahsili gecikmiş alacaklarda yüksek oranda karşılık ayrılması amaçlandığı, birçoğunun teminatının bulunması, tahsilat oranlarının yüksek olması ve tahsili gecikmiş borcu bulunan işletmelerin büyük çoğunluğunun ekonomik aktivitelerinin devam ediyor olması dikkate alındığında tahsili gecikmiş alacakların, bankacılık sektörümüz için bir risk oluşturmayacağını öngörüldüğü ifade edilmiştir. Ancak, sektörümüzün daha dirençli hale getirilmesini ve sermaye yeterlilik oranlarının güçlendirmesini önemsendiği ifade

edilerek bu nokta ilk olarak kamu bankalarımızın sermayelerini güçlendirmek için çalışma yapıldığı ifade edilmiştir.

Kamu tarafında da sağlıklı bir bankacılık sistemi için donuk alacaklara önem verilmesi gerektiği üst düzeyde yansımaları bulmuştur. Zira önceden yeterli hassasiyet gösterilmemesi ve kamu denetim ve gözetimin düzenli yapılmaması durumunda Dünya örneklerinde olduğu gibi kriz döneminde sorunlu krediler krizi daha da sarmal hale getirmekte ve yansımaları daha şiddetli olmaktadır.

Olağan ekonomik koşulların yaşandığı dönemlerde donuk alacakların etkin verimli yönetilmesi, gerek kamu gerekse finans sisteminde gerekli gözetim ve denetimin süreklilik içinde yürütülmesi, bu noktada ortaya çıkan yaklaşımların Türkiye özelinde en uygun ve verimli şekilde hayata geçirilmesi, gerek varlık yönetim şirketleri gerekse de kredi yapılandırma yöntemlerinin devreye alınması, sürdürebilir ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önem arz etmektedir. Türkiye gibi bankacılık sisteminin toplam ekonomi içinde kapladığı yer ve fonksiyon düşünüldüğünde donuk alacaklar konusunun ne derece önemli olduğu görülmektedir.

Son dönemde güncel uluslararası siyasi ve ekonomik gelişmelere bakıldığı zaman, ABD'nin olası İran müdahalesi ve bunun özellikle petrol fiyatların da yaratacağı ciddi yükseliş, doğu Akdeniz de Kıbrıs adası açıklarında tespit edilen petrol ve doğal gaz yatakları çevresinde yaşanan gelişmelerin sıcak çatışmaya dönüşme olasılığı, Türkiye'nin komşusu Suriye'deki durumun belirsizliğini koruması ve giderek daha çıkmaz hale dönüşmesi, Amerika ve Çin arasında yaşanan ticaret savaşının küresel ekonomik aktivite açısından yaratacağı olumsuz hava benzeri tüm gelişmelere ve Türkiye'nin özellikle ABD ile ikili ilişkileri noktasında yaşanan ve yaşanma olasılığı olan sorunların ekonomiye yansıma ihtimali düşünülerek gerekli ekonomik tedbirler çerçevesinde özellikle Türk finans sisteminin sağlam yapısının devamı için elzem olan önlemler alınmalıdır. Bu noktadan hareketle özellikle yaşanan/yaşanacak bir genel ekonomik sorun durumunda bankaların kullandıkları kredilerde yaşanan geri dönüş sorununun donuk kredi hacminde yaratacağı olası yükseliş finans sistemine ciddi anlamda zorlayacaktır. Bu noktada özellikle İstanbul Yaklaşımı, Anadolu Yaklaşımı ve Varlık Yönetim Şirketleri

olarak yapılan modellerden hareketle daha etkin ve dikkatli politikalar uygulanması oldukça önem arz etmektedir.

Bankalar müşterilerin kredi tahsisinden önce yeteri kadar istihbarat yapmalı ve müşteriler hakkında tüm alanlardan veri toplamalıdır. Bu süreçle birlikte kredinin teminalandırılması işlemi de kredinin geri dönüşü noktasında belirleyici olan önemli bir faktördür. Son dönem de Kredi Garanti Fonu (KGF) kapsamında verilen krediler yoluyla ekonomiye kamu kanalı ile destek verilmiş ve hazine garantisi yoluyla bankaların kredi verme iştahı yükseltmek istenmiştir. Ancak krediyi ödeyecek olan teminat değil müşterinin ödeme gücüdür. Bu denklemden hareketle teminat kavramından daha önemli olan bireylerin ya da işletmelerin nakit akışlarının yeterli olması ve kredi ödeme güçlerinin bulunmasıdır. Donuk alacakların yönetimi noktasında gerek kredi kullanım öncesindeki sürecin etkin yönetimi gerekse de kredi ödeme güçlüğüne düştükten sonra yapılacaklar noktasında bir bütün olarak sistemli bir yapı oluşturulmalıdır. Bu noktadan hareketle; Varlık yönetim şirketlerin kamuoyu bilinirliğinin artırılması, bu kurumlar da görev alan personellerin seçimi noktasında uzman ve yetkin kişilerin belirlenmesi, kriz öncesinde bu kurumların etkin olması noktasında gerekli yasal altyapının kurulması, bu sistemde devletin öncü rolünün göz ardı edilmemesi, alacakların tahsili noktasında icra iflas kanunu bakımından gerekli yapısal ve yasal mevzuatın sınırlarının daha kesin ve net olarak tespit edilmesi şeklinde ortaya konulan tespitler sistemin işleyişi için önemli noktalar. Ayrıca belki uzak vade de olsa donuk alacakların önceden tespiti bağlamında yapay sinir ağları ve yapay zekâ sistemleri ile bankaların arasında ortak bir ağın kurulması yoluyla aksayan kredilerin daha yakından izlenmesi ve önden tedbir alma noktasında çalışmalara başlanması da önemli bir gelecek perspektifi olacaktır.

KAYNAKÇA

A. FRANKEL, Jeffrey ve Andrew K. ROSE. “Currency Crashes in Emerging Markets: An Empirical Treatment”, **Journal of International Economics**, No. 41, p. 352, 1996.

AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. “Genel Kredi Sınırları Hakkında Avrupa Birliği Düzenlemeleri”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:35, s. 70-71. 2000.

AFŞAR, Muharrem. “ **Finansal Sistem ve İşleyişi**”, Gülen Yayıncılık, Eskişehir, 2006.

AĞAOĞLU, E. Abdülgaffar. “Türkiye’de Banka İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Gelişme Eğilimleri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, s.207. 1989.

AKÇAĞLAYAN, Anıl. “Para Krizleri”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:20, Mayıs Ayı, s.110-123, 2005.

AKGÜÇ, Öztin. “ Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Bazı Öneriler”, **Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı**, İstanbul, s.20. 1991.

AKGÜÇ, Öztin. “**100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**”, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.

AKTAN, Bora. “Türk Ticaret Bankalarında Problemlili Kredilerin Yönetimi”, Yapı Kredi Bankası A.Ş.’de Bir Uygulama, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın. 1998.

AKTAN, Çoşkun Can ve Hüseyin Şen. “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri,” **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, Yıl:7, Sayı: 42, (Kasım-Aralık 2002).

AKTAŞ, Mustafa. “Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları”, **TBB Seminer Notları**, İstanbul, s. 13. 2002.

AKTAŞ, Mustafa. “Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Araçları, Çözümleri”, **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, s.10. (04-06 Aralık 2000).

AKTAŞ, Ramazan. “Sorunlu Krediler”, **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, s.15.(25-26 Mayıs 2000).

AKTAŞ, Ramazan. “Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri” **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu seminer Notları**, İstanbul, s.15; (10-11 Şubat 2000).

AKYÜZ, Yılmaz ve Korkut BORATAV. “The making of the Turkish financial crisis”. "Financialization of the Global Economy". **PERI, University of Massachusetts**, Aralık 7-9, Amherst, Mass (Konferansı için Yazılmış makale) http://www.umass.edu/peri/pdfs/fin_akyuz.pdf, Erişim Tarihi:20.05.2019, 2001.

AKYÜZ, Yılmaz ve Korkut BORATAV. “The Making of the Turkish Financial Crisis” **UNCTAD Discussion Papers**, No. 158, (April 2002).

AKYÜZ, Yılmaz. “The Debate on the International Financial Architecture: Reforming the Reformers”. **UNCTAD/OSG/DP**, (148), 2000.

ALAV, Derya. “Finansal Sıkıntı Maliyetleri ve İşletmelerde Yeniden Yapılandırma: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama” **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Aydın 2013.

ALOĞLU, Ziya Tunç. “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, **TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, s.45. 2005.

ALP, Ali. “ Finansın Uluslararasılaşması”, **Yapıkredi Yayınları**, 1.Baskı, İstanbul, 2001.

ALPARSLAN, Melike. “Bankaların Kredi Riskleri hakkında Kamuoyunu Bilgilendirmesi-Basel Komitesi”, **T.B.B. Bankacılar Dergisi**, Sayı:33, s.65. (Haziran 2000).

ALPARSLAN, Melike. “Bankaların Kredi Riskleri hakkında Kamuoyunu Bilgilendirmesi-Basel Komitesi”, **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı:33, s. 64-78, (Haziran 2000).

ALPER, C. Emre ve Ziya ÖNİŞ. “Financial Globalization, the Democratic Deficit and Recurrent Crises in Emerging Markets: The Turkish Experience in the Aftermath of Capital Account Liberalization”, 2001, p.14.

ALPTEKİN, Erdem. “Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları”, **AR&GE Bülten**, Haziran 2009.

ALTAN, Mikail. “**Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**”, İstanbul, Beta Yayınları, Yayın No: 1154

ALTAN, Mikail. **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, İstanbul: Beta Basım yayım, 2001.

ALTINTAŞ, Halil. “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:22, s.39-61, 2004.

APAK, Sudi ve Ayhan ATAÇ. **Küresel Krizler**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2009.

ARICAN, Erişah. **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye, İstanbul**, Derin Yayınları, 2002.

ARÍAS, Guillaume. “Currency Crises: What We Know and What We Still Need to Know”, **C.E.F.I. Working Paper**, No. 2003/13, p. 19-20, (November 2003).

ARMAOĞLU, Fahir. “**Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları 1948-1988**”, 1.Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994.

ARNER, DWBuckley ve R. P. BUCKLEY. “Redesigning the Architecture of the Global Financial System”. **Melbourne Journal of International Law**, 11, 185, 2010.

ARSLAN, İbrahim ve Seyda YAPRAKLI. “Banka Kredileri Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Ve İstatistik Dergisi**, Sayı 7, s.89. 2008.

ARTUN, Tuncay. “İşlevi Gelişimi ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık”, İstanbul: Tekin Yayın, 1979.

ASLAN, Eren ve Bora SÜSLÜ. “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”, **Yeni Türkiye**, Sayı:41, Yıl:7, 662674, (Eylül-Ekim 2001).

ASLAN, Nurdan ve Terzi Nuray. **Küresel Finans**, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2013.

ATAY, Serdar. “**Banka Muhasebesi**”, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:38, Isparta, 2003.

AY, Hakan ve Öznur UÇAR. **Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt: 17, Sayı: 1, Yıl: 2015.

AYDIN, Nurhan. “Bankacılık Uygulamaları”, T.C. Anadolu Üniversitesi, Yayın No:1711, Eskişehir, s.128. 2006.

BABUŞÇU, Şenol. “Temel Bankacılık”, **Türkiye Bankalar Birliği Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer**, İstanbul, s. 7. 2001.

BALL, Laurence M. “Money, Banking and Financial Markets”, **New York, Worth Publishers**, 2009, s.1.

Bankacılık Sektörü, **ESİAD**, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1. 2005.

BARRO, R.J. ‘‘Rational Expectation and the Role of Monetary Policy ‘’, (Edited by R. Lucas, T. Sargent), Rationals Expectations and Econometric Practice, Allen and Unix, London, 1981.

BAŞTÜRK, Hakan. Finansal Piyasalarda Düzenleyici Otoritelerin Yapılanmaları, Sermaye Piyasası Kurulu, **SPK Araştırma Raporu**, Ankara, 1999.

BAYKAL, C. Murat. ‘‘Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler’’, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 60, 2007.

B.D.D.K., ‘‘Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik’’ (30.6.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

B.D.D.K., Bankaların Sermaye yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, Madde:3

BDDK, ABD Mortgage Krizi Çalışma Tebliği, Sayı:3, Basım Yeri: BDDK Ofis Teknik Merkezi, Ankara, (Ağustos 2008).

B.D.D.K., Bankaların Sermaye yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 24657 sayılı Resmi Gazete. Madde: 3. (31.01.2002).

B.D.D.K., Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ (20 Eylül 2017 tarih ve 30186 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

BDDK, Türk Bankacılık Sektör Temel Göstergeler, Aralık 2018, s.20.

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı – Gelişme Raporu (VII), İstanbul, s.19, (Ekim 2003).

BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Raporu, Ocak, Ankara: BDDK Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2002.

BDDK, TMSF Kapsamındaki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, s.3-4., (24 Ağustos 2001).

BDDK, Krizden istikrara Türkiye Tecrübesi, Ankara, 2010, s. 20, https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0395_02.pdf

BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, a.g.e, s. 27.

BDDK, **ABD Mortgage Krizi Çalışma Tebliği**, Sayı:3/Ağustos. Basım Yeri: BDDK Ofis Teknik Merkezi, Ankara, 2008.

BDDK. İnternet: CRD/Basel II Ülke Uygulamaları. Çalışma Tebliği, Sayı 1, 2008, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/4225CRD_Basel%20II%20Ulke%20Uygulamalari.pdf adresinden 22.05.2019 tarihinde alınmıştır.

B.D.D.K., Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik, (1 Ekim 2002 tarih ve 24893 sayılı Resmi Gazete)

BERBEROĞLU, M. “International Journal of Economic and Administrative Studies”, 1(2), 2009.

BERBEROĞLU, M. “Mortgage-İpotekli Konut Finansman-Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye’de Uygulanabilirliği”. **International Journal of Economic and Administrative Studies**, 1(2), 2009.

BERK, Niyazi. “**Bankalarda Pazara Yönelik Kredi Yönetimi**”, Esbank T.A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1999.

BERK, Niyazi. **Finansal Yönetim**, Türkmen Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 2000.

BERK, Niyazi. **Kredi Yönetimi**, 3.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

BİRD, G. and R. S. Rajan. “Banks, Financial Liberalisation and Financial Crises in Emerging Markets”. **The World Economy**, 24(7), 889-910, 2001.

BORDO, Michael D. ve Marc. FLANDREAU. “Core, Periphery, Exchange Rate Regimes, and Globalization”, s. 23, <http://www.nber.org/papers/w8584> , (10.05.2019).

BOYACIOĞLU, M. Acar. “Operasyonel Risk ve Yönetimi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:43, s.51, 2002.

BUIÏTER, Willem Hendrik, Giancarlo [CORSETTİ](#) and Paolo A. [PESENTİ](#), “Interpreting the ERM crisis: Country-specific and systemic issues”. **Discussion Paper Series Centre for Economic Policy Research** London, 1998, <https://ideas.repec.org/p/cep/cepdps/dp0321.html>

BULUŞ, Abdulkadir ve Esra KABAKLARLI. “1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:19, s.1-2., 2010.

BROWNE, F. and A. M. MCKİERNAN. “The Role of Liquidity in Financial Stability”. **IMF’s Global Financial Stability Report**, 2005.

CAPRİO, Gerard Jr. ve Daniela KLİNGEBİEL. “Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy, or Bad Banking?”, **Dünya Bankasının Yıllık Kalkınma Ekonomisi konferansına Sunulmuş Tebliğ**, **Word Bank**, s.2, 1996.

CAPRİO, Gerard. “Banking on Crises: Expensive Lessons from Recent Financial Crises”, **World Bank Working Papers**, No:1900, s. 5, (June 1998).

CELASUN, Merih. (2002), 2001 Krizi Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, **Türk Sosyal Bilimler Derneği**, İmge Yayınevi, Ankara, 2002.

CELASUN, Oya. “The 1994 Currency Crisis in Turkey”, **World Bank Policy Research Working Papers**, No. 1913, Washington, 1998.

CORSETTİ, Giancarlo, Paolo PESENTİ and Nouriel ROUBİNİ. “What Caused the Asian Currency and Financial Crisis? Part 1: A Macroeconomic Overview”, **NBER Working Paper** No.6833, 1998.

COŞKUN, Yener. “**Bankalarda Öz Disiplin Süreçlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi**”, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 2008.

COŞKUN, Yener. “ Küresel Finansal Kriz ve Kredilendirme ve Değerleme Sorunları: ABD ve Türk İpotekli Konut Finansman Sistemleri Hakkında Bir Değerlendirme”. **Taşınmaz Değerleme Günleri**, 2009.

CUNNINGHAM, Brian P. “Restructuring and Reform of Turkey’s Banking Sector After the Financial Crises of 2000-2001”, **Perspectives on Business & Economics**, Vol. 28, 2010.

ÇALIŞKAN, Ömer Veysel. **Uluslararası Finansal Krizler, Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 14, Sayı: 44, Ankara, 2003.

ÇARIKCI, Emin. “2000-2001 yılı Ekonomik Krizlerin Sebepleri ve Sonuçları”. **Yeni Türkiye Dergisi**. Ekonomik Kriz  zel Sayısı 41, 2001.

ÇELİK, Faik ve Mehmet Behzat EKİNCİ. “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin  nlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliğı ve Stratejik Bir Yaklaşım”, **Active**, Sayı:23, Mart-Nisan 2002.

ÇELİK, Faik. “Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliğı Dönemi ve Piyasa Riski  l  m Metodları”, **İktisat Dergisi**, Eylül, Sayı:417., s.62, 2001.

ÇİNKO, Levent ve Rengin AK, “Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizlerinin Anatomisi”, **Maliye Finans Yazıları**, İstanbul, Sayı 83, 2009.

ÇOLAK, Ömer Faruk ve Aslan YİĞİDİM. **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayınevi, Ankara, 2001.

ÇOLAK, Ömer Faruk. “Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı  zerine Bir Eleştiri”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı 2, s. 30, 2001.

DAVIDSON, Paul. “Is a Plumber or a New Financial Architect Needed to End Global International Liquidity Problemsek?”. **World Development**, (28:6), 1117-11131, 2000.

DELİCE, Güven. “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel bir Perspektif”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 20, s. 58. (Ocak-Haziran 2003).

DEMİRGÜÇ-KUNT, A. ve R. LEVİNE. “Bank-Based and Market-Based Financial Systems: Cross-Country Comparisons. **World Bank Working Paper**. 2143, s.20-23., 1999.

DEMİRGÜÇ-KUNT, A. ve E. DETRAGIACHE. “The Determinants of Banking Crises: Evidence From Developed and Developing Countries”, **IMF Working Papers**, No:97/106, 1997.

DEMİRGÜÇ-KUNT, Aslı ve Enrica DETRAGIACHE. “The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries”, **IMF Staff Papers**, Vol. 45, No. 1, (March 1998).

DEVAKULA, Pridiyatorm The Strengths and Weakness of The Thai Financial System, Annual Dinner of Thai Bankers’ Association, Bangkok, 24 Marc 2006, www.bis.org/review/r060404b.pdf , (Erişim: 23.05.2019), s.2; Pairoj Vongvipanond, Insolvency Systems and Risk Management in Asia, Forum on Asian Insolvency Reform 2004, New Delhi-India, 3-5 November 2004.

DHORDAİN, Rolard - Olivier, Clodong Les Banques Celltrales leur Independance dar: s la Construction Europeenne?, **Les Editions d’Organisation** s. 76. 1994.

DİNÇER, Ahmet. **DPT**, Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler, Ekim 2006.

DORNBUSCH, Rudiger ve Stanley FISCHER. **Makroekonomi**, Çeviri: Salih AK, Mahir FİSUNOĞLU, Erhan YILDIRIM ve Refai YILDIRIM, MvGraw-Hill – Akademi Yayınları, 1. Basım, Mart 1998.

DUMAN, Koray. “Finansal Krizlere Karşı Politika Uygulamaları”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, No. 8, s. 39, 2004.

DUMAN, Koray. “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, **FinansPolitik& Ekonomik Yorumlar Dergisi**, s.46., 2002.

DURGUT, Ahmet. “The 1994 Economic Crisis in Turkey”, (**Naval Postgraduate School, Master of Science in International Resource Planning and Management Thesis**), California, 2002.

DUVAN, Berke. “ Türk Bankacılık Sisteminde Tahsili Gecikmiş Alacakların Tasfiyesi ve Şirket Borçlarının Yapılandırılması”, **TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi**, Kasım 2001.

DUVAN, Berke. “Finansal Sistemin Yeniden Yapılandırılması: Tayland Uygulaması”, **DPT Çalışma Raporları**, No:2001-02, Nisan 2001.

DZİOBEK, Claudia and Ceyla PAZARBAŞIOĞLU, “Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries”, **IMF Working Paper**, WP/07/161, December 1997, s.15

DZİOBEK, Claudia. “ Market Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring”, **IMF Working Paper**, WP/98/113, (August 1998).

EDWARDS, Sebastian. “ Interest Rate Volatility, Capital Controls and Contagion”. **NBER Working Paper**. 6756, p.5. 1998.

EDWARDS, F. R. and F. S. MİSHKİN, (1995). “The Decline of Traditional Banking: Implications for Financial Stabilityand Regulatory Policy”. Working Paper Series 4993. **National Bureau of Economic Research**, 1995.

EĞİLMEZ, Mahfi. “Kasım 2000 Krizi Üzerine”.
http://www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_1.htm s.1. 2003.

EİCHENGREEN, Barry .(2015). **The Irish Crisis and the EU from A Distance**, p.51. <https://www.nber.org/papers/w8035.pdf> (19.05.2019).

EİCHENGREEN, Barry ve Richard PORTES. “The Anatomy of Financial Crises”, **NBER Working Paper Series**, No. 2126, January 1987.

EİCHENGREEN, Barry, Andrew ROSE ve Charles WYPLOSZ. “Contagious Currency Crises”, **NBER Working Paper Series**, No. 5681, p. 11, 1996.

EİCHENGREEN, Barry. “The EMS Crisis in Retrospect (NBER Working Paper Series No. w8035)”. **National Bureau of Economic Research**. Cambridge, 2000.
<http://www.nber.org/papers/w8035.pdf> (19.05.2019).Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı
YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi, s.14-15. 2013.

EKEN, H. Mehmet. “Bankalarda Aktif-Pasif Yönetimi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı.7, 1992.

ELLMAN, Michael ve Robert SCHARRENBORG. “The Russian Economic Crisis”, **Economic and Political Weekly**, Vol.33, No. 52 (Dec. 26, 1998 - Jan. 1, 1999), 22 Ocak 2014, pp. 3317-3322, JSTORE.1998.

ERÇEL, Gazi. Konuşmalar-1999,Türk Bankacılık Sistemi, **TCMB**, Ankara, 2000.

ERÇEL, Gazi. “Global Kriz ve Türkiye’ye Etkileri”, **MESS Mercek Dergisi**, Özel Sayı, 1999.

ERDEM, Ferda. “Girişimcilerde Risk Alma Eğilimi ve Belirsizliğe Tolerans ilişkisine Kültürel Yaklaşım”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, s. 43-61. 2001.

ERDİNÇ, Didar. “European Exchange Rate Mechanism (ERM)”, 2007.Erişim Tarihi: 19.05.2019.

ERDOĞAN, Niyazi. **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler**, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları Kamu Bankaları Deneyimi), Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.

ERGÜL, Nuray. **“Herkes için Finans”**, Literatür Yayıncılık, 2004.

ERKAN, Sinem. “Bankaların Donuk Alacaklarının Varlık Yönetim Şirketlerine Satılması ve Banka Sektörü Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisi”

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Finans Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.27., 2015.

ESEN, Oğuz. “Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırılması Programları ve Türk Bankacılık Sektörü”, **ESİAD**, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1. 2005.

ESQUİVEL, Gerardo ve Felipe B. LARRAİN. “Explaining Currency Crises”, **John F. Kennedy Faculty Research WP Series**, No. R98-07, p. 4, 1998.

FELDSTEIN, Martin. “Self-Protection for Emerging Market Economies”, **NBER Working Paper Series**, No. 6907, 1999.

FELDSTEIN, M. “Economic and Financial Crises in Emerging Market Economies: Overview of Prevention and Management”. **National Bureau of Economic Research Working Papers**. 8837, p.18. 2002.

FİSCHER, Stanley. “The Asian Crisis:a view from the IMF,Journal of International Financial Management&Accounting”,9(2), 16 Mayıs 2014, **EBSCO Business Source Complete**, 1998, s.167-168.1998.

FİSCHER, Stanley. “Reforming the International Financial System”. **The Economic Journal**, 109(459), F557-F576, 1999.

FİSCHER, Stanley. “Financial Sector Crisis Management”, [http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/061401](http://www.imf.org/external/np/speeches/2001/061401.htm). htm (07.05.2013)

FRANKEL, J.F. “ Regional Trading Blocs. Institute for International Economics”, **Washington DC**, s.9-18, 1997.

GANİOĞLU, Aytül “Understanding Banking Sector Reforms in Turkey: Assesing the Roles of Domestic Versus External Actors”, **Journal of Southern Europe and the Balkans**, Vol. 10, No. 3, pp. 363-376, December 2008.

GOLDSTEİN, Morris and Philip TURNER. “ Banking Crises in Emerging Economies: Origins and Policy Options”, <https://www.bis.org/publ/econ46.pdf>, 1996, s.9-10. Erişim Tarihi:12.05.2019.

GÖKÇE, Deniz. “Kriz Gerekli Miydi?”, Görüş, **TÜSİAD Yayını**, Mart 1994.

GÖR, Yusuf. “Türkiye’de Varlık Yönetim Şirketlerinin Sektörel Analizi” **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Çankırı 2012.

GUILLÉN, Mauro F. “ The Global Economic & Financial Crisis:a Timeline”, http://www.management.wharton.upenn.edu/guillen/2009_docs/crisis_financiera_forma_to_nuevo.pdf, s.1-50. 2014.

GUILLÉN, Mauro F. “The Global Economic & Financial Crisis: A Timeline, Wharton’s Lauder Institute”, Pennsylvania, 2011, s. 1-31,http://lauder.wharton.upenn.edu/pages/pdf/class_info/Chronology_Economic_Financial_Crisis.pdf , (22.05.2019)

GÜLER, Nazlı. “Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Master Tezi**, Ankara, 2006.

GÜLOĞLU, Bülent ve Ender ALTUNOĞLU. “Finansal Serbestleşme Politikaları Ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya Ve Türkiye Krizleri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, N.27, s. 6-7, (Ekim 2002).

GÜNÇAVDI, Öner ve Suat KÜÇÜKÇİFÇİ. “Financial Reforms and the Decomposition of Economic Growth: An Investigation of the Changing Role of the Financial Sector in Türker”, **The ISE Finance Award Series**, Vol. 4, 2002.

GÜRTUNA, Melda Seher. “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi Ve Reel Kesime Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, s.6. 2007.

GÜVEN, Vedat. “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemindeki Uygulamalar”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi BSE**, İstanbul, s.11, 2003.

HALTOM, R.C. “Out from Shadows: the Run on Shadow Banking System and a Framework for Reform”, **Region Focus**, Third Quarter (2010:Q3), 2010.

HARDY, Daniel C. “Are Banking Crises Predictable?”, **Finance&Development**, Vol. 35, No.4, 1998.

HARDY, Daniel C. L., ve Ceyla PAZARBAŞIOĞLU. “Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different?”, **IMF Working**, p.2, 1998.

HELLEİNER, Eric. “Explaining the Globalization of Financial Markets: Bringing States Back In”. **Review of International Political Economy**, 2(2), 1995.

HONOGAN, Patrick ve Daniela KLİNGEBİEL. “The Fiscal Cost Implications Of An Accomodating Approach To Banking Crises”, **Journel Of Banking & Finance**, s. 2.

HORAN, Peg. and Ifeanyi T. ONONİWU. “ Centennial Repeat of History Testing the Veracity of Reinhart Rogoff Model Review of Business”, 31(1),98-109,1 Nisan 2014, **EBSCO Business Source Complete**, 2010.

HUTCHISON, M. “Predicting Banking Crisis: Japan's Financial Crisis in International Comparison”, **East Asian Bureau of Economic Research Finance Working Papers**. 415, 1999.

İLSEVEN, Nebil. “Varlık Yönetim Şirketleri ve Türkiye Finans Sektörü”, **BDDK Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması Programı**, İstanbul, 26.07.2002.

IMF, Finance Development, Eye of the Storm, December 2002, Volume 39, Number 4, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm>, Erişim Tarihi: 08.05.2019

IMF, World Economic Outlook, **Washington**, s. 20, 2002.

International Finance Corporation, IFC, Emerging Stock Markets Factbook , **Washington, D.C.** (1996-1999).

International Monetary Funds, International Financial Statistics, **Washington, D.C.** (1998).

İPEKER, Melih. “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara, 22 Mart 2002.

İŞCAN, Ayşen. Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi, Ankara: **TCMB Yayınları**, 2003.

İYİĞÜN, Tunay. “Kredilendirme Teknikleri”, **T.B.B. Eğitim Seminer Notları**, Ankara.

KALE, Süleyman. “Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu” , **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 2., Sayı 3., s. 210. 2017.

JOFFÉ, George. “The East Asian Crisis, Geopolitics and International Boundaries”, 2:3, 1-13, DOI: 10.1080/13629379708407596,5 Şubat 2014, **Taylor& Francis**, 2007, s.1-3.

KAMİNSKY, Graciela L. ve Carmen M. REINHART. “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems”, **American Economic Review**, No: 89(4), s.s.475-477. (June 1999).

KANSU, Adnan. **Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri**, 2.Basım, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.

KAPLAN, Cafer. “Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği”, **ODTÜ Uluslararası Ekonomi Kongresi Sunumu**, Eylül 2002.

KARABULUT, Gökhan. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, 1.Basım, Kardeşler Matbaası, Der Yayınları, No:328, İstanbul, 2002.

KARACAN, Ali İhsan. “Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Sayı:192, s.39. 2017.

KARAMUSTAFA, Cemal. “Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Analizi ve Uygulamaya Yönelik Politika Önerileri” **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, s. 11., 2013.

KARLUK, Rıdvan. **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2002.

KAUFMAN, George G. “Banking and Currency Crises and Systemic Risk: A Taxonomy and Review”. **Federal Reserve Bank of Chicago Working Paper Series**, No. 12, 1999.

KAVCIOĞLU, Şahap. “ **Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimi Çözüm Yolları ve Takibi**”, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2003.

KAYA, Emine Öner. “Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilir Bankacılık Uygulamaları”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 2(3), s. 75-94. 2010.

KAYA, Ferudun. “**Bankacılık Giriş ve İlkeleri**”, Beta Yayınları, İstanbul, Yayın No: 2605. 2012.

KAZGAN, Gülten. “Türkiye’de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme. (İstanbul Bilgi Üniversitesi). **DEGEV-Türkiye İş Bankası**, 2001.

KAZGAN, Gülten. “Türkiye Ekonomisinde Krizler(1929-2009) Ekonomi Politik Açıdan Bir İrdeleme”, (3.üncüBaskı) Basım Yeri: İstanbul, **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, 2012.

KAZMİRÇİ, Kaya ve Begim BAŞLIGİL. "Denetim + Danışmanlık = İş Denetimi", **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, s.83, 2000.

KENEN, Peter Bain. “The International Financial Architecture: Old Issues and New Initiatives”. **International Finance:5:1**, 2002.

KESBİÇ, Cüneyt Yenal ve Hamza ŞİMŞEK, “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, s.47-59. 2001.

KESKİN, Ekrem, Emre Alp İNAN, Melike MUMCU ve Pelin ERDÖNMEZ. “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, **Türkiye Bankalar Birliği**, Yayın No: 262, İstanbul. (2008).

KEYDER, Nur. “ **Para –Teori –Politika-Uygulama**”, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002.

KIRIT, Emrah. “Anayasal Açıdan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 2007.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut. "Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001", **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı 41**, 2001.

KİBRİTÇİOĞLU, Aykut. “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler: 1969-2001”, **Yeni Türkiye Dergisi**, (Eylül-Ekim 2001).

KİM, Soo-Myung, Ji-Young Kim and Hoon-Tae Ryoo. “Restructuring and Reforms in The Korean Banking Industry”, The Banking System in Emerging Economies : How Much Progress Has Been Made?, **BIS Papers** No:28, August 2006.

KİNDLEBERGER, Charles P. **Cinnet, Panik ve Çöküş, Mali Krizler Tarihi**, Neşenur Domaniç (Çev.), İstanbul: Scala Yayıncılık ve Tanıtım A.Ş., Nisan 2004.

KOCAİMAMOĞLU, Sururi. “Bankacılık Ansiklopedisi”, Ankara, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, s.70. 1985.

KOÇ, Selahattin. “Finansal Yeniden Yapılandırma: İstanbul ve Anadolu Yaklaşımları, Sonuçları” **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:11 Sayı:1, Yıl:2010.

KOYUNOĞLU, Cemal. “ Finansal Sistem İçerisinde Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kurumların Yapısal Özellikleri”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi**, Malatya, s.65. 1996.

KÖK, Recep. “**Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik: Bir Uygulama**”, Erzurum, Atatürk Ün. Yayın No:680, Atatürk Ün. Basımevi, 1991.

KÖYLÜOĞLU, H. Uğur. “Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Yıl 3, Sayı 17, s.82-83. 2001.

Kredilerin Sınıflandırılması Ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (22.06.2016 tarih ve 29750 sayılı Resmi Gazete)

KROSZNER, Randall S. “Restructuring Bank Regulation: Conflicts of Interest, Stability and Universal Banking”, **James R. Barth ve diğerleri (Der) Restructuring Regulation and Financial Institutions**, Springe, 2001.

KRUGMAN, Paul. “What Happened to Asia?” <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, Erişim: 09.05.2019, p.10, 1998.

KRUGMAN, Paul. “ Fluctuations, Instability, and Agglomeration. National Bureau of Economic Research”, **Working Papers**. 4616, s.9., 1994.

KRUGMAN, Paul. “Introduction in Currency Crises (Ed.)”, **The University of Chicago Press**, Chicago and London, 1-6, p.2, 2000.

KRUGMAN, Paul. “Journal of Money, Credit and Banking”, **A Model of Balance of Payments Crises** Vol.11, (3), s.311–327, 1979.

KRUGMAN, Paul. **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**, Çeviri: Neşenur Domaniç, Literatür Yayınları, İstanbul, 2010. (orijinal Baskı tarihi 1999)

KUAS, Hasan. “Bankacılık Sisteminde Ticari Kredilendirme Süreci Üzerine Bir İnceleme” **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Pazarlama Programı Yüksek Lisans Tezi**, İzmir, s.38. 2010.

KULA, Ferit. “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği, Türkiye Üzerine Gözlemler”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, 141, Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s. 4, 2003.

KUMCU, Erdoğan. “**Ticaret Bankalarında Pazarlama Anlayışı**”, İstanbul, 1992.

KÜÇÜK, Yalçın Alp. “Bankacılık, Banka Yeniden Yapılandırma Uygulamaları ve Türkiye”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.29. 2004.

KÜÇÜKBAY, Fusun ve Dilek DEMİRHAN. “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Finansal Yeniden Yapılandırma Uygulamaları: İstanbul Yaklaşımı ve Varlık Yönetim Şirketi”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı:63, Yıl:2003.

KÜÇÜKBIÇAKÇI, Ramazan. “Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları”, **TCMB Bankacılık Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Yayımlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, s.6, (Ağustos 2004).

KÜÇÜKBIÇAKÇI, Ramazan. “Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları”, **TCMB Uzmanlık Yeterlik Tezi**, Ankara, Ağustos 2004.

LİNDGREN, Carl Johan, Tomas J.T. BALİNO, Charles ENOCH, Anne-Marie GULDE, Marc QUİNTY and Leslie TEO. “Financial Sector Crisis and Restructuring Lessons from Asia”, **IMF Occasional Paper**, No:188,1999.

MANASSE, Paolo, Nouriel ROUBİNİ ve Axel SCHİMMELPFENNİG. “Predicting Sovereign Debt Crises”, **IMF Working Paper Series**, No. 03/221, (November 2003).

MANKİW, N. Gregory ve Laurence M. BALL. “Macroeconomics and The Financial System”, **New York: Worth Publishers**, p. 53, 2011.

MARSHALL, David. “Understanding The Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure”, **Economic Perspectives, Federal Reserve Bank of Chicago**, pp. 13-28, (3rd Quarter 1998).

MARTINEZ, O. “ Les Enseignement de la Crise Mexicaine et le Redressement de l’Asie” , **Finance&Développement**, 1998.

MESUTOĞLU, Berk. “Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma G. Kore Örneği”, **BDDK MSPD Çalışma Raporları**, 2001/1, Ocak 2001.

MISHKIN, Frederic S. “Financial Policies and the Prevention of Financial Crises İn Emerging Market Countries”. **NBER Working Paper Series**, 8087, January, Cambridge. (2001).

MISHKIN, Frederic S. “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, Annual World Bank Conference on Development Economics, **Washington DC: World Bank**, 1996.

MISHKIN, Frederic. **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets**, 1th Edition. Addison-Wesley Publishing Company. USA, 2003.

MISHKIN, Frederic. “ Preventing Financial Crises:An International Perspective NBER”, , <http://www.nber.org/papers/w3934>, 1994, s.10, (28 Eylül 2013).

MISHKIN, Frederic. “Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies”, the NBER Conference " Economic and Financial Crises in Emerging Market Countries," **Woodstock, Vermont**, s.2-3. (19 October 2000).

MISHKIN, Frederic. “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, **National Bureau of Economic Research Working Papers**. 5600, 38–43, (1997).

MISHKIN, Frederic. Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies, the NBER Conference " Economic and Financial Crises in Emerging Market Countries," **Woodstock, Vermont**, s.2-3, (19 October 2000).

MİLLİ, Alper. “Türkiye’de Ticari Bankacılık Sektöründe Aktif-Pasif Yönetiminin Ekonomik Analizi”, **İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, s.57. 2008.

MİSHKİN, Frederic S. “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, Annual World Bank Conference on Development Economics, **Washington DC: World Bank**, p. 17. 1996.

NEYENS, Ruth. “Principles of Corporate Restructuring and Asset Resolution”, **Law and Business Review of the Americas**, Vol.8:3, s.6.

NORMAL, L. Phelps. “Setting up a Crisis Recovery Plan”, **The Journal of Business Strategy**, Vol:6, No:4, Spring 1986.

O. MARTINEZ“ Les Enseignements de la Crise Mexicaine et le Redressement de l’Asie” , **Finance&Développement**, s.6-9. 1998.

OBSTFELD, Maurice. “Models of Currency Crises With Self-Fulfilling Features”, **NBER Working Paper Series**, No. 5285, October, p. 2, 1995.

OBSTFELD, Maurice. “Rational and Self-fulfilling Balance-of-Payments Crises”, **The American Economic Review**, Vol:76, No:1, 72-80, 1986.

ORHAN, Osman Z. ve Seyfettin ERDOĞAN. “**Para Politikası**”, 1. Basım, İstanbul, Avcı Ofset, 2003.

OY, Osman. “**Varlık Yönetim Şirketleri**”, Beta Yayınevi, İstanbul, 2009.

ÖNCÜ, T. S. “ Yeni Gerçekler Karşısında Finans Sistemi Kendini Ne Şekilde Revize Ediyor, Etmeli? Yeni ABD Düzenlemesi”: Dodd-Frank Yasası, URL: http://www.forumistanbul.com/sunumlar/sabri_oncu.pdf (Erişim Tarihi: 21.04.2012), 2012, s.7-11.

ÖZATAY, Fatih. **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2009.

ÖZATAY, Fatih. “The 1994 Currency Crisis in Turkey”, **The Journal of Policy Reform**, Vol. 3, No. 4, Malezya, 2000.

ÖZDEN, Kürşat Özgür. “Ticari Bankalarda Kredilendirme Süreci ve Kredi Risk Yönetimi” **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı Ekonometri Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir. s.37. 2010.

ÖZEL, Saruhan. **Global Finansal Krizler**, 1.basım, Deniz Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

ÖZEN, Nahit. “Kredi Riski Ölçümlemesi Temerrüte Düşme ve Çözüm Yolları”, **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, s.3.(Ekim 2002).

ÖZGÜL, Suat. Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri, **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, s.12. 18-19. (5-6 Mayıs 1998).

PALA, Cenk. “Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)’nın Kökenleri”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Sayı 9, s.70. 1993.

PANİKAR, P,G,K. “ Oil: From Crisis to Crisis, Economic and Political Weekly”, Vol. 26, No. 9/10 (Mar. 2-9, 1991), pp. 479-481,15 Nisan 2014,**JSTORE**. (1991).

PARASIZ, İlker. “**Para Banka ve Finansal Piyasalar**”, 7. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.

PAYA, Merih. “ **Para Teorisi ve Para Politikası**”, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1994.

PAZARBAŞIOĞLU, Ceyla ve İnci ÖTKER. “Speculative Attacks and Currency Crisis: The Mexican Experience”, **Open Economies Review**, Vol:7, p.536, 1996.

POLAT, Erdal. **Türk Bankacılık Sisteminde Problemlili Kredileri Önceden Belirleyecek Model Geliştirilmesi İçin Bir Çalışma**, Pamukbank Eğitim Yayınları, İstanbul, 1995.

PORET, Pierre.“ Les Flux de Capitaux : Leçons d'Asie ” **L'observateur de l'OCDE** No :214, 1998

POSTALCI, Altan. “Kredi Riski ve Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Riski Görünümü” , **T.C Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kütahya, s. 52. 2010.

REINHART, C. M. and A. FELTON. “The First Global Financial Crisis of the 21st Century”. **MPRA Paper**, No. 11862, 1-206. 2008.

REINHART, C. M. and K. S. ROGOFF. “Bu Defa Farklı: Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi”, **NTV Yayınları**, 2010.

RICHARDSON, G. “Banking Crisis and Federal Reserve as a Lender of Last Resort during the Great Depression”,NBER ,Reporter,(3),7-10,15 Nisan 2014, **EBSCO Business Source Complete**. 2013.

ROUBINI, Nouriel. “Financial Crises, Financial Stability and Reform: Supervision and Regulation of Financial Systems in a World of Financial Globalization”, **Financial Development Report**, 2008.

SACHS, Jeffrey D. , Aaron TORNELL, ve Andres VELASCO. “Financial Crises In Emerging Markets: The Lessons from 1995.” **Harvard Institute of Economic Research Working Papers**. 1759, pp:15. 1996.

SAÇCI, H. Selçuk. “ Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kredi Karşılıkları Uygulamaları ve Makroekonomik Etkileri”, **TCMB Uzmanlık Tezi**, Ankara, Ağustos 2004.

SATO, Yuri. “ Bank Restructuring and Financial Institution Reform in Indonesia, **The Developing Economies**, No:XLIII-1, March 2005.

SELİMLER, Hüseyin ve Mehmet Hasan EKEN. “**Banka Muhasebesi**”, İstanbul, Der Yayınları, No: 375, 2004.

SELİMLER, Hüseyin. “Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerince Tasfiyesi, Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması” **Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı Doktora Tezi**, İstanbul, s.7. 2006.

SELİMOV, Aslan. “Dış Ticaretin Finansmanında Banka Uygulamaları ve Azerbaycan Bankacılık Sistemi İçin Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (SBE)**, İzmir, s.XIII. 2007.

SEVAL, Belkıs. “Sorunlu Krediler”, **TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları**, İstanbul, s.4-5. (10-11 Mart 2000).

SEVAL, Belkıs. **Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1993.

SEVİLENGÜL, Orhan. **Banka Muhasebesi**, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1997.

SEYİDOĞLU, Halil. “**Uluslararası Finans**”, 4.Basım, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2003.

SEYİDOĞLU, Halil. **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul, Güzem Can Yay, 1999.

SEYİDOĞLU, Halil. **Uluslararası İktisat**, Güzem Can Yayınları, N:20, İstanbul 2003.

SİPAHİ, Nihal. “ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Gelen Müdürlüğü “Problemlili Kredilerin Yeniden Yapılandırılması Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye Örneği” **Uzman Yeterlilik Tezi**, Ankara, s.13. 2003

SOMÇAĞ, Selim. **Türkiye’nin Ekonomik Krizi Oluşumu Ve Çıkış Yolları**, 3.basım, 2006 Yayınevi, 2007.

SOUNDERS, Thomas A. “Financial Institution Management”. 3. Basım. **McGraw-Hill Higher Education.**, s.82. 2002.

SÖNMEZ, Mustafa. “ Türkiye Ekonomisinin 80.Yılı”, **İTO**, İstanbul, 2004, s.147

SÖNMEZ, Sinan. “Türkiye ekonomisinde neoliberal dönüşüm politikaları ve etkileri” Küreselleşme, Kriz Ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm, N.Mütevellioğlu-S.Sönmez(drl), **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, 2009.

STİGLİTZ, Joseph E. **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**,(4.üncü baskı), (A, Taşçıoğlu ve D.Vural. Çev.), Mart Matbaacılık, (Orişinal Yayın Basım:2002), 2006.

ŞAKAR, Hakan. “**Bankalarda Kredilendirme Teknikleri**”, Akdeniz Yayıncılık A.Ş. MIDA Bankacılık Eğitim Dizisi No:4, İstanbul, s. 59. 2002.

ŞAKAR, Birgül. “Banka Yapılandırma Sürecinde Varlık Yönetim Şirketleri Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması”, **Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 2004.

ŞEN, Ali. “Asimetrik Bilgi Finansal Kriz İlişkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:14, s.13, (Nisan 2006).

T.B.B., Büyük Risklerin Ölçülmesi ve Denetlenmesi – Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi, TBB Yayını, İstanbul, 1991.

T.B.B., 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi:1958-1997, 1998.

TAKAN, Mehmet. “**Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**”, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

TAKAN, Mehmet. “**Bankacılıkta Teori Uygulama ve Yönetim**”, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

TBB Mali Sistemlerin Güçlendirilmesi Çalışma Raporu, TBB Yayını, İstanbul, 1998.

TBB, Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin Temel Prensipler, TBB Yayını, İstanbul, 1999.

TC Ziraat Bankası A.Ş., Ticari Krediler Ve Mali Tahlil ve İstihbarat Mevzuatı-I, Ankara, 2004.

TEMEL, Adil. “Ekonomik Program Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Makroekonomik Gelişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Kriz Özel Sayısı, Cilt: 1, Sayı: 41, 2001.

TEVFİK, Arman T. “Sermaye Yapısı Kararları Ve Efektif Vergi Oranın Sıfır Olduğu Firmalarda Optimal Sermaye Yapısının Belirlenmesi”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı:14, s. 117.-134., 2005.

TMSF, <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Cozumleme/fon.sema>, Erişim Tarihi: 23.05.2019

TOKEL, Ömer Emre. “Kredi Risk Modelleri Kullanılarak Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi” **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, s.9. 2004.

TUNALI, Halil. “Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi**, İstanbul, s.27, 2007.

TURGUT, Ahmet. “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi** Cilt: 20, Sayı: 4 - 5 Kasım 2006 / Şubat 2007.

TURHAN, M. İbrahim. “Bankacılık Krizleri”, **Active**, Aralık-Ocak 1999.

TURHAN, M. İbrahim. (1998), “Bankacılık Krizleri”, No:4, Active Dergisi,

http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=259

(13/01/ 2007)

TULAY, Burçak ve Pelin Ataman ERDÖNMEZ. “Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar”, **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı:31, s.5.

Türk Dil Kurumu , www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 30.04.2019

TÜRKAN, Ercan ve Diğerleri, **BDDK MSPD Çalışma Raporları**, s.7.

TÜRKAN, Ercan, Zeynep Ada EROĞLU, Yasemin TÜRKER KAYA, Şeref SAYGILI, Münür YAYLA, Berk MESUTOĞLU, Özgür Yaşar İPEK ve Serdar ÇOKAKLI, “Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması.” **BDDK MSPD Çalışma Raporları**, Ankara, s. 10. 2003.

UGARTECHE, Oscar. “Public debt crises in Latin American and Europe: A comparative analysis”. **Real-World Economics Review**, (67), pp.97–116. 2014.

ULUTAN, Burhan. “**Bankacılığın Tekamülü**”, Ankara, 1957.

UNCTAD. United Nation, “Tarda And Development Report-1998”, **United Nations Conference on Trade and Development**, 1998.

USTA, Öcal. “ **İşletme Finansı ve Finansal Yönetim**”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2005.

UYAR, Seçil. **Bankacılık Krizleri**, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003.

UYGUR, Ercan. Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, 3. Baskı, No. 1, Ankara, 2001, s. 6, b, (20.05.2019)

ÜNAL Ali, ve Hüseyin KAYA. “ Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi”, İstanbul, 2009

WACHTEL, Paul. “Globalization of Banking: Why Does It Matter?”, Presente y Futuro Del Sistema Financiero en Paises Emergentes, Caracas, Venezuela, (Ocak 2001).

WADE, Robert. “A New Global Financial Architecture”. **New Left Review**, 46, 2007.

WOO, David. “Two Approaches to Resolving Nonperforming Asset During Financial Crises”, **IMF Working Paper** No: WP/00/33, March 2000

YAĞCILAR, Gamze Göçmen. “**Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**”, BDDK Kitapları, No: 10, Ankara, 2011.

YAHŞİ, Fahrettin. “Uygulanmakta Olan Makro Ekonomik Politikaların Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, **Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, , s.31, (Haziran 2006).

YAY, Gülsün Gürkan ve Turan YAY. “The Structure and Regulation of Turkish Banking System: 2000-2010”, **Regulation and Competition in the Turkish Banking and Financial Markets**, Eds. Tamer Çetin ve Fuat Oğuz, Nova Silence Publishers, New York, 2012.

YAY, Gülsün Gürkan. “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, (Ekonomik Kriz Özel Sayısı2), Yıl 7, Sayı 42. s.1237, 2001.

YAY, Gülsün Gürkan. “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, **Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II**,

YAZICI, Mehmet. “**Bankacılığa Giriş**”, Beta Yayınları, Yayın No: 2594, İstanbul, 2011.

YELDAN, Erinç. “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”. 2002.(<http://www.bilkent.edu.tr/%7Eyeldane/Praksis-2002.pdf>).

YELER, Mücahit. “Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM) ve Türkiye’de Bankacılık Sektöründe CRM Uygulamalarında Eğitimin Rolü”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bankacılık Bilimi Ana Bilim Dalı**, Ankara.

YELLEN, Janet L. “Macprudential Supervision and Monetary Policy in the Post-Crisis World”, **Business Economics**, Volume: 46, No: 1, www.eurojournal.com, 2011.

YILDIRIM, Oğuz. “**Türk Bankacılık Sistemi**”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.

YILDIRIM, Oğuz. “Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları Ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler”,<https://docplayer.biz.tr/19440648-Turk-bankacilik-sektorunun-temel-sorunlari-ve-sektorde-yasanan-mali-riskler.html> , s.12. Erişim Tarihi: 29.04.2019.

YILMAZ, Songül. “Ticari Bankalarda Kredi Portföyü ve Kredi Risk Yönetimi- Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama”, **Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, s.7. 2011.

YOLUAK, Bülent. **Sorunlu Krediler**, Demirbank T.A.Ş. Eğitim Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1997.

ZARAKOLU, Avni. “**Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi**”, Yayın No:232, Bankacılar Serisi No.5, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

ZARAKOLU, Avni. “Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Bankacılık”, **Türkiye Bankalar Birliği**, YayınNo:61, s.5. 1974.

22.06.2016 tarih ve 29750 mükerrer sayılı ‘‘Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’’ Resmi Gazete de yayımlanmıştır.

31 Ocak 2002 tarih ve 24657 mükerrer, 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazetelerde yayımlanan Yönetmelikler ile değiştirilmiştir.

5411 Sayılı Bankalar Kanunu, (01.11.2005 tarih ve 25893 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.)

88/12937 Sayılı “Bankalarca Tesisi Gereken Karşılıklar Hakkındaki Karar”, (23.05.1988 tarih ve 19820 sayılı

97/10497 Sayılı "Banka Kredilerinin Niteliklerine Uygun Olarak Muhasebeleştirilmesi, Değerlendirilmesi ve Kredi Karşılıkları Hakkında Karar" (11.01.1998 tarih, 23227 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır)

99/13761 Sayılı "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Karar " (21.12.1999 tarih, 23913 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlanmıştır)

[http://home.aubg.bg/faculty/didar/EUR324/European%20Exchange%20Rate%20Mechanism\(ERM\).doc](http://home.aubg.bg/faculty/didar/EUR324/European%20Exchange%20Rate%20Mechanism(ERM).doc) Erişim Tarihi: (19.05.2019).

<http://pages.stern.nyu.edu/pwachtel/CaracasPresentation.pdf> pdf
(02.03.2011).

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/op/opfinsec/op188.pdf>, Erişim Tarihi: (11.05.2019).

<http://www.paecon.net/>

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0d2ebec6-b37d-4ba7-aa22-3fcddee67295/melihipek.pdf?MOD=AJPERES&CVID=&CACHE=NONE&CONTENTCACHE=NONE> (12.05.2019)

<https://www.imf.org> (08.05.2019)

<https://www.nber.org/papers/> (19.05.2019)

